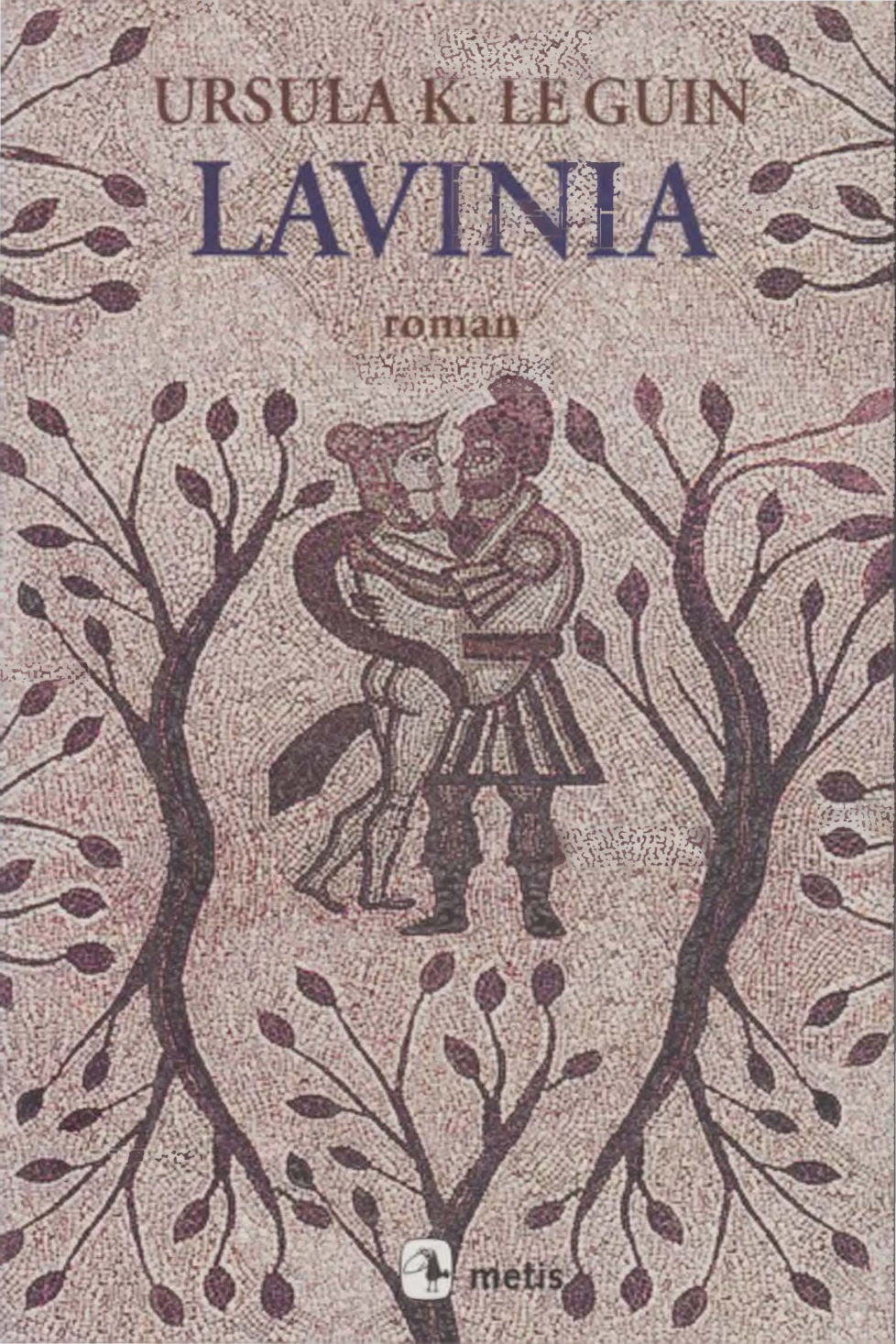
URSULA K. LE GUIN

LAVINIA

roman

metis

Ursula K. LeGuin

LAVINIA

Ursula Kroeber LeGuin, 1929'da Kalifomiya'da doğdu. Babası ünlü antropolog Alfred Kroeber, annesi yazar Theodora Kroeber'dir. Radcliff ve Columbia üniversitelerinde edebiyat eğitimi gördü. 1950'li yıllarda fantastik öyküler ve romanlar yazmaya başladı. 1962'de ilk bilimkurgu öyküsü yayımlandı. 1974 tarihli *Mülksüzler*'e kadar altı bilimkurgu romanı yazdı. Bu tarihten sonra zaman zaman bilimkurgu öyküleri yazmakla birlikte romanlarında daha ziyade yarı gerçekçi/yarı fantastik temalar işledi.

Kısa hikâye, deneme, şiir, çocuk kitapları ve roman türlerinde eserler veren LeGuin'in aldığı çok sayıda edebiyat ödülü arasında Ulusal Kitap Ödülü, beş kez Hugo ve beş kez Nebula Ödülü, Kafka Ödülü ve PEN/Malamud Ödülü bulunuyor. LeGuin halen Portland, Oregon'da yaşıyor.

Türkçede *Mülksüzler* ile başladığımız LeGuin edebiyatı, okurdan gördüğü ilgiyle birlikte geniş bir koleksiyon oluşturdu. "Yerdeniz" dizisi, yazarın ilk dört kitaptan yıllar sonra yazdığı *Yerdeniz Öyküleri* ve *Öteki Rüzgâr*'la bir altılı haline geldi. Bu altı kitabı *Yerdeniz* başlığı altında tek cilt olarak da yayımladık.

LeGuin'in düzyazılarını merak eden okurlarımıza, edebiyat konulu makale ve denemelerini bir araya getirdiğimiz *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar* başlıklı seçkiyi öneriyoruz.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat
LAVINIA
Ursula K. LeGuin

İngilizce Basımı:
Lavinia, Harcourt Inc., 2008

© Ursula K. LeGuin, 2008
© Metis Yayınları, 2009
© Türkçe Çeviri: Gürol Koca, 2009

İlk Basım: Kasım 2009
Üçüncü Basım: Ekim 2014

Metis Edebiyat Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi: Low Ham Roma mozaiği, 4. yüzyıl.
Dido ve Aeneas'ı gösteren panelden detay.

Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-734-0

URSULA K. LE GUIN

LAVINIA

Çeviren:
GÜROL KOCA

metis

LE GUIN KOLEKSİYONU

MÜLKSÜZLER 1991
ROCANNON'UN DÜNYASI 1995
BALIKÇIL GÖZÜ 1995
DÜNYAYA ORMAN DENİR 1996
BAĞIŞLANMANIN DÖRT YOLU 1997
UÇUŞTAN UÇUŞA 2004
DÜNYANIN DOĞUM GÜNÜ 2005
İÇDENİZ BALIKÇISI 2007
LAVINIA 2009
RÜYANIN ÖTE YAKASI 2011
AYA TIRMANMAK 2012
MALAFRENA 2013

Yerdeniz

YERDENİZ BÜYÜCÜSÜ 1994
ATUAN MEZARLARI 1995
EN UZAK SAHİL 1995
TEHANU 2000
YERDENİZ ÖYKÜLERİ 2001
ÖTEKİ RÜZGÂR 2004

YERDENİZ, 6 Kitap Tek Cilt 2012

Batı Sahili Yıllıkları

MARİFETLER 2006
SESLER 2008
GÜÇLER 2009

KADINLAR RÜYALAR EJDERHALAR 1999

sola domum et tantas servabat filia sedes,
iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia...

Bir kızı vardı, konacak bütün kalıtına, varlığına
Egemen, gelişmiş, olgunlaşmış, kocaya varma çağında.
Çok delikanlı istemiş onu, geniş Latium'dan, Ausonia'dan...

* *Aeneas*, Latinceden çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Payel, 1995.

Reate
Falerii
Sabinler
Cures
ETRURIA
Allia
Aequi
Nomentum
Medullia
Anio
Caere
Veii
Cremera
Fidenae
Corniculum
Mons Sacer
Tibur
Collatia
Roma
Regillus Gölü
Tiber
Gabii
Praeneste
Algidus Dağı
Alba Dağı
Laurentum
Lavinium
Velitrae
Cora
Ardea
Bkz. Ek Harita
TYRRHENIAN DENİZİ
Satricum
Rutuli
Antium
K
0
10
Mil
0
20
Kilometre

Tusculum
Tiber
Venticula
Alba Dağı
Albanus Gölü
Tuz Yatakları
Fossula
İncir Ağacı Pınarı
Alba Longa
Nemorensis Gölü
Laurentum
Lentulus
Albunea
Aricia
Lanuvium
TYRRHENIAN DENİZİ
Lavinium
Corioli
Petti
Stagnulus
Troia
Numicus
Ardea
Juturna
0 5 mil
0 5 km.

Marslar
LATIUM
Atina
Liris
Volsklar
Caieta

ON DOKUZUNCU YAŞIMA GİRDİĞİM YILIN MAYIS ayında, kutsal yemeğe tuz almak için nehrin ağzındaki tuz yatağına gitmiştim. Tita ile Maruna da benimle gelmişti. Babam tuzu eve taşımamıza yardımcı olsunlar diye yaşlı bir ev hizmetçisiyle bir çocuk ve eşek vermişti yanımıza. Tuz yatağı sahile birkaç kilometre mesafede sadece, ama biz bu yolculuğu dışarıda gecelediğimiz bir pikniğe dönüştürmüştük. Zavallı eşekçiğe yiyecek yüklemiş, tuz yatağına gitmek için bütün bir günü harcamış, nehir ve deniz kıyısının yukarısında kalan, otlarla kaplı bir kumul üzerinde kamp kurmuştuk. Beşimiz ateşin etrafına oturup akşam yemeği yemiş, güneş denizde batar, mayıs alacakaranlığı gittikçe mavi bir hal alırken şarkılar söylemiştik.

Sabah günün ilk ışığıyla birlikte uyanmıştım. Diğerleri derin uykudaydı. Kuşlar şafak korolarına daha yeni başlamıştı. Kalkıp nehir ağzına doğru yürümüştüm. Elimi daldırıp nehirden bir avuç su almış ve nehrin adını –Tiber, Baba Tiber– ve eski, gizli adlarını –Albu, Rumon– söyleyerek adak niyetine tekrar nehre dökmüştüm. Sonra elime tekrar su almış ve o tuzlumsu suyu kana kana içmiştim. Gök yeterince aydınlıktı, nehir akıntısının medcezir etkisiyle kabaran deniz sularıyla karşılaştığı hattaki uzun, sert dalgaları görebiliyordum.

O hattın daha da ilerisinde, loş denizde gemiler görmüştüm, güneyden gelen, dümen kırıp nehir ağzına yönelen bir dizi koca, kara gemi. Gemilerin iki yanından sıra sıra uzun kürekler kanat

gibi havaya kalkıp iniyordu alacakaranlıkta.

Gemiler suların karıştığı hatta birbiri ardına dalgaları göğüslemiş, havaya kalkıp sulara gömülmüş ve birbiri ardına nehirden içeri girmişti. Gemilerin uzun, kavisli, üçlü mahmuzları tunçtandı. Kıyıda, tuzlu çamur içinde çömelmiştim. İlk gemi nehre girmiş ve küreklerin su üzerindeki ağır, yumuşak vuruşlarıyla sabit bir hızla, kapkara, kocaman, yanımdan geçip gitmişti. Kürekçilerin yüzleri gölgede kalmıştı, ama bir adam geminin kıç güvertesinde gökyüzüne karşı ayakta duruyor, ileriye bakıyordu.

Yüzü haşin ama savunmasız; karanlığa doğru bakıyor, dua ediyor. Onun kim olduğunu biliyorum.

Son gemi de küreklerin o yumuşak, zahmetli vuruş ve telaşı içinde, ağaçları her iki yakada sıklaşan ormanda kaybolduğunda kuşlar her yerde şakımaya başlamıştı ve gök doğudaki tepelerin üzerinde iyice aydınlanmıştı. Kampımıza tırmanmıştım tekrar. Hiçbiri uyanmamıştı henüz; gemiler uykularında yanlarından geçip gitmişti. Onlara gördüğüm şeylerden bahsetmemiştim. Tuz çukuruna gitmiş, bir yıllık ihtiyacımızı karşılayacak tuzu elde edebileceğimiz kadar çamurlu kurşuni toprak toplayıp eşeğin sepetlerine yüklemiş ve evin yolunu tutmuştuk. Yolda oyalanmalarına izin vermemiştim, biraz mızmızlanmış, ağırdan almışlardı, gene de öğleden önce eve varmıştık.

Kralın yanına gitmiş ve "Şafak vakti büyük bir donanma nehirden içeri girdi baba," demiştim. O da üzgün bir edayla bana bakmış ve "Bu kadar çabuk ha..." demişti yalnızca.

BİR ZAMANLAR KİMDİM, BİLİYORUM; KİM OLABİLİRdim, onu da biliyorum; ama artık yazmakta olduğum şu satırlardayım yalnızca. Nasıl bir tabiata sahibim, emin değilim ve kendimi yazarken bulmak beni şaşırttı doğrusu. Latince konuşuyorum elbette, ama hiç yazmayı öğrendim mi? Bu pek mümkün görünmüyor. Benim adımda birinin, Lavinia adında birinin bir zamanlar var olduğuna şüphe yok, ama benim kendimle ilgili fikrimden veya şairimin bana dair fikrinden o kadar farklı olmalı ki, onun hakkında düşünmek aklımı karıştırıyor yalnızca. Bildiğim kadarıyla bana gerçeklik kazandırmış olan kişi şairimdi. O yazmadan önce en gizemli kişilerden biriydim, bir silsile içinde yer alan bir isimden başka bir şey değildim. Bana o can verdi, beni kendime getiren, böylece hayatımı ve kendimi her çeşit duyguyla, yazdıkça güçlü bir şekilde hissettiğim duygularımla (hatırladığım olaylar yalnızca onları yazarken veya o yazarken varlık kazanıyor da ondan belki de) capcanlı hatırlamamı sağlayan o oldu.

Ama o bunları yazmadı. Şiirinde hayatıma önem vermedi. Beni ihmal etti, çünkü beni ancak ölürken tanıdı. Bunda onun suçu yok. Düzeltmeler yapması, şiirin üzerinde tekrar düşünmesi, yarım kalmış satırları tamamlaması, bitmediğini düşündüğü şiiri bitirmesi için çok geçti artık. Bunları yapamadığı için üzülüyordu, biliyorum; benim için üzülüyordu. Şimdi olduğu yerde, karanlık nehirlerin ötesinde, birileri ona Lavinia'nın da onun için üzüldüğünü söyleyecektir belki de.

Ölmeyeceğim. Bundan kesinlikle eminim. Hayatım, ölüm gibi mutlak bir şeye doğru yönlenemeyecek kadar tesadüfi. Yeterince gerçek bir ölümlülüğe sahip değilim. Zamanla silikleşip yok olup gideceğim şüphesiz, tıpkı şair varlığımı ortaya çıkartmasaydı yıllar önce başıma geleceği gibi. Yeraltı dünyasının girişindeki ağacın yapraklarının altından yarasa misali sarkan boş bir hayal olurum belki, belki de Albunea'nın kara meşeleri arasında seğirten bir baykuş. Ama hayattan kopup karanlığın içine gitmek zorunda kalmayacağım, önce hayalinde, sonra da ruh olarak karanlığa dalan o zavallı adam gibi. Hepimiz ölümden sonraki hayatımıza katlanmak zorunda kalacağız demişti bir seferinde bana, daha doğrusu söylediği şeyden çıkarılabilecek anlamlardan biri buydu. Ama yeraltı dünyasında böyle avare dolaşıp durup unutulmayı veya yeniden doğmayı beklemek, hakiki bir varlık durumu değil, hakikiliği benim yazarken, sizin de yazdıklarımı okurkenki varlığımın hakikiliğinin tırnağı etmez, şairimin yüzyıllarca içinde yaşadığım muhteşem, canlı sözcüklerindeki varlığımın hakikiliğinin ise yanına bile yaklaşamaz.

Yine de o sözcüklerdeki rolüm, şairimin şiirinde bana verdiği hayat, saçlarımın alev aldığı an hariç o kadar kasvetli, genç kız yanaklarımın kızıl boyayla boyanmış fildişi gibi kızardığı an hariç o kadar renksiz, o kadar beylik ki, o hayata daha fazla tahammül edemiyorum. Varlığım yüzyıllar boyu sürecekse eğer, en azından bir kerecik ortaya çıkıp konuşmam gerekir. Şairim bana hiç söz hakkı tanımadı. Sözü ondan almak zorunda kaldım. Bana uzun ama küçük bir hayat verdi. Yere ihtiyacım var, havaya ihtiyacım var. Ruhum İtalyanın kadim ormanlarına, gün ışığına boğulmuş tepelere, kuğunun rüzgârlarına ve doğruyu konuşan kargaya ulaşıyor. Annem deliydi, ben değildim. Babam yaşlıydı, ben gençtim. Spartalı Helen gibi bir savaşa neden oldum. O, onu isteyen erkeklerin kendisini almasına izin vererek savaşa neden olmuştu. Ben ise alınıp verilmeyi kabul etmediğim, kendi erkeğimi ve kaderimi kendim seçtiğim için savaşa neden oldum. Seçtiğim erkek ünlüydü, kaderse belirsiz; hiç de fena bir denge değil.

Her neyse, bazen uzun zaman önce ölmüş olabileceğime ve bu hikâyeyi yeraltı dünyasının bilmediğimiz bir bölümünden anlattığıma da inandığım oluyor; hayatta olduğumu, yaşlandığımı ve gençken yaşadıklarımı, arıların toplu halde saldırdığı günü, saçlarımın alev aldığı, Troyalıların geldiği günü hatırladığımı sandığım aldatıcı bir yerden anlatıyorum bunları sanki. Bir kere, nasıl oluyor da birbirimizle konuşabiliyoruz? Dünyanın öbür ucundan gelip Tiber'den gemilerle hiç tanımadıkları bir ülkeye giren yabancıları hatırlıyorum: Elçileri babamın evine gelmiş, Troyalı olduğunu belirtmiş ve akıcı bir Latinceyle nazik şeyler söylemişti. Peki bu nasıl olabilir? Hepimiz bütün dilleri biliyor muyuz? Böyle bir şey ölüler için, ülkeleri başka ülkelerin altında yer alan ölüler için geçerli olabilir ancak. Yirmi beş-otuz asır önce yaşamış olan beni nasıl oluyor da anlıyorsunuz? Latince biliyor musunuz?

Sonra düşünüyorum, bunun ölü olmakla ilgisi yok diyorum kendi kendime, birbirimizi anlamamızı sağlayan ölüm değil, şiir.

GENÇ BİR KIZKEN BENİMLE EVDE KARŞILAŞMIŞ OLSAYdınız, şairimin çizdiği muğlak portremin, balmumu tablet üzerine pirinç bir iğneyle çizilmiş gibi duran portremin gayet münasip olduğunu düşünebilirdiniz: Bir kız, bir kral kızı, evlenecek yaşa gelmiş bir bakire, iffetli, sessiz, itaatkâr, bir erkeğin iradesine baharda sürülmeye hazır bir tarla kadar hazır bir taze.

Ben hiç tarla sürmedim, ama hayatım boyunca çiftçilerimizi sürerken izledim: Beyaz öküz boyunduruğu iterek ilerler, çiftçi sabanı uysal ve hazır görünen, ama çok zorlu, çok inatçı olan toprak üzerinde hareket ettirmeye çalışırken sıçrayıp kalkan uzun tahta sapları sıkıca kavrar. Çiftçi toprakta bir arpa tanesini tutmaya yetecek derinlikte bir yarık açmak için bütün ağırlığıyla, bütün kaslarıyla yüklenir. Yorgunluktan nefes nefese kalıp titreyene ve karık üzerine uzanıp sert annesinin taşlar arasındaki göğsünde uyumaktan başka bir şey istemeyecek hale gelinceye kadar çalışır. Ben hiç tarla sürmedim, ama benim de sert bir annem vardı. Top-

rak çiftçiyi bağrına basar ve arpa tanesinden daha derin bir uykuya dalmasına izin verir nihayetinde, annem ise beni hiç kucaklamazdı.

Sessiz ve uysaldım, çünkü konuşursam, irademi ortaya koyarsam annem benim erkek kardeşlerimden biri olmadığımı hatırlayabilirdi ve bunun ceremesini çekerdim. Kardeşlerim küçük Latinus ile bebek Laurens öldüğünde altı yaşındaydım. Canlarımdı benim onlar, taşbebeklerim. Onlarla oynardım, onlara tapardım. Annem Amata, iğ parmaklarının arasında bir aşağı bir yukarı hareket ederken gülümseyerek bizi seyrederdi. Bir kraliçenin normalde yapacağını yapmaz, bizi dadımız Vestina ile diğer kadınlara bırakmazdı, bütün gün bizimle canıgönülden vakit geçirirdi. Biz oynarken şarkı söylerdi sık sık. Bazen iplik eğirmeyi bırakıp ayağa fırlar, benim ve Latinus'un elini tutup bizimle dans ederdi, hep beraber gülerdik. "Savaşçılarım" derdi oğlanlara, bunu beni de içine katarak söylediğini zannederdim, çünkü onlara savaşçılarım dediğinde çok mutlu olurdu ve onun mutluluğu bizim mutluluğumuzdu.

Hasta olduk: önce bebek, sonra o yuvarlak yüzlü, koca kulaklı, gözleri ışıl ışıl bakan Latinus, ardından da ben. Ateşin etkisiyle gördüğüm tuhaf hayalleri hatırlıyorum. Ağaçkakan dedem bana doğru uçar ve başımı gagalardı, başımın acısından bağırırdım. Bir ay içinde durumum iyileşti, tekrar sağlığıma kavuştum. Ama oğlanların ateşi bir düşüyor, bir yükseliyordu. Zayıfladılar, bitkin düştüler. İyileşiyor gibi görünüyorlardı; Laurens annemin göğsüne yapışıp istekle emiyor, Latinus sürüne sürüne yataktan çıkıp benimle oyun oynuyordu. Sonra tekrar ateşleri çıkıyor ve onları ele geçiriyordu. Bir gün Latinus ihtilaca tutuldu; ateş, fareyi öldüresiye silkeleyen bir köpek gibiydi: Latium'un umudu, benim oyun arkadaşım, canımın içi öldüresiye silkelendi. O günün gecesi zayıf bebek kardeşim hemencecik uyudu, ateşi düşmüştü. Sabahın erken saatlerinde kucağımdayken titreyerek derin bir nefes verdi ve bir kedi yavrusu gibi öldü. Annem kederden deliye döndü.

Babam onun deli olduğunu bir türlü kabullenemedi.

Oğulları için acı acı matem tuttu babam. Sıcakkanlı bir adamdı ve oğulları onun için, her erkek gibi, zürriyetiydi. Onlara ağladı, önce yüksek sesle, sonra uzun bir süre, yıllarca için için. Ama onu meşgul edecek şeyler vardı, kral olarak yapması gereken görevleri, yerine getirmesi gereken ayin ve törenler vardı, törelerin tekrarının verdiği teselli, evinin kadim aile ruhlarının verdiği güven vardı. Ben de bir teselli sebebiydim onun için, zira kral kızı olarak onunla birlikte ayinleri yerine getiriyordum. Ayrıca beni çok severdi, ilk çocuğuydum, uzun zamandır beklediği ilk çocuğuydum. Annemden çok yaşlıydı.

Evlendiklerinde annem on sekiz, babam kırk yaşındaymış. Annem Rutulia'daki Ardea'nın prensesiydi, babam bütün Latium' un kralı. Annem güzel, arzulu ve gençti, babamsa hayatının en olgun çağını yaşayan bir erkekti, yakışıklı ve güçlü, barışı seven muzaffer bir savaşçı. Çok iyi olabilecek bir evlilikti onlarınki.

Babam oğlanların ölümü yüzünden annemi suçlamadı. Ölmediğim için beni suçlamadı. Oğullarının ölüm acılarını içine gömdü ve kalbinde ne kadar umut kaldıysa hepsini bana yöneltti. Her yıl saçları biraz daha kırlaştı, suratı biraz daha asıldı, ama asla gaddar olmadı, zayıf olmadı, bir şeyde hariç: Annemin istediğini yapmasına izin verirdi, dikkafalılık ettiğinde başını çevirir, hoyratça laflar ettiğinde sesini çıkarmazdı.

Annemin o müthiş kederi insanlardan cevap bulamadı. Onu duyamayan, onunla konuşamayan bir koca, devamlı ağlayan altı yaşında bir kız ve böyle bir durumda her hizmetçi ve kölenin yapacağı gibi, çocukların ölümü yüzünden cezalandırılmaktan korkan bir sürü zavallı, ürkmüş kadınla baş başa kalmıştı.

Babamı hor görüyordu yalnızca, bana ise öfke duyuyordu.

Kardeşlerim öldükten sonra annemin eline veya vücuduna her dokunuşumu veya onun bana her dokunuşunu tek tek hatırlıyorum. Babamla birlikte bizi dünyaya getirdiği o yatakta bir daha yatmadı.

Odasından günlerce dışarı çıkmaz, derken bir gün o parlak kara saçları, kaymak beyazı yüzü ve mağrur duruşuyla, biraz değiş-

miş olarak tekrar görünürdü. İnsanların yanındayken daima biraz mesafeli, daha ziyade kibirli bir tavır takınırdı; ayaktakımı arasındayken kraliçeyi oynardı. Kralın evine doluşan adamların yanındayken farklı, biz çocuklarıyla birlikteyken, iplik eğirip şarkı söylerken, bizimle dans edip kahkahalar atarken farklı bir kişiliğe büründüğünü görür, hayret ederdim. Eskiden evdeki hizmetçilere karşı mütehakkim, dediğim dedikti ve onlara çabuk parlardı, ama onlar onu severdi, kötü niyetli değildi çünkü. Şimdiyse onlara karşı, bize karşı çoğunlukla soğuktu, durgundu. Ben veya babam konuşurken, yüzünü başka tarafa çevirmeden önce, yüzünde beliren o nefret kıvrımını görürdüm sık sık, o meyus, küçümseyici öfkeyi.

Boynunda oğlanların onlara şans getirsin, onları korusun diye taktıkları, içlerinde küçük birer kil fallus bulunan bullalarını taşıyordu. Bullaları altın kapsül mahfazaları içinde tutuyor, elbisesinin altında gizliyordu. Onları mahfazalarından asla çıkarmazdı.

İnsanların arasındayken gizlediği öfkesi genellikle evin kadınlar bölümünde, okkalı bir sinir biçiminde bende patlayarak dışarı çıkardı. Birçok insanın bana taktığı "küçük kraliçe" ismi onu bilhassa sinirlendirirdi, kısa bir süre sonra bana bu isimle hitap etmeyi kestiler. Annem genellikle benimle konuşmazdı, ama canını sıktığım zaman birden döner ve sert, düz bir sesle bana aptal, çirkin ödleğin teki olduğumu söylerdi. "Benden korkuyorsun. Ödleklerden nefret ederim," derdi. Bazen varlığım bile onu çıldırtırdı. Beni döver veya başım öne arkaya sallanana kadar beni sarsardı. Bir keresinde öfkesi tırnaklarıyla yüzümü paralamaya kadar götürdü onu. Vestina beni hemen ondan uzaklaştırdı, onu odasına götürüp sakinleştirdi, sonra hemen dışarı çıkıp yanaklarımdaki uzun, kanlı yaraları temizledi. Çok afallamıştım, ağlayamamıştım bile, ama Vestina yaralarıma merhem sürerken ağlamıştı. "İz kalmayacak," demişti yaşlı gözlerle, "iz kalmayacağından eminim."

Yatak odasında yattığı yerden annemin heyecansız sesi duyuldu sonra: "İyi o zaman."

Vestina, insanlara yüzümü kedinin tırmaladığını söylememi tembihledi bana. Babam yüzümü görüp de neler olduğunu sorun-

ca, "Silvia'nın yaşlı kedisi tırmaladı. Onu sıkı sıkı tutuyordum, sonra bir köpek geldi yanıma, korktu. Onun suçu değil," dedim. Sonra, her çocuk gibi, kendi uydurduğum bu hikâyeye inanmaya başladım ve hikâyeyi, bu olayın Tyrrhus'un çiftliğinin hemen dışındaki meşe korusunda meydana geldiği, o sırada yalnız olduğum, oradan eve kadar koştuğum gibi ayrıntı ve olaylarla süsledim. Bundan ne Silvia ne de kedi suçlu dedim babama tekrar. İkisinin de başının belaya girmesini istemiyordum. Silvia beraber oyunlar oynadığım en iyi arkadaşımdı, çiftliğin yaşlı kedisinin de daha emme çağında bir sürü yavrusu vardı, onsuz yaşayamazlardı. Yüzümün tırmalanması tamamen benim suçum olmak zorundaydı. Vestina da haklı çıktı: Onun karakafes otu merhemi iyi geldi, uzun, kırmızı yara kabuk tuttu, iyileşti ve sol elmacık kemiğimin üzerinde, gözümün altında belli belirsiz gümüşi bir iz hariç hiç iz kalmadı. Bir gün Aeneas parmağını o izin üzerinde gezdirip bunun ne izi olduğunu soracaktı bana. "Kedi tırmaladı," diyecektim ben de. "Kucağımdaydı, bir köpekten korktu."

LATIUM'DAN DAHA BÜYÜK KRALLIKLARIN, O KRALLIKların Latium kralı Latinus'tan, babamdan daha güçlü krallarının olacağını biliyorum. Yedi Tepe'nin yukarısında toprak surlu iki müstahkem yer vardı: Janiculum ve Saturnia. Sonra bazı Yunanlı yerleşimciler geldi, tepenin yamacına bir sur kurdular ve buraya Pallanteum ismini verdiler. Şairim buranın o hayattaykenki halini anlattı bana, veya belki de yaşadığında öğreneceği halini demeliyim; zira bana geldiğinde ölmekte olduğu ve şimdi çoktan öldüğü halde, aslında daha doğmadı bile. O, unutturan nehrin çok uzağında bekleyenlerden biri şimdi. Beni henüz unutmadı, ama unutacak, o sütlü suyu yüzerek aşıp nihayet doğduğunda. Beni ilk hayal ettiğinde, benimle Albunea ormanında karşılaşacağını bilmeyecek. Neyse, şairim bana, şu anda o köyün bulunduğu yerin, Yedi Tepe'nin ve tepelerin arasındaki vadilerin, gelecekte kilometrelerce uzanan akla hayale sığmaz bir şehirle kaplanacağını söyledi.

Tepelerin zirvelerinde altın gibi parlayan mermer tapınaklar, büyük kemerli kapılar, mermer ve bronzdan yapılmış sayısız heykel olacakmış; o şehrin Forumundan bir gün içinde, bütün şehir ve çiftliklerde, yollarda, bütün festivallerde ve Latium'un bütün savaş alanlarında ömrün boyunca görüp göreceğin insandan çok daha fazla insan gelip geçecek dedi bana. O şehrin kralı dünyanın en büyük yöneticisi olacakmış, o kadar büyük bir yönetici olacakmış ki, kral ismini küçük görecek ve kutsal güçle, mukaddes olanla bir tutulacak büyüklükte bir sıfatla anılır hale gelecekmiş. Dünyanın bütün ülkelerinin halkları, önünde eğilip ona hediyeler getirecekmiş. Buna inandım, şairim her zaman doğruyu söylerdi çünkü, bütün hakikati olmasa bile. Bir şair bile bütün hakikati söyleyemez.

Çocukluğumda onun o büyük şehri, mağaralarla ve haddinden fazla büyümüş sık çalılarla kaplı kayalık bir tepenin yamacına kurulmuş, yarım yamalak bir kasabaydı. Bir keresinde oraya babamla gitmiştim, batı rüzgârının yardımıyla, yelkenliyle nehir yukarı yaptığımız yolculuk bir gün sürmüştü. Oranın kralı Evander, ki müttefikimizdi, Yunanlı bir sürgündü ve burada da başı dertteydi; bir misafiri öldürmüştü. Bunun için yeterli sebebi vardı, ama halkımız bu tür şeyleri unutmaz. Babamın gösterdiği tevecc ühe minnettar kalmış, bizi memnun etmek için elinden geleni yapmıştı, ama bizim zengin köylülerimizden çok daha yoksul bir hayat sürüyordu. Pallanteum, geniş, sarı nehir ile ormanlarla kaplı tepeler arasında bulunan, ağaçların altına kümelenmiş, kazıklarla tahkim edilmiş, karanlık bir yerdi. Bize ziyafet verdiler elbette, sığır ve geyik eti, ama yemeği sunuş biçimleri çok tuhaftı: Uzun bir masanın etrafında hep beraber oturmak yerine, yerde küçük sofraların etrafına dizildik. Yunan âdetiymiş bu. Ayrıca sofraya kutsal tuz ile yemeği koymadılar. Bütün ziyafet boyunca kara kara bunu düşündüm durdum.

Evander'in oğlu Pallas (benim yaşlarımda, o sıralarda on bir-on iki yaşlarındaydı, hoş çocuktu), mağaralardan birinde yaşayan ve alacakaranlıkta dışarı çıkıp sığır çalan, insanları parçalayan dev bir canavar adamla ilgili bir hikâye anlattı. Bu adam etrafta

pek görünmezmiş, ama büyük ayak izleri bırakırmış. Ercles isimli bir Yunan kahramanı gelmiş ve canavar adamı öldürmüş. Canavar adamın ismi ne diye sordum, Cacus dedi Pallas. Bunun ateş ustası anlamına geldiğini biliyordum. Ateş ustası, bir kabilenin şefi demekti, babamın yaptığı gibi, kızlarıyla birlikte çevre halkı için Vesta'yı aydınlık içinde tutuyordu. Ama canavar adamlı Yunan hikâyesiyle ters düşmek istemedim, o hikâye benimkinden daha ilginçti.

Pallas, dişi kurt ini görmek ister miyim diye sordu bana, ben de isterim dedim. Beni köyün çok yakınında bulunan Lupercal isimli bir mağaraya götürdü. Pan'ın kutsal mağarası burası dedi, Yunanlılar Faunus dedemize bu isimle hitap ediyorlardı belli ki. Neyse, orada yaşayan insanlar akıllılık edip kurt ile yavrularına ilişmiyorlarmış, kurt da onlara ilişmiyormuş. Kurtlar köpeklerden nefret ettikleri halde, insanların köpeklerine bile zarar vermiyormuş. O tepelerde kurda istemediği kadar geyik varmış. Baharlarda ara sıra bir kuzu alıp götürürmüş. Oradakiler bunu kurban sayarmış, kurdun kuzu kapıp götürmediği zamanlarsa ona bir köpek adarlarmış. Kurdun erkeği geçen kış ortadan kaybolmuş.

İki çocuğun o inin ağzında durması çok akıllıca bir şey değildi belki, zira kurdun yavruları vardı, kendisi de içindeydi. İn çok keskin kokuyordu. İçerisi zifiri karanlıktı ve sessizdi. Ama gözlerim karanlığa alışınca, kurdun gözlerinin iki küçük kıpırtısız alevini gördüm. Bizimle çocuklarının arasında duruyordu.

Gözlerimizi ondan ayırmadan Pallas'la yavaş yavaş geriledik. Gitmem gerektiğini bildiğim halde gitmek istemiyordum. Nihayet döndüm ve Pallas'ı takip ettim, ama ağır ağır – dişi kurt da, o sevgi dolu anne, o korkutucu kraliçe de yuvasından çıkıp orada kara kara, dimdik duracak mı acaba diye ikide bir arkama bakarak.

Yedi Tepe'ye yaptığımız o ziyarette babamın Evander'den daha büyük bir kral olduğunu gördüm. Daha sonra onun, gelecekteki ulu hükümdarla mukayese edilemese de zamanında Batı'daki kralların hepsinden daha güçlü olduğunu öğrenecektim. Ben doğmadan çok önce babam savaşlarla ve sınır savunmasıyla krallığı-

nı sağlamlaştırmıştı. Çocukluğumda, büyüme çağımda hiç savaş olmadı. Uzun bir barış dönemi hüküm sürdü. Çiftçiler arasında ve sınır boylarında kavga ve çarpışmalar oluyordu elbette. Burada, batı topraklarında yaşayan bizler kaba insanlarız, meşe odunu gibi sert dedikleri türden. Anında tepemiz atar, silahlarımızı elimizden hiç düşürmeyiz. Babam zaman zaman müdahale etmek, çok kızışmış veya çok yayılmış bir kavgayı sona erdirmek durumunda kalırdı. Sabit bir ordusu yoktu. Mars, tarlaların içinde ve sınırlarında yaşar. Bir mesele çıktığında Latinus kavgalı çiftçileri yanına çağırırdı. Onlar da onun için ölümüne dövüşmek üzere babalarının eski tunç kılıç ve deri kalkanlarıyla yanına gelirdi. Anlaşmazlık çözülürse, çiftçiler çiftliklerine, babam da kral evine geri dönerdi.

Kral evi, yani Regia, şehrin en büyük mabediydi, kutsal bir yerdi, zira bizim ambar tanrımız ve atamız olan Penates ile Lares şehrin ve halkın da ambar tanrısı ve atasıydı. Latium'un her yerinden Latinler dua etmek, kurban adamak, ayrıca kralla yemek yemek için oraya gelirdi. Kral evi çok uzaktan bile görülebilirdi, yüksek ağaçların, surların, kulelerin ve evlerin çatılarının üzerinde yükselirdi.

Laurentum'un surları yüksek ve güçlüydü, çünkü çoğu şehirde olduğu gibi bir tepenin üzerinde kurulmamış, lagünlere ve denize inen zengin ovaların üzerine inşa edilmişti. Ekili araziler ile otlaklar, surların etrafında, hendek ve toprak siperin dışında yer alıyordu ve şehrin kapısının önünde atletlerin spor yaptığı, askerlerin atlarını eğittiği geniş bir açık alan vardı. Ama Laurentum'un kapısından girdiğinizde güneşi arkanızda bırakır, koyu, mis kokulu bir gölgenin içine dalardınız. Şehir koca bir koruluktu, bir ormandı. Her ev meşe ağaçlarının, incir ağaçlarının, karaağaçların, ince uzun kavakların ve her yandan fışkıran defnelerin arasındaydı. Sokaklar gölgeli, yapraklı ve dardı. En geniş sokak, kralın yüz sedir kütüğü üzerinde yükselen büyük, heybetli evine giderdi.

Evin girişindeki duvarların her birinin üzerindeki rafta yıllar önce bir Etrüsklünün krala hediye olarak yaptığı bir dizi oyma fi-

gür vardı. Ruhların, atalarımızın heykelleriydi bunlar (çift suratlı Janus, Satürn, İtalus, Sabinus ve Picus Dede; acemi işi oyma heykelinde Picus Dede'nin başı, kırmızı tepeli ağaçkakana benzetilmişti, vücudunun kalan kısmı togalı bir adam şeklindeydi ve elinde kutsal asa ile kalkan vardı), her iki duvarda çatlamış, kararmış sedir ağacından sıra sıra korkunç heykeller. Büyük değillerdi, ama kilden yapılma küçük Penates heykeli hariç Laurentum'daki insan biçimli yegâne şekillerdi bunlar, onlardan çok korkardım. O sabit bakışlı, uzun, karanlık suratların arasından, duvarlara tutturulmuş baltaların, sorguçlu tolgaların, ciritlerin, şehir kapılarının demirlerinin, gemilerin pruva parçalarının, savaş ganimetlerinin altından koşarak geçerken sık sık gözlerimi kapardım.

Figürlerle kaplı koridor atriyuma, ortası açık, damlı, alçak duvarlı, geniş, karanlık bir odaya açılırdı. Solda meclis ve şölen salonları vardı, çocukken oralara pek girmezdim, onların ilerisinde de kraliyet konakları; atriyumun girişinin tam karşısında Vesta sunağı, onun arkasında da kubbeli tuğla ambarlar bulunurdu. Ben sağa sapar, koşarak mutfakların önünden geçer, oradan babamın gençken ektiği defne ağacının altında bir fıskiyeli havuzun sular fışkırttığı, limon ağaçlarının, leylakların, kekik, mercankösk ve tarhun çalılıklarının öbekler halinde büyüdüğü, kadınların çalıştığı, lafladığı, iplik eğirdiği, kumaş dokuduğu, havuzda kap kacakları çalkaladığı büyük orta avluya varırdım. Koşarak bütün bu şeylerin arasından, sedir sütunlarının altından geçerek evin kadınlarının yaşadığı bölümüne girerdim, en güzel bölümüne, yuvaya.

Annemin dikkatini çekmemeyi başarırsam, korkmama gerek yoktu. Büyüyüp de kadınlığa doğru ilk adımlarımı attığım dönemlerde annemin benimle zaman zaman nazik konuştuğu olmuştu. Ayrıca beni seven birçok kadın vardı, gururumu okşayan kadınlar, beni şımartan yaşlı Vestina ve kızlığımı yaşayabileceğim kızlar, oynayabileceğim bebekler vardı. Dahası ister kadın bölümü olsun ister erkek bölümü, ev babamın eviydi, ben de babamın kızıydım.

Ama en iyi arkadaşım Regia'dan bir kız değildi, kendi sığırları dışında ailemin sığırlarına da bakan sığırtmaç Tyrrhus'un en kü-

çük çocuğuydu. Aile çiftliği şehrin kapılarından üç-dört yüz metre ilerideydi. Birçok müştemilatı bulunan kocaman bir yerdi burası; taş ve keresteden yapılma çiftlik evi bu müştemilatın arasından apaçık seçilebiliyordu, tıpkı bir kaz sürüsü içindeki gri renkli yaşlı bir erkek kaz gibi. Ahırlar, çayırlar ve otlaklar, meşe ağaçlarıyla kaplı alçak tepelerin arasındaki sebze bahçelerinin arkasına doğru uzanıyordu. Bu çiftlik hiç durmayan bir imalathaneydi, gün boyu çiftliğin her yerinde çalışanlar olurdu; ama demir ocağı yanmadığı, çekiç ve örs sesleri duyulmadığı veya bir sığır sürüsü enenmek ya da pazara götürülmek üzere ahıra kapatılmadığı zamanlar burası çok sessizdi. Vadilerden gelen hayvan sesleri ile evin yakınındaki meşe koruluklarındaki kumru ve üveyik cıvıltıları hiç dinmeyen yumuşak bir sese dönüşüyor, diğer sesler bu sesin içinde eriyip yok oluyordu. Bu çiftliği severdim.

Silvia bazen bana arkadaşlık etmek üzere Regia'ya gelirdi, ama ikimiz de onlarda olmayı tercih ederdik. Yazları hemen her gün koşa koşa onlara giderdim. Bakire prenses konumunun gerektirdiği üzere, benden birkaç yaş büyük köle Tita da koruyucum olarak bana eşlik ederdi, ama oraya varır varmaz Tita çiftlikte çalışan kadın arkadaşlarına katılır, biz de Silvia'yla serçeler kadar hür, ağaçlara tırmanır, dere sularına set yapar, kedi yavrularıyla oynar, kurbağa yavruları yakalar, ormanda, tepelerde dolaşırdık.

Annem beni evde tutmak isterdi. "Şuna bak, kimlerle arkadaş oluyor? Sığır çobanlarıyla!" Kral olarak doğmuş olan babam ise annemin züppeliğini görmezden gelir, "Bırak çocuk koştursun, güçlenip kuvvetlensin. İyi insanlar onlar," derdi. Gerçekten de, Tyrrhus güvenilir, becerikli bir adamdı, babam topraklarını nasıl yönetiyorsa o da otlaklarını öyle sağlam yönetirdi. Aniden patlardı, ama emrinde çalışanlara hakkaniyetli davranırdı; kutlu günlerde ne yapılması lazım geliyorsa, tören, kurban, fazlasıyla yapardı. Uzun zaman önce yapılmış olan savaşlarda babamın yanında çarpışmıştı ve o savaşçı halinden hâlâ bir şeyler kalmıştı üzerinde. Ama kızı söz konusu olduğunda akan sular dururdu. Karısı kızını dünyaya getirdikten kısa süre sonra ölmüştü, kızın hiç kız kardeşi

yoktu. Babasının, ağabeylerinin ve evdeki herkesin gözbebeğiydi. Birçok açıdan benden daha fazla prensesti. Gününü benim gibi saatlerce iplik eğirerek veya dokuyarak geçirmezdi, tören görevleri de yoktu. Mutfak işlerini onun yerine yaşlı aşçılar görür, evi onun yerine yaşlı köleler çekip çevirir, ocağı süpürüp ateşi besleme işini onun yerine kızlar yapardı; tepelerde canının istediği gibi koşturmak ve evcil hayvanlarıyla oynamak için bolca vakti vardı.

Silvia'nın hayvanlarla arası çok iyiydi. Akşamları *hu-u-u, hi-i-i* diye seslenir, bunu duyan baykuş yavruları gelir ve uzattığı eline bir an konup tekrar uçarlardı. Dişi bir tilki yavrusunu evcilleştirmiş, büyüyünce de hayvanı salmıştı. Hayvan her yıl yavrularını getirip bize gösterir, alacakaranlıkta meşe ağaçlarının altındaki otların içinde oynamalarına izin verirdi. Ağabeylerinin bir avdan getirdikleri, annesini köpeklerin paraladığı bir karacayı da büyütmüştü. O küçük şeyi getirdiklerinde Silvia on-on bir yaşlarındaydı. Ona şefkatle baktı, hayvan büyüdü ve bir köpek kadar uysal, muhteşem bir geyik oldu. Hayvan her sabah ormana giderdi, ama akşam yemeğine kadar mutlaka dönerdi; yemek odalarına girmesine ve kendi tabaklarından yemesine izin verirlerdi. Silvia Cervulus'u taparcasına severdi. Onu yıkar, tarar, o muhteşem boynuzlarını sonbaharda asma yapraklarıyla, baharda çiçek çelenkleriyle süslerdi. Erkek geyikler tehlikeli olabilir, ama bu geyik uysaldı, sakindi, aşırı derecede güvenilir bir hayvandı. Silvia kim olduğu anlaşılsın diye boynuna beyaz bir urgan bağlamıştı, Latium ormanlarında avlanan avcıların hepsi Silvia'nın Cervulus'unu tanırdı. Köpekler bile onu tanırdı, daha önce birkaç kez saldırmaya teşebbüs ettikten sonra paylanıp dayak yedikleri için ona pek saldırmazlardı.

Tepelerde dolaşırken kocaman bir geyiğin dallı budaklı boynuzlarını bir o yana bir bu yana sallayarak ormandan salına salına çıkışını görmek harika bir şeydi. Yere diz çöküp burnunu Silvia'nın eline dayar, o zarif, uzun bacaklarını altında toplayarak aramıza oturur, Silvia'ya boynunu okşatırdı. Tatlı, keskin bir av hayvanı kokusu vardı. Gözleri iri, kara ve sakindi, Silvia'nınkiler de öy-

le. Satürn çağında böyleydi demişti şairim, dünyada korkunun olmadığı ilk günlerin altın çağında. Silvia o çağın kızı gibiydi. Onunla güneşli yamaçlarda oturmak veya onun çok iyi bildiği orman yollarında koşmak hayatımın zevkleriydi. O çocukluk günlerimizde koca ülkede bize zararı dokunacak kimse yoktu. Paganlarımız, çiftlik insanları bizi tarlalarından veya toparlak kulübelerinin kapı eşiklerinden selamlardı. Asık suratlı arıcı bize bir petek bal ayırır, sütçü kadınlar bize bir parça kaymak verir, sığır çobanları erkek buzağıları sürerek veya yaşlı bir sığırın boynuzlarına tutunup üzerinden atlayarak bize gösteri yapar, yaşlı çoban Ino bize yulaf sapından düdük yapmayı öğretirdi.

Bazen yazları, uzun süren gün yavaş yavaş kararmaya başladığında ve artık çiftliğe, eve dönmemiz gerektiğinin pekâlâ farkındayken, yamaçta yüzükoyun yere yatar ve yüzümüzü kupkuru otların, topaklaşmış sert toprağın içine gömer, sıcak yaz toprağının, toprağımızın bitmez tükenmez çeşitlilikteki kokusunu, kuru ot tatlılığındaki, gübre acılığındaki kokusunu içimize çekerdik. O zamanlar ikimiz de Satürn'ün çocuklarıydık. Sonra ayağa fırlar, yokuş aşağı koşardık, evimize koşardık – sığır kalesine kadar yarışalım!

Ben on beş yaşındayken Kral Turnus babama resmi ziyarette bulundu. Turnus kuzenimdi, annemin yeğeni; babası Daunus, hasta olduğu için bir yıl önce Rutulia tacını ona vermişti. Latium'un güneyinde, bize en yakın şehir olan Ardea'da yapılan taç giyme töreninin şaşaalı geçtiğini duymuştuk. Rutullar, Latinus Daunus' un kardeşi Amata'yla evlendiğinden beri yakın müttefikimizdi, ama genç Turnus kendi yolunda ilerlemek istediğine dair emareler göstermekteydi. Caereli Etrüskler, gaddar hükümdarları Mezentius'u, hiçbir şeyi aziz tutmayan bu vahşi adamı ülkelerinden defettiklerinde Turnus onu yanına almıştı. Şimdi bütün Etruria, iktidarını zalimce suistimal eden o gaddar adamı (öyle ki evindeki Lares ve Penates bile ona yüz çevirmişti) kabul ettiği ve yanında barındırdığı için Turnus'a kızgındı. Bu hoşnutsuzluk bizi endişelendiriyordu, zira Caere hemen nehrin karşı tarafındaydı. Et-

rüsk şehirleri güçlüydü, bu nedenle onlarla mümkün olduğunca iyi geçinmemiz bizim menfaatimizeydi.

Kutsal Albunea ormanına doğru yürürken babam bana bu konulardan bahsederdi. Albunea ormanı Laurentum'un doğusunda, tepelerin ayağındaydı, bize bir günlük yürüyüş mesafesinde. Babamla oraya defalarca gitmiştik; atalarımızı ve orman ve pınarları yaşatan ilahları memnun ve teskin etmek için yaptığı ayinlerde ona yardım ederdim. Onunla baş başa yaptığımız bu yürüyüşlerde babam benimle tahtın vârisiymişim gibi konuşurdu. Babam tahtının vârisi olmam imkânsız olsa da, bu durumun siyasi meselelerle yönetim meselelerine kayıtsız kalmamı gerektirmediğini düşünüyordu. Bir kere bir krallığın kraliçesi olacağım kesin gibiydi. Hatta Rutulia'nın belki de.

Babam bu ihtimali dile getirmedi hiç, ama kadınlar getirdiler. Vestina, Kral Turnus'un ziyaret edeceğini duyduğu andan itibaren buna kesin gözüyle bakmaya başlamıştı: "Laviniamız için geliyor buraya! Ona evlilik teklif etmeye!"

Annem, içinden ham yün çektiğimiz koca sepetin üzerinden Vestina'ya dik dik baktı. Yün çekmek, yıkanmış yapağın içinden topaklar alıp taranabilsin diye liflerini ayırmak en sevdiğim işti. Kolay bir iştir bu, düşünmeyi gerektirmez, temiz yapağı güzel kokar ve insanın elleri yün içindeki yağdan yumuşacık olur, en sonunda topaklar birike birike sepetten taşan, pofuduk, çok tatlı devasa bir bulut haline gelir.

"Yeter artık," dedi annem. "Onun yaşındaki bir kızı evlendirmekten söz etmek ancak köylülerin yapacağı bir şey."

"Onun İtalya'nın en yakışıklı erkeği olduğunu söylüyorlar," dedi Tita.

"Boğaya onun gibi binen yokmuş," dedi Picula.

"Saçları da altın sarısıymış," dedi Vestina.

"Juturna isminde bir de kız kardeşi varmış, onun kadar güzelmiş, ama nehrin yanından ayrılmamaya ant içmiş diyorlar," dedi Sabella.

"Amma gevezesiniz, kazlardan farkınız yok," dedi annem.

"Çocukluğunu biliyorsunuzdur onun herhalde kraliçem?" diye sordu annemin gözde yardımcısı Sicana.

"Evet, hoş bir çocuktu," dedi Amata. "Aklına estiğini yapmayı severdi." Hafiften gülümsedi, çocukluğunun geçtiği evden bahsederken hep böyle gülümserdi.

Evin güneydoğu köşesinde, kraliyet dairelerinin tepesinde bulunan ve sokaklara, şehir surlarına ve şehrin kapısına tepeden bakan gözlem kulesine çıktım. Ziyaretçilerin kapıya ulaştığını, Via Riga'ya doğru geldiğini gördüm; hepsi atlıydı, üzerlerinde parlak göğüs zırhları, başlarında upuzun tüylü sorguçları vardı. Hemen koşup atriyuma indim ve babam Turnus'u karşılarken ev halkıyla birlikte bekledim. Onu, adamlarını ve onun uzun tüylü sorgucunu uzun uzun inceledim. Çok yakışıklıydı, güzel ve kaslı bir vücudu vardı, saçları kıvırcık ve kızıl kahve, gözleri koyu maviydi, mağrur bir duruşu vardı. Onda fiziksel kusur olarak nitelendirilebilecek bir şey varsa o da güçlü yapılı, geniş göğsüne göre boyunun kısa oluşuydu, bu durum yürüyüşüne biraz çalımlı bir hava katıyordu. Sesi derin ve berraktı.

O gün büyük salonda verilecek akşam yemeğine çağrıldım. Annemle ben ince kumaştan yapılmış en güzel elbiselerimizi giymiştik, etrafımızdaki kadınlar gevezelik ediyor, saçlarımızla uğraşıyorlardı. Sicana babamın anneme evlilik hediyesi olarak verdiği lal taşlarıyla süslü muhteşem altın kolyeyi çıkarmıştı, ama annem kolyeyi almadı, onun yerine amcası Daunus'un ona evden ayrılırken hediye ettiği ametist taşlı gümüş kolye ve küpeleri taktı. Neşeliydi, gözleri parlıyordu. Her zamanki gibi arkasına gizlenirim, onun o mütehakkim güzelliğinin koruması altında gözlerden ırak kalırım sanmıştım.

Ne var ki, yemek sırasında Turnus babam ve annemle samimi bir havada konuşurken bana baktı. Bakışı sabit değildi, ama tekrar tekrar baktı bana, hafif bir tebessümle. Daha önce hiç olmadığım kadar huzursuz hissettim kendimi. Onun o kesif mavi gözleri beni korkutmaya başladı. Cesaret bulup ne zaman ona baksam bana bakıyor oluyordu.

Aşkı, evliliği hiç düşünmemiştim. Bunda düşünecek ne vardı ki zaten? Evlilik vaktim geldiğinde evlenecek ve aşkın ne olduğunu öğrenecektim, aşkın ve çocuk doğurmanın ve diğer şeylerin. O zamana kadar bunların hiçbir anlamı yoktu benim için. Silvia'yla birbirimize takılır, ona kaş göz eden yakışıklı bir çiftçiyle veya zaman zaman etrafımda dolanıp benimle konuşan en büyük ağabeyi Almo'yla ilgili laflar edip eğlenirdik, ama bütün bunlar laftan ibaretti, bir anlam ifade etmezdi. Evdeki, şehirdeki, bütün ülkedeki hiç kimse Turnus'un bana baktığı gibi bakamazdı. Bakireliğim benim yuvamdı, içinde kendimi rahat hissediyordum, tehditlerden uzak ve huzurlu. Hiçbir erkek yüzümün kızarmasına sebep olmamıştı.

Şimdi ise saç uçlarımdan göğsüme, dizlerime kadar kızardığımı hissediyordum. Utançla kaplıydım. Yemek yiyemiyordum. Kuşatma ordusu surlara dayanmıştı.

Turnus, şairin ürkek, sessiz sedasız kız tasvirinden beni hemen tanırdı kesinlikle. Yanında oturduğum annem benim rahatsız olduğumun pekâlâ farkındaydı ve bundan hiç de hoşnutsuz değildi; oturduğum yerde ezilip büzülmeme aldırış etmedi, Turnus'la Ardea hakkında konuştu. Babama işaret mi etti, yoksa babam kendiliğinden mi farkına vardı bilmiyorum, ama et tabakları kaldırıldıktan, çocuk adağı ateşe attıktan ve hizmetçiler ibrik ve peşkirlerle etrafta dolanıp yemek sonrası için şarap kadehlerini tekrar doldurmaya başladıktan hemen sonra babam annemden beni göndermesini rica etti.

"Şölenin çiçeğinden mahrum kalacağız," diye itiraz etti misafir kral nazikçe.

"Çocuğun uyuması lazım," dedi babam.

Turnus kadehini kaldırdı (üzerinde bir av partisi sahnesinin tasvir edildiği çift kulplu, altından oyma bir Curdes kadehiydi bu, babamın yaptığı savaşlardan birinden elde edilmiş bir ganimetti, sofra takımımızın en nadide parçası) ve "Tiber Baba'nın kızlarının en güzeli, tatlı rüyalar sana!" dedi. Donakaldım.

"Hadi bakalım, git artık," dedi annem alçak sesle ve güler gibi.

Olabildiğince hızlı ve yalınayak oradan çıktım; yalınayak, çünkü orada sandaletlerimi giyecek kadar bile vakit geçirmek istememiştim. Turnus'un arkamdan tınlayan sesini duvarın öbür tarafından duydum, ama ne dediğini duyamadım. Kulaklarım çınlıyordu. Avludaki gece havası, kızaran yüzümle vücuduma boca edilmiş soğuk su gibi geldi.

Evin kadınlar kısmına gittiğimde oradaki bütün kadın ve kızların saldırısına uğradım elbette. Genç kralın ne kadar muhteşem ve yakışıklı, ne kadar iri yarı, boylu poslu olduğunu, salona tolgasını, koca kılıcını ve yaldızlı tunç göğüs zırhını bir dev gibi nasıl astığını anlattılar bana ve birbirlerine. Yemekte sana ne söyledi, onu beğendin mi diye sordular bana. Cevap veremedim. Vestina, ateşim var gibi göründüğünü, yatmam gerektiğini söyleyerek hepsini oradan uzaklaştırmamda bana yardım etti. Onu da yalnız kalmak istediğim konusunda ikna ettikten sonra küçük, sessiz odamda yatağıma yatıp Turnus'a bakabildim nihayet.

Onu beğenip beğenmediğimi sormak aptalcaydı elbette. Bir adamla, yakışıklı bir adamla, bir kralla, ilk talibiyle karşılaşan genç bir kız o adamdan ne hoşlanır ne hoşlanmaz. Kalbi atar, kanı deli gibi akar ve onu görür; yalnızca onu görür: belki tavşanın atmacayı gördüğü gibi, toprağın gökyüzünü gördüğü gibi belki de. Ben Turnus'u bir şehrin muhteşem bir yabancıyı gördüğü gibi görmüştüm, kapıya dayanmış bir ordu komutanını gördüğü gibi. Orada olması, geliyor olması, harika ve korkunç bir şeydi. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı artık. Ama kapının sürgüsünü açmanın da henüz gereği yoktu.

Turnus birkaç gün bizde kaldı, ama onunla tekrar bir kez daha karşılaştım yalnızca. Son akşam yemeğine benim de katılmamı rica etti, böylece şölene dahil oldum, ama misafirlerle birlikte yemek ve onlara eşlik etmek üzere değil, yemek sonrası etkinliklere katılmak üzere, şarkı dinlemek ve dansçıları seyretmek üzere. Annemin yanında oturdum, Turnus yine bana sık sık baktı, bakışlarını gizlemeye çalışmadan. Bize gülümsedi. Gülüşü kısa süreli, hoş bir tebessümdü. Dansçıları seyrederken ona baktım. Kulaklarının

küçük, başının biçimli, çenesinin köşeli ve güçlü olduğunu fark ettim. Hayatının ileri dönemlerinde gerdanı sarkabilirdi. Ensesi hoştu, pürüzsüzdü. Yanında oturan ve yaşlı görünen babama karşı nazik ve saygılıydı.

Annem yeğeninden on-on iki yaş büyüktü, ama bu gece öyle görünmüyordu; gözleri parlıyor, yüzü gülüyordu. Turnus'la iyi anlaşıyorlardı, birbirleriyle konuşmakta hiç zorlanmıyorlardı. Masada karşılıklı hoşça sohbet ettiler, diğerleri de onlara katıldı, babam da onları müşfik bir edayla dinledi.

Turnus gittikten bir gün sonra babam beni ve annemi huzuruna çağırttı. Şölen salonunun dışındaki revak altında yürüdük; babam genelde ona eşlik eden kişilerin hepsini göndermişti. Yağmurlu bir bahar günüydü, babamın üzerinde togası vardı, yaşlandığı için artık daha kolay üşüyordu çünkü. Bir süre bizimle sessizce yürüdükten sonra, "Rutulia kralı dün gece sana talip olduğunu söyledi Lavinia," dedi. "Ama ben konuşmasını sürdürmesine izin vermedim. Senin âşıktaşlık edecek, evlilikten söz edecek yaşta olmadığını söyledim. İtiraz edip konuşmaya devam edecekti, izin vermedim. Kızım daha çok küçük dedim."

Annemle bana baktı. Ne diyeceğimi bilemedim. Anneme baktım. "Çocuğa hiç cesaret vermedin mi?" diye sordu Amata, kocasına karşı takındığı o her zamanki sakin ve nazik tavrıyla.

"Kızımın her zaman küçük olacağını söylemedim ona," diye cevap verdi babam o her zamanki yumuşak, heyecansız tavrıyla.

"Kral Turnus'un zevcesine sunacağı çok şey var," dedi Amata.

"Kesinlikle. Toprakları verimli. Ayrıca iyi bir savaşçıymış, öyle diyorlar. Babası öyleydi, o kesin."

"Kahraman bir savaşçı olduğuna eminim."

"Varlıklı da."

Revağın sonuna kadar yürüdük. Avlu üzerinde yağmur damlaları tıpırdıyor, limon ağaçlarının yaprakları başlarını sallıyordu. Ulu defne ağacının altı hâlâ kupkuruydu, evin hizmetçi kızlarından biri orada oturmuş iplik eğiriyor, uzun bir şarkı tutturmuş söylüyordu.

"Seneye geldiğinde oğlanı münasip bulacaksın yani?" diye sordu babam anneme.

"Bence münasip," dedi annem soğuk bir tonla. "Tabii çocuk beklerse."

"Peki sen Lavinia?"

"Bilmiyorum," dedim.

Babam elini omzuma koydu. "Tasalanma canım," dedi. "Bunun için daha çok zaman var."

"Vesta konusunda ne yapmayı düşünüyorsun?" dedim, "ben evlendikten sonra" diyememiştim.

"Bunu düşünmemiz lazım. Bir kız seç, işi öğretmeye başla."

"Maruna," dedim hemen.

"Etrüsklü değil mi o?"

"Annesi Etrüsklü. Onu bir akın sırasında nehrin karşısından getirmişsin. Maruna burada büyüdü. Dindar biri o." Bununla onun sorumluluk sahibi, işine sadık, saygılı biri olduğunu söylemek istemiştim. Babam bu kelimenin anlam ve önemini bana öğretmişti.

"Güzel. Ateşle ilgilenirken, ocağı silerken, kutsal tuzu yaparken yanında bulundur onu. Bütün bunları öğrenmeye başlasın."

Annemin bu konuda söyleyebileceği bir şey yoktu; kralın ocak ateşiyle kızı ilgileniyordu. Her akşam sofraya oturduğumuzda sunak ateşini, olması gerektiği gibi oğullarının değil de bir hizmetçi çocuğun yiyeceklerimizle besliyor olması annemle babam için acı bir şeydi, farkındayım. Şimdi ise ocak ateşiyle ambarların bakımını da bir hizmetçi, bir köle üstlenecekti.

Babam kısa bir iç geçirdi; ılık, büyük, sert eli hâlâ omzumdaydı. Annem sessiz sakin önümüzde yürüyordu. Revak altında aynı yolu katetmek üzere geri döneceğimiz sırada, "Genç kralı çok fazla bekletmesek iyi olur," dedi.

"Bir-iki sene, veya üç," dedi Latinus.

"Ah!" dedi annem bezginlik ve sabırsızlık ifadesiyle gerileyerek. "Üç sene mi! O bir delikanlı, Latinus! Kanı deli akıyor."

"Kızımıza büyümesi için zaman tanımamız gerektiğini gösteren bir sebep daha sana."

Amata tartışmadı, asla tartışmazdı, omuz silkti sadece.

Onun bu omuz silkişinde, benim Turnus gibi bir adamın eşi olabilecek kadar büyüyebileceğime itikatının olmadığı imasını okudum. Benim de pek itikatım yoktu doğrusu. Onun gibi bir adamın eşi olmak için annem gibi anaç, heybetli olmam gerekirdi, onun gibi korkutucu ve korkunç güzel. Oysa kısa boylu ve sıska, yanık tenli ve inceliksizdim. Kızdım, kadın değildim. Babamın omzumun üzerindeki elini tuttum, bu şekilde yürümeye devam ettim. Geceleri odamın karanlığında mavi gözlü Turnus'a bakıyor olabilirdim, ama yuvamdan ayrılmayı düşünmek istemiyordum.

AENEAS'IN ZIRHI BURADA, TIPKI TURNUS'UN LAURENtum'u ziyaretlerinde kılıcıyla göğüs zırhını astığı gibi evin girişinde, Lavinium'daki evimizin girişinde asılı. Tolgasıyla, göğüs ve baldır zırhıyla, uzun kılıcı, yuvarlak kalkanıyla kuşandığı o zırhı (hepsi de tunçtandı) Aeneas'ın üzerinde defalarca gördüm: Deniz güneşin altında nasıl parlayıp etrafa ışıklar saçarsa Aeneas da öyle ışıl ışıl parlıyordu. O kalkanı orada asılı görünce onun ne kadar iri yarı, güçlü kuvvetli bir adam olduğunu anlıyor insan. İri yarı, hatta kaslı bile görünmüyor, çünkü vücudu mükemmel bir orantıya sahip, sonra zahmetsizce ve zarif yürüyor, çevresindeki kişi ve nesnelere dikkat ederek, öyle çoğu iri yarı, güçlü kuvvetli adamın yaptığı gibi sağına soluna bakmadan değil. Gelgelelim onun kolayca taşıdığı kalkanı ben yerden kaldıramıyorum bile. Kalkan annesinin hediyesiydi; bana söylediğine göre annesi onu büyük bir ateş ustasına yaptırtmış. Kalkanı dövüp işleyen kişi de büyük bir demirci ustasıymış. Bütün batı dünyasında o kalkandan daha güzel bir kalkan yok.

Birbirine kaynatılmış yedi kat tunçtan oluşan kalkanın yüzeyi silme altın ve gümüş kakmalarla özenle bezenmiş figürlerden oluşuyor. Orasında burasında savaşlardan kalma ufak tefek çizik ve çentikler var. Kalkanı, önünde durup çok kereler inceledim. En sevdiğim tasvir, sol üst köşedeki: Bir kurt biçimli boynunu çevir-

miş, meme emen yavrularını yalıyor, ama yavruları insan yavrusu, erkek bebekler, memelerine arzuyla sarılmışlar. Beğendiğim bir başka tasvir ise, tamamı gümüşten yapılma bir kaz tasviri; kaz boynunu iyice kaldırmış, dehşetle tıslıyor. Arkasında bazı adamlar bir dağ zirvesine tırmanıyor; saçları kıvırcık ve altından, elbiseleri gümüşle çizgi çizgi taranmış, her birinin boynu altından bir atkıya sarılı.

Kurdun yakınlarında, kutlama günlerimizden tanıdığım figürler var: çift taraflı kalkanlarıyla Sıçrayan Rahipler ve oradan oraya koşan, gülen kadınlara ellerindeki dikenli dalları savuran bir çift çıplak Kurt Çocuk. Tasvirlerin orasında burasında birkaç kadın figürü var, figürlerin çoğu erkek, savaşan erkekler, sonsuz savaş sahneleri, parçalanan erkekler, bağırsakları çıkarılmış erkekler, yıkılmış köprüler, yıkılmış surlar, katliam.

Aeneas bu tasvirlerin hiçbirinde yok, ayrıca şairin bana bahsettiği, şehrinin kuşatılması ve düşüşünü veya Latium'a gelmeden önce yaptıklarını andıracak hiçbir şey de yok kalkanın üzerinde. "Bunlar Troya'dan sahneler mi?" diye soruyorum, başını iki yana sallıyor.

"Ne olduklarını bilmiyorum," diyor. "Olacaklara ilişkin sahnelerdir belki."

"Olacakların çoğu savaş o halde," diyorum, aralarında savaşın olmadığı sahneler, tolgasız bir surat ararken. Bir toplu tecavüz görüyorum, savaşçılar tarafından sürüklenirken çığlık atan ve çırpınan kadınlar. Büyük, güzel, kürekli gemiler görüyorum, ama hepsi savaş halinde, bazıları yanıyor. Suyun üzerinden alevler ve dumanlar yükseliyor.

"Oğullarımızın oğullarına miras kalacak bir çağ olabilir," diyor çok alçak bir sesle. Aeneas'ın ağzını bıçak açmaz genelde, konuştuğunda da uzun konuşmaz, çoğunlukla da alçak sesle konuşur. Somurtkan değildir asla, sessizdir, kelimeleri kılıcı gibi kullanır, yalnızca ihtiyaç duyduğunda.

Şairimin Roması bu o halde, birçok tasvirde gördüğüm o büyük şehir. Zırhın ortasına daha yakından bakıyorum, deniz savaşı-

na. Bir geminin kıçında yakışıklı, asık suratlı bir adam duruyor. Kafasından ateş fışkırıyor, bir kuyruklu yıldız tepesinde duruyor. Bu kişi gelecekteki o yüce, ulu hükümdar olsa gerek.

Kalkanı incelemeye devam ederken daha önce fark etmediğim şeyler görüyorum. O büyük şehir veya başka bir büyük şehir harabe durumda, tamamen yakılıp yıkılmış. Sonra harabeye dönmüş bir şehir daha görüyorum, sonra bir tane daha. Devasa alevler fışkırıyor ardı sıra, bir hat şeklinde, bütün bir bölgeyi sarıyor. Dev savaş makineleri toprak üzerinde ilerliyor, su altına dalıyor veya gökyüzünden yıldırım gibi geçiyor. Toprak da yağ karası dumanlar çıkara çıkara yanıyor. Şimdi dünyanın sonundaki denizin üzerinde muazzam büyüklükte yuvarlak bir tahrip bulutu yükseliyor. Bunun dünyanın sonu olduğunu biliyorum. Korku içinde Aeneas'a, "Bak, bak!" diyorum.

Ama kalkanın üzerinde gördüğüm şeyi göremiyor o. Onu görecek kadar yaşamayacak. Hepsi hepsi üç sene sonra ölmek ve beni dul bırakmak zorunda. Sadece ben, Albunea ormanlarında şairle karşılaşmış olan ben, kocamın kalkanının tunç yüzeyine bakıp onun yer almayacağı savaşları görebilirim.

Şair kocama can verdi, ulu bir hayat, ölmek zorunda o yüzden. Çok az bir hayat verdiği ben ise varlığımı sürdürebileceğim. Dünyanın sonundaki denizin üzerindeki bulutu görecek kadar yaşayabileceğim.

Gözyaşlarına boğuluyorum ve Aeneas'ı kollarımın arasına alıyorum. Bana nazikçe sarılıyor, ağlama diyor bana, canımın içi, ağlama.

YAŞADIĞIM YER OLAN KRALIN EVİ, DÖRT BÖLÜMDEN oluşan bir kare; ulu defne ağacı bu bölümlerin kesişim noktasında, yani tam ortada. Şafak sökerken evden, şehirden çıkar, şehrin doğusundaki çayırlara giderim.

Biz paganların yaşadığı pagus, çiftçilerin tarlalarının örüntüsüne sahip; ana hatlarını tarlaların arasındaki yollar belirliyor. Dört

tarlanın buluştuğu kesişim noktasında, Lares'in tapınağı, toplanma yerinin ruhları yer alıyor. Tapınağın dört kapısı var ve her kapının önünde bir çiftçinin tarlasının sunağı bulunuyor. Tarlalar arasındaki yollardan birinde durup gökyüzüne bakıyorum.

Gökkubbe sınırsız, ama zihnimde ona sınırlar çiziyor, onu dörde bölüyorum. Ben merkezde, kesişim noktasında bulunuyorum, yüzüm güneye, Ardea'ya dönük. Boş gökyüzünü seyrediyorum, ışık ağır ağır yukarı tırmanıyor. Soldan, doğudaki tepelerden kargalar uçarak geliyor, çığlık atarak tepemde daire çiziyor ve tekrar tepeleri alevlerle taçlandıran gündoğumuna doğru uçuyorlar. Bu iyiye işaret, ama kızıl şafak fırtınalı bir gün olacağına delalet.

ALBUNEA'YA, TEPENİN AYAĞINDA BULUNAN VE YÜKSEK bir mağaradan akan kükürt pınarlarının karanlık havayı bitmez tükenmez, musibet bir sesle ve çürük yumurta kokulu bir sisle doldurduğu o kutsal ormana babamla ilk gittiğimde on iki yaşındaydım. Orada, ses ettiğinizde ölülerin ruhları sizi duyabilir. Eski çağlarda, mekânın ruhlarına ve ilahlarına danışmak için bütün batı diyarlarından insanlar gidermiş oraya; şimdi ise çoğu Tibur yakınlarında bulunan ve aynı ismi taşıyan kâhine gidiyor. Artık kimsenin pek rağbet etmediği Albunea ailem için kutsal bir yerdi. Babam canı sıkkın olduğunda oraya giderdi. Bu sefer bana, "Kutsal elbiseni giy de kurban için bana yardım et kızım," demişti. Evde çoğunlukla ona yardım ederdim, her çocuğun babasına yardım ettiği gibi, ama o zamana kadar kutsal pınara hiç gitmemiştim. Kırmızı kenar çizgili togamı giydim ve Vesta'nın arkasındaki ambardan bir kese salsamola, yani kavrulmuş tuzlu un aldım. Birkaç kilometre boyunca tanıdık tarla ve otlaklardan geçtik, sonra daha önce hiç görmediğim, vahşi bir yere girdik, orman kaplı tepeler her iki yandan daraldıkça daraldı. Küçük bir çağlayana geldik ve kayalık yatağının kuzey kenarını izledik. Babam buranın isminin Prati olduğunu söyledi ve Latium'un nehirlerini saydı bana: Laurentum'daki Lentulus, Harenosus, Prati, Stagnulus ve Alba Dağı'nın

tepelerinden doğup Rutulia ile sınırımızı oluşturan Numicus.

Babam kurban kesti, iki haftalık bir kuzu. Nisan ayıydı. Fundalıklar tomurcuklanmış, çiçek açmıştı, yamaçlardaki meşeler uzun, ince, yeşil ve tunç renkli, ketum çiçeklerini kuşanmışlardı. Önümüzde uzanan ormanlar Alba Dağı'na doğru çıktıkça çıkıyordu ve dik yamaçlı ormanlar karanlık bir bulut gibi sol yanımızda asılı duruyordu. Ağaçların altından içeri girdik. Ormanın içi karanlıktı, tarla ve otlaklar kuş seslerinden geçilmezken burada çok az kuş ötüyordu. Yakınlardaki pınarın kötü kokusunu hissettim, ama sisi görmedim, suyun sesini de belli belirsiz duydum, içindeki su kaynamaya başlamış bir çaydanlık gibi bir tıslama sesi yalnızca.

Kutsal yer, ormanın derinliklerindeki otlarla kaplı bir kayrandaydı; diz boyunu geçmeyen bir kaya duvarıyla belirlenmiş karemsi bir yerdi. Bu yerin içinde numen hissi –kutsalın varlığı ve gücü– kuvvetli ve tuhaftı. Duvarın içindeki toprağın üzerinde parçalanmış, çürümüş hayvan postları seriliydi. Küçük bir kaya sunak vardı; babam duvarın dışından bir kesek aldı ve sunağa koydu. Togalarımızı kenarından tutup başımızın üzerine geçirdik. Babam ateş yaktı. Genç defne yapraklarından bir çelenk yapıp kuzunun başını bununla süsledim. Çelenge çuvalımdan çıkardığım salsamola serpiştirdim ve babam dua ederken kuzuyu tuttum. Kuzu itaatkâr ve korkusuzdu, asil bir kurban; kendine göre dindardı o da. Babam uzun, tunç bıçakla boynunu kesip de hayatını, tanımadığımız ilahlara karşı korku ve minnettarlık hissi ve onlarla barış içinde olma isteğiyle kurban ederken kuzuyu tuttum. İlahi güçlerin kuvvetini arttırmak için iç organları sunak ateşinde yaktık. Kadehkaldırdık ve pirzola kısımlarını yedik, önceki gün öğleden beri bir şey yememiştik. Etin kalan kısımlarını eve götürmek üzere sardım. Babam hayvanın derisini yüzdü ve yünlü yüzeyi üste gelecek şekilde toprağa serdi, oradaki diğer derileri toplayıp etrafa saçtı. Birkaç gün önce yağan yağmur nedeniyle nemliydiler, çürük et ve küf kokuyorlardı, ama Albunea'da yatak böyleydi zaten.

Hava bayağı kararmıştı artık, ağaç geçitlerinde güneşin kızıllığı yok olmuş, dalların arasından görünen gökyüzü ölgünleşmişti.

Koyun postlarının üzerine yattık, kurban ettiğimiz kuzunun postunu başımızın altına aldık.

Albunea'nın ilahi gücü o gece babama uğradı mı bilmiyorum, ama bana uğradı, başka insanlara olduğu gibi ağaçların aracılığıyla konuşan bir ses olarak değil, rüya olarak, daha doğrusu bana rüya gibi gelen şey olarak. Rüyamda bir nehrin, Numicus olduğunu sandığım bir nehrin kenarında yapayalnızdım. Nehir geçidinde durmuş, berrak suyun taşların arasından akışını seyrediyordum. Akan suyun üzerinde bir renk çizgisi, kırmızı bir şerit gördüm. Renk kesifleştikçe kesifleşti, sonra bulanıklaşarak kırmızı bir bulut halini aldı ve nehir aşağı akarak kayboldu. Yüreğime ağır, çok ağır bir hüzün çöktü, o kadar ağır ki, dizlerimin bağı çözüldü, ağlaya ağlaya taşların arasına çöktüm kaldım. Neden sonra ayağa kalkıp nehir yukarı yürüdüm ve bir şehre vardım; şehrin tahkimat duvarları taze topraktan yapılmıştı. Hâlâ ağlıyordum, elbisemin kenarıyla başımı ve yüzümü örttüm, ama o şehrin evim olduğunu biliyordum. Sonra rüyamda gene Albunea ormanındaydım, gene yalnız. Bu sefer sunağın bulunduğu kayranı geçip pınarın yanına gittim. Mağaranın çok yakınına gidemedim. Suyun tıslama, kaynama sesi orada çok yüksekti ve mağara ağzının etrafı bataklık ve sığ göletlerle kaplıydı. Leş kokulu mavi sis, suyun ve toprağın üzerinde dolaşıyordu. Ağaçların arasından bir ağaçkakanın sesini duydum, bir ağaç gövdesini gagalayışını ve tiz sesle gülen bir insanın sesini andıran ötüşünü; sonra uçarak yanıma geldi. Elbisemi başımın üzerine geçirip geri çekildim, korkmuştum, ama bana saldırmadı. Bir an önümde o kızıl başını gördüm. Kanatlarını iki kere gözlerime değdirdi, hafifçecik, en yumuşak tülün dokunuşu gibi. Uçup giderken kahkaha attı. Başımı kaldırdığımda ağaç altlarının karanlık olmadığını gördüm; orman sabit bir ışıkla kaplıydı, ortalıkta hiç gölge yoktu ve pınarın suyu ile sisi ışıl ışıldı.

O sırada uyandım ve o sabit ışığı kayranda gördüm, gün ışığıyla birlikte yavaş yavaş yok oldu.

Oradan ayrılmadan önce pınarın yanına gittim ve onun rüyamda gördüğüm gibi, ama gölgeli olduğunu fark ettim.

Eve giderken babam yine sessizleşti. Ormandan çıkarken güneye doğru baktım, Numicus'un, nehrin geçit yerinin ve rüyamda o şehri gördüğüm yerin güzergâhını tahayyül etmeye çalıştım. "Gece uyurken Picus Dede beni ziyaret etti baba," dedim ve rüyamda gördüğüm şeyleri anlattım.

Babam dinledi ve bir süre bir şey söylemedi. "Güçlü bir dede," dedi nihayet.

"Ateşim çıktığında başıma vurmuştu. Acısından ağlamıştım."

"Ama bu sefer kanadıyla gözlerine dokunmuş."

Başımı evet anlamında salladım. Bir süre yürüdük. Sonra Latinus, "Albunea, Picus'un ihsanlarından biri. Onun ve ormanın diğer ilahlarının. Sana Albunea'nın özgürlüğünü vermiş kızım. Göresin diye gözlerini açmış."

"Seninle tekrar gelebilir miyim?"

"İstediğin zaman gelebilirsin sanırım."

KIZIM YAŞASAYDI, BÖLGEMİZİN DIŞINDAKİ TARLALAR boyunca veya yamaçlarda otlayan hayvanların arasından benim gibi güvenle ve özgürce koşamazdı asla. Oğlum küçükken ormanlar onun için pagusun tarlalarından daha güvenliydi. Bense küçüklüğümde Albunea'ya giderken çıplak yamaçları ve yabani yolları yanımda yalnızca Maruna olduğu halde yürüyordum. Maruna kimi zaman bütün yol boyunca bana eşlik ediyordu, kimi zaman da geceyi ormanın kenarında yaşayan bir oduncunun ailesiyle geçiriyor, ben de kutsal kayrana tek başıma gidiyordum. Bunu yapabiliyorduk, çünkü babamın Latium'a getirdiği barış gerçek bir barıştı, sağlamdı. O yerde küçücük çocuklar sığırlara bakabiliyor, yazları çobanlar sürülerini hırsızlık tehlikesi olmaksızın otlaklarda kendi başlarına bırakabiliyor, kadınlarla kızlar yanlarına muhafız almak veya toplu halde dolaşmak zorunda kalmıyor, Latium'un her yolunda korkusuzca yürüyebiliyorlardı. Yolun olmadığı gerçek anlamda vahşi bölgelerde bile kurttan ve yaban domuzundan korkardık, insandan değil. Bütün genç kızlık dönemimde bu düzen hâkim oldu-

ğu için dünyanın da hep böyle olduğunu ve olacağını zannederdim. Barışın insanların canını sıktığını, barış sürdükçe ona karşı zar zor zaptettikleri bir öfke biriktirdiklerini, kudretine övgüler düzerken barışa karşı çalıştıklarını, barışın bozulup savaşa, kıyıma, tecavüze ve yıkıma dönüşmesi için çalıştıklarını bilmezdim. Bütün o ulu ilahlar içinde en çok korktuğum ilah, ibadet edemediğim, sınırlarda gezen ve koçu dişi koyuna, boğayı düveye saldırtan, kılıcı çiftçinin eline veren ilahtı: Mavors, Marmor, Mars.

Kral evinin ambarlarıyla ben ilgileniyordum: Kral kızı, kamilla, bir nevi çırak olarak bu benim görevimdi. Yediğimiz yemek benim sorumluluğumdaydı. Yemeği kutsayan unu ve kutsal tuzu ben öğütürdüm. Her gün ocağımızda, hayatımızın aydınlık merkezi olan ocağımızda yanan Vesta'ya sadakatle bakardım. Ama evin bitişiğindeki Mars'ın yaşadığı küçük odaya girmeme izin yoktu; sabanın Mars'ı, boğa ve aygırın Mars'ı veya kurdun Mars'ı değil, diğeri: yeni yılın ilk gününde Sıçrayan Rahiplerin yerinden çıkardığı, sarsıp uyandırdığı, ayağa kaldırdığı, birlikte sokaklarda ve tarlalar boyunca dans edip havaya sıçradığı Mars – kılıcın, kargıların, zırhların Mars'ı. Bu Mars, ancak Ekim Atı kurban edildikten sonra; kış, soğuğuyla, yağmuruyla ve karanlığıyla barışı buyurduğunda yeniden odasına kapatılırdı.

Mars'ın şehirde hiç sunağı yoktu. Ona erkekler perestiş ediyordu. Bir kız, bir bakire olarak onunla bir işim yoktu benim, olmasını da istemiyordum zaten. Çekip çevirdiğim ev ona kapalıydı, onun evi de bana.

Ben bu yasağa riayet ederdim. O ise etmezdi.

Çocukken yeterince tanımadığım için ondan korkmazdım. Sıçrayan Rahiplerin martın ilk günü o kilitli kapıyı telaşla açışlarını, odadan kırmızı elbise ve başlarında uzun külahlarla çıkışlarını, dans ederek eski yılı kovup yeni yılı davet edişlerini, uzun kargıları ile baykuş suratına benzetilmiş kalkanlarını sallayışlarını, Laurentum sokaklarında zıplaya zıplaya "*Mavors! Mavors! Mac-te esto!*" diye haykırışlarını seyretmekten hoşlanırdım. Biz kızlar kural gereği onlardan kaçar, vazife icabı ve yalandan bir korkuyla

saklanırdık. Ah bu erkekler mızraklarını havaya kaldırmayı ne çok seviyor, derdik. Mızraklarını sallamayı ve saplamayı amma seviyorlar! Mızrakları upuzun olsun istiyorlar hep!

Barış içinde olduğumuz için Sıçrayan Rahiplere gülebilirdim, barış içinde olduğumuz için Albunea'da tek başıma uyuyabilirdim, barış içinde olduğumuz için babam beni istemek üzere Regia'ya gelenlerin sayısının artmasından endişelenmezdi. Varsın birbirleriyle rekabet etsinlerdi; varsın Aventinus Turnus'a darılsın, Turnus genç Almo'ya tepeden baksındı; kralın çatısı altında birbirleriyle kavga etmeye veya kralın sınırları boyunca hüküm süren barışı bozmaya cesaret edemezlerdi. Sonunda içlerinden biri en iyi aday olduğunu kanıtlayıp beni evine götürecek, diğerleri de buna razı olacaklardı. Babam taliplerimin ziyaretinden çok memnundu, benden daha çok. Eve bir delikanlılık tazeliği getirmişlerdi. Babam onları ağırlamaktan, onlara şarap vermekten, bittikçe kadehlerini ağzına kadar tekrar tekrar doldurmaktan hoşlanırdı. Getirdikleri av etlerinden, sosislerden, beyaz oğlaklardan ve kara domuz yavrularından hoşlanırdı; onların kendinden çok genç, içlerinden bazılarındansa o kadar da yaşlı olmayan o güzel, ateşli kraliçesine bakmasından hoşlanırdı. İyi ve bonkör bir ev sahibiydi, onun bu samimi davranışları onların o kolayca ortaya çıkıveren küstahlıklarını, çekişmelerini anlamsız kılardı. Gecenin ilerleyen saatlerinde hepsi o büyük masanın etrafında kahkaha atar olurdu. Babam, hakimiyeti altındaki kral ve kabile reisleri arasında kavga sebebi olacak şeyleri, dostluklarını pekiştirecek bir şeye dönüştürürdü.

Babam benim tek velim olmuş olsaydı, taliplerimi onun gibi daha rahat ve memnuniyetle karşılayabilirdim. Bazıları kafa dengiydi. Bazıları gülünçtü. Bir dağlı olan Nersaeli Ufens, üstünde kurt postu, başında kurt postundan bir başlıkla gelmişti; kırmızı suratı kara, kıvırcık bir sakalla kaplıydı; sanki şehre ilk defa gelmiş gibi etrafa göz gezdiriyor, ben hariç herkese dik dik bakıyordu; bana hiç bakamıyordu. Tita ile diğer kadınlar onunla evlen diyerek benimle sürekli dalga geçtiler, ona Kurt Çocuk, Çalıçene is-

mini takmışlardı. Ben de onlarla birlikte gülüyordum bazen. Ama bütün taliplerime karşı nazik, ihtiyatlı ve soğuktum, o değerli bakirelik mertebemin gerektiğinden bile fazla hem de; zira annem bu konuyu hiç de hafife almıyor, böylece durumumu hem zorlaştırıyor hem de beni ikiyüzlü konumuna düşürüyordu.

Annem yeğeni Ardealı Turnus'la evlenmemi istiyordu. Bu arzu onu giderek esir almıştı. Turnus'u açıkça destekliyordu, ona gülücükler saçıyor, onun yolunu kesen diğerlerine karşı ise hiç nezaket göstermiyordu neredeyse. Önyargısı Aventinus gibi zengin erkeklerin bile bana kur yapmasını zorlaştırıyor, krallığın sığır ahırlarıyla ilgilenen Tyrrhus'un oğlu, Sylvia'mın en büyük ağabeyi Almo gibi genç biri içinse bunu imkânsız kılıyordu. Almo bana kur yapmaya kalkmakla erişemeyeceği bir hedefe nişan alıyordu ve Kral Turnus gibi bir rakip karşısında hiç şansı yoktu. Ama yalnızca hırs değildi onunkisi, bana âşık olmuştu; hayatım boyunca onu bir ağabey gibi gördüğüm için ona üzülüyor ve iyi davranıyordum, bu yüzden bana karşı yanlış bir ümit beslemesine neden olmuştum. Annem ona hiç acımıyordu. Kraliyet şerefimiz konusunda son derece kıskançtı. Almo'ya bir sığırtmaç gibi davranıyordu. Babam şölen salonunda böyle bir nezaketsizliğe izin vermemeliydi; ne ki annemin yaptığı ve söylediği şeylere ses çıkarmıyor, annem de en kötü davranışını ondan gizliyordu. Aralarında oynadıkları bir oyundu bu, annem deli olabilirdi, ama babam onun deli olduğunu bilmediği sürece deli sayılmazdı.

Bana kur yapılmasını istemiyordum. Bu oyunu, sosisleri, oğlakları, domuz yavrularını, katı komplimanları istemiyordum. Annem orada dürüst adamlara sırtını dönüp ablasının oğluna, mavi gözlü, yakışıklı Turnus'a yaltaklanırken o şölen sofrasında öylece sessiz, mülayim bir bakire olarak oturmak istemiyordum.

Turnus annemi terslemiyor, ona asla burun kıvırmıyordu elbette, ona gülüyor, alçak sesle bir şeyler söylüyor, uzun kirpiklerini indirip kaldırıyor, ona gülümsüyor, ama aslında sadece ondan istediği şeye bakıyordu. Annem bunu göremiyor muydu? Ben, on yedi yaşında aptal bir bakire olan ben bile görebilirken o bunu gö-

remiyor muydu? Sofranın başında oturan babam bunu göremiyor muydu?

Babamın eski bir dostu ve danışmanı olan Drances, evde Turnus'tan hoşlanmadığını veya ona güvenmediğini belli eden tek insandı. Drances kendi sesine hayrandı, soframızda nutuk çekmeyi âdet edinmişti; halbuki şimdi Turnus'un kahramanlık hikâyelerini, çatışmalarda, akınlarda ve avlarda elde ettiği zaferlerin hikâyelerini dinlemek ve bu genç adamın kasıtsızca yaptığı sevimli nezaketsizliklere katlanmak zorundaydı. Drances'in Turnus'a dikkatle baktığını gördüm, anneme de bakıyordu. Zaman zaman babama, hatta bana görüyor musunuz der gibilerinden bakıyordu. Babam hiç tepki vermiyordu, ben de onun bakışlarına karşılık vermiyordum. Drances'le işim olsun istemiyordum; benim ne bildiğimi biliyor gibiydi, ama bu bilginin onun ne işine yarayacağını bilmiyordum.

Şölenlere katılmak zorunda olduğum için katılıyor ve mümkün olduğunca kısa bir süre sonra ayrılıyordum. Taliplerimden tamamen uzak durmamın yegâne yolu evde olmamaktı. O günlerde Silvia'nın çiftiğine ancak biçare ateşli âşık Almo'nun orada olmadığını bildiğimde gidebiliyordum. Dolayısıyla Regia'da bulunmama mazeretini ancak Albunea'ya giderek kullanabiliyordum.

Babamın ruhlarla konuşma yeteneğine sahip olduğum fikri annemin öfkesini katmerlendiriyordu. Bu yetenek tekinsiz bir önem katıyordu bana, ki o da bundan nefret ediyordu. Bu konuda ona canıyürekten katılıyordum: Bana atfedilen bu önem yanlıştı. Ama bende öyle bir yetenek olduğu doğruydu. Ve bu yetenek, taliplerim arzı endam edip şarap içer, Turnus annemi pohpohlayıp babamla güler ve bana kasabın ineğe baktığı gibi bakarken, beyaz elbise içinde, süslenmiş, uysal bir kurbanlık gibi evde oturup kalmamak için bana bir bahane vermek suretiyle işime yarıyordu. Amata gayet etkili biçimde öne sürdüğü mantıklı sebeplerle kutsal yere gitmemi engellemeye çalışıyordu. Babamsa her zamanki gibi, onu duymuyor görünüyordu. Annem dediğini genellikle bu şekilde yaptırırdı, ama konu ben olunca, babamın sağırlığı farklıydı. İşi

ağırdan alıyor, elini hafifçe sallıyor ve "Zararı yok" veya "Döndüğünde Prens Avenitus burada olacaktır nasıl olsa" gibi şeyler söyleyip gitmeme izin veriyordu. Ben de kenarı kırmızı çizgili togamı giyiyor, Maruna'ya şafak vakti hazır olmasını söylüyor ve yola çıkıyordum.

Turnus, on sekiz yaşına bastığım yılın nisan ayında bize bir ziyarette daha bulundu. Annemle babama bir dolu şahane hediye getirdi. Bunlardan biri, denizcilerin Afrika'dan getirdiğini söylediği minik, korkunç bir yaratıktı; bizimki gibi elleriyle kolları ve burunsuz bir bebeğe benzeyen bir suratı vardı. Onu omzunda getirmişti, hayvanın üzerinde minik bir toga vardı. Hayvan çığlık çığlığa etrafa tırmandı, eşyaları yerlere atıp kırdı, tuzu yere döktü, sonra oturdu, penisiyle oynadı ve parlak kara gözleriyle bize baktı. Uzun masadaki herkes hayvanın yaptıklarına güldü. Turnus onu bana hediye olarak vermişti, minik hayvana karşı nazik olmaya çalıştım, ama ondan hoşlanmam mümkün değildi, hayvan da benden nefret etti zaten. Saçımı çekti, üstüme işedi, sonra da annemin kucağına atladı. Annem onu öptü, ona ninniler söyledi. Hayvan, annemin boynundaki zincire asıldı, içinde kardeşlerimin nazarlıklarının bulunduğu küçük altın bullaları çekti ve bir tanesini ağzına soktu. Bunu görünce içim kalktı. İzin istedim, her zaman olduğu gibi babam ayrılmama izin verdi, anneme kalsa oradan ayrılamazdım.

Avluya koştum ve ulu defnenin altındaki havuzda durup elimi yüzümü ve pallamın hayvanın işediği kısmını yıkadım. Gece serindi, defne ağacının yaprakları arasından görünen yıldızlar berraktı. O evi çok seviyordum! Oradan nasıl ayrılabilirdim, ağacın, pınarın, ambarlarımın, ocağın, halkımın ruhlarından, o sevgili ilahlardan ayrılır da yabancı bir yerde yabancı birinin ilahlarına nasıl hizmet edebilirdim? Kölelik olurdu bunun adı. Bunu yapamazdım. Almo'yla evlenirdim belki, babam onu vârisi, kendisinden sonra gelecek kral ilan ederdi ve onunla burada, başka yerde değil, burada yaşardık... Böyle bir şeyin olamayacağını biliyordum. Yine de babamın vârisi yoktu, bir gün birini vârisi ilan etmesi veya bir erkek çocuğu evlat edinmesi gerekiyordu. Bu kişi Turnus ol-

masın da kim olursa olsun diye düşündüm. Turnus'ta bir terslik yoktu, ama annemin ona bakışında ters olan çok şey vardı.

Evin kadınlar bölümüne gittim. Maruna'ya, yarın sabah ormana gideceğiz dedim. Yaşlı Vestina, "Rutulia kralı daha yeni geldi çocuğum! Bu yaptığın hiç de hoş değil," dedi. Maruna'nın annesi, bana kuşların uçuşunu okumayı öğreten Etrüsklü köle, akıllı ve nazik kadın da, "Bir-iki gün beklesen daha iyi," dedi.

"Annem Turnus'u benden daha iyi eğlendiriyor," dedim, ikisine de dik dik bakarak ve onları bir şeyler söylemeye zorlayarak.

Vestina, "Ama buraya seni, yalnızca seni görmeye geliyor, sana nasıl baktığını kim görse onun kalbini çaldığını hemen anlar," dedi cıvıl cıvıl bir sesle. Maruna'nın annesi bir şey söylemedi. Ben de şafak vakti Maruna'yla evden ayrıldım.

Yiyecek çıkınını aldım. Otlaklar bahar kuzularıyla doluydu, hoplayıp zıplıyor, meme emerken kuyruklarını sallıyorlardı, ama Albunea'ya gittiğimde hiçbir zaman kanlı kurbana ihtiyaç duymazdım. Sunağa salsamola serpiştirir, orada daha önce kurban edilmiş hayvanların derileri üzerinde uyurdum, gaipten haber almak veya ilahlardan nasihat almak gibi bir niyetim olmazdı. Oraya gittiğimde yapmak istediğim tek şey orada, o sessizliğin içinde, o ruhlarla birlikte, Albunea numeninde uyumaktı. Orada geçirdiğim bir gece kalbimi temizler, zihnimi yatıştırırdı, eve dönüp işlerimi yapabilirdim artık.

Oraya yaptığım yürüyüş bir kaçıştı aynı zamanda benim için, bir özgürlük zamanıydı. Maruna, Silviacığım gibi neşeli ve maceraperest değildi; yürürken onunla, Silvia'yla yaptığımız gibi, gün boyu laflamıyorduk da. Maruna daha sessizdi, ama pürdikkatti, yerdeki ve gökteki her şeyi fark ediyordu; sabırlı, tatlı, iyi bir yol arkadaşıydı. Silvia'nın hayvanlarla olan o yakınlığı yoktu onda, ama kuşları tanırdı; annesinin bilgi ve görgüsünden bir şeyler kapmıştı, bu sebeple, yolda yürürken çevremizde gördüğümüz tarla ve vahşi topraklardaki kuşların ötüşleriyle uçuşlarından ne tür anlamlar çıkarabileceğimiz üzerine konuşuyorduk, bazen de ölülerin bize neler söylüyor olabileceğinden. Etruria'da insanlar ölüler

üzerine çok kafa yorarlar, Maruna'nın annesi de daha küçük bir kızken büyük Caere şehrinde bu konuda eğitim almıştı. Maruna ve annesi ölülerle konuşma konusundan bahsedince kendimi zır cahil hissediyordum. Bana göre ölüleri gömmek, onları rahatsız etmemek, onlar hakkında mümkün olduğunca az düşünmek gerekirdi; o mutsuz gölgelerinin gelip de evin zemininde sürünmelerini, masanın altına gizlenip yere düşen yiyecekleri tırtıklamalarını (zira aç olurlardı, ölüler daima aç olurdu) kimse istemezdi. Her bahar babam, Latium'daki her aile reisinin yaptığı gibi, geceyarısı ağzında dokuz siyah fasulye, bütün evi dolaşır ve fasulyeleri yere tükürdükten sonra, "Gölgeler gidin!" derdi – ve evi istila etmiş olan hortlaklar fasulyeleri yiyip tekrar yeraltına inerdi.

Ama Maruna'nın annesine göre ölüler konusu bu kadar basit değildi.

Zihnimi açan da o olmuştu belki de, zira o gece, on sekizime girdiğim o nisan ayının gecesinde Albunea'da, yeraltı dünyasının üstündeki o incecik damın üzerinde uyuyunca şair bana gelebildi, ben de onu görüp onunla konuşabildim.

Maruna oduncunun kulübesine giden yola sapmış, ben de ormana tek başıma gitmiştim. Ne zaman oraya yürüsem, Albunea'ya ilk gittiğim gün gördüğüm rüyayı hatırlardım, nehirdeki o kanı, bir tepe üzerindeki o şehri, ağaçların altındaki karanlığı dolduran o dingin aydınlığı.

Kutsal yerde kimsecikler yoktu, ama yakın zamanlarda kurban kesilmişti; yerde taze hayvan derileri, sunağın yanında yanmamış bir yığın odun vardı. Sunağa ve bütün etrafa salsamola serpiştirdim ve küçük bir ateş yakabilseydim keşke diye hayıflandım, yanımda ateş getirmemiştim. Bu yüzden, güneş henüz tepedeyken pınarların oraya gittim, mağara ağzının üzerindeki ot bürümüş bir kayalığın üzerine oturarak ışığın sisli göletler boyunca kızıllaşmasını seyrettim, suyun düzensiz sesini dinledim. Bir süre sonra tepeye biraz daha tırmandım, ağaçların sessizliğinde yakındaki ve uzaktaki kuşların ötüşlerini duyabileceğim yere kadar. Ağaçlar çok heybetli duruyordu. İlk defa, babamın karanlıkta

ağaçların arasından konuştuğunu duyduğu o sesi ben de duyabilir miyim diye merak ettim. Dev meşe ağaçları öteki hayatlarında, o derin, köklü sükûnetlerinde çok fazla, çok cüsseli duruyordu: Onlardaki huşu duygusu, iman bana geçti. Kutsal yere gidip dua ettim, zayıflığıma acımaları için bu büyük ilahlara son derece hürmetkâr biçimde yalvardım. Ateş yakmadığıma sevinmiştim. Kurban derilerini üst üste yığdım, hava soğuk olduğu için kırmızı kenarlı togamın içine kıvrıldım ve akşam karanlığında uykuya yattım.

Derken kutsal yerin içinde, sunağın öbür tarafında birinin ayakta durduğunu fark ettim, uzun boylu bir gölgenin. Bir an için onu ağaç zannetmiştim. Sonra onun bir adam olduğunu anladım.

Ayağa kalkıp, "Hoşgeldiniz," dedim.

Korkmuyordum, ama içimde hâlâ o huşu duygusu vardı, beni imanım ayakta tutuyordu.

"Burası neresi?" dedi adam. Sesi çok alçaktı.

"Albunea'nın sunak yeri."

"Albunea!" dedi adam. Etrafa bakındığını görebiliyordum, ortalık çok karanlık olsa da, yükseklere kadar uzanan ince bir sis tabakası, yıldızların ışığını loş bir şekilde etrafa yayıyordu. Biraz sonra adam yine konuştu, meraklı bir edayla, sesi gülüyor gibi çıkmıştı: "Burası demek!.. Siz kimsiniz peki?"

"Latinus'un kızı Lavinia."

Benim ismimi de tekrar etti: "Lavinia..." Sonra açıkça güldü, şaşkınlık ve memnuniyet ifade eden kısa bir ha sesi çıkardı. Neden sonra, "Biraz burada durabilir miyim, Kral Latinus'un kızı Lavinia?" dedi.

"Sunak yeri herkese açıktır," dedim. Ardından da, "Burada hayvan postları var, bunların üzerinde oturabilir veya isterseniz uyuyabilirsiniz. İhtiyacımdan fazla var," diye ekledim.

"Bir şeye ihtiyacım yok kral kızı," dedi. Bana birkaç adım daha yaklaştı, sunak aramızda değildi artık, sonra yere oturdu. "Ben tayfım," dedi. "Bedenen burada değilim. Bedenim Yunanistan'dan İtalya'ya gitmekte olan bir geminin güvertesinde yatıyor, ama ge-

mi varsa da ben Brundisium'a varabileceğimi hiç sanmıyorum. Hastayım, ölüyorum, şeye gidiyorum... Akheron'a... Belki de sahte bir rüyayım. Ama sahte rüyalar aşağıdan gelirmiş değil mi? Gölgeler krallığının kapısındaki ulu ağaçta yarasalar gibi yuvalanırlarmış... Yani buraya Hades'ten gelen bir yarasayım belki de. Bir rüyanın içine girmiş bir rüya. Şiirimin içine. Albunea'ya, Kral Latinus'un dedesi Faunus'un kehanetini, kızını Latium'dan biriyle evlendirmemesini öğütleyen kehanetini duyduğu kutsal ormana..." Sesi alçak ve nağmeliydi, ruhlarla konuşan, dua eden birinin sesi gibi; ve o güler gibilik, sesinde bir belirip bir kayboluyordu.

Bense kendime engel olamayıp, "Duydu mu?" dedim gayet sert bir tonda. Böyle bir uyarı aldıysa babam bunu bana kesinlikle söylerdi. Bunu benden neden gizlesindi ki?

Adam –gölge– durdu, düşündü ve "Belki de daha duymamıştır," dedi.

Beni şaşırttığını, rahatsız ettiğini anlamıştı ve beni teskin etmek istiyordu. İşte o zaman onun merhametinin, çekilen her cefaya hassas olan o araştırıcı merhametinin ilk kez farkına vardım.

Konuşmasına müteredditdevam etti: "Galiba henüz böyle bir şey olmadı. Faunus Latinus'la daha konuşmadı. Belki de böyle bir şey hiç olmadı – asla da olmayacak. Dert etme. Bunu ben uydurdum. Ben hayal ettim. Rüya içinde bir rüya... bir zamanlar hayatım olan rüyanın içinde..."

"Ben rüya değilim, rüya gördüğümü de sanmıyorum," dedim bir zaman sonra. Yumuşak konuşmuştum. Üzgündü, çok üzgündü zira. Ölmekte olduğunu söylemişti. Ne yaptığını bilmez haldeydi, keder içindeydi, zavallıcık. Onu rahatlatmak istiyordum, rüyalardakilerden daha da rahat bir ortam sunmak istiyordum ona.

Beni görüyormuş gibi, kayran ışıkla dolmuş gibi (güneş veya ayın, yıldız veya ateşin ışığı değil ama) bana baktı. Beni inceledi. Bundan rahatsız olmadım. Hareketlerinde bir edepsizlik yoktu. Ondan korkmam imkânsızdı.

"Sana inanıyorum," dedi. "Kaç yaşındasın Lavinia?"

"Ocakta on sekiz oldum."

"Olgunlaşmış, kocaya varma çağında," dedi nazikçe. Bunun bir şarkının dizelerinden biri olduğunu biliyordum, hangi şarkı bilmiyordum gerçi.

"Ah, tabii," dedim alaycı bir sesle. Onun yanında utangaçlık çekmiyordum, yanlış bir şeyler yaptığım duygusunu yaşamıyordum.

Cevabım ağzından ansızın o kısa gülüşün çıkmasına neden olmuştu.

"Sana hakkaniyetli davranmadım galiba Lavinia," dedi. Bana her şeyi söyleyebilirdi sanki, söylediğini anlayayım anlayamayayım. Fark etmezdi.

"Size nasıl hitap etmeliyim?"

İsmini söyledi. "Etrüsklü müsünüz?" dedim.

"Mantualıyım. Atalarımdan Etrüsklü olanlar vardı. Nereden bildin?"

"Maru, Maro, Etrüsk ismi bu."

"Öyle gerçekten de. Ah, o kadar uzun zaman önce yaşadın ki Lavinia, asırlar, asırlar önce! Mantua var mı şimdi, yani henüz böyle bir şey var mı? O ismi biliyor musun?"

"Hayır."

Biraz durakladıktan sonra endişeyle karışık bir heyecanla, "Roma. Bu ismi biliyor musun?" diye sordu çabuk çabuk.

"Bilmiyorum. Ama Etrüskler..." Sustum. Nehrin gizli ismi herkese söylenmemeliydi. İsmini biliyor muydu? Ama bir tayftan, ölmekte olan bir adamdan sır saklamanın ne manası vardı? "Tiber'in kutsal isimlerinden biri Rumon'dur."

"Albunea'ya tek başına gelmiş," dedi karanlığa doğru, "nehrin kutsal isimlerini biliyor ve evlenmek niyetinde değil. Ve ben bunların hiçbirini bilmiyorum! Ona hiç bakmadım. Erkeklerin ne yaptığını anlattım yalnızca... Belki..." Sustu ve ardından, "Yok. Böyle bir şeyin imkânı yok," dedi hemen. Tekrar etrafına baktı, iç geçirdi ve "Uyanacağım ve geminin o kahrolası güvertesini, tepemde martıları, gökyüzünde ağır mı ağır seyreden güneşi ve o kahrolası Yunanlı doktoru göreceğim geliyor aklıma hep..." dedi.

Ona birbirimizi anladığımızı, aynı dili konuştuğumuzu söyledim. Bilmediğim kelimeler kullansa da onu gerçekten de anlıyordum.

Bir süre sessiz sedasız oturduk. Sol taraftan bir baykuş öttü, sağ taraftan başka bir baykuş ona cevap verdi.

"Söylesene," dedi, "geldiler mi, Troyalılar geldi mi?"

Bilmediğim bir kelimeydi. "Kim olduklarını bana söyler misiniz?"

"Geldiklerinde kim olduklarını öğrenirsin Latinus'un kızı. Ben..." Tereddüt etti. "Ben buradaki görevimin ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Sana ne kadarını anlatmam doğru olur acaba? Geleceğini bilmek ister misin Lavinia?"

"İstemem," dedim hemen. Sonra kendi görevimin veya dileğimin ne olduğunu öğrenmek için zihnimi kurcaladım ve "Neyi yapmamın doğru olacağını öğrenmek isterim, yapacağım şeyin ne getireceğini değil," dedim.

"Yapacağın şeyin ne getirmesi gerektiğini bilmek yeterli," dedi, söylediklerime derinden katılarak. Görmesem de gülümsediğini hissettim.

Soldaki baykuş tekrar öttü, sağdaki de ona cevap verdi.

"Hava çok soğuk," dedi, "gece çok karanlık, baykuşların ötüşü, bu toprak, bu çamur – burası İtalya, memleketimdeyim!.. Burada ölmek isterdim. Burada, denizin üstünde – o ahşap güvertenin üstünde, güneş altında değil. Burada, bu çamurun içinde. Ama bu benim bedenim değil, benim hezeyanım sadece."

"Siz buradasınız bence," dedim, "bedeniniz burada değil yalnızca. Ama sizi görüyorum. Sizinle konuşuyorum. Troyalılar kim, söyleyin bana."

"Yo, yo, yo. Söylememeliyim. Gelmelerine az kaldı. Doğru olanı yap, bunu izlemesi gereken şeyler izleyecektir." Güldü. "Taliplerin var mı Lavinia, 'olgunlaşmış, kocaya varma çağında' olan kız?"

"Var."

"İsimleri nedir?"

"Sabinlerin memleketinden Clausus, Tyrrhus'un oğlu Almo, Nersaeli Ufens, Aventinus, Rutulialı Turnus."

"Ve sen hiçbirini istemiyorsun?"

"Hiçbirini istemiyorum."

"Neden?"

"Neden isteyeyim? Bir erkek babamın evinden daha iyi nereye götürebilir beni? Babamdan daha alt konumdaki bir kraldan ne isteyebilirim? Ailemin olmayan bir Lares'e, başka bir kadının ambarının Penatesine, yabancı bir ocağın ateşine neden hizmet edeyim? Bir kız baba evinde, hayatının geri kalanını sürgünde yaşayacak bir kadın olmak üzere neden büyütülür?"

"Hah," dedi, ama bu seferki kahkaha değil, uzun bir iç çekişti. "Bilmiyorum Lavinia. Bilmiyorum. Bir şey diyeceğim. Bir adam gelse, binlercesinin içinden bir adam, bir savaşçı, bir kahraman, yakışıklı bir adam seninle evlenmeye gelse..."

"Turnus böyle biri."

"Merhametli mi?"

Bu kelimeyi duyunca durakladım, ama cevabımın doğruluğundan hiç şüphem yoktu. "Değil," dedim.

"Peki. Aynı zamanda hem kahraman, hem sorumluluk sahibi, hem adil, hem inançlı biri, çok şey kaybetmiş, çok acı çekmiş, çok hata işlemiş ve bunların bedellerini ödemiş, şehrinin terk edildiğini ve yakıldığını görmüş, babasıyla oğlunu yangından kurtarmış, yeraltı dünyasına canlı canlı dalmış ve oradan geri dönmüş, merhameti çok zorlu yollardan öğrenmiş bir adam gelse... Böyle bir adamı uygun bulur musun?"

"Böyle birine dikkat ederdim kesin," dedim.

"Etmen akıllıca olurdu."

Aramızda bir sessizlik oldu, samimi bir sessizlik.

Neden sonra şunu söyledim: "Gördünüz mü hiç, gençlerin ok müsabakalarında bir güvercin yakalarlar, ayağına ip bağlarlar ve yüksek bir direğin tepesine tırmanarak hayvanı direğin ucuna iple bağlarlar, öyle bir mesafe bırakırlar ki hayvan uçabileceğini zanneder. Böylece hayvan oklarının hedefi haline gelir hani?"

"Gördüm."

"Ben okçu olsaydım, o ipi okumla koparırdım."

"Bunu da gördüm. Ama başka bir adam ipten kurtulup uçacağı sırada güvercini vurdu."

Bir süre sustum, ardından, "Kadınların ok atmayı öğrenmemeleri çok yerinde belki de," dedim.

"Camilla öğrenmişti. Onu tanıyor musun?"

"Bir kadın okçu mu?"

"Bir kadın savaşçı, güzel, yenilmez. Volsklardan."

Hayır anlamında başımı salladım. Volsklar hakkında bütün bildiğim babamın bana onlarla ilgili söylediklerinden ibaretti: Vahşi savaşçılar, imansız müttefikler.

"Şey, onu ben icat ettim diyebilirim," dedi tayf. "Ama onu sevdim."

"Onu icat mı ettiniz?"

"Ben şairim, Lavinia." Kelimenin tınısı hoşuma gitmişti, ama tayf, kelimeyi bilmediğimi anlamıştı. "Ben bir vatesim," dedi. Bu kelimeyi biliyordum tabii: Müneccim, kâhin demekti. Onun yarı Etrüsklü olmasıyla ve henüz gerçekleşmemiş olan olaylarla ilgili bilgisiyle uyuşuyordu bu. Ama o kadın savaşçıyla, bana tamamen hikâyeymiş gibi gelen o kadın savaşçıyla bunun ne ilgisi vardı anlamamıştım.

"Gelecek olan adamla ilgili bana bir şeyler daha anlatabilir misiniz?"

Düşündü, taşındı. İkimiz de gölgeymişiz, zararsız ve incitilemezmişiz, önümüzde ebedi bir hayat varmış gibi birbirimizle rahat ve açık, karşılıklı tam bir güvenle konuşsak da, o kelimelerini tartarak konuşan bir adamdı gene de.

"Olur," dedi, "istediğini yapabilirim. Ne bilmek istersin?"

"Buraya neden geliyor?"

"Bunu sana şimdi söylememeliyim sanırım. Bunu zaman söyleyecek. Ama nereden geldiğini söylememde bir sakınca olduğunu düşünmüyorum."

"Dinliyorum." Hayvan postlarının üzerine daha da yerleştim.

"Ah Lavinia," dedi. "Sen on Camilla'ya bedelmişsin ve ben bunu görmemişim. Neyse. Troya ismini duydun mu hiç?"

"Duydum. Güneyimizde küçük bir şehir, Ardea'nın yanında."

"Yo, Troia değil. Bu büyük bir şehirdi. Buradan uzakta, doğuda, Akdeniz'in doğusunda, Yunan adalarının da doğusunda, Asya kıyısında. Troya'nın Paris isminde güzel bir prensi varmış. Paris Yunanlı kraliçeyi kaçırmış. Kraliçenin kocası diğer Yunan krallarını toplamış. Kraliçeyi almak üzere binlerce mahmuzlu gemiden oluşan büyük bir ordu halinde hep beraber Troya'ya gitmişler. Kraliçenin ismi Hellen'miş."

"Onu niçin geri istemişler?"

"Kocasının şerefi bunu gerektiriyordu."

"Kocasının şerefi ondan boşanıp kendine daha uygun birini bulmayı gerektirir bence."

"Lavinia, bu insanlar Yunanlı. Ro... İtalyan değil."

"Kral Evander de Yunanlı. Karısı aldatsa o da peşinden gider miydi acaba, merak ediyorum."

"Lavinia, kral kızı, izin verir misin hikâyemi anlatayım?"

"Özür dilerim. Sustum."

"O halde sana Aeneas'ın Kartaca kraliçesine anlattığı şekliyle Troya'nın düşüş hikâyesini anlatayım," dedi. Sonra oturduğu yerde, karanlık toprağın üzerinde şöyle bir doğruldu (gölgeler arasında bir gölge) ve söylemeye başladı.

Söylediği şey çobanların, kürekçi korolarının söylediği şarkılara, Ambarvalia ve Compitalia'da okunan ilahilere veya kadınların iplik eğirirken, kumaş dokurken, et döverken, doğrarken, ortalığı süpürüp temizlerken söylediği şarkılara benzemiyordu. Söylediği şeyde nağme yoktu. Söylediği şeyin müziğini kelimeleri oluşturuyordu; kelimeler onun davul sesi, dokuma tezgâhının takırtısı, adım sesleri, kürek sesi, dünyanın bir ucundaki Troya'nın sahillerinde kırılan dalgaların sesiydi. Söylediği şeylerin hepsini, dev atla ve denizden çıkan yılanlarla ve şehrin düşüşüyle ilgili şeyleri burada tekrar etmem mümkün değil. Hikâyede hakkında en çok düşündüğüm şeyleri söyleyeceğim yalnızca.

Yunanlılar o dev atın içinden çıkıp da ordularını şehrin içine salınca Troyalı savaşçı Aeneas sokaklarda onlarla savaşmış. Onlarla deli gibi, öfkeyle, düşüncesizce savaşmış, ta ki kralın evinin yandığını görene kadar. O zaman aklı başına gelmiş: Kendi evini ve ailesini düşünmüş ve koşarak evine gitmiş. Evi şehir merkezine biraz uzakmış, oraları henüz sakinmiş.

Şehrin sokaklarını geçerken büyük ilahların, Troya'yı yakmak isteyen ilahların kendilerini gösterdiğini, karanlıkta hareket ettiklerini görmüş.

Eve vardığında ev halkını evden uzaklaştırmaya, şehirden kaçıp kendilerini kurtarmalarını sağlamaya çalışmış; ama babası Anchises gitmek istememiş. Anchises sakatmış, çok zor yürüyebiliyormuş. Evinde ölmek istediğini söylemiş. Ama ev halkı onu orada bırakmak, oradan onsuz ayrılmak istememiş. Aeneas tam vazgeçip tekrar o delice hallere kapılacak ve sokak çatışmalarında kendi ölümüne davetiye çıkaracakken karısı Creusa ona engel olmuş ve ona bunu yapmaya hakkı olmadığını söylemiş. Hane halkını kurtarmak ikimize düşer, demiş. Karısının yanında küçük oğlu Ascanius da varmış. Karısı bunları söylerken biri "Bakın!" demiş. Çocuğun saçlarının alev aldığını görmüşler; altuni bir alev sarmış çocuğun başını. Alevi söndürmüşler, ama alamet okuyabilen yaşlı Anchises bunun iyi bir alamet olduğunu söylemiş. Sonra gökyüzünde bir yıldızın kayıp şehre bakan dağın, İda Dağı'nın üzerindeki ormana düştüğünü görmüşler. Anchises yıldızı izlemeleri gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Aeneas ev halkına evden çıkıp koşun, ne yapıp edip şehirden çıkın demiş ve nerede buluşacaklarını söylemiş: şehrin kapısının dışında, Ekin Ana'ya ait eski bir sunağın bulunduğu İda Dağı'nın dibindeki bir tepede. Sonra Anchises evin tanrılarını büyük bir toprak kabın içinde, Aeneas da sakat Anchises'i sırtında taşımış. Aeneas küçük Ascanius'un elini tutmuş ve Creusa peşinde olduğu halde karanlık sokaklara dalmışlar.

Ama Anchises yan sokaklardan birinde askerler görmüş ve Aeneas'a koş diye bağırmış. Aeneas babasının dediğini yapmış, yana sapmış, karanlıkta körlemesine koşmuş ve yolunu kaybetmiş.

Nihayet bir sokağı tanımış, hâlâ babasını sırtında taşır ve oğlunun elini tutar vaziyette şehir kapısının yolunu bulmuş ve ev halkının onu beklediği sunağın yanına varmış. Ancak o zaman karısının onlarla birlikte olmadığını fark etmiş. Yolunu değiştirip koşarken karısı arkasındaymış, ondan sonra orada mı değil mi diye bir daha arkasına bakmamış. Karısını kimse görmemiş.

Bunun üzerine Aeneas tek başına şehre geri dönmüş. Karısı oradadır diye koşa koşa evlerine gitmiş. Ev yanmaktaymış, her yanını alevler sarmış. Sonra "Creusa! Creusa!" diye bağıra bağıra şehrin içinde oradan oraya koşmuş; harabeye dönmüş binaların, alevlerin, öldüren ve yağmalayan askerlerin yanından geçmiş. Derken onu görmüş. Karanlık sokağın içinde, önünde duruyormuş. Ama boyu olması gerektiğinden daha uzunmuş. Karısı şöyle demiş: "Seninle gelmeyeceğim, Yunanlıların kölesi de olmayacağım. Toprak Ana beni salmıyor. Yolun uzun, gitmelisin canım kocacığım, Batı Toprağı'na varıncaya kadar gitmelisin. Orada kral olacaksın ve kraliçen olacak. Benim için gözyaşı dökme, sevgin oğlumuzu korusun!" Aeneas onunla konuşmaya, onu kucağına almaya çalışmış; bunu üç kere denemiş, ama kollarıyla rüzgârı, bir hayali sarmaya çalışır gibiymiş adeta. Sonra karısı gölgelerin arasına karışmış.

Böylece Aeneas tekrar sunak tepesine dönmüş. Orada şehirden kaçıp ev halkına katılmış büyük bir kalabalıkla karşılaşmış. Yunanlılar arasından onları takip edip de peşlerinden şehir dışına çıkan olmamış henüz. Aeneas babasını tekrar sırtına almış ve halkın başına geçip kuyruklu yıldızın düştüğü tepeye götürmüş onları. Oraya vardıklarında sabah olmak üzereymiş.

Şairin sesi kesildiğinde uzaklarda bir kuşun öttüğünü, ince bir kuş sesi duyduğumu hatırlıyorum, gökyüzünde henüz hiç ışık yokken üstelik; kuşa karşılık veren bir ses de çıkmamıştı. Burada da sabah olacaktı neredeyse. Şairin gölgesinin bulunduğu yere baktım, hiçbir şey yoktu. Hayvan postlarının üzerine yattım ve koyu renkli ağaç gövdeleriyle orman içindeki fundalıkların arasından süzülüp parlayan güneş ışığı beni uyandırana kadar uyudum.

ÇOK ACIKMIŞTIM, KURT GİBİ. MARUNA'NIN BENİ BEKLEdiği oduncunun kulübesine gittim doğruca. Eski tipte evlerdendi, ahşap kazıklardan oluşan yuvarlak, uzun bir duvarı, dallarla örülü ve üzeri samanla kaplı bir damı vardı. Oduncu çalışmak üzere ormana gitmişti. Karısından yiyecek bir şeyler istedim. Evinde buğday lapasıyla keçi sütünden başka bir şey yoktu. Kadın, hakaret olarak algılayıp kendisine kızacağımı düşündüğü için bunları bana çekinerek ikram etti. Hepsini sildim süpürdüm. Karşılığında bir şey veremeyeceğim için onu öpmekle yetindim. Ona bu dişi kurdu doyurduğu için teşekkür ettim. Hayret içinde güldü.

"Evinizdeki her şeyi yedim, siz ne yiyeceksiniz?" diye sordum. "Kocam her gelişinde tavşan veya kuş getirir," diyerek beni teskin etti oduncunun karısı.

"Beklesem daha iyi olacak," dedim, bu espirim onu tekrar şaşırttı. Kral evinde bizim daima et yediğimizi düşünmüştü kesin.

Sonra Maruna'yla yola çıktık. O sabah içimde müthiş bir sevinç vardı. Maruna fark etti ve "Orada güzel bir gece mi geçirdin?" diye sordu.

"Evet. Krallığımı gördüm," dedim. Bununla ne kastettiğimi kendim de bilmiyordum. "Sonra büyük bir şehrin düşüşünü gördüm, baştan başa yanmış. Ve bir adam bu şehirden çıkmış, sırtında bir adamla. Ve bu adam buraya geliyor."

Dinledi, bana inandı ve hiçbir şey sormadı.

Başka hiç kimseye değil, bir tek Maruna'ya, kölem ve kardeşim Maruna'ya bunu söyleyebilir, onunla böyle konuşabilirdim.

Yol boyunca nasıl yaparım da Albunea'ya tekrar, mümkün olduğunca kısa bir süre sonra tekrar gidebilirim ve orada bir geceden fazla kalabilirim diye düşünüp durdum. Şairin tekrar geleceğinden emindim zira, ama uzun süre kalamayacağından da emindim. Benimle geçireceği zamanlar sınırlıydı. Gölgeler ülkesine inmeye hazırlanıyordu ve hiç de uzun bir yolculuk olmayacaktı bu onun için.

Evimize giden patikaya saptım ve taşlarının üzerinde sığ ve parlak akan Prati deresine yürüdüm. Susamıştım, derenin sığırların toynaklarıyla iz yaptıkları en sığ yerinde su içmek için eğildim. Başımı sudan kaldırınca bulunduğum bu yer, altı sene önce rüyamda durduğum ve suda, Numicus nehrinin sularında kan gördüğüm yeri hatırlattı bana. Bir korku ve endişe kapladı içimi. Ayağa kalktım, yiyecek çıkınını açtım ve taşların üzerine salsamola serpiştirdim.

Dere kenarında ayakta durmuş sabırla beni bekleyen Maruna'ya baktım: benim yaşlarımda uzun boylu, yumuşak, esmer, uzun yüzlü, Etrüsk yüzlü bir kız. Yiyecek çıkınını bağlarken, "Maruna, kısa bir süre içinde tekrar Albunea'ya gitmem lazım. Bir geceden fazla kalmam da gerekebilir o zaman," dedim.

Evin bulunduğu yarım kilometrelik mesafeye doğru bakarak biraz düşündü. Sonra, "Kral Turnus buradayken olmaz," dedi.

"Olmaz."

"Ama o ayrıldığında... Kral neden gittiğinizi sorar mı acaba?"

"Muhtemelen. Ve kutsal şeyler hakkında yalan söylenmez."

"Ama sessiz kalabilirsiniz," dedi Maruna.

"Ben kral kızıyım," dedim, şairin bana böyle hitap ettiği gelmişti aklıma. "Yapmak istediğim şeyi yapacağım, kral da başını sallayıp kabul edecek." Bir kahkaha attım ve "Maruna, bak, bak! Silvia'nın geyiği!" dedim. "Bu kadar uzakta ne arıyor acaba?"

Koca geyik, yeni ekinin yeşile döndüğü bir tarlaya bakan çıplak bir tepe üzerinde yürüyordu. Beyaz keten boyun bağı yıpranmıştı, kir pas içindeydi, ama boynuzları yeni derileri içinde muhteşem görünüyordu.

Maruna geyiğin hemen ötesindeki bir şeye işaret etti: Zarif bir dişi geyik otlaya otlaya ortalıkta süzülüyor, takipçisiyle hiç ilgilenmiyordu. "Evden bu yüzden bu kadar uzaklaşmış demek."

"Çiftleşme mevsimiymiş, değilmiş, hiç fark etmiyor. Turnus gibi aynen," dedim ve bir kahkaha attım yine. O sabah neşemi hiçbir şey bozamazdı.

İçimdeki bu cesaretle eve varır varmaz babamın yanına git-

tim, onu selamladım ve şunları söyledim: "Baba, misafirlerimiz gittikten sonra, gene Albunea'ya gidebilir miyim? Maruna da benimle gelir, bana göz kulak olunması gerektiğini düşünüyorsan, senin seçtiğin başkaları da gelebilir. Orada tek başıma uyumak istiyorum, bir geceden fazla."

Latinus bana baktı, uzun uzun, sevgi dolu, mesafeli, düşünceli. Bana bir şey soracak gibi oldu, sormadı. "Çatımın altında olmadığın her geceyi kıskanıyorum kızım. Sana daha ne kadar sahip olabilirim ki? Ama sana güveniyorum. Kutsal yere istediğin zaman git, orada kalman gerektiği kadar kal, döneceğin zaman da dön."

"Peki," dedim ve ona teşekkür ettim, o da alnımdan öptü beni. Sonra, babalar sert olmaları gerektiğinden, "Bu gece şölene katılmanı bekliyorum senden. Surat asmak, kendini bırakmak yok," dedi.

"Afrika'dan gelen o yaratığı benden uzak tutun o zaman."

"Tutarım," dedi ve o anda, Afrika'dan gelen o yaratığı getiren adamı da senden uzak tutabilseydim keşke, diye aklından geçirdiğini gayet açık bir şekilde gördüm, ama bir şey söylemedi.

Böylece Turnus'un ziyaretinin kalanına katlandım, gayet itaatkâr ve genç kızlara yaraşır bir biçimde; hatta sofrada ara sıra bir-iki laf da ettim. Turnus ise bana çok az ilgi gösterdi. Göstermesi de gerekmezdi zaten. Razı etmesi gereken kişi babamdı. Annemin sevgisini kazanmaya çalışmış ve bunu çoktan başarmıştı. Turnus için işin püf noktası, babamı gücendirmeden annemin gönlünü fethetmek ve annemin ihmal edilmiş hissine kapılmasına izin vermeden babamla konuşup onun onayını almaya çalışmaktı. Turnus haşin, fevri bir adamdı, kendi bildiğini okumaya alışmış biriydi, diline hâkim olmaya alışık değildi. İhtiyatla gerçekleştirdiği nezaket gösterisini gayet başarılı bir şekilde sürdürüyordu, ama biliyordum ki, o şölenin bir an önce bitmesi için benim kadar can atıyordu o da zaman zaman. Bu yüzden ona karşı bir yakınlık hissi doğuyordu içimde. Kuzenim olarak Turnus'u seviyordum.

Afrika'dan gelen hayvan annemi fena ısırdı, sonra ortadan yok oldu. Daha sonra anlaşıldı ki, köpeklerden biri hayvanı yakalamış,

iç organlarını yemiş ve kalan kısımlarını evin duvarının dibine bırakmış; hamile bir dokumacı kadın onu görmüş, bebek ölüsü zannetmiş, çığlık atmış, doğum sancıları başlamış ve bebeğini ölü doğurmuş. Hayatımda onun gibi uğursuz bir hayvan görmedim.

MAYISIN İLK GÜNÜNÜN AKŞAMINDA ALBUNEA'DAKİ SUnağa tekrar gittim. Evden geç çıkmıştık. Yanımda getirdiğim yiyecek sepetini karıncalardan uzak tutmak için bir ağacın dalına asıp da sunak alanını kutsadıktan sonra üzerinde uyumak üzere hayvan postlarını yere serdiğimde karanlık olmaya başlamıştı. Ateşim olsaydı keşke diye hayıflandım yine (sırf karşısında keyfini sürmek için), ama ateş kabını Maruna'nın yanında bırakmıştım. Oturdum, etrafı dinledim ve gün ışığının soluşunu seyrettim. Karanlıkta ağaçlar birbirine sokulmuş ve daha güçlü bir hal almıştı. Sağ tarafta, uzaklarda bir baykuş öttü. Cevap veren olmadı.

O muazzam sessizlikte moralim bozuldukça bozuldu. Oraya gitmekle aptallık ettiğimi düşündüm. Orada geçirdiğim son geceden ne hatırlıyordum ki? Rüyamda, başka bir yerde, başka bir zamanda ölmekte olan bir adam görmüştüm. Benimle alakası yoktu. O rüyayı gördüm diye oraya tekrar gitmiştim, o salak yiyecek sepetimle.

Yere uzandım. Yorgundum, çok kısa bir süre sonra uykuya daldım.

Derken yıldızsız zifiri karanlığa uyandım ve sunağın ilerisine baktım. Oradaydı.

"Şair," dedim.

"Lavinia," dedi bana.

Yere ve ormanın yapraklarına yağmur çiseliyordu. Yağmur bir diniyor, tekrar başlıyor ve yine diniyordu.

Daha önce oturduğu yere geldi, uzağımda değildi pek, yere oturdu yine, kollarını bacaklarının üzerinde kavuşturdu.

"Üşüyor musun?" diye sordu.

"Hayır. Siz?"

"Üşüyorum."

Yağmurdan korunması için ona hayvan postlarından vermek istedim, ama bunun fayda etmeyeceğini biliyordum.

"Gemi limana giriyor," dedi. Şiirini okumadığında bile sesi yumuşak ve nükteliydi, ihtiras dolu, ama sakin bir biçimde akıyordu. İlk gece bana söylediğine göre, şarkısına epik şiir deniyormuş. "Pompey'in gemi mânialarının bulunduğu limanın kollarını geçtik. Dalgaların iniş çıkışlarının yok olduğunu hissedebiliyorum. Denizdeyken o iniş ve çıkışlardan nefret ederdim, şimdiyse özlüyorum. Biraz sonra karaya çıkacağız, dalga malga kalmayacak. Sıcak ve düz bir yatak olacak yalnızca, ter ve ağrı, daha fazla ateş, daha az ateş... Merhametli bir tanrı bana nasıl da güzel bir kaçış bahşetti! Karanlıkta, burada, yağmurda, soğuktayım, titriyorum – sen titriyor musun Lavinia?"

"Hayır. İyiyim. Sizin de..." Ne diyeceğimi bilememiştim: "Sizin de iyi olmanızı dilerdim."

"İyiyim, iyiyim. Gayet iyiyim. Çok az şaire nasip olacak bir şey bahşedildi bana. Şiiri bitirmediğim için belki. Bu yüzden hâlâ içinde yaşayabiliyorum. Öldüğümde bile içinde yaşayabileceğim. Sen, sen de içinde yaşayabiliyorsun, buradasın, yazamadığım halde burada benimle konuşuyorsun. Söyle bana... Söyle, Kral Latinus'un kızı, Latium'da ne var ne yok?"

"Bu sene bahar erken geldi. Buzağı ve kuzu doğumları çok iyiydi. Bu mevsim arpa ve buğdaylar büyüyüp serpilecek. Evimin Penatesinde her şey yolunda, ama tuz azalıyor, bir tek o var işte. Yakın zamanda baba nehrin ağzındaki tuz yataklarına gitmem, oradan kirli tuz getirip evde temizlemem, süzmem, pişirmem, ıslatmam, kurutmam, dövmem ve tuzu hazır hale getirmek için yapılması gereken diğer şeyleri yapmam lazım."

"Bütün bunları yapmayı nasıl öğrendin?"

"Yaşlı kadınlardan."

"Annenden öğrenmedin mi?"

"Annem Ardealı. Oralıların yakınlarında tuz yatakları yok. Tuzu bizimki gibi evlerden temin ediyorlar. Bizim kadınlar nasıl ya-

pılacağını bu yüzden biliyorlar. Tuzun ticaretini yapıyorlar. Ama salsamolada kullanılan kutsal tuzu benim yapmam gerekiyor. Baştan sona kadar, her şeyini."

"Ne yapmak istersin?"

"Sizinle konuşmak," dedim.

"Ne hakkında konuşmak istersin?"

"Troyalılar hakkında."

"Troyalılar hakkında ne bilmek istiyorsun?"

Lafa başlamakta zorluk çektim, sonra kelimeler ağzımdan dökülüverdi: "Troya yanarken... Karısı Creusa –sokaktaydılar, kaçmaya çalışıyorlardı hani– çocuk onun yanındaydı da karısı da arkasındaydı. Sonra, karanlığın ve yangının içinde hayatta olduğundan daha uzun boylu olarak karşısına çıkmış ve ona yoluna devam etmesini, şehirden çıkıp halkını kurtarması gerektiğini söylemişti. O da onu üç kere kucaklamak istemişti de onun hava ve gölgeden ibaret olduğunu anlamıştı."

Şair başını sallayarak söylediklerimi onayladı.

"Ama daha sonra... yeraltı dünyasına indiğini ve orada ölülerin gölgeleriyle konuştuğunu söylemiştiniz... Orada karısıyla tekrar karşılaştı mı?"

Şair bir süre sustu, sonra "Hayır," dedi.

"O kadar ölünün arasından onu bulamamıştır," dedim, ölüyü kafamda canlandırmaya çalışarak.

"Onu aramadı."

"Anlamıyorum."

"Ben de. Oraya gittiğimde daha fazlasını öğrenebileceğimden de şüpheliyim. Hepimiz kendi ahretimize tahammül etmek zorundayız... Onu kaybetmişti. O yangında, o kıyımda, o sokaklarda. Onu ebediyen kaybetmişti. Arkasına bakamazdı. Halkına bakmak zorundaydı."

Aradan biraz zaman geçtikten sonra, "Troya'dan kaçtıktan sonra nereye gittiler?" diye sordum.

"Akdeniz'de uzun bir süre dolaştılar, nereye gideceklerini bilmeden, yanlış yönlere saparak. Sicilya'ya vardılar ve bir süre ora-

da kaldılar. Babası orada öldü. Vadedilmiş topraklara ulaşmak amacıyla tekrar yola koyuldular, ama bir fırtına donanmayı dağıttı ve gemileri Afrika'nın vahşi sahillerinden birine attı."

"Orada ne yaptılar peki?"

"Karaya sağ salim ulaştıkları için tanrılara şükrettiler ve birkaç karaca avlayıp yediler. Sonra Aeneas ile arkadaşı Achates, hangi ülkede olduklarını araştırmak üzere yola çıktı. Yolda kurulmakta olan bir şehre vardılar. Şehrin ismi Kartaca, halkı Fenikeliler, kraliçelerinin ismi Dido idi. Kraliçe onları hoş karşıladı."

"Sonra ne oldu?"

Şair anlatmakta tereddüt eder gibiydi. Tereddüdünün kraliçeyle alakalı olduğunu hemen anladım.

"Kraliçe Dido'ya âşık oldu," dedim ve bunu söylerken garip bir tatsızlık veya hayal kırıklığı hissettim.

"Ona âşık oldu," dedi şair. Sesi ciddiydi. "Bunun genç bir kıza anlatılacak bir hikâye olduğunu sanmıyorum Lavinia."

"Ama ben genç kız değilim. 'Olgunum, kocaya varma çağında'yım. Sizin de söylediğiniz gibi... Ayrıca, evli kadınların bazen başka erkeklere âşık olduklarının da farkındayım. Daha genç erkeklere." Bunu söylerken sesimdeki istihzayı fark ettiğini hiç sanmıyorum. O sırada Afrikalı kraliçeyi düşünüyordu.

"Duldu. Yaptığı şeyde herhangi bir yanlışlık yoktu. Ama işte yüreği ve iradesi onu ele geçirmişti. Fena halde bir krala ihtiyacı vardı. Mükemmel bir yöneticiydi, halkı onu seviyordu; orada güzel bir şehir kuruyorlardı, her şey iyi gidiyordu: Ama bir kadının ülkeyi tek başına yönettiği pek görülmüş şey değildir. Erkekleri rahatsız eder bu. Komşu ülkelerin kral ve şefleri onun peşindeydi. Ona kur yapıyor, kudretine haset ediyor, aynı anda onu hem elde etmeye çalışıyor hem de tehdit ediyorlardı. Aeneas onun kurtarıcısı, o krallara vereceği bir cevap olarak gelmişti: Kendi askerleri olan tecrübeli bir savaşçıydı; kral olmak için doğmuş, ama kendine ait bir ülkesi olmayan bir adamdı. Dido âşık olmadan önce ona ihtiyaç duymuştu. Önce onun oğluna vuruldu. Ascanius'a hemen bağlandı, onu kucağına aldı, ona sarılıp her şeyin güzel olacağını

söyledi. Annesiz çocuk da ondan, o sıcak kalpli, güzel, şefkatli, çocuksuz kadından hoşlanmıştı tabii. Bu da Aeneas'ın yüreğine işledi. Oğlu, ailesinden kalan tek şeydi. Dido'ya şehri kurmasına yardım edeceğine söz verdi. Böylece..."

Duraklama.

"Olaylar olayları izledi," dedim.

"Kadınların doğuştan sinik olduklarını bildiğim halde buna bir türlü alışamadım. Erkekler sinizmi öğrenmek zorundadır. Küçük kızlar bile sinizmin ne olduğunu onlara öğretebilirler."

Sinik ne demek fikrim yoktu, ama şairin ne kastettiğini anlamıştım. "Kötü bir niyetle söylemedim. Olaylar olayları izler. Bunda kötü bir şey yok. Yoksa kocalarla kadınlar birbirlerini nasıl sevebilirler ki? Kraliçenin bir erkeğe ihtiyacı vardı. O da nazik, asil ve yakışıklı bir adamdı, karaya vuran bir gemiden kurtulmuştu. Dido ona âşık olmuş. Her kadın olurdu."

"Tanrılar söyletti herhalde," dedi şair mırıltılı bir sesle.

"O da kraliçeye âşık oldu mu?"

"Evet. Oldu. Kraliçe güzel bir kadındı, ateşli, ihtiraslı. Her erkek olurdu. Ama..."

"Ama Creusa'nın yasını tutuyordu hâlâ."

"Hayır. Karısı, şehri, hepsi arkasında kalmıştı. Çok geride. Aralarında seneler, karalar ve denizler vardı. Arkasına bakmadı. Ama önüne bakmayı bilmiyordu. Ânın içinde, şimdiki zamanda kısılıp kalmıştı. Babasının ölümü onun için ağır bir darbe olmuştu. Anchises'e bağımlıydı, yaşlı adam onları yanlış yola sevk ettiğinde bile ona baş eğmişti. Yaşlı adam ölüp de geçmişi beraberinde götürdüğünde Aeneas geleceğin de gittiği duygusuna kapılmıştı. Nasıl devam edeceğini bilmiyordu. Donanmasını dağıtan ve onları rotalarından eden, bilmedikleri topraklara sürükleyen fırtına gibi bir fırtına vardı ruhunda. Yolunu kaybetmişti."

"Yolu nereye gidiyordu?"

"Buraya. İtalya'ya. Latium'a. Bunu biliyordu."

"Geleceği neden Afrika'da olmasındı? Orada kalıp kraliçeye şehrini kurmasında neden yardım etmesin ve onunla mutlu olma-

sındı?" Mantıklı şeylerdi söylediklerim, ama aslında onun bunları yapmış olmasını istemiyordum. Şairin tartışacağını düşünerek söylemiştim bunları.

Ama tartışmadı. Başını salladı. Biraz sonra da, kaldığı yerden devam ederek, "Onları bir araya getiren de fırtına oldu," dedi. "Avlanmaya çıktılar. Av grubunun diğer üyelerinden ayrı düştüler. Yağmur, dolu yağdı, bir mağaraya sığındılar. Sonra..."

"Evlendiler mi?" diye sordum kısa bir aranın ardından.

"Dido aşklarını evlilik saydı, bunun adına evlilik dedi. Aeneas öyle yapmadı. Yapmamakla da iyi etti."

"Neden?"

"İhtiyaç ve aşk bile kaderi yenemez Lavinia. Aeneas'ın kaderini, ne yapması gerektiğini bilme ve bunları yapma yeteneği vardı. İhtiyaca rağmen. Aşka rağmen."

"Ne yaptı peki?"

"Ondan ayrıldı."

"Kaçtı mı?"

"Kaçtı."

"O ne yaptı peki?"

"Hayatına son verdi."

Bunu beklemiyordum. Aeneas'ın ardından gemiler kaldırmış, onu takip etmiş, korkunç bir intikam almıştır diye düşünmüştüm. Bu Afrikalı kraliçeden hoşlanmam mümkün değildi, ama ondan nefret etmem de mümkün değildi. Yine de intihar, ihanete verilmiş korkakça bir cevap gibiydi. Sonunda bunu söyledim.

"Ümitsizliğin ne demek olduğunu bilmiyorsun," dedi şair nazikçe. "Asla da bilmezsin umarım."

Söylediği şeyi kabullendim. Ümitsizliğin ne demek olduğunu biliyordum. Oğulları öldükten sonra annemin yaşadığı yerdi ümitsizlik. Ama ben orada yaşamamıştım.

"Zor bir ölüm," dedi şair. "Kılıcı göğsünü kalbin uzağından deşti, yarası onu yavaş yavaş öldürdü. Adamlarına, üzerinde yattığı odun yığınını o daha ölmeden tutuşturup cenaze ateşini yakmalarını söylemişti. Aeneas o büyük ateşi denizden gördü."

"Ve ne olduğunu anladı."

"Hayır. Belki de."

"Bu olayı hatırladıkça ruhu kıvranıp durmuştur içinde. Adamları ondan utanç duymamış mı?"

"Aeneas kendine oranın kralı deseydi bile orası asla onların ülkesi olmayacaktı. Dido şehrin inşasını durdurmuş, yönetim dizginlerini bırakmıştı. Kendine olan saygısını yitirmişti, Aeneas'tan başka hiçbir şey düşünemiyordu. İşler iyi gitmiyordu. Aeneas'ın oradan uzaklaştığına sevinmişlerdi." Aradan biraz zaman geçtikten sonra, "Dido'yu gördü, yeraltı dünyasında," dedi. "Dido ona sırtını döndü. Onunla konuşmayı reddetti."

Bence de öyle yapması gerekiyordu. Ama hikâyede korkunç bir üzüntü vardı, korkunç bir utanç ve keder, tahammül edilmez bir adaletsizlik. Creusa, Dido, Aeneas, üçüne de üzülmüştüm, o kadar ki hiçbir şey söyleyemedim. Uzun bir süre sessizce oturduk.

"Bana daha güzel şeylerden bahset," dedi şair o güzel, zarif sesiyle. "Günlerin nasıl geçiyor?"

"Bir evin kızının günlerini nasıl geçirdiğini bilirsiniz."

"Bilirim. Mantua'da ablam vardı. Ama burası Mantua değil, babamız da kral değildi..." Durakladı; ben bir şey söylemedim. "Kutlu günlerde şehrin ileri gelenleri, Latium'un başka şehirlerinden, hatta uzaktaki müttefik ülkelerden gelen ziyaretçiler kralın sofrasında yemek yiyordur – senin taliplerin de elbette. Onlardan bahset bana," dedi.

Karanlığın içinde bir süre oturdum. Yağmur dinmişti, yıldızlar tepemizde ve çevremizdeki ormanın yaprakları arasından parlamaya başlamıştı. "Buraya onlardan kaçmak için geliyorum. Onlar hakkında konuşmak istemiyorum, beni bağışlayın rica ederim."

"Turnus hakkında bile mi? Çok yakışıklı, çok yiğit biri değil mi?"

"Öyle."

"Bir kızın yüreğini hoplatacak kadar yakışıklı ve yiğit değil mi yoksa?"

"Siz onu anneme sorun," dedim.

Bunu duyunca sustu. Tekrar konuşmaya başladığında sesinin tonunu değiştirdi. "Dostların kim peki Lavinia?"

"Silvia. Maruna. Diğer kızlardan bazıları. Yaşlı kadınlardan bazıları."

"Evcil geyiği olan Silvia mı?"

"Evet. Maruna'yla buraya gelirken gördük onu. Bir dişi geyiğin peşindeydi, tıpkı dişi bir köpeği izleyen bir erkek köpek gibi arkasından gidiyordu. Boynuzlu bir köpek gibi. Gül gül öldük."

"Âşık erkekler komik görünüyorlar," dedi. "Buna engel olamıyorlar."

"Silvia'nın geyiğini nereden biliyorsunuz?"

"Malum oldu."

"Her şeyi biliyorsunuz, değil mi?"

"Hayır. Çok az şey biliyorum. Seninle ilgili bildiğimi düşündüğüm şeyler (düşündüğüm o pek az şey) aptalca, geleneksel, akla hayale sığmaz şeylermiş. Senin sarışın olduğunu düşünmüştüm!.. Ama bir epikte iki aşk hikâyesi olmazdı. Savaşlar nereye otururdu sonra? Hikâyeyi evlilikle bitirmek olur muydu bir kere?"

"Sondan çok başlangıca benziyor," dedim.

İkimiz de düşünceye daldık.

"Baştan aşağı yanlış," dedi. "Yakmalarını söyleyeceğim."

Ne söylemek istedi bilmiyorum, ama söyleyiş tarzını beğenmemiştim. "Sonra da denizden bakıp o büyük cenaze ateşini göreceksiniz, öyle mi?" dedim.

O kısa kahkahasını attı. "Çok acımasızsın Lavinia."

"Sanmıyorum. Keşke olsaydım. Acımasız olsam iyi olurdu belki."

"Yo, yo. Acımasızlık zayıflara göredir."

"Yalnız zayıflara değil. Bir efendi dayak attığı kölesinden daha güçlü değil midir? Aeneas, Dido'yu terk ettiği için acımasız değil miydi? Halbuki zayıf olan Dido'ydu."

Ayağa kalktı, loşluk içinde uzun bir gölge. Kısa bir süre volta attıktan sonra şöyle dedi: "Yeraltı dünyasında Aeneas eski bir arkadaşıyla karşılaştı, Troya prensi Deiphobos'la. Helen'i kaçıran

Paris savaşta öldürülmüştü. Bu sebeple Troyalılar Helen'i Paris'in kardeşi Deiphobos'a vermişlerdi."

"Onu neden kapının dışına koyup kocasına geri dönmesini söylememişler?"

"Troyalı kadınlar da aynı soruyu sormuştu, ama Troyalı erkekler onları duymamıştı... Daha sonra Yunanlılar şehri aldığında Menelaus da oraya karısına, uğruna o savaşı yaptıkları kadına bakmaya gitmişti. Helen onu karşılamış, yaşlı kocasını yeni kocasının derin derin uyuduğu yatak odasına götürmüştü. Adam savaş seslerini duymamıştı. Helen onu uyandırmamış, onun kılıcını çalmıştı. Uyandığında Yunanlı kral kana susamış bir halde onu kılıçtan geçirmiş, kesip biçmiş, ellerini doğramış, suratını ortadan ikiye bölmüş, kadın onu öylece seyretmişti. Deiphobos karanlığa inmişti böylece. İşte o karanlıkta, yıllar sonra Aeneas onu, gölgesini gördü, hâlâ çolak, iyileşmemiş, kötürüm bir halde. Biraz konuştu, ama kılavuz araya girdi – buna vakit yoktu, Aeneas acele etmeliydi. Sonra cinayete kurban giden adam, 'Haydi git haşmetlim. Ben göçtüm. Kalabalığa katılıp karanlığa geri döneceğim. Senin bahtın açık olur umarım,' dedi. Bunları söylerken sırtını dönüp gitti."

Susup kaldım. Ağlamak istiyordum, ama gözyaşım yoktu.

"Benim göçmem de yakındır," dedi şair. "Kalabalığa katılıp karanlığa geri döneceğim."

"Daha değil..."

"Beni burada tut. Burada tut Lavinia. Yaşamanın daha iyi olduğunu, ölü bir Akhilleus olmaktansa yaşayan bir köle olmanın daha iyi olduğunu söyle bana. Eserimi bitirebileceğimi söyle!"

"Bitiremezseniz, eserinizin sonu olmayacaktır asla," dedim; konuşmuş olmak için konuşmuş, aklıma ilk geleni söylemiş, onu biraz teskin etmek istemiştim. "Neyse, evlilikle bitirmeyeceksenız nasıl bitireceksiniz peki? Cinayetle mi? Nasıl biteceğine sona gelmeden önce mi karar vermeniz gerekiyor?"

"Hayır," dedi. "Karar vermiyorum aslında. Tam olarak karar verme meselesi değil bu. Keşfetmek daha ziyade. Ya da, bu du-

rumda pes etmek, çünkü devam edecek gücüm yok. Sorun da bu. Zayıfım. Bu yüzden sonu acımasız bir son olacak." Benimle sunak arasında bir tur volta attı. Yerde ayak seslerini duyamıyordum. Neden sonra iç geçirdi, derinden ve gürültülü bir şekilde nefes alıp verdi ve tekrar oturdu, kollarını bacaklarının üzerinde kavuşturdu. "Silvia'yla birlikte neler yapıyorsunuz, neler konuşuyorsunuz, anlat bana. Onun geyiğinden bahset. Tuzu nasıl yapıyorsun, onu anlat. Ne zaman iplik eğiriyorsun, ne zaman kumaş dokuyorsun? Bu zanaatları annen mi öğretti sana? Yazın ilk günlerinde ambarı nasıl açtığını, içini nasıl temizlediğini, birkaç günlüğüne nasıl açık bıraktığını, hasattan sonra içi tekrar dolsun diye Penatese nasıl dua ettiğini anlat bana..."

"Hepsini biliyorsunuz."

"Bilmiyorum. Bana yalnızca sen anlatabilirsin."

Benden istediği şeyleri söyledim ona böylece ve bildiği şeylerle teskin ettim onu.

ERTESİ GÜNÜ ALBUNEA ORMANINDA YALNIZ GEÇİRDİM. Ağaçların altında hava ağırdı, pınarların yakınına gittiğimde kükürt kokusu nefesimi kesti. Pınarların ötesine gittim ve dik yamaçlı tepenin üstünde bir çatlağı andıran, ormanın yukarısına tırmanan bir yol buldum. Tepenin üstündeki kayranlar batıdaki parlak çizgiye, yani denize geniş bir bakış açısı sunuyordu. Güneş ışığı altında seyrek otların üzerine oturdum, sırtımı devrilmiş bir ağaç kütüğüne dayadım. Yanımda kirmenim ve bir torba yün vardı; bir kadın genellikle Penatesinin bir kısmını yanında taşır. Yaz togası veya pallası için çok ince iplik eğiriyordum, bu nedenle hafif yün torbam bana epey bir zaman gidecekti. Oturup yün eğirmeye başladım, hem düşünceye, hem de Latium'un mayıs ayıyla birlikte yeşillenmiş tepe ve ormanlarını seyre daldım. Öğlen küçük bir parça peynir ve kılçıksız buğday ekmeği yedim, su içeceğim bir pınar buldum. Baharda yetişen kuzukulağı ve su teresi vardı etrafta, onlardan da yedim; gerçi çok azla yetinmeye, hatta

oruç tutmaya niyet etmiştim ama oruç tutmak bana zor geliyor. Sonra tepedeki düzlüğü biraz daha keşfettim, güneş gökle yerin ortasına gelince tekrar ormanın derinliklerine daldım. Yel yönündeki kötü kokulu pınarları geçerek sunak yerine döndüm tekrar. Orada biraz kestirdim, çünkü önceki gece pek az uyuyabilmiştim. Akşam karanlığında uyandığımda, kutsal duvarın iç kısmında beyaz pervaneler uçuyordu, bir aşağı bir yukarı, birbirlerinin etrafında daireler çizerek – harika bir görüntüydü. Mahmur mahmur onları seyrettim ve dansları arasından şairin sunağın yanında durduğunu gördüm.

"Pervaneler yeraltı dünyasındaki ruhlara benziyor," dedim, yarı uyur vaziyette.

"Orası berbat bir yer," dedi şair. "Karanlık nehrin ötesinde bataklıklı ovalar var, orada çığlıklar duyulur, yerden, yerin dibinden küçük, cılız, ağlama sesleri gelir, dört bir yandan. Doğarken veya kundaktayken ölmüş, ömürlerini süremeden ölmüş bebeklerin ruhlarıdır bunlar. Çamurun üzerinde, sazlıkların, karanlığın içinde yatar ve ağlarlar. Hiç kimse gelmez yanlarına."

Uyanmıştım artık. "Nereden biliyorsunuz?" dedim.

"Oradaydım."

"Yeraltı dünyasında mıydınız? Aeneas'la birlikte mi?"

"Kiminle olacaktım başka?" dedi. Etrafına tereddütle baktı. Sesi alçak ve boğuktu. Müteredditdevam etti: "Aeneas'a Sibylla kılavuzluk etti... Ben kime kılavuzluk etmiştim? Bunun gibi bir ormanda rastlamıştım ona. Karanlık bir orman, yolun ortasında. Onunla görüşmek için, ona yolu göstermek için aşağıdan gelmiştim... Ne zamandı bu ama? Ah, ölmek ne zor işmiş Lavinia. Çok yorgunum. Doğru düzgün düşünemiyorum artık."

"Bebeklerle ilgili düşünceleriniz doğru düzgün değil," dedim. "Yaşamadıkları için neden ceza görsünler ki? Ruhlarını geliştirmeye vakit bulamadıkları halde ruhları orada nasıl olabilir? Ölmüş yavru kedilerin, kurban ettiğimiz kuzuların ve düşük sonucu ölmüş fetüslerin ruhları da orada mı? Değilse, neden bebeklerin ruhları orada? Ağlayan zavallı ölü bebeklerle dolu o bataklığı siz

icat ettiyseniz, kötü bir icat olmuş. Yanlış yapmışsınız."

Çok öfkelenmiştim. Bildiğim en kuvvetli ikinci kelimeyi kullanmıştım, yanlış kelimesini; yani düzene aykırı, ağıza alınmaz, kutsal olmayan şeyler için kullanılan *nefas* kelimesini. Söylenebilecek birçok kelime vardı, ama benim bildiğim en kötü kelime buydu. Doğru olan, yapılması gereken anlamına gelen o muazzam *has* kelimesinin gölgesi, karşıtıydı bu kelime, onun olumsuzuydu.

Oturdu, uzun gölgemsi şekli ikiye katlanarak genişledi. Son derece takatsiz hareket ettiğini, başını bitmiş tükenmiş, yenilmiş biri gibi öne eğdiğini görebiliyordum; ama ona acımayacaktım.

"Dediğiniz gibi acımasızlık zayıflıktan geliyorsa, o zaman siz çok zayıfsınız," dedim.

Cevap vermedi.

Uzun bir aradan sonra, "Bence siz güçlüsünüz," dedim. Bunları söylerken dudaklarımla sesim titremişti, çünkü ona acımak istemediğim halde acıyordum ve kalbim gözyaşıyla doluydu.

"Yanlışsa, o bölümü şiirden çıkarırım," dedi. "İzin verilirse tabii."

Ona yardım edebilmeyi, üzerine oturacağı bir deri veya sarınması için togamı vermeyi çok istiyordum, zira soğuktan titriyormuş gibi iki büklüm oturuyordu yerinde. Ama onun için hiçbir şey yapamazdım ve ona yalnızca sesimle dokunabilirdim.

"Size izin veren veya sizi engelleyen nedir?"

"Tanrılar. Kaderim. Dostlarım. Augustus."

Kaderi ve dostlarından neyi kastettiğini biliyordum. Bu kelimelerin ne anlama geldiğini biliyordum en azından. Diğerlerinden emin değildim. Ayrıca dostlarının kimler olduğunu ve onlara güvenip güvenemeyeceğini bilmiyordum. Kaderinin ne olduğunu ise ikimiz de bilmiyorduk.

"Ama siz özgür birisiniz eminim ki," dedim sonunda. "Eser sizin eseriniz."

"Hastalanana kadar benimdi," dedi. "Sonra üzerindeki hâkimiyetimi kaybetmeye başladım, şimdi ise tamamen kaybettim sa-

nırım. Onu bitmemiş halde yayımlayacaklar. Onlara engel olamam. Onu bitirecek gücüm de yok. Söylediğin gibi, bir cinayetle sona eriyor. Turnus'un ölümüyle. Niye böyle? Turnus kimin umurunda? Dünya öldürmeye ve ölmeye meraklı korkusuz gençlerle dolu. Her savaşta onlar gibileri yeterince çıkacaktır."

"Onu kim öldürüyor?"

Şair soruma cevap vermedi. Uzun bir sessizlikten sonra, "Doğru bir son değil," dedi yalnızca.

"Bana doğru sonu söyleyin."

Yine uzun bir süre sessiz kaldı. "Söyleyemem," dedi.

Karanlık olmak üzereydi. Lacivert üzerinde kapkara duran yaprak ve dallar, gecenin loşluğunda silinip yok olmaya yüz tutmuştu. Batı yönündeki kara ağaç gövdeleri arasından Venüs kısa bir süre parlayıp yok oldu, güzelliğinin gücüne dua ettim. Hiç rüzgâr esmiyordu, ne kuşlardan ne de başka hayvanlardan çıt çıkmıyordu.

"Sana neden geldiğimi biliyorum galiba, Lavinia. Merak edip duruyordum... Şiirimdeki onca insan arasından ruhumu çağıran neden sen oldun? Benim o yüce, sevgili Aeneas'ım neden çağırmadı? Neden onu sanat gözümle gördüğüm gibi canlı gözlerimle göremiyorum?"

Sesi iyice alçalmıştı, nefessizdi adeta. Duymak için kendimi zorluyordum. Söylediği şeylerin çoğunu o zaman anlamamıştım.

"Onu gördüm çünkü, o yüzden. Seni görmemiştim. Şiirimde hiç esamen okunmuyor, bir hiçsin adeta. Tutulmamış bir söz gibi... Bunun telafisi yok şimdi, ismini Dido'nun ismi gibi hayatla doldurmadım. Ama işte orada, verilmemiş hayat orada, içinde. O sebeple şimdi, artık çok geçken, bu hayatı bana vermen gerekti. Benim hayatımı. İtalyanın toprağını, Roma ümidimi, benim ümidimi."

Sesinde yüreğimi burkan bir ümitsizlik vardı. Sesi kesildi, başı önde sessizce oturdu. Onu zar zor görebiliyordum.

Onun benden kopup kederine, ölümcül hastalığına gömülmeye başladığını bildiğim için korkuyordum. Onun gölgesini bile yitireceğimden korkuyordum. Onu yanımda tutmak istiyordum. Onun

kadar anlamasam, anlayamasam da aramızdaki bağın nasıl bir bağ olduğunu ve o bağı onu tekrar getirmek için nasıl kullanabileceğimi biliyordum.

"Aeneas hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorum," dedim. "Afrika'dan ayrıldıktan sonra, denizden karaya doğru bakıp onun cenaze ateşinin yandığını gördükten sonra... nereye gitti?"

Şair kederli duruşunu bir süre muhafaza etti. Başını hafifçe salladı. "Sicilya'ya," dedi kısık bir sesle. Etrafına baktı, kulunçlarını açmak için omuzlarını oynattı.

"Oraya daha önce gitmişti, değil mi?"

"Parentalia'yı, atalar bayramını babasının anısına kutlamak için tekrar gitti. Afrika'da Dido'yla beraberken Anchises'in ölümünün üzerinden bir sene geçmişti."

"Nasıl kutladı?"

"Uygun bir kutlama yaptı. Töreniyle, kurbanıyla, sonra oyunları, müsabakaları ve de şölen yemeğiyle olması gerektiği gibi bir kutlama." Sesi daha gür çıkmaya başlamıştı. Sesine o nağme geri dönmeye başlamıştı. "Aeneas'ın neyin uygun olduğu konusunda çok iyi bir hissi vardı. Askerlerinin yüreklendirilmeye ihtiyaçları olduğunu biliyordu. Yedi sene dolaştıktan sonra bir sene önce bulundukları yere gelmişlerdi yine. Bu yüzden onlara yarışlar düzenledi. Düşünmediği bir şey vardı, o da kadınlar."

"Hiç şaşmam."

"Çok güzel, benim siniğim. Ama Aeneas düşüncesiz biri değildir. Bütün halkını düşünür. Troya'dan kaçarken birçok kadın kendini ona emanet etmişti. Aeneas, uzun süren yolculuğu onlar için katlanılır hale getirmeye çalışmıştı. Ama vadedilmiş topraklara gitmek üzere tekrar denize açılacaklarını bildirince artık tahammül edemez oldular. Juno akıllarına girdi, onları fiştekledi. İsyan ettiler. Kıyıya inip gemileri ateşe verdiler."

"Juno akıllarına girdi derken neyi kastediyorsunuz?"

"Aeneas'tan nefret ediyordu. Daima ona karşıydı." Şaşırdığımı gördü.

Uzun uzun düşündüm. Bir kadının Juno'su vardır, tıpkı bir er-

keğin Genius'u olduğu gibi. Her birimizin içinde olan kutsal gücün, ilahi kıvılcımın isimleri bunlar. Benim Juno'm "aklıma giremez" çünkü zaten en derin benliğimdir benim. Şair Juno'dan bir insanmış, hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyleri olan bir kadın, kıskanç bir kadınmış gibi bahsediyordu.

Dünya kutsal elbette, birçok tanrı, yöresel tanrı, büyük ilah ve varlıkla dolu. Bazılarına isim veririz: savaş tanrısı Mars, ocak tanrıçası Vesta, ekin tanrıçası Ceres, toprak tanrıçası Tellus Mater, ambar tanrısı Penates. Nehirler, pınarlar. Fırtına bulutu ve ışık içinde de tanrı baba isimli ulu ilahi kudret bulunur. Ama bunlar insan değildir. Sevip nefret etmezler, bir şeylerden yana veya bir şeylere karşı değildirler. Kendilerine yapılan ibadetleri kabul ederler, ki bu da güçlerini artırır, bu güçler sayesinde hayatımızı sürdürürüz.

Kafam karmakarışık olmuştu. Nihayet, "Bu Juno Aeneas'tan neden nefret ediyor?" diye sordum.

"Annesi Venüs'ten de nefret ediyor da ondan."

"Aeneas'ın annesi yıldız mı?"

"Hayır; tanrıça."

"Venüs, baharda, bitkilerin yeşermeye başladığı zamanlarda bahçede dua ettiğimiz ilah," dedim ihtiyatla. "Akşam yıldızına da Venüs deriz biz."

Üzerinde düşündü. Benim gibi paganların arasında taşrada yetişmiş olması, benim şaşkınlığımı anlamasını sağlamıştı galiba. "Biz de," dedi. "Ama Venüs aynı zamanda daha da fazlası haline geldi... Yunanlılar sayesinde. Ona Afrodit diyorlar... Ona Latincede övgüler düzen büyük bir şair vardı. İnsanların ve tanrıların gözbebeği diyordu ona, besleyip büyüten kıymetli varlık. Kayan yıldızların altında, gemilerle yüklü denizi ve bereketli toprağı varlığıyla doldurur; onun sayesinde nesiller vücut bulur ve büyüyerek güneşi görür; fırtına bulutları ondan kaçar; toprak, o maharetli zanaatkâr ona çiçekler sunar. Denizin geniş katmanları ona gülümser, bütün suskun gökyüzü parlar ve ışık saçar..."

Benim dua ettiğim Venüs'tü bu, benim duamdı, her ne kadar

ben böyle kelimeler kullanmasam da. Gözlerim yaşla, kalbim tarif edilmez bir neşeyle dolmuştu. Nihayet, "Ondan kim niye nefret etsin ki?" dedim.

"Kıskançlık," dedi.

"Bir tanrı başka bir tanrıyı mı kıskanıyor?" Bunu anlayamamıştım. Bir nehir başka bir nehri, toprak gökyüzünü kıskanır mıydı?

"Şiirimde bir adam soruyor: Yüreğimizdeki bu ateşi yakan tanrılar mı, yoksa her birimiz derin arzularımızı tanrı haline mi getiriyoruz?"

Bana baktı. Bir şey söylemedim.

"Büyük Yunanlı şair Homeros ateşi tanrıların yaktığını söylüyor. Genç İtalyan kızı Lavinia ise ateşin tanrı olduğunu. Burası İtalyan toprağı, Latin toprağı. Sen ve Lucretius haklısınız. Hamdet, ilahların rızasını almaya bak, yabancı mitlere aldırma. Edebiyattan ibaret hepsi... Juno'yu kafana takma yani. Troyalı kadınlar kendilerine danışılmadı diye öfkelenmişlerdi ve Sicilya'da kalmaya kararlıydılar. Bu nedenle gemileri ateşe verdiler."

Bunu ziyadesiyle anlayabilirdim işte. Dinledim.

"Yağmur eşliğinde bir kasırga çıkıp da yangını durdurmasaydı bütün donanma kül olabilirdi. Dört gemi kaybettiler. Kadınlar kaçtı tabii, tepelere sığındılar... Ama Aeneas onları cezalandırmayı aklının ucundan bile geçirmedi. Onları zaten ziyadesiyle cezalandırdığını fark etmişti. Bir meclis topladı ve herkesin özgürce karar vermesine izin verdi: Kalmak isteyenler Sicilya'da kalacak, gitmek isteyenler Aeneas'la birlikte denize açılacaktı. Yaşlılarla çoğu kadın, çocukları küçük yaşta olan kadınlar kalmayı seçti. Diğerleri vadedilmiş toprakları aramaya devam etmeyi tercih etti. Kutlamadan dokuz gün ve ayrılık gözyaşlarının döküldüğü ilave bir günden sonra denize açıldılar."

"Buraya, Latium'a doğru mu?"

Şair başıyla onayladı. "Ama önce Cumae'ye uğradı."

Orada yeraltı dünyasına bir giriş olduğunu biliyordum. "Aşağıya inmek için mi? Neden?"

"Bir görü yüzünden: Babası Anchises gelip kara nehrin karşısında onu bulmasını söylemişti. Babasına ve kadere daima itaat etmiş olan Aeneas Cumae'ye gitti ve kılavuz yardımıyla aşağıya giden yolu buldu."

"Ve bebeklerin ağladığı bataklığı gördü," dedim. "Hayaleti bile iyileşmeyecek kadar hunharca öldürülen arkadaşını. Arkasını dönüp onunla konuşmayan Kraliçe Dido'yu. Ama karısı Creusa'yı aramadı."

"Aramadı," dedi şair başını eğerek.

"Önemi yok. Orada tekrar bir araya gelmek diye bir şey yok sanırım," dedim. "Gölge gölgeye dokunamaz. O uzun gece uyumak için galiba."

"Latinus'un kızı, Lucretius'un ninesi! En çok arzu ettiğim şeyi vadettin bana."

"Uyku mu?"

"Uyku."

"Ama şiiriniz..."

"Şiirim başının çaresine bakar eminim, izin verirsem tabii."

İkimiz de sessizce oturduk. Çok karanlıktı. Rüzgâr durmuştu. Yaprak kıpırdamıyordu.

"Cumae'den ayrıldı mı?"

"Ayrıldı sanırım," dedi şair.

Çok alçak sesle, neredeyse fısıltıyla konuşuyorduk.

"Circeii'de duracak, onunla birlikte gitmek için yalvaran sütninesi Caieta'yı toprağa vermek için. Sütninesi yaşlı ve hastaydı, gemide öldü. Onu gömmek için karaya çıktı. Birkaç gün gecikecek bu yüzden."

Bir korku ürpertisi gelmişti üstüme. Çok kısa bir süre sonra çok fazla şey gelecekti başıma. Şairin neler olacağını bana söylemesini hem istiyor hem de istemiyordum. "Buraya tekrar ne zaman gelebilirim bilmiyorum," dedim.

"Ben de Lavinia."

Karanlık havanın içinden bana baktı, gülümsüyordu eminim.

"Canım benim," dedi, çok hafif bir sesle. "Benim bitmemişim,

sonuçlanmamışım, tamamlanmamışım. Sahip olmadığım çocuğum. Bir kere daha gel."

"Geleceğim."

BEKLEMİŞ OLABİLECEĞİNİZ GİBİ KADINSI BİR SES DEĞİlim. Beni hikâyemi yazmaya teşvik eden şey içerleme değil. Kısmen öfke belki. Ama öyle gelip geçici bir öfke değil. Adalete hasretim, ama adaletin ne olduğunu bilmiyorum. İhanete uğramak kötü. İnsanın ihaneti kaçınılmaz kıldığını bilmesi daha da kötü.

Gerçek aşkım kimdi o halde, kahraman mı şair mi? Hangisi beni daha fazla seviyordu demiyorum; ikisi de beni uzun süre sevemedi. Kararınca yalnızca. Yeterince. Ben hangisini hakikaten sevdim diye soruyorum. Ve cevaplayamıyorum. Biri kocamdı, teni tenime kapanarak içimde oğlumu yaratan o güzel adam, kadınlığımın yazarı, medarıftiharım, saadetim; diğeri bir gölgeydi, gölgeler içinde bir fısıltı, bir bakirenin hayali veya hülyası, yine de bütün benliğimin yazarı. Nasıl seçebilirdim ki? İkisini de çok kısa bir zaman içinde kaybettim. Beni tanıdıklarından biraz fazla tanıyordum onları. Ayrıca tesadüfi, koşullara bağlı olduğumu hiç aklımdan çıkarmıyorum.

Onlar da öyleydi elbette. Küçük Publius Vergilius Maro'nun altı-yedi yaşlarında ölüp de şair olamadan Mantua'daki küçük bir mezar taşının altındaki küllerden ibaret kalması mümkündü pekâlâ. Onunla birlikte şiirin kahramanı şan ve şerefinden olacak, geriye binlerce savaşçı ismi arasında bir isim bırakacak, İtalya kıyılarında bir mit bile olamayacaktı. Hepimiz tesadüfiyiz, koşullara bağlıyız. İçerleme aptalca ve yüce gönüllülükten uzak bir duygu, öfke bile yetersiz. Deniz yüzeyinde bir ışık zerresiyim, akşam yıldızından gelen bir parıltıyım. Korku içinde yaşıyorum. Hiç yaşamadıysam bile en azından rüzgârda sessiz bir kanadım, Albunea ormanında vücutsuz bir sesim. Konuşuyorum, ama tek söyleyebildiğim, "Devam et, devam".

ERTESİ GÜN MARUNA'YLA EVE VARDIĞIMDA, EVİN KADın bölümündekilerin hepsi bir ağızdan Turnus'un babama bir ulak gönderdiğini, Kraliçe Amata'nın beni hemen görmek istediğini söylemeye çalıştı.

Annemden korkmayı alışkanlık edindiğimden, bunu duyunca içim ürpermişti. Halbuki uzun bir süredir eskisi gibi bana bağırmıyor veya beni aşağılamıyordu. Korkaklığımdan utanç duydum. Ayaklarımdaki çamuru temizleyip elbisemi değiştirir değiştirmez dairesine gittim. Yardımcılarını gönderdi ve beni samimi bir istekle karşıladı, alnımdan öptü, ellerimi tutup çekti ve yanı başına oturttu beni. Böyle bir sevgi gösterisi sahte, yapmacık görünebilir, ama Amata entrikacı değildi. Hissetmediği bir şeyi hissediyormuş gibi yapamayacak kadar duygularının esareti altındaydı. Beni gördüğüne gerçekten sevinmişti, bu sevinci yüreğime işledi. O güzel ve mutsuz annemin rızasına, onun şefkatine o kadar hasret kalmıştım ki, ondan gelecek en ufak şefkat belirtisi bile içimi kıpırdatmaya yeterdi. Büyük bir istekle yanına oturdum.

Saçımı okşadı. Eli titriyordu biraz; çok heyecanlıydı. O güzel kara gözleri ışıl ışıldı.

"Kral Turnus bir ulak göndermiş Lavinia."

"Evet, kadınlar da öyle dedi."

"Sana resmen evlilik teklif etmiş oluyor böylece."

Bana öyle hevesle ve yakından bakıyor, öyle yakınımda oturuyordu ki, sessizce yere bakmaktan başka bir şey yapamadım. Vücudumun her yerine ateş basmıştı ve kendimi köşeye sıkışmış gibi hissediyordum, çaresiz, korumasız.

Ürkek sessizliğim onu şaşırtmamış veya rahatsız etmemişti. Elimi tuttu ve eli elimde, "Alışılmadık bir evlilik teklifi bu," dedi. "Kral Turnus yüce gönüllü bir adam. Yalnız kendi adına değil, buraya gelip sana talip olan diğer genç kral ve savaşçıların, Massapus, Aventinus, Ufens ve Clausus'un adına da konuşuyor. Turnus, Latium'un bu kudretli tebaa ve müttefikleri arasında herhangi bir

çekişme ve husumet oluşmasını engellemek için kralın içlerinden birini kocan olarak seçme, böylece de aralarındaki rekabete son verme vaktinin geldiğini bildiriyor. Hepsi Latinus'un tercihini kabul etmeye razı. Biraz sonra kararını açıklamak üzere kral seni huzuruna çağırtacak."

Başımı sallayıp kabul etmekten başka bir şey yapamadım.

"Baban için kolay bir karar değil bu," dedi Amata, Turnus'un mesajını vermiş olmanın rahatlığıyla sesindeki aceleci ve sabırsız ifade giderek azalmış, benimle daha candan konuşmaya başlamıştı. "Sana çok bağlı, evden ayrılmana gönlü razı değil. Ama Turnus'un bahsettiği rekabetten çok endişeli. Genç savaşçıların senin için kavgaya tutuşacakları veya kendisini krallığın dirlik ve düzenini bozacak bir seçime zorlayacakları endişesiyle geceleri gözüne uyku girmiyor. Bu gençler kav gibi, her an tutuşmaya hazır. Bir kıvılcım silaha sarılmalarına yeter. Baban sürdürdüğü barış ortamından gurur duyuyor, bu ortamın sürmesini tüm kalbiyle arzu ediyor. Yaşlı bir adam o, kavga edecek yaşı geçti. Aslında onu koruyacak bir gencin yüreğine ve gücüne, bir damada ihtiyacı var. İçlerinden hangisinin bu onura layık olduğunu düşünüyorsun?"

Başımı iki yana salladım. Boğazım kurumuştu, tek kelime bile çıkacak gibi değildi ağzımdan.

"Sana bunu soracaktır Lavinia. Hazırlıklı olmalısın. Hoşlanmadığın bir adamla seni evlendirmek istemez; biliyorsun bunu! Artık evlenme çağın geldi de geçiyor bile. Elimizden bir şey gelmez. Bu yüzden birini seçmek zorundasın. Tamamen senin seçimin olacak bu. Baban istemediğin şeyi asla yapmaz."

"Biliyorum."

Ayağa kalktı ve odanın içinde biraz dolaştı; masasından küçük koku kavanozlarından birini aldı, yanıma geldi ve bileklerime gül yağı sürdü.

"Delikanlıların bir kız için kavga etmeleri hoş," dedi gülümseyerek. "Biliyorum! Bütün bunları sona erdirmek zorunda olmak üzücü... Ama sonsuza kadar da süremez. O imkânsız seçimin aniden yapılması gerektiğinde, seçim kendi kendini yapar genelde. İç-

lerinde, bütün o genç muhtemel adaylar içinde uygun olan yalnızca bir aday var. Kaçınılmaz olan. Belirlenmiş olan."

Tekrar güldü, ağzı kulaklarındaydı. O an onun nişanlısından bahseden genç bir kız gibi göründüğünü düşündüm.

Ben hâlâ bir şey söylememiştim. Biraz bekledikten sonra, "Tercihini bana söylemek zorunda değilsin canım; ama babana söylemek zorunda kalacaksın veya senin yerine seçmesine izin vereceksin," dedi.

Başımı salladım.

"Senin adına seçmemizi ister misin?"

Sesindeki heves güçlüydü. Konuşamadım.

"Çok mu korkuyorsun?" Sesi yumuşaktı, tekrar yanıma oturdu ve yanına çekti beni, altı yaşımdan beri böyle bir şey yapmamıştı. Rahatlayamadım, beni saran kolları arasında kaskatı durdum. "Ah Lavinia, sana nazik davranacaktır, iyi davranacaktır. Mükemmel, çok yakışıklı bir çocuk! Korkacak bir şey yok. Buraya onunla sık sık ziyarete gelirsin. Ben de Ardea'ya rahat rahat sizi ziyarete gelebilirim; bunu defalarca söyledi bana. Ardea benim memleketim. Güzel bir şehir. Göreceksin. Orası buradan farklı gelmeyecek sana. Babanın baktığı gibi bakacak sana. Orada çok mutlu olacaksın. Korkmana gerek yok. Ben de seninle gelirim."

Kollarından kurtulup ayağa kalktım; serbest kalmam gerekiyordu. "Beni huzuruna çağırdığında babamla konuşurum anne," dedim ve apar topar odadan çıktım. Kulaklarım çınlıyordu, tenimdeki ateş basması kemiklerime kadar işleyen bir soğukluğa dönüşmüştü.

Sıra sütunlar boyunca hızlı hızlı yürürken orta avluda büyük bir kargaşa olduğunu gördüm. Bir sürü insan defne ağacının etrafına toplanmıştı. Onlara görünmeden geçip gitmeye çalıştım, ama önce Vestina, sonra Tita beni gördü, "Gel bak, gel," diye bağırarak beni ağaca doğru çektiler. Tepesinde, üst dallarında bir şey vardı, tombul, koyu renkli bir hayvan; kocaman, kese gibi, kımıl kımıl bir şey; dalların arasına sıkışmış koyu, kesif bir duman bulutu. İçinden homurtulu sesler, vızıltılar geliyordu. Herkes bağırıyor,

işaret ediyordu. Arılar, diye bağırıyorlardı, arılar saldırıyor!

Babam avluya çıktı, vakur, yaşlı, başı dik. Eğilip bükülen ve ağacın tepesinde hep yeniden şekillenen o koca arı sürüsüne baktı. Gün batımıyla birlikte renklenen bulutlara göz attı.

"Bizim arılar mı bunlar?" diye sordu.

Birçok ağızdan hayır kelimesi yükseldi. Arı sürüsü şehirdeki evlerin damları üzerinde uçmaya başlamıştı; "göğe yükselmiş büyük bir duman gibi," dedi biri.

"Castus'a haber ver," dedi Latinus yanındaki ev kölesine. "Gece için toplanıyorlar. Castus onları kovalar." Çocuk, arıcımız Castus'u getirmek üzere yerinden ok gibi fırladı.

"Bu bir alamet efendimiz, bir alamet," diye haykırdı Maruna'nın annesi. "Laurentum'un baş tacı olan ağacın tepesine geliyorlar! Kehanet nedir?"

"Hangi yönden geldiler?"

"Güneybatı."

Herkesin merakla beklediği, kısa süreli bir sessizlik oldu. Babam, "O istikametten yabancılar geliyor, denizden belki de. Kralın evine gelecekler," dedi.

Evin, şehrin ve devletin reisi olduğu için Latinus alamet okumaya alışkındı. Etrüsklü kâhinlerin yaptığı gibi gizemli araçlar kullanmıyor, herhangi bir hazırlık yapmıyordu. Alamete bakar, anlamını okur ve bu anlamı tereddütsüz, gayet yalın biçimde aktarırdı.

Halkı söylediklerinden tatmin olmuştu. İnsanların çoğu avluda kaldı; başıboş, sersemlemiş arıları saçlarından silkelerken kendi aralarında kehanet üzerine konuşuyor, Castus'un gelip arı sürüsünü bizim kovanlara toplamasını seyretmeyi bekliyorlardı.

Latinus beni görmüştü. "Gel kızım," dedi.

Peşi sıra dairesine gittim. Bekleme odasında durdu ve oradaki küçük masanın yanına geçti, yüzü bana dönük. Kapı eşiğinden parlak akşam ışığı sızıyordu.

"Annen seninle konuştu mu Lavinia?"

"Konuştu."

"Taliplerinin içlerinden birini kocan olarak seçmeme karar verdiklerini biliyorsun o halde."

"Evet."

"Tamam o zaman," dedi zorlama bir tebessümle, "hangisini seçmemi istediğini bana söyler misin?"

"Hayır."

Küstahçe söylememiştim bunu, ama itirazım onu şaşırtmıştı. Beni kısa bir süre inceledi. "Ama içlerinde beğendiğin biri var."

"Yok baba."

"Turnus'u beğenmiyor musun?"

Başımı iki yana salladım.

"Annen bana senin Turnus'u sevdiğini söyledi."

"Hayır, sevmiyorum!"

Şimdi aklı iyice karışmış, huzursuzlanmıştı. "Turnus değilse, içlerinden hangisi peki?"

"Hiçbiri."

"Hepsini reddetmemi mi istiyorsun?"

"Bunu yapabilir misin baba?"

Suratı asıldı, odanın içinde bir tur attı; geniş, kaslı omuzlarını büzdü, çenesini sıvazladı. Daha tıraşını olmamıştı, çenesinde ağarmış kıllar diken diken duruyordu. Tekrar karşımda durdu. "Evet yapabilirim," dedi. "Ben Latium'un kralıyım hâlâ. Neden sordun?"

"Turnus'un teklifinde tehdit var, biliyorum."

"Öyle de algılanabilir. Bunu dert etme sen. Sen ne istiyorsun, niyetin nedir Lavinia? On sekiz yaşındasın. Hep evin kızı olarak kalamazsın."

"O adamlardan biriyle evleneceğime Vestal olmayı tercih ederim."

Evlenmemeyi seçen veya talibi olmadığı için evlenemeyen, babasının evinde kalıp evin ocağını yanık tutan kadınlara Vestal deriz biz.

Babam iç geçirdi, masanın üzerindeki yara izli koca eline baktı. O fikrin, beni yanında tutma umudunun cazibesine karşı koymak zorundaydı sanırım. Nihayet, "Kral olmamış olsaydım, başka

kızlarım olsaydı, kardeşlerin yaşıyorolsaydı, o seçimi yapma hakkın olabilirdi," dedi. "Ama durum öyle olmadığına, benim yegâne çocuğum olduğuna göre, evlenmek zorundasın Lavinia. İçinde benim kudretimi taşıyorsun, ailemizin kudretini, böyle bir şey yokmuş gibi davranamayız."

"Bir yıl daha bekleyelim."

"Bir yıl sonra seçimin aynı olacak."

Buna verecek cevabım yoktu.

"Turnus içlerinde en iyisi kızım. Messapus daima Turnus'un etkisi altında olacak. Aventinus o aslan postuyla filan tatlı çocuk, ama aklı biraz kıt. Ufens dağlarında yaşayamazsın, ben de o tilki Sabinlerin yanına yollamam zaten seni. Turnus ehvenişer. Latium' daki erkekler içinde en iyisi herhalde. Krallığını gayet iyi yönetiyor; bir savaşçı olarak etrafına korku salmış biri ve zengin. Ayrıca yakışıklı. Kadınların hepsi böyle düşünüyor, biliyorum. Akrabalığımız var onunla hem. Annen onun seni deli gibi sevdiğini söyledi bana."

Bana umut dolu bir ifadeyle bakıyordu, ama aynı ifadeyle ona karşılık vermeyecektim.

"Onun senin için düzdüğü methiyelerden bahsetti annen. Turnus'un seni almaya kesin kararlı olduğunu, diğerlerinden birini seçmen halinde yaptığı anlaşmaya rağmen isyan edeceğini düşünüyor. Haklı olabilir. Turnus hırslı, kendine güvenen biri. Ama böyle davranması sebepsiz değil. Annen ona cesaret verdi. Diğerlerinden birini seçersen, asıl annen isyan eder." Babam işi şakaya vurmaya çalışmıştı, ama şaka değildi söyledikleri, gözlerindeki kederi okuyabiliyordum. "Annen senin istikbalini ve krallığın iyiliğini canıgönülden istiyor," dedi.

Bir şey demedim, cevap vermedim.

"Bana beş gün izin ver baba," dedim. Sesim boğuk ve cılız çıkmıştı.

"O zaman bana tercihini söyleyecek misin?"

"Evet."

Kocaman kollarına aldı beni ve alnımdan öptü. Vücudunun

sıcaklığını, o tanıdık kokusunu hissettim, sert, kıymetli, rahatlatıcı bir koku, yazın tepelerdeki toprağın kokusu gibi. "Sen gözlerimin ferisin kızım," dedi fısıltılı bir sesle. Bu söz beni ağlattı. Ellerini öptüm ve gözyaşları içinde evin kadınlar kısmına koşturdum. Alacakaranlıkta herkes avluya çıkmıştı, Castus'un arı sürüsüne konuşarak arıları fıskiyenin üzerinde vızıldayan koca kara bir küre halinde bir araya toplayışını seyrediyorlardı; o bir yandan sihirli sözlerini söyler, bir yandan da arıları yakalamak için ağını hazırlarken, gölgemsi kütle de eğilip bükülüyor, büzüldükçe büzülüyor, küçüldükçe küçülüyordu.

O BEŞ GÜN BANA ÇOK UZUN GELDİ. OLABİLDİĞİNCE KENdi başıma kaldım. Bir ara evden uzaklaşıp koşarak Tyrrhus'un çiftliğine gittim. Silvia süthanedeydi; onu benimle gelmeye ikna ettim. Vermek zorunda olduğum karar hakkında konuşmak istiyordum onunla, ki bundan haberi vardı zaten, durum herkesin malumuydu. Kral evinde olanların çok azı sır kalır. Turnus'un babama sunduğu talipler listesinde Silvia'nın ağabeyi Almo'nun yer almadığı da herkesçe biliniyordu. Silvia, ondan Almo'ya gönlünü ferah tutmasını, tercihimi ondan yana kullandığımı, beni kraldan doğruca isteyebileceğini söylemesini istediğim için yanına gittiğimi ummuştu. Silvia'yla olan dostluğumun ağabeyinin statüsünü benimle eşit hale getirdiği düşüncesiyle ailesi umudunu yüksek tutmuştu; ki biz gençler arasında durum öyleydi gerçekten, ama kral-larla kraliçeler, yani devletimizin amansız güçleri arasında hiç de öyle değildi.

Silvia taliplerimden hiçbirini seçmek istemediğimi anlayınca Almo'yu öne sürmeye başladı. Başımı sallayıp, "Olmaz Silvia, onu seçemem," deyince nedenini sordu. Ona her zaman yakın davrandın, böylece seni sevmesine zemin hazırladın, senin için yeterince iyi değil mi yoksa gibi şeyler söyledi.

"Onu diğerlerlerinden çok daha fazla seviyorum, ama onu koca olarak istemiyorum," dedim. "Onu seçmem onu öldürmekle ay-

nı şey. Turnus atmacanın fareyi kovalaması misali hep peşinde olacaktır."

Aptalca bir karşılaştırmaydı, Silvia bozuldu. "Baban ağabeyimi korumayı reddetse bile, bizim evden birkaç iyi savaşçı çıkar herhalde," dedi sertçe.

"Ah Silvia, fare olan benim, otları biçilip çıplak kalmış bir tarlada bir fareyim, herkes beni izliyor, gidebilecek hiçbir yerim yok. Kafamın içinde koşup duruyor ve saklanacak bir yer bulamıyorum. Nereye baksam karşımda Turnus, o mavi gözleriyle, o gülüşüyle ve annem..." Kendimi durdurdum. "Annem ona güveniyor," dedim.

"Sen güvenmiyor musun?" diye sordu Silvia merakla.

"Güvenmiyorum. Acıması yok. Yalnızca kendisiyle ilgileniyor."

"Neden ilgilenmesin? Adam zengin, yakışıklı ve kral." Bu istihzalı lafı tümüyle kötü niyetle söylememişti, ama duygularımı hiçe sayıyordu. Almo yüzünden bana kırılmıştı ve beni kolay kolay rahat bırakmayacaktı.

Korktuğumu biliyordu sanırım, ama neden korktuğumu sormadı, o yüzden de çok istediğim halde onunla konuşamadım.

Her şeye rağmen dostça ayrıldık. Almo'nun konumunu aştığının ve Kral Turnus'un istediği bir kadını kazanmakla kendini ve ailesini ölümcül bir tehlikenin içine sokacağının pekâlâ farkındaydı. Ayrılırken Silvia uzun uzun sarılıp beni öptü ve "Bütün bu olanlar için çok üzgünüm," dedi. "Keşke dünyada hiç erkek olmasaydı. Keşke geçen bahar gittiğimiz gibi gidebilseydik nehre yine!"

"Gideriz belki," dedim, ama canım sıkkındı. Onu öptüm ve ayrıldık. Eve dönerken ağlamamak için kendimi zor tuttum. Ağladı ağlayacak haldeydim ve bundan nefret ediyordum. Konuşabileceğim veya beni anlayacak kimse yoktu dünyada, şair hariç. Maruna beni anlayabilirdi, hatta anlamıştı belki de, ama onunla annem hakkında konuşamazdım. Kölelerden efendileri hakkında kötü şeyler söylemelerini veya dinlemelerini istemek insafsızlıktır, onları tehlikeye atar bu. Ev köleleri arasında bir laf taşıyıcı, bir dalkavuk mutlaka çıkar, aksi düşünülebilir mi zaten? Bir kralın

evinde kapısına kulak dayanmamış bir oda yoktur. Maruna'nın beni anladığını biliyordum, bu da bana çok büyük bir destekti; ama onu koruyamayacağım için ona sır veremezdim.

Diğer kadın ve kızların çoğu Turnus'un teklifine neden balıklama atlamadığımı merak ediyorlardı. Yaşlı Vestina Turnus'un benim için düzdüğü methiyeleri her gün iç çekişler ve kıkırtılar eşliğinde söylüyordu.

Annemin Turnus lehindeki hararetli ısrarı ve ikna çabaları dört gün boyunca sürdü, ertesi gün tercihimi yapmak zorundaydım. Derken annemin bana duyduğu öfke birden yıllar önceki gibi şiddetli bir patlama halinde kendini belli etti. Daha yatağa yeni yatmıştım ki, odama girdi. Üzerinde geceliği vardı, elinde küçük bir yağ lambası taşıyordu, ışığı gebre otu tomurcuğundan büyük değildi. O bol beyaz geceliği içinde enine boyuna, heyula gibi beliriverdi karşımda, kara saçları beyaz yüzüne dağılmıştı. "Nasıl bir oyun oynuyorsun veya babanı daha ne kadar parmağında oynatacağını sanıyorsun bilmiyorum," dedi alçak, sert bir sesle, "ama şunu bil, Turnus'la evleneceksin ve Ardea'nın kraliçesi olacaksın. Ağlayıp sızlanmana gerek yok. Turnus'u beğenmiyorsan merak etme, o da senin için ayılıp bayılmıyordur belki, siyasi bir evlilik bu, tecavüz değil. Bir kız tek bir şeye yarar, evlendirilmeye, sen de diğer kızlardan farklı veya onlardan daha iyi değilsin. O nedenle benim yaptığımı yap, görevini yerine getir. Bu şansı berbat edersen seni asla affetmem. Affetmem." Söyledikleri değil, söyleyiş biçimi beni korkutmuştu: Yatağımın çok yakınında duruyordu, her an bana saldıracak, yıllar önce yaptığı gibi tırnaklarıyla beni tırmalayacakmış gibi hissediyordum. Sesi titriyor, hırıldıyor, zor nefes alıp veriyordu.

"Turnus'la evleneceğini söyle," dedi. "Turnus'la evleneceğim de!" Bir şey söylemedim. Söyleyemezdim.

Tuhaf bir ses çıkardı, yükses perdeden inilti gibi bir ses, sonra dönüp hışımla odadan çıktı.

Bir süre sonra ayağa kalktım, çünkü o yatakta uyku namına bir şey kalmamıştı, sessizce avluya çıktım. Hiç kimse uyanık de-

ğildi. Defne ağacının altındaki ahşap banka oturup Regia'nın damı üzerindeki yıldızların ağır ağır hareket edişlerini seyrettim. Gecenin ayazı zihnime girmiş, onu serin ve berrak kılmış gibiydi. Turnus'la evlenmem gerektiğini anladım: Kaçınılmazdı bu. Başka bir talibi seçmek krallığı iç savaşa sürükleyebilirdi. Onun diğer taliplerle vardığı anlaşmanın hiçbir anlamı yoktu. Turnus'un yarışması, kazanması, en tepede olması gerekiyordu; istediği bir kadını başka bir erkeğe asla kaptırmazdı. Evlilik benim görevim ve kaderimdi. Annem benim değil kendi çıkarı için söylemiş olsa da söylediklerinde haklıydı.

Sabah babama Turnus'u kocalığa kabul etmeye hazır olduğumu söyleyecektim.

Büyük Ayı, baba nehrin tepesinde, Etruria üzerindeydi. Defne yaprakları akşam yelinin hafif esintisinde fısıldaşıyordu. Albunea'da geçirdiğim üç tuhaf geceyi düşündüm – kükürt göletlerinin o hafif pis kokusunun karanlık havada asılı kaldığı, bir gölgeyle, geçmişimi ve geleceğimi, ruhumu bilen, kiminle evlenmem gerektiğini, gerçek kahramanın kim olduğunu bilen, henüz doğmamış, ölmekte olan bir adamla oturup konuştuğum o üç geceyi. Ama orada, evimin avlusunda bütün bunlar uzakta, puslu ve belirsiz gelmişti bana, uyanık hayatla uzaktan yakından ilgisi bulunmayan boş bir hayal gibi. Bir daha orada yaşadıklarımı düşünmeyecektim. Bir daha Albunea'ya gitmeyecektim.

Bir an hafızamda o sesi, diğer seslere benzemeyen o sesi işittim. Şairin ilk geldiği, sunak yerinde ayakta durduğu zamanki sesini; Faunus'un Albunea ağaçlarının aracılığıyla Kral Latinus'a konuştuğunu, ona kızını Latiumlu biriyle evlendirmemesini söylediğini söylemişti. Sonra benim dehşete kapıldığımı, rahatsız olduğumu görünce, "Henüz böyle bir şey olmadı sanırım. Faunus Latinus'a bir şey söylemedi. Böyle bir şey asla olmayacak belki de," demişti. Sonra bunu belki de kendisinin tahayyül ettiğini, bunun rüya içinde bir rüya olduğunu söylemişti.

O halde ben de bunu hayal etmiştim. Böyle bir şey olmamıştı. Olmayacaktı da. Boş hayaller, hayali görüntüler, saçmalıklar.

İçeri girip yatağa biraz uzandığımda doğudaki evlerin çatıları, ağarmakta olan gökyüzünde kapkara duruyordu.

İbadet günüydü o gün, güneş doğmadan ayağa kalktım. Çocukken sık sık, şimdiyse sadece ayinlerde giydiğim kırmızı kenarlı togamı üstüme geçirdim ve babamı uyandırmaya gittim. Kapısından ayin günlerinde kullanılan sözlerle seslendim: "Uyanık mısın kralım? Uyan!" Hemen sonra babam dışarı çıktı, o da kırmızı kenarlı elbisesini giymişti; elbisesinin serbest olan kenarını dua için başının üstüne çekmişti. Atriyumdaki sunağa gittik.

Ev halkından birkaç kişi bizimle birlikteydi; toplu ayinlere genellikle katılmayan annem de aralarındaydı. Sunağa salsamola serpiştirirken annem tam arkamda duruyordu. İstediği şeyi elde edene kadar bütün gün bana yakın olmak, beni gözünün önünden ayırmamak niyetinde olduğu duygusuna kapıldım. Arkamda bana çok yakın olan vücudunun sıcaklığı ve baskısı hissedilir derecedeydi, bundan kaçmak istiyordum. Ucu reçineli küçük bir çubuğu Vesta'nın ateşine tuttuktan sonra, kutsal sözler eşliğinde sunak meşalelerini yakmakta olan babama sokuldum. Reçine mi saçıldı, rüzgâr mı esti, yoksa bir el mi hareket etti bilmiyorum, aniden etrafımda bir tuhaflık, titrek, parlak bir hareket hissettim. "Lavinia, Lavinia! Saçları tutuştu – yanıyor kız!" diye bağırıldığını duydum. Elimi başıma götürdüm ve başımın etrafındaki havada tuhaf, yumuşak bir hareket hissettim. Etrafımda alevler dans edip zıplıyor, burnuma duman kokusu geliyordu. Arkama dönünce sarımsı, bulanık bulut arasından annemin hemen burnumun dibinde durduğunu gördüm. Başımın üzerindeki bir şeye dehşet dolu gözlerle bakıyordu. Döndüm, koşarak uzaklaştım ondan, gene koşarak insanların arasından, atriyumdan geçerek avluya çıktım. Alev ve sarı duman peşimden geliyor, üstümden kıvılcımlar saçılıyor, insanlar çığlık atıyordu; babamın bana seslendiğini duydum. Defnenin altındaki fıskiyeli havuza koştum ve içine daldım, yüzüm, saçlarım suyun içindeydi.

Babam oraya geldi, yanımda diz çöktü ve beni kaldırdı. "Lavinia, küçüğüm, kızım, kızım benim," dedi fısıltılı bir sesle. "Ca-

nın yandı mı, canın yandı mı, bir bakayım."

Şaşkındım, ama babamın yüzündeki korkunun, yerini hayrete bıraktığını gördüm. Elini şıp şıp su damlayan başımın üzerinden, uzun, ıslak saçlarımdan geçirdi.

"Zarar görmemiş olman mümkün mü?"

"Ne oldu baba? Bir alev vardı..."

"Başının üzerinde bir alev vardı. Sıçrıyor, parlıyordu. Senin saçın sandım, meşale saçını kaptı sandım. Canın yanmadı mı? Yanmadın mı?"

Elimi başıma götürdüm; başım dönüyordu, ama kafa derim ve saçım her zamanki gibi geldi bana, sırılsıklamdı yalnızca. Hiçbir şey yanmamıştı, bir tek sunakta başımın üzerine geçirdiğim togamın kenarı yanmıştı, o kadar. Kırmızı kenarlı beyaz yün kumaşın o kısmı kararmıştı.

Bütün ev halkı etrafımıza toplanmıştı artık, avluyu doldurmuşlardı, bağırıp çağırıyor, soru soruyor, cevap veriyorlardı: Annem defnenin gövdesinin yanında duruyordu, yüzü sabitti, boş bakıyordu. Babam ona baktı ve "Zarar görmemiş Amata. Sapasağlam!" dedi.

Annem bir şeyler söyledi. Ama ne olduğunu bilmiyorum. Maruna'nın annesi öne atıldı, yanımızda diz çöktü, başıma, yanaklarıma hafifçe dokundu, şifacı olduğu için böyle şeyler yapmasına izin vardı. Sonra babama baktı ve "Bir alamet bu kralım. Alameti oku!" dedi sert, emreder bir tonda.

Kral köleye itaat etti. Ayağa kalktı. Önce aşağıya, bana baktı, sonra da yukarıya, ulu ağacın tepesine. "Savaş," dedi.

Kralın sesini duyan herkes sustu.

"Savaş," dedi yine, sonra da, adeta kelimelerle mücadele edercesine, adeta kelimeler boğazından ve ağzından iradesi dışında, kendilerini zorlayarak çıkıyormuşçasına şunları söyledi: "Lavinia'nın başını parlak bir şöhret, parlak bir zafer taçlandıracak. Ama halkına savaş getirecek."

YAVAŞ YAVAŞ HER ŞEY VE HERKES SÜKÛT BULDU. İNSANlar dağıldı, sabahki işlerini yapmak üzere giderken yol boyunca konuşup duruyorlardı. Vestina saçımı kurutmak için dışarı çıkardı beni, ağlandı, sızlandı, bir ucu yanıp kararmış, kenarları kırmızı toga hayret nidaları eşliğinde kadınlar arasında elden ele dolaşıyordu.

Yarım kalan ayinin tekrar başlayıp tamamlanması gerekiyordu. Bu düşünce kafamda büyüdükçe büyüdü, sonunda kadınlardan kurtularak babama yardıma gittim. Ama babam beni derhal evin kadınlar kısmına gönderdi. Söyle Maruna yardıma gelsin, sen dinlen, daha sonra yanıma gelirsin, dedi.

Benim de işime geldi, zira vücudum biraz titriyordu, sersem gibiydim. Evin kadınlar kısmına gelince, "Bir şeyler yesem iyi olacak," dedim. "Tabii, tabii kuzucuğum benim!" diye haykırdı Vestina ve kızlara lor peyniri, bal, buğday lapası getirmelerini söyledi. Hepsini yedim ve kendimi daha iyi hissettim.

Bütün bunlar olurken annem odadaydı, ama konuşmalara katılmamıştı. O büyük dokuma tezgâhının başında oturuyordu. Ben iyi bir iplik eğiricisiydim, diğer iplik eğiricileri kadar güçlü ve düzgün iplikler yapıyordum, ama tezgâhta yavaş ve beceriksizdim. Amata, dokumacılarımız içinde en iyisiydi, sabit bir ritimle ve mükemmel bir konsantrasyonla hızlı çalışırdı. Dokurken hiçbir şeyin farkında olmazdı, yüzü durgun ve sakin görünürdü. O bahar boyunca eğirdiğim son derece ince yün iplikler annemin o sıralarda dokuduğu kumaş içindi; bir kenarından diğer kenarına kadar tiril tiril bir kumaştı bu, metrelercesini avcunuzun içinde tutabileceğiniz, bir yüzüğün içinden geçirebileceğiniz cinsten bir kumaş. Kadınlar nihayet o gizemli alevden, ben koşarken sarı dumanın dolana dolana arkamdan gelişinden, kıvılcımların bütün evi sarmış olmasına rağmen hiçbir şeyin alev almamasından ve buna benzer şeylerden başka konularda konuşmaya başladığında, annem tezgâhta benden yana dönüp bana el etti.

"Dokuduğum şey ne biliyor musun Lavinia?" diye sordu tuhaf mı tuhaf bir gülümseyişle; geniş, neredeyse mahcup, kör bir tebessümdü bu.

O soruyu sorar sormaz cevabını biliyordum, ama "Yaz pallası," dedim.

"Gelinliğin. Evlenirken giyeceksin. Bak ne güzel!"

"Dokuduğun şeyler her zaman güzel anne."

"Evlenirken giyeceksin, onunla evlenirken," dedi, bir şarkının nakaratını söylüyormuş gibi, sonra da tezgâhın başına dönüp mekiği eline aldı. Dokurken o yarım şarkıyı kendi kendine mırıldanıyordu: "Evlenirken giyeceksin, onunla evlenirken."

Öğle vakti civarı tek başıma babamın odasına gittim. Avludan geçerken defne ağacının altında durup ağaç ile baharın ilahlarından, evin tanrısı Lar ile sevgili Penatesimden yanımda olmalarını ve bana yardım etmelerini diledim. Gece bankta, yıldızların altında otururken o kadar berrak bir şekilde düşündüğüm ve gördüğüm şeyler, sağlam ve makul bir biçimde verdiğim karar, sıcaklığı olmayan bir alevin üfürüğüyle, sarı bir duman halkasıyla yok olmuş, yanıp kül olmuştu. Ne söylemem gerektiğini biliyordum, ama bunu söylemek için yardıma ihtiyacım vardı.

Babam bana sarıldı ve bir yerime bir şey olmadığından, yanmadığımdan, sarsılmadığımdan iyice emin olmak istedi.

"İyiyim baba," dedim. "Çok acıkmışım ama. Mutfaktan getirdikleri her şeyi yedim." Tahmin ettiğim üzere bu onu rahatlattı. "Şimdi seninle taliplerim hakkında konuşabilir miyim?"

Duvarın dibindeki sandığın üzerine oturdu ve ciddi bir ifadeyle başını salladı.

"Sana bugün beni içlerinden birine vermeni isteyeceğimi söylemiştim."

Başını salladı.

"Ama bu sabah olanlar, yani kehanet nedeniyle kimi seçtiğimi bana sormamanı, Albunea'ya gidip oradaki ilahlara sormanı istiyorum senden. Sana ne söylerlerse itaat edeceğim."

Ben konuşurken ak düşmüş kalın kara kaşlarının altından de-

rin derin bana baktı. Dinledi. Konuşmam bittikten sonra bir süre düşündü. Bir kez daha başını salladı.

"Bugün giderim," dedi.

"Seninle gelebilir miyim?"

Bunu da bir süre düşündü. "Olur," dedi. Sonra dudağında belli belirsiz bir tebessümle bana baktı ve "Eskiden olduğu gibi," dedi. "Birlikte oraya ilk gittiğimiz zamanı hatırlıyor musun? Daha çocuktun..." Ama yüzü hüzünlüydü. Çok bitkin göründüğünü fark ettim.

Elini öptüm ve "Ne zaman istersen gitmeye hazırım baba," dedim.

"Kurban," dedi. "Bu... bir kurban... bir kuzu lazım – iki kuzu. Beyaz bir buzağı var mı? İki kuzu ve beyaz bir buzağı – en azından."

"Tyrrhus'un çiftliğindeki Doro'ya haber salayım; uzun otlakta dana ve buzağıların yanındaydı. Hayvanlarla ben ilgilenirim baba."

"İyi, sen ilgilen. Gitmeden önce burada yapmam gereken şeyler var. Siyah bir buzağı daha iyi Lavinia, varsa tabii. O yere siyah gider."

O yer, Albunea, yeraltı dünyasına o kadar yakın ki, ölülerin gölgeleri oraya kolayca gelir gider. O yere siyah gider.

O bahar kuzular erken doğmuştu, çobanın bana gönderdiği kuzular bayağı büyüktü. Yaşlı Doro'nun getirdiği buzağı küçüktü, çelimsizdi yani, tamamen siyah da değildi, bacaklarıyla yüzü kahverengimsiydi; mükemmel bir kurban değildi. Babam onu görünce kaşlarını çattı.

"Dindar bir hayvan baba. Bak nasıl da takip ediyor beni. Elinden geldiğince siyah olmaya çalışmış," dedim.

Doro ciddi bir ifadeyle başıyla onayladı. "Elimizdeki en siyah hayvan bu kralım," dedi.

Böylece kral kabul etti ve yola çıktık.

Ucu yanık togayı giymiştim, çünkü sahip olduğum tek kutsal toga oydu; annem yenisi için kırmızı boya yapmayı her yıl ertele-

yip durmuştu. Belki hayvanları gütmemiz gerektiğinden, belki de babam ortamda bir huzursuzluk, bir güvensizlik sezdiğinden epey kalabalık bir gruptuk. Bu seferki yolculuğumuz uzun zaman önce babamla (ki genç kuzuyu o taşırdı) veya Maruna'yla yürüdüğüm zamanlardakine benzemiyordu. Maruna da benimle gelmişti gelmesine, ama buzağıya göz kulak olan Doro, kuzulara bakan çobanın oğlu, sunulacak başka şeyleri taşıyan iki köle ve Regia'nın kapılarında nöbet tutan, başka şehir veya kralları ziyarete giderken babama eşlik eden silahlı muhafızlardan üçü de bizimle birlikteydi. Bu muhafızlar babamın atlıları, onun şövalyeleriydiler ve kraliyet ahırında her birinin kendine ait bir atı vardı. Ama bu kutsal bir yolculuk olduğundan hepimiz yaya gidiyorduk.

Apaydınlık gündüz vaktinden akşam vaktine kadar birbirimizin peşi sıra yürüdük. Küçük Prati deresine vardık, onu yukarı doğru izledik; rüyamda gördüğüm o taşlı sığlık geldi aklıma, suya kanın karıştığı o taşlı sığlık.

Şövalyeler, Maruna ve köleler ormanın dışında durdular. Askerler orada kamp kuracaklardı. Maruna oduncunun evine gidecekti. Doro ile çoban çocuk hayvanları saldı, Latinus'la ben de diğer sunuları Albunea ormanına taşıdık.

Kurban kesimi tamamlandığında gece olmuştu, karanlık ağaçların altında yalnızca sunak ateşi ile meşalelerden ışık geliyordu. Doro ile çoban çocuk yüzülmüş kurban etlerini kamplarına götürdü. Orada askerler ilk kurban yemeğini yiyeceklerdi. Babam meşaleleri ters çevirdi, alevleri toprağın içinde yok oldu. Babam sunağın önünde duruyor, sunağın kurban hayvanlarının yağıyla beslenen ateşi hâlâ yanıyordu. Başı örtülüydü babamın, fısıltılı bir sesle tanrılara ibadet ve niyaz ediyordu. Kuzulardan birinin derisi üzerine oturmuş, babamı dinliyordum. Dedenin konuştuğunu, o karanlık, sessiz ağaçlardan babama cevap verdiğini duyacağımdan korkuyor, aynı zamanda da bunu sabırsızlıkla bekliyordum.

Ama önceki gece pek uyuyamamıştım, gündüz de uzun ve tuhaf geçmişti. Çok yorgundum, gözlerimi açık tutamadım. Sunak ateşinin o zıplayan küçük altını titredi ve puslandı. Sonra sırtüstü

yatar, dallarla çevrili, denizdeki kumlar kadar çok yıldızla kaplı gökyüzüne, ak alevli bir yola bakar halde buldum kendimi. Yıldızlar da titreyip puslandı.

Uyandım. Yıldızlar parlıyordu, ama başka yıldızlar. Sağ taraftan, uzaklardan küçük bir baykuş öttü; *hii-ii*, daha da uzaklardan bir başka baykuş ona cevap verdi, *ii-i*.

Oradaydı, o gölge. Benimle sunak arasında duruyordu. Uzun endamı boz yıldız ışığında belli belirsizdi. Sunağın daha ilerisinde, duvarın yakınında bir tunç parlaklığı, yerde bir kütle gördüm: Babam uyuyordu. Şafaktan önceki saati andıran bir hava vardı ortamda.

"Ölmekte olanların öldüğü vakit," dedi şair çok yumuşak bir sesle.

Onu daha iyi görmek için doğruldum. Korkuyordum, içim sıkılıyordu, nedenini bilmiyordum, nedenini biliyordum. "Ölüyor musunuz?" diye sordum fısıltılı bir sesle.

Başını salladı.

Baş sallama ufak bir şeydir, pek bir anlam ifade etmeyebilir, ama aynı zamanda bir şeyin olmasına izin veren, onu olduran onayın hareketle ifadesidir. Baş sallama gücün, evetin ifadesidir. Numen, kutsalın varlığı, onun ismiyle anılır.

"Fazla zamanım kalmadı," dedi.

"Keşke..." Ama keşke demenin bir faydası yoktu.

"Baban, Faunus'un konuşmasını duydu," dedi; o zayıf, hayaletimsi sesinde bir kahkahanın hayaleti vardı.

"O zaman..."

"Turnus'la evlenmeyeceksin. Endişelenmene gerek yok."

Ayağa kalktım, yüzüm ona dönüktü. Nazik konuşmasına rağmen hâlâ korkuyordum ondan.

"Ne olacak?"

"Savaş. Arılar ulu ağaca saldırdı. Kralın kızı saçları alev alev, kıvılcımlar ve dumanlar saça saça evin içinden geçti. Savaş ve zafer onu izledi."

"İlle de savaş olmak zorunda mı?"

"Ah Lavinia, tam kadınlara layık bir soru! Erkekler böyle olduğu için, evet, zorunda."

"Aeneas bize saldırmaya geliyor o halde?"

"Alakası yok. Barış içinde geliyor, babana ittifak kurma çağrısında bulunmaya, seninle evlenmeye ve ailesini kurmak üzere yerleşmeye geliyor. Evinin tanrılarını buraya getiriyor. Ama kılıcını da getiriyor. Neticede savaş olacak. Muharebeler, kuşatmalar, katliamlar, köle almalar, şehir yakmalar, tecavüzler. Çalım satan, kendileriyle övünen, sonra da uyuyan adamları öldüren adamlar. Küçük çocukları öldüren adamlar. Harap olan ekinler. İnsanın yapabileceği bütün yanlışlar yapıldı. Adaletmiş, merhametmiş, Mars'ın umurunda mı?"

Sesi güçlenmişti ama yüksek değildi, ilginç biçimde tizdi. Bu nedenle söylediklerini duydu mu diye babama baktım; hiç kıpırdamadan uyuyordu. "Sana savaşı anlatabilirim Lavinia, anlatayım mı?" Cevabımı beklemedi. "Bir çocuğun ormanda bir geyik öldürmesiyle başlıyor. Her şey için olduğu gibi savaş için de iyi bir sebep vardır. İlkin genç Almo ölecek; onu tanıyorsun. Boğazına saplanacak bir ok konuşmasını ve nefesini kanla kesecek. Sonra yaşlı Galaesus ölecek. Zengin ve kontrolü elinde bulundurmaya alışık Galaesus kavgalarını önlemeye çalışacak, aralarına girecek ve çabalarının karşılığı olarak suratı yarılacak. Turnus bu fırsatı değerlendirecek ve savaş tam anlamıyla başlayacak. Bu savaşta kimse kimseyi öldürmekten çekinmeyecek, karşısındaki canının bağışlanması için yalvarsa bile. Ilioneus Lucetius'u öldürecek. Liger Emathion'u, Asilas Corynaeus'u, Caeneus Ortygius'u, Turnus Caeneus'u, Itys'i, Clonius'u, Dioxippus'u, Promolus'u, Sagaris'i ve Idas'ı öldürecek. Delinen ciğerlerden kan köpürerek akacak. Uykusunda öldürülen adam ölmeden önce kıvrana kıvrana kan ve şarap kusacak. Ascanius'un çelik uçlu oku Remulus'un kafasını delip geçecek, Turnus'un ciriti Antiphates'in boğazını delip ciğerlerine saplanacak ve çeliği ısınana kadar orada kalacak, kılıcı Pandarus'un kafatasını iki şakağının ortasından yaracak, adam boynunun üzerinde biri sağa biri sola sarkan iki parça halindeki kafası ve be-

yin parçaları saçılmış zırhıyla yere yığılacak. Aeneas savaşa katıldıktan sonra, kargısı Maeon'un kalkanı ile göğüs zırhını delip vücudundan geçecek, Alcanor'un kolunu omzundan koparacak. Pallas kılıcını Hisbo'nun şişkin göğsüne sokacak, Thymber'in kafasını boynundan ayıracak, Larides'in elini koparacak, el ölmekte olan seğiren parmaklarıyla kılıca yapışıp kalacak. Halaesus Ladon'u, Pheres'i, Demodocus'u öldürecek, Strymonius'un ona karşı kalkan elini kesip atacak, Thoas'ın suratını taşla ezecek, etrafa kan ve beyin parçalarıyla karışık kafatası parçaları saçılacak. Tumus çelik uçlu meşe ciritini Pallas'a atacak, cirit Pallas'ın kalkanından ve göğsünden geçecek, çocuk yüzüstü yere düşecek, kanlı ağzıyla çamur yiyecek. Tumus bir ayağıyla cesedin üstüne basacak, Pallas'ın altın kılıç kemerini koparıp alacak, kendi ölümünü hazırlayacak olan bu ganimetle böbürlenecek. Bunu duyan Aeneas müthiş bir öfkeyle düşmanın üzerine yürüyecek yine ve Magus ondan aman dilese de Aeneas başını arkaya yatırıp boğazını kesecek, sonra Anxur'u, sonra Antaeus'u, sonra Lucas'ı, sonra Numa'yı, sonra kavruk Camers'i, sonra Niphaeus'u, sonra Liger ile Lucagus'u öldürecek, Tumus Aeneas'ın elinden onu seven ve savaş alanından uzaklaştıran tanrıça sayesinde kurtulacak. Ama Caere'nin eski tiranı Mezentius, önce Habrus'u, ardından da koca bir taşla ağzını ve yüzünü ezerek Latagus'u öldürecek, Palmus'un diz kirişlerini kesecek, onu yerde ağır ağır kıvranır halde bırakacak, Evanthes ve Mimas'ı öldürecek. Mezentius'un attığı kargıdan ölecek olan Acron, ölürken topuklarıyla kara toprağı dövecek. Caedicus Alcathous'u, Sacrator Hydaspes'i, Rapo Pathenius ile Orses'i, Messapus attan düşen Clonius'u öldürecek; Agis'i Valerus, Thronius'u Salius, Salius'u da Aealces öldürecek. Birlikte öldürecek, birlikte ölecekler. Sonra kadere ve tanrıların iradesine boyun eğen Aeneas'ın kargısı Mezentius'un kasığını deşecek; Aeneas babasını korumaya çalışan Mezentius oğlu Lausus'u kılıcını sapına kadar vücuduna gömerek öldürecek: Kılıcın ucu kalkanı, sonra da kumaşını oğlanın annesinin dokuduğu ceketi delecek, ciğerleri kanla dolacak ve canı vücudunu kederler içinde terk ederek gölgelere karışacak. Aeneas da çocuk için

üzülecek. Ama Mezentius ona meydan okuyunca neşeli naralar atarak onunla karşılaşmaya gidecek, Mezentius üzerine ok yağdırsa da Aeneas onun atını öldürecek, attan düşünce onunla alay edecek ve boğazını kesecek. Ertesi gün Pallas ın cesedini çocuğun babası Kral Evander'e, mezarın başında canlı canlı kurban edilecek dört esirle birlikte gönderecek. Şiirimi şimdi nasıl buldun Lavinia?"

Uzun bir sessizlikten sonra, "Nasıl sona erdiğine bağlı," diyebildim.

"Şanlı kahramanın düşmanı karşısında elde ettiği zaferle sona eriyor elbette. Tıpkı Mezentius'a yaptığı gibi, yaralı ve çaresiz bir halde yerde yatan Turnus'u öldürecek."

"Kahraman kim?"

"Kim olduğunu biliyorsun."

"Kasap gibi öldürüyor. Neden kahraman?"

"Çünkü yapması gereken şeyleri yapıyor."

"Çaresiz bir adamı neden öldürmesi gerekiyor?"

"Çünkü imparatorluklar böyle kurulur. Yani, Augustus bunu böyle anlar umarım. Ama bu şekilde anlayacağını sanmıyorum.

Sırtını dönüp benden uzaklaştı, ikimiz de bir şey söylemedik. O tüyler ürpertici katliam şiirini söylerken ağlamaya başlamıştım, yüzüm hâlâ ıslaktı. Şair tekrar konuşmaya başlarken sesi yumuşadı. "Ama hikâye senin için burada bitmiyor Lavinia."

Ona doğru bir adım yaklaştım, yüzünü göremiyordum artık zira. "Söyleyin bana o halde."

"Onun yalnızca üç yaz ve üç kış süren hükümdarlığının sona ermesiyle bitmiyor. Numiscus'un kanlı kalesinde her şeyin bittiğini düşünebilirsin, ama orada bitmeyecek, ne Lavinium'da, ne de Alba Longa'da. Senin ölümünle veya oğlunun ölümüyle de bitmeyecek. Kralların, Konsüllerin, Kartaca'nın düşüşü, Gaul'un fethiyle de bitmeyecek. Julius'un öldürülüşüyle veya Augustus'un ilahlaşmasıyla da bitmeyecek. Ulu çağ geri dönecek... belki de... bir zaman öyle düşünmüştüm. Ama kalbini ferah tut kızım, genç ninem! Troya tanrıları iyi bir yuvaya, senin Latium'una geliyorlar. Ve sen Bahar'ın oğluyla, akşam yıldızının oğluyla evleneceksin."

O katliam hikâyesini anlatırken ondan nefret etmiştim, ama artık onu kaybediyordum, anbean – ve onu seviyordum, hasretini çekiyordum. "Durun... Bir şey daha var... şiirinizi, şiirimi bitirdiniz mi?"

Başını evet anlamında salladı galiba, onu pek iyi göremiyordum, gölgelerin içinde uzun bir gölge.

"Şimdi gitmeyin..."

"Gitmem gerek nurum. Göçtüm ben. Kalabalığa katılacağım, karanlığa geri döneceğim."

İsmini haykırdım, ileri atıldım, ona sarılmak, onu ölümden alıkoymak için kollarımı uzattım, ama akşam yeline sarılmak gibi bir şeydi bu. Hiçbir şey yoktu orada.

HAYVAN POSTLARININ ÜZERİNE OTURUP DİZLERİME SArıldım, ısınmak için ucu yanık togaya sımsıkı sarındım. Sunak yerinin tepesinde gökyüzü ağarana dek bu şekilde oturdum. Sonra babamın yanına giderek, "Uyanık mısın kralım? Uyan!" diye seslendim. Doğruldu. Yakınlarda olmadığı için yanımızda bir miktar içme suyu getirmiştik; babama şişeyi uzattım, bir yudum içti, bir miktar da avcuna döküp yüzünü yıkadı.

"Dedenin konuşmasını duydun," dedim.

Mahmur mahmur bana bakıp, "Ağaçlardan gelen ses..." dedi.

Bekledim.

Karanlık ağaçlara doğru baktı ve dua eder gibi alçak, düz bir sesle, ama açık bir şekilde şöyle dedi: "Latium'un kızının Latiumlu bir erkekle evlenmesine izin verme. Gelecek olan, hatta gelmekte olan yabancıyla evlendir onu. Kızının oğullarının krallığı Latium krallığından çok daha büyük olacak."

Tekrar bana baktı. Başımı salladım. "Anladım. İtaat edeceğim."

Babam güç bela ve ağır ağır yerinden kalktı; son zamanlarda dışarıda, sert yerde uyumamıştı. Uyluklarını sıvazladı, kollarını acıyla gerdi. "Yaşlıyım kızım," dedi. "Bu halimle o delikanlıların

karşısına çıkıp onları reddettiğimi söyleyeceğim bir de." Başını iki yana salladı, omuzlarını kaldırdı. "Oğullarım hayatta olsaydı keşke. Ben çok yaşlıyım Lavinia!"

Böyle şeyler söylemek âdeti değildi babamın. Ona ne diyeceğimi bilemedim; çok toydum, şaşırmaktan başka bir şey gelmedi elimden, acımanın nasıl bir şey olduğunu idrak edemiyordum ve babama, krala acımak istemiyordum.

Babam tuvalet ihtiyacını gidermek için ormana gitti, döndüğünde biraz daha dik durmaya başlamıştı. "Korkma," dedi, "edepsizlik yapmalarına izin vermem. Kızımı, evimi ve şehrimi koruyabilecek güçteyim hâlâ." Yanımızda getirdiğimiz iki-üç parça eşyayı beraberce toplarken, "Annen kafayı seni Turnus'la evlendirmeye bu kadar takmasaydı keşke," dedi babam. "Ama anlayabiliyorum, yeğeni olduğu için oğullarından birini geri alıyormuş gibi geliyor ona. Neyse. Gel canım." Yola çıktı, ağır ağır yürüyordu, onu takip ettim.

Kamp yerine vardığımızda askerler daha yeni uyanıyordu. Doğudaki tepelerin ardında gökyüzü aydınlıktı ve dünyanın bütün kuşları ötüyordu. Orada küçük bir dere vardı, babamla ikimiz dere kenarına çömelip elimizi yüzümüzü yıkadık. Şövalyeler bize katıldıktan sonra babamın onlara kehaneti aktardığını duydum. Bir kez daha şaşırttı bu beni. Bunu evde resmi bir şekilde duyurur, hatta taliplerimi huzuruna çağırtıp onlara taleplerinin ilahlar ve atalar tarafından reddedildiğini söyler sanmıştım. Bunu uluorta konuşmak demek, haberin biz eve döner dönmez Laurentum'da, bir-iki gün içinde de bütün Latium'da ortalığa yayılması demekti. Babamın bunu neden yaptığını aklım almıyordu, olsa olsa anneme haberi bizzat vermekten çekinmiştir ve annemin bunu benden veya kadınlar arasında dolaşan dedikodulardan öğrenmesini istemiştir diye düşünmüştüm.

Ama annem bizi karşılamaya geldi, avluyu neredeyse koşarak aşmıştı, heyecandan yüzü kızarmış ve daha da güzelleşmişti. "Biliyorum! Sizi rüyamda orada gördüm," diye bağırdı. "Çok mutluyum!"

Babamla ikimiz durduk, bakışlarımız koyun gibiydi eminim. Annem iki elimi birden tuttu ve beni öptü. "Çok mutlu oldum!"

"Hangi konuda?"

"Şey işte! Zifaf yatağı! Ardea'da! Hepsini rüyamda gördüm!"

Sessiz bir bekleyişten sonra babam, "Kehanet Lavinia'nın Latiumlu biriyle evlenmesine izin vermiyor. Yabancı bir talibi beklemesi lazımmış," dedi yüksek sesle ve beceriksizce.

"Yo. Öyle bir şey demedi. Onu gördüm. Duydum!"

"Amata sakin ol, dedi babam. "Bunu baş başa konuşalım. Lavinia, kadınlara haber ver, anneni götür..." Bunu söyledikten sonra odasına gitti.

Annem arkasından koşmaya başladı, sonra durdu, şaşkın bir halde, "Nesi var?" diye sordu bana.

"Hiç, anne. Gel benimle." Kadınlar bölümüne gitmeye yeltendim, ama annem oraya gitmek istemedi, ancak yardımcıları Sicana ile Lina gelip de onlarla birlikte gitmesi konusunda ısrar edince sustu, yüzündeki o mutlu parlaklık soldu, beni izledi.

Haber anında bütün eve ve şehre yayılmıştı elbette. Kralın kızı Turnus'la, Messapus'la veya içlerinden herhangi biriyle evlenmeyecek, yabancı birinin gelip kendisiyle evlenmesini bekleyecek. Arıların manası buydu, saçlarının alev aldığı halde yanmamasının manası buydu. Savaş! Savaş! Kim savaşacak? Gelecek olan yabancı kim? Kral Turnus ona ne diyecek?

Herkes bunları konuşurken, peki ben ona ne diyeceğim, diye düşündüm.

Amata afallamış görünüyordu. Gerçek olduğunu düşündüğü, kehanetin ise acımasızca yalanladığı rüyayı bize anlatmadı. Kadınların aralarındaki konuşmalara katılmadı, benimle hiç konuşmadı. Birbirimizden uzak durduk. Bunda pek de zorlanmadık, on iki yıldır birbirimize uzaktık zaten.

Akşam karanlığı çöktükten sonra konuşmalardan, gürültü patırtıdan sıkıldım, tek isteğim kadınlardan kurtulmak, evden uzaklaşmak, tek başıma dışarıya, kendi kendime düşünebileceğim bir yere gitmekti. Annem dokuma tezgâhının başındaydı. Ertesi gün

tuz toplamak üzere nehrin ağzına gitmek için izin istemeye yanına gittim.

"Krala sor," dedi, işinden başını kaldırmadan.

Krala gittim. Biraz düşündü. "Güvenli sanırım," dedi.

"Neden güvenli olmasın?" dedim hayret içinde. Tuz yataklarımız ulusumuzun en büyük değerlerinden biriydi, bu yüzden onları iyi korurduk. Yıllardır hiç kimse onları yağmalamaya kalkışmamıştı.

"Gaius'u seninle birlikte göndereceğim. Yardımcı kadınlarından birkaçını da yanına al."

"Gaius niçin gelecek ki? Tuzu taşımak için Pico ile eşeği alırım yanıma."

"Gaius seninle gelecek. Batı yolundan git. Karanlık olmadan da dön."

"Olmaz baba. Tuzu çıkarmak için çamuru kazmak lazım."

Babam kaşlarını çattı. "İşini bitirip gün içinde rahat rahat dönebilirsin!"

"Geceyi orada geçiririm diye ümit etmiştim baba. Tiber nehrinin kenarında."

Ona her zaman yalvarmazdım. "Eh, öyle olsun," dedi uzun bir sessizliğin ardından. "Kafam karışık, yerinde değil, ne yaptığımı bilmiyorum... Tamam, git o zaman. Baba nehrimize dua et. Ama yalnızca bir gece!" Ona teşekkür edip yanından ayrılırken, "Etrüsklerden de sakın!" dedi.

Tiber'e gidenlere herkes bunu söylerdi, nehrin kuzey yakasında bir sürü Etrüsklü suya atlayıp karşıya yüzmeye ve sizi kaçırıp işkenceden geçirmeye hazır bekliyormuş gibi. Etrüsk işkencesiyle ilgili korkunç hikâyeler anlatılırdı. Ama Mezentius'un hükümdarlık dönemi dışında Caere'yle aramız her zaman iyi olmuştu. Ayrıca nehrin ağzında kıyıdan kıyıya yüzmek her babayiğidin harcı değildi. Nehre gidenlere "Etrüsklere dikkat et" denmesi, dağa gidenlere "Ayılara dikkat et" denmesi gibiydi – tamamen alışkanlıktan.

Pico'yu bulup ona sabah eşekle birlikte hazır olmasını söylemesini istemek üzere Tita'ya giderken, evleneceğim yabancı Et-

rüsklü mü acaba diye merak etmekten kendimi alamadım yine de.

Zira Albunea'da olmadığım, insanlar arasında olduğum zamanlar, şairin bana anlattığı şeyler bazen onları duyduğum zamanki kadar gerçek gelir, ama çoğunlukla hatırlamaya çalışırken hafızadan silinen rüya parçaları gibi uçup giderdi zihnimden. Gerçek gibi bir rüyaydı, ama gerçek olsa bile hayatınızı bir rüyanın içinde sürdüremezsiniz. Hepsinin içinde hatırlaması en ağır olanı şairin önceki gece söyledikleriydi – üstünden bir gece mi geçmişti sahi? Ölüyordu. Bunu hatırlamak istemiyordum. Okuduğu şeyleri, o bitmez tükenmez korkunç ölümleri hatırlamak istemiyordum. Evleneceğim adamın, karısının, oğlunun ismini bana söylediğini, onun uzak bir şehirden, Troya'dan geldiğini, bir savaş olacağını, insanın insanı öldüreceğini biliyordum – gelgelelim Regia'nın avlusunda, kadınların işlerini yaparken sohbet edip şarkı söyledikleri o ulu defne ağacının önünden geçerken bu isimler ve her şey aklımdan uçuvermiş, benimle evlenecek olan yabancı Etrüsklü mü acaba diye bir merak içine girmiştim.

Etrüskler bayağı acayipti. Koyunun karaciğerinden geleceği görürlerdi. Maruna'nın kuşlar hakkındaki bilgisi hoşuma gidiyordu, ama işkence ve koyun ciğerinden uzak durmayı tercih ederdim.

Gitme izni alır almaz neşem yerine gelmiş, sabah şehirden çıkarken kendimi kapandan salıverilmiş bir serçe gibi hissetmiştim. Talihlerim, tehditler, o tuhaf alametler, kötü kehanetler, hepsi benden uzaklaşmıştı. Tita'ya, bunlardan kesinlikle bahsetmeyeceksin demiştim. Tiber'e kadar yol boyunca şakalaştık, birbirimize hikâyeler anlattık, ciddi Maruna bile çocuk gibi güldü. Neşeli bir gündü, o gece yıldızların altında, kum tepesinin üzerinde mışıl mışıl uyudum.

Ertesi sabahın alacakaranlığında, Tiber kıyısında tek başıma çamurun içinde çömelirken koca gemilerin dümen kırıp nehre doğru geldiklerini gördüm. İlk geminin üst güvertesinde kocamı gördüm, o beni görmedi ama. Gözlerini koyu nehrin ötesine dikmiş, dua ediyor, hayal kuruyordu. Önünde yatan, Roma'ya kadar nehir boyunca uzanan ölüleri görmüyordu.

O GÜN REGIA VE ŞEHİRDE GÜRÜLTÜ PATIRTIDAN, TARtışma ve telaştan başka bir şey yoktu. Herkes kâhinin Latinus'a ne söylediğini biliyor, bunun üzerinde sürekli tartışıp duruyordu; sonra bir donanmanın nehir yukarı ilerlediğinin ve silahlı birtakım yabancıların Latin sahilinde kamp kurduğunun görüldüğü haberi tarladan tarlaya yayılıp kulaklarımıza kadar geldi. Bu konu hakkında yapılan konuşmalar arı sürüsünün o büyük, kara vızıltısını aklıma getirmişti.

Ertesi gün kimseden izin almadan ve kimseye söylemeden sabah erkenden Regia'dan, Laurentum'dan çıktım, meşe koruluğunun içinden koşarak Tyrrhus'un çiftiğine gittim. Silvia serin taş yapılı süthanede birkaç sütçü kadınla birlikte kaymak yapıyordu. Ona, "Silvia, nehre gidelim. Gelen yabancılara bir bakalım," dedim.

Cesur davranan, tehlikeli şeyler teklif eden Silvia olurdu genelde, ben değil; sözlerim onu şaşırtmıştı bu yüzden.

"Yabancılara neden bakmak istiyorsun?" diye sordu; mantıklı bir soruydu.

"Çünkü içlerinden biriyle evlenmem gerekiyor."

Kehaneti duymuştu elbette. Kaşlarını çattı önce, Almo'yu düşünüyordu o sırada şüphesiz, kısa bir süre sonraysa hafifçe gülümseyerek, "İki başlı olup olmadıklarına bakmak istiyorsun değil mi?" dedi.

"Evet."

"İçlerinden biriyle evlenmen gereken yabancılar bunlar değildir belki."

"Bence bunlar."

Silvia elinde kevgir, ayakta duruyordu, saçlarını arkada toplamıştı, çıplak kolları loş, serin süthanede parlıyordu, çıplak ayaklarıyla ıslak yerlere basıyordu. Süthane çok temiz tutulurdu, bol suyla yıkanırdı sürekli. Silvia kaçamak yapma fikrine karşı koyamadı. "Peki, tamam!" dedi ve süthaneden sorumlu Valenta'nın eli-

ne kevgiri tutuşturup birkaç emir verdikten sonra benimle birlikte gün ışığına çıktı. Sandallarını giydi, sonra çayırlara vurduk kendimizi. Nehir dokuz-on kilometre uzaklıktaydı; gezintiye ve keşfe çıktığımızda sık sık aradaki mesafeyi ölçer ve orman içindeki yolları bilirdik.

Yabancıların nerede kıyıya çıkmış olabileceklerini konuştuk aramızda, bu konuda açık bir haber gelmemişti zira kulağımıza. Silvia, gemilerini Sirmo'daki ahşap iskelelere bağlamış olabileceklerini düşünüyordu, bense o kadar yukarı gitmediklerini, gemilerini nehrin kuzeye doğru büyük bir kavis yaptığı Venticula'da demirlemiş olduklarını düşünüyordum. Birbirimize bu konuda bir şey söylememiş olsak da, hemşerilerimizden birinin bizi görmesi halinde, bizi tanısın tanımasın, haklı olarak bize hemen eve dönmemiz gerektiğini söyleyeceğinin ve eve döndüğümüzden emin olana kadar da peşimizi bırakmayacağının ikimiz de farkındaydık. Sirmo'ya giden bir araba yolu vardı, Venticula'ya ise sık ağaçlıklı ormanların içinden ve Fossula bataklıklarından geçen bir patika gidiyordu yalnızca. Araba yolundan, düz pagus patikasından, çiftlik evlerinden ve çoban kulübelerinden uzak durduk; ot bürümüş eski kumulların üzerinden geçen ve nehre yaklaşırken bataklıklı fundalıkların çevresinden dolanan yolu, Venticula'ya bakan ormanlı tepeye kadar izledik; tepeye sürüne sürüne tırmandık.

Tepenin zirvesine ulaştığımızda ikimiz de ormanda yalnız olmadığımızı fark ettik: Adamların konuştuğunu, birilerinin seslendiğini işittik, balta sesleri duyduk, sonra mersin ağaçlarından oluşan fundalığın ilerisinde birkaç tolgalı kafa gördük, hemen ağaçların arkasına çömelerek saklandık. Silvia sessiz bir kıkırdama nöbetine tutuldu, derken kıkırdama nöbeti ondan bana geçti. Yerde iki büklüm, çılgın bir gülme nöbetiyle titreyip duruyorduk. Askerler tepeden aşağı doğru indiler, uzaktan gelen balta sesleri hariç ortalık sessizliğe bürününce fundalığın kenarından dolandım. Oradan ağaçların arasından aşağıya, sahil kenarındaki kayranlara bakabiliyordum. Silvia'ya, "İşte oradalar!" dedim fısıltıyla. Emekleye emekleye yanıma geldi. Birlikte Troyalıları seyrettik.

Kocamı hemen gördüm. Diğerlerinin içinde kendini belli ediyordu, giysisindeki süslemelerden veya zenginliklerden dolayı değil (hepsi uzun zamandır görevde olan, gemilerde alt alta üst üste seyahat eden askerler gibiydi, üstlerindeki giysiler alelade, yıpranmış ve kirliydi), sabah yıldızı diğer yıldızların içinde kendini nasıl belli ediyorsa, o da öyle belli ediyordu kendini. Kırklı yaşlarda, sert hatlı bir surata sahip bir adamdı. Yerde rahatça yatıyor, adamlardan birinin söylediği bir şeye gülüyordu. Otların üzerinde piknik yapıyorlardı. Hemen hepsi erkekti. Sahil boyunca kıçları kıyıya çevrilmiş halde demirlemiş olan gemilerden lavaş ekmekleri getirmişlerdi. Büyük bir sepet yeşillik toplamış, bunları lavaş ekmeklerine bölüştürmüşlerdi; et veya peynirleri yoktu belli ki, tabak veya sofraları da yoktu. İçlerindeki birkaç kadının hiçbiri genç değildi; yaşlı bir teyze Aeneas'a gülümseyerek üzeri yeşillik dolu bir lavaş ekmeği uzattı, Aeneas ekmeği dürüp afiyetle yedi. Hemen yanında on beş yaşlarında ona benzeyen bir çocuk oturuyordu. Çocuğun ona bakışlarından, bunun Aeneas'ın oğlu Ascanius olduğunu kesinlikle anladım. Oğlanın yanında aynı yaşlarda çok tatlı bir çocuk ve ondan birkaç yaş büyük, güzel bir delikanlı duruyordu, başında öne sarkmış kırmızı bir takke vardı. Yemek servisini yapan kadın delikanlının yanına oturdu ve takkeyi anaç olduğu su götürmez bir titizlikle, büyük bir sevgiyle düzeltti.

"Yabancıları hiç böyle düşünmemiştim. Sandığımdan daha güzeller," dedi Silvia bana doğru fısıldayarak. "Şu kırmızı takkeli çocuk çok yakışıklı." Dirseğimle dürterek susturdum onu. Bizi duyacaklarından korkuyordum, zira biz onları gayet iyi duyabiliyorduk – rüzgâr bizden tarafa esiyordu gerçi.

Kırmızı Takkeli, yemeğin insanlara değil, tavşanlara göre olduğuyla ilgili bir şeyler söyledi; genç Ascanius da, "Yemekle beraber sofrayı da yemek insana her zaman nasip olmaz," dedi.

Bunu duyunca Aeneas şaşırmış gibi oğluna baktı. Kısa bir süre gözleri daldı, sonra ayağa kalktı. Hepsi ona baktı.

"Kehanet bu," dedi, sesi berrak ve ciddiydi. "'Açlıktan sofranı yiyecek hale geldiğinde, yolculuğun sona erecek.' Harpy'nin

bize söylediği şeyi hatırladınız mı?"

Nehrin yukarı kesimlerinde, otların üzerinde oturan yol yorgunu erkek ve gençlerle birkaç kadından oluşan topluluktan onu onayladıklarını belirten huşu yüklü mırıltılar yükseldi. Aeneas'tan gözlerini ayırmadılar.

"Euryalus, bana mersin ağacından bir dal getir," dedi Aeneas. Kırmızı Takkeli koştu, ağaçtan bir dal koparıp getirdi. Aeneas dalı büküp halka yaptı ve başına yerleştirdi, avuçları gökyüzüne bakacak şekilde kollarını açtı. "Troya evinin saygıdeğer sadık tanrıları! Vadettiğiniz topraklara geldik nihayet! Evimizdeyiz halkım, evimize geldik!" Etrafındaki insanlara baktı, yüzü gözyaşlarıyla parlıyordu. Duaya devam etti: "Dinleyin bizi, buranın ilahi ruhu ve henüz bilmediğimiz diğer ruhlar ve nehirler! Gece ve doğan yıldızlar! Yeraltı dünyasındaki babam ve gökteki annem, duamızı dinleyin!" Sonra arkasına dönüp derin bir nefes aldı. "Achates!" diye bağırdı dehşet verici bir sesle. "Gemiden şarap getirsinler söyle!"

O anda Silvia beni dürttü. Yaylı ve oklu yedi-sekiz adam solumuzdaki kayranda tek sıra halinde hızlı hızlı yürüyordu. Oradan uzaklaşma zamanı gelmişti.

Mantar meşelerinin siperliği altında sürünerek sağımızdaki sık ağaçlıklı ormana daldık, oradan tepenin zirvesine, oradan da geldiğimiz yola geri döndük. Akşam olmadan eve vardık. Çiftlikte Silvia bana döndü ve beni sıkıca kucakladı. Uzun süre koştuğumuz için ikimiz de terliydik, kucaklaşırken birbirimize yapışmıştık. Gülüştük. "Oraya gitmek iyi fikirdi," dedi Silvia. Son kez bu şekilde ayrıldık.

REGIA'YA DÖNÜNCE BABAMIN, KIM OLDUKLARINI VE Latium'un orta yerine neden uzun gemiler ve silahlı adamlar getirdiklerini öğrenene kadar hiç kimsenin yabancıların kampına yaklaşmaması emrini verdiğini duydum. Aptalca kahramanlığım hakkında hiçbir şey söylemedim elbette, çaktırmadan eve girdim, yıkandım, temiz bir tunik giydim ve sanki hayatımda hiç dışarı

adım atmamışım gibi iplik eğirmeye başladım.

Kralın yabancılarla konuşması için sabah Drances'i bir grup adamla birlikte göndereceği söylentisi dolaşıyordu ortalıkta. Ama ertesi gün daha Drances dışarı adımını atmadan insanlar "Geliyorlar!" diye bağırıp koşuşmaya başladı. Yabancılardan oluşan küçük bir atlı grubu şehir kapısından içeri doğru geliyordu.

Atları da onlar gibi, deniz yolculuğundan sonra perişan olmuş olan o biçareler gibi sefil görünüyordu, ama gümüş kakmalı eyerlerle, koşum takımlarıyla donatılmışlardı, üzerlerindeki adamlar da işlemeli kaftanlarıyla, tunç göğüs zırhlarıyla ve tepesinde at kılları veya tüyler olan tolgalarıyla muhteşem görünüyorlardı. Atlılara Via Regia'dan geçtikleri sırada, kadınlar evin arkasına gönderilmeden önce kapı aralığından şöyle bir bakabilmiştim, ama Aeneas'ın aralarında olmadığını görmeme yetmişti bu.

Drances ile diğer yetkililer onları içeri alıp kralın kabul salonuna kadar onlara eşlik ederken, ben kraliyet dairelerinden ilerledim ve kralın kapısından kabul salonuna geçerek kralın koltuğunun arkasında yerimi aldım. Babam orada olmamı söylememişti bana, ama misafirlere ayıp olmasın diye ve eşlerine, kızlarına hoşgeldin demek için annemle veya annemsiz birçok kabule katılmıştım, bu sefer beni istemezse, dışarı gönderirdi, olur biterdi.

Babamın ilk anda orada olduğumu bildiğini sanmıyorum. Ben içeri girdiğimde Troyalı elçiyle konuşuyordu. Onları gösterişli bir nezaketle karşıladı ve yine nezaketi elden bırakmadan hemen nereden geldiklerini, Latium'u ziyaret sebeplerini sordu: Yollarını mı şaşırmışlardı, yoksa açık denizde rotalarından mı sapmışlardı?

İnce, uzun boylu bir Troyalı, isminin Ilioneus olduğunu söyledi ve zarif, kibar bir dille ulu Latinus'un krallığına kaderin buyruğuyla geldiklerini açıkladı. Asil Troya şehrinin yerlilerinin on yıl boyunca Yunanlıların kuşatmasına direndiklerini, ama sonunda ihanet yüzünden şehrin düştüğünü, yangından kaçtıklarını söyledi.

Elçi konuşurken, şairin sesinin onun sesiyle çakıştığını duydum, sahile vuran deniz dalgasının kendinden önceki dalgaya ye-

tişip üzerine binmesi gibi tıpkı. Kralın evinin ve içindeki hepimizin yalnızca o kelimelerde var olduğumuzu o an anladım. Ve bu bilgi hiçbir şeyi değiştirmedi. Ulak konuşacağını konuşmalı, kral dinlemeli, kralın kızı kaderinin izinden gitmeliydi.

Ulak konuşmaya devam etti: Kehanetler onlara Troya tanrılarını denizlerden aşırıp uzak İtalya sahiline getirmelerini buyurmuştu; burası onların evi olacaktı. Efendileri, Anchises'in oğlu Aeneas, yedi yıl boyunca onları karadan karaya, denizden denize dolaştırmış, başka krallar ülkelerinde kalmalarını istedilerse de efendileri hiçbirini kabul etmemişti; yalnızca Latinus'a, kehanette vadedilen topraklara hükmeden Latinus'a ittifak çağrısında bulunmaktaydı. Ve Aeneas iyi niyetinde samimi olduğunu göstermek için krala, düşen şehirden kurtarılan ve amcası Troya Kralı Priam'a ait olan ufak tefek bazı parçalar sunmak istiyordu.

Troyalılardan biri öne çıktı ve babamın ayaklarının dibine üzerinde oymalar ve mücevherler bulunan, som altından gibi görünen muhteşem bir kupa (uzun bir sunu kupası), gümüş bir değnek veya asa, eski, ince bir altın taç ve muhteşem bir kızıl renge sahip, altın işlemeli ince bir kumaş koydu.

Babam bir süre sessizce bu şeylere baktı, onları ne kabul ne de reddetti. Neden sonra elçiden Troya şehrinden ve Yunanlılarla olan kavgalarından, Akdeniz boyunca yedi yıl süren yolculuklarından biraz daha bahsetmesini istedi. Ilioneus babamın bütün bu isteklerini yerine getirdi. Babam Sicilya'ya uğrayıp uğramadıklarını sordu, Ilioneus orada bir koloni bıraktıklarını söyledi. Babam, bizim güneyimizde bulunan ve kralı Diomedes olan Yunan yerleşimiyle temaslarının olup olmadığını sordu, Ilioneus olmadığını söyledi; Diomedes Troya kuşatmasında yer almış kıdemli bir asker olduğundan Troyalılara karşı iyi niyetli olmayabilir, dedi. Cevapları hem dolaysız hem de nazikti.

Babam suskunluğuyla ortamı tekrar sessizliğe gömdü; aşağıya bakıyor, düşüncelerini izleyen gözleri kıpırdanıyordu.

Nihayet gözlerini kaldırdı ve "Kehanetlerin bu ülkeye gelmenizi buyurduğunu söylüyorsunuz," dedi. "Size şunu söyleyeyim,

sizin gelişiniz de bize önceden haber verildi. Kaderin yapmamızı istediği şeyleri icra etmemiz gerektiğini düşünüyorum dostlarım. Reisiniz Aeneas bizimle ittifak kurmak istiyorsa, burada bizimle birlikte yaşamak istiyorsa, şehrime gelmesini ve bana bu asil hediyeleri uzattığı gibi elini de uzatmasını istiyorum kendisinden. Hediyelerini kabul ettiğim gibi, uzattığı eli de dostluk ve bir barış andı nişanesi olarak kabul edeceğim. Ona şunu da söyleyin: Kehanet kızımın bir yabancıyla, kehanetin dile geldiği sırada bize gelmekte olan bir adamla evlenmesini buyurdu. O adamın efendiniz Aeneas olduğunu düşünüyorum. Zihnim hakikati görüyorsa, bu evliliğin gerçekleşmesini arzu ediyorum. Söyleyin, gelsin." Sonra ayağa kalktı ve galiba ancak o zaman beni gördü; ama şaşırdığına dair bir belirti göstermedi, asude, sevgi dolu gözlerle bana baktı yalnızca, tam bir kesinlik ifade eden bir bakışla, hafifçe de gülümsedi.

Elçilerle beni tanıştırmadı, aralarında dolaştı, asil hediyelerini beğenerek inceledi, adamlarına onlara hediye vermelerini emretti. Geldiğim kapıdan sessizce çıktım.

Bir anlaşmanın parçası olarak vadedilmem, bir kupa veya bir giysi parçası gibi mübadele edilmem, insan ruhuna yapılabilecek en büyük hakaret gibi algılanabilir. Ama köleler ve evlenmemiş kızlar böyle hakaretlere maruz kalacaklarını bilirler, özgürmüş gibi hareket edecek kadar özgürlük tanınan benim gibi kızlar bile. Büyük bir özgürlüğe sahiptim, o nedenle sona ermesinden çok korkuyordum. Bu özgürlüğün Turnus'la veya diğer taliplerimden biriyle sona ereceğini düşündüğüm sıralarda bu hakareti hissetmiştim, beni bekleyen esareti, mümkün olan tek akıbeti. Sırığa bağlanan güvercindim, sanki uçabilirmiş gibi aptalca kanat çırparken, aşağıdaki oğlanların seslendiği, elleriyle işaret ettiği, biri denk gelene kadar ok attığı güvercin.

Şimdiyse o tutsaklığı, o çaresizliği ve utanç duygusunu zerre kadar hissetmiyordum. Babamın gözlerinde gördüğüm o kesinliği hissediyordum. Olaylar olması gerektiği gibi gidiyordu ve onlarla birlikte giderken özgürdüm. Beni sırığa bağlayan sicim kop-

muştu. Hayatımda ilk kez uçmanın nasıl bir şey olduğunu tatmıştım, kanatlarımın üzerinde havayı, önümdeki yılları arşınlamanın, gitmenin, devam etmenin nasıl bir şey olduğunu.

Regia'nın odalarından geçerken, "Onunla evleneceğim," dedim yüreğimden. "Kocam olacak ve evinin tanrılarını getirip benim tanrılarımla birleştirecek. Onu eve getireceğim."

Derken yana sapıp avluya yürüdüm, ulu defne ağacını geçtim, atriyumun arkasındaki kubbeli odalara, ambarlara, Penates ile ikimizin hükmünün geçtiği yere gittim. Dördüncü aya, hazirana, kapılarını açıp ambarları yeni ekin için temizleme vaktine az kalmıştı. Temizlikte bana yardımcı olacak birkaç kadını yanıma çağırttım. Birlikte kutlama için hazırlık yaptık, boş kovaları dışarı çıkarıp tozlu yerleri süpürürken birbirimize Vesta ile Ceres'e, Ateş ile Ekmeğe dair şarkılar söyledik.

Latinus'un emriyle hediyeler dışarı taşınıp bunları götürecek adamlar seçilirken bütün evde ve şehirde bir gürültü patırtıdır gidiyordu. Latinus da birkaç iyi at seçmek ve Tyrrhus'a Troyalıların kurbanlık ve et ihtiyaçları için Venticula'ya seçme erkek buzağı ve kuzu sürüleri göndermesini söylemek üzere ahırlara gitmişti. Bir kralın misafirperverliğinin nasıl olması gerektiğini biliyor, kendi cömertliğinin keyfini sürüyordu. Avluda yürürken delikanlı gibi görünüyordu, onu gururla seyrettim.

Amata onu yakalamak için kadınlar bölümünden telaşla çıktı, saçları dağınık, yüzü beyaz, sesi yüksekti.

"Söyledikleri doğru mu bey? Kızını bir yabancıya, bir ecnebiye, daha görmediğin, hakkında hiçbir şey bilmediğin bir adama vermişsin. Akıllıca mı bu yaptığın? Kıza ve bana reva mı yaptığın? Bana tek kelime etmeden..."

Babam dimdik bir gövdeyle annemin karşısında durdu. Gülümseme gitmiş, yaşlılık geri dönmüştü yüzüne. "Burası yeri değil, Amata."

"Konuşacağım..."

"Gel benimle o halde. Sen de Lavinia." Babam kraliyet dairelerine doğru yürüdü, onu takip ettik. Amata'ya yetişip, "Anne, ba-

bam kehanetin buyurduğu gibi yaptı, hem ben de ondan bunu istedim. Gerçekten istedim! Böyle olması gerekiyor. İyi olacak!" dedim.

Beni duymadı bile sanırım. Latinus'un yazıhanesine girer girmez Amata konuşmaya başladı, bir yığın laf boca etti babamın üzerine: Turnus ve diğer damat adaylarıyla olan anlaşmamızı nasıl acımasızca bozarmış. Bunun bir anlaşmayı bozmak olduğunu onlar anlamazlar mıymış. Kehanet evliliğin yabancı biriyle gerçekleşmesi gerektiğini söylediyse ne olmuşmuş yani. Rutulia Latium'dan farklı bir ülke değil miymiş, Turnus yabancı değil miymiş...

"O bir Latin, bizden biri, sülalenden biri," dedi babam kaşlarını çatarak. Amata'nın savlarına cevap vermekle babamın hata ettiği düşüncesindeydim, onu daha da azdırmaktan başka bir işe yaramıyordu bu. Amata babamı Drances'in nasihatlerini dinlemekle itham etti, Turnus'tan, tek niyeti yaşlılığında Latinus'un tahtına destek vermek olan o sadık Turnus'tan nefret eden ve onu kıskanan Drances'in nasihatlerini. Anlaşmayı bozduğunu, zayıf olduğunu, kararsız olduğunu söyleyerek onu iyice payladı, sonra da gücüne ve bilgeliğine seslenerek ona yalvardı. Babamsa kelime sağanağına karşı sağlam durup bir şey söylemedi, ara sıra başını salladı yalnızca. Nihayet Amata'nın sesi kısılıp tizleşmeye başlayınca araya girdi, onun da sesi kısıktı: "Konu kapanmıştır. Kabul et Amata. Kraliçe olduğunu unutma." Bana da, "Anneni odasına götür ve teskin et Lavinia," dedi.

"Gitmiyorum, gitmiyorum," diye bağırdı Amata, kollarını havada çırparak. Ardından dışarı koştu, avluyu topaç gibi döne döne geçti, bir yandan da kralın kızını bir yabancıya, düşmana verdiğini, kralın delirdiğini söylüyordu haykıra haykıra. Bu halde Regia'nın giriş kapılarına vardı.

Muhafızlar ona dokunmaya çekindiler, ama yardımcı kadınlarım benimle birlikte çok hızlı hareket etti, ne yapacağımızı önceden planlamışız gibi. Şehrin içindeki sokaklara dalmadan Amata'nın etrafını sardık, yol boyunca onunla konuşarak, onu sakin-

leştirerek, onu okşayarak, zorlayarak tekrar Regia'ya soktuk, oradan evin kadınlar bölümündeki odasına çıkardık. Odasında histerisi büyük bir ağlama krizine dönüştü, bu durum onu takatsiz bıraktı ve suskunlaştırdı nihayet.

Takatsiz kalıp kendini bırakmasının işin sonu olduğunu sanmıştım. Pes ettiğini düşünmüştüm. Amma aptalmışım. Söylediği şeylerin delilikten veya engellenen arzuların şiddetinden kaynaklandığını sanmakla da aptallık etmiştim. Kralın Troyalı ulağa söylediği şeyleri duyduğunda halkın büyük çoğunluğunun düşündüğü veya gizliden gizliye korktuğu şeyleri dillendiriyordu: Kral istilacıları ülkeye buyur ediyor, sadık tebaasını ve müttefiklerini hor görüyor, kızını, mirasını, ülkesini bir yabancıya vermeye söz verdi...

O gece yatağa yorgun, bitkin bir halde, ama huzurlu gittim ve çok güzel uyudum. Uyandığımda bir deliliğin içindeydim; olanları parça parça hatırlayabiliyorum ancak çünkü gördüğüm hiçbir şey aklı başında veya net değildi, gördüklerimin hiçbiri anlamlı değildi. Annemin dünyasına uyanmıştım.

Karanlık bir geceydi; ellerinde yağ lambalarıyla kadınlar odama girmişti. İçlerinden biri omzuma vurarak, "Uyan kralın kızı! Uyan!" diyordu. Etrafımda bir telaş, fısıldaşmalar, kahkahalar vardı. Kendimi zorlayıp uyandığımda benim yardımcılarım olmadıklarını, hepsinin annemin kadınları olduğunu, köle kadınların güzel merasim elbiseleri içinde, annemin elbiseleri içinde olduğunu gördüm. Amata'nın sesini duydum sonra, içeri girdi, üzerinde bir köleye ait ağartılmamış, kaba bir tunik vardı. "Kalk, kalk kız," dedi gülümseyerek. "Keçi Festivali, İncir Festivali bugün. Halkımın yaptığı gibi ibadet edeceğiz, tepelerde. Baban seni yaban ellere verebiliyorsa, ben de seni yabana kaçırabilirim! Hadi gel, gündoğumunda orada olmalıyız!" Yataktan kalktım, eski bir gri tunikle partal bir şal geçirdim üzerime ve gülüşen kadınların arasında apar topar yürümeye başladım; önce evin, sonra da sessiz sokaklardan geçip şehrin arka kapısından çıktık, kırları aştık, Laurentum'un doğusunda yükselen orman kaplı tepelere doğru yürü-

dük. Önümüzde ve arkamızda küçük yağ lambaları salına salına dans ediyordu. Doğu ufku şafak sökümüyle birlikte ağarmaya başlamıştı, Alba Dağı karanlık dünyanın üzerinde upuzun ve kapkara duruyordu.

Son pagusu geçtikten sonra hemen ormana girdik. Gece etrafımızı kuşattı, yol zar zor görünüyordu. Lambalar ağaçların ve engebeli yolun üzerine vahşi gölgeler düşürüyordu. Kadınlar elbiselerini dikenlerden ve takılan dallardan kurtarmak için duruyorlardı, ama Amata yola devam etmelerini söylüyordu: "Boş verin, yırtığı dikeriz olur biter, güneş doğarken tepede, incir ağacı pınarında olmamız lazım! Hadi, acele edin!" Sonra kadınlara, ev kölelerine, süpürgecilerle çamaşırcılara, aşçı yamaklarına, türlü işler yapan ve ağır yükleri, sepetleri, yiyecek ve içecek dolu testileri zar zor taşıyan hizmetçi kadınlara gayret etmeleri için cesaret vere vere sıranın arkalarına doğru ilerledi. Onlara isimleriyle sesleniyor, onları daha hızlı yürümeye teşvik ediyordu; sonra gülerek ve konuşarak döne döne sıranın başına geldi. Yanımdan geçerken, "Bu bir macera, nihayet!" dedi bana neşeyle. O telaş ve gizlilikte, tebdili kıyafette, karanlık ormanı ellerinde ışık, tek sıra halinde geçen kadınlarda gerçekten de insanın içini ürperten bir tuhaflık vardı; her şey gerçekdışıydı, fantastikti, bu ortamın heyecanına kaptırmıştım kendimi.

İncir ağacı pınarlarına gökyüzü ağarmaya başlarken vardık. Tepelerin tam göbeğinde, yamaçtaki derin bir oyuğun yanında bulunan çıkıntılı bir kayadan bir su akıyordu ve aşağısındaki düz çayırda boydan boya yaşlı, yabani incir ağaçları vardı, doğal bir meyve bahçesiydi adeta. Bir keresinde yazın oraya Silvia'yla birlikte dalından olgun incir yemeye gitmiştim; ama yere düşen incirlerin kokusunu duyan yabani bir domuzun homurtular çıkarıp önüne çıkan engelleri devire devire geldiğini duyunca orada fazla kalmamıştık. Silvia'nın korktuğu tek hayvan yaban domuzuydu.

Tepenin çimenli tarafına çıktık, ağaçların altına dağıldık, yüklerimizi yere bırakarak biraz soluklandık. Amata ayağa kalkıp konuşma yaptı, bunun Rutulların tepelere çıkıp kutladıkları Capro-

tinae festivali olduğunu söyledi; kadın festivaliymiş, yalnızca kadınların kutladıkları bir festivalmiş. "Nöbet tutacağız," dedi. "Bir erkek bize yaklaşırsa, uzaklaştırılacak. Gitmek istemezse veya bizi gammazlarsa öldüğünün resmidir, hatta ölümden de beter bir şey gelecek başına! Sırrımızı anlatırsa erkekliği sona erecek – dağdan hadım olarak dönecek! Balina yanında dört keskin kılıç getirdi, dört güçlü kuvvetli kadın patikalarda gece gündüz nöbet tutacak. Tepelerin ve yabani hayatın ilahları bize yaklaşma gafletinde bulunacak erkeği lanetlemeye hazır. Zira Mars burada bizden aşağıda durmak zorunda, tarlaların ve ormanların kenarından öteye geçmemeli, kendi sınırları dahilinde durmalı. Tepeler ve vahşi ormanlar bizim, yalnızca bize ait, bizim ibadetimize ve eğlencemize tahsis edilmiş durumda. Bakın, bakın, güneş doğuyor! Günü kutlayın kardeşlerim! Sicana, bir şarap sürahisi aç ve herkese dolaştır!"

Gün bu şekilde içerek başladı, öğleye doğru kadınların bazıları dans edemeyecek kadar sarhoş olmuştu; gülüyor, çığlıklar atıyor, kusuyor, yere düşüyor ve düştükleri yerde uyuyorlardı. Amata bize Caprotinae'sinin dans ve şarkılarını öğretti, bir de yaşlı kadınların gençleri yakalamaya çalıştıkları, yakalayınca da erkeklerin penisleri, kadınların vulvaları hakkında kaba saba şarkılar eşliğinde onları incir dallarıyla dövdükleri kutsal bir oyun. Yaban hayatın Faunası, kadınların Junosu, ve yeryüzünün rahmindeki tohumları şişirip hayat ekmeği olarak doğmalarını sağlayan Ceres için kurduğumuz sunaklarda başka kutlamalar da yaptık. Köleler daha fazla şarap getirmek üzere şehre gönderiliyordu. Gün boyunca bu yeni kadın ayinini meraktan ve kraliçelerine bağlılıklarından, şehrin başka hanelerinden gruplar halinde başka kadınlar da gelmeye başlamıştı. Hepsi de bana edepsiz gelen, babama ateş püsküren bu kadınların arasında tuhaf bir durumda kalmıştım. Yanıma gelip benimle dertleşiyor, bana sevgi gösteriyor, Ardealı Turnus'u sevmem ve ona sadakat göstermem için beni teşvik ediyorlardı. Hiddetleri ve şefkatleri gerçek ve dokunaklıydı, ama bu kaçışın, bu hatanın tamamı gibi gerçekdışıydı aynı zamanda.

Tepedeki tebdili kıyafetli bu şamata boyunca bana düşen itaatkâr kız rolünü oynadım. Bu şefkatli anaç kadınlara Turnus'u sevmediğimi, babama ve kehanete itaat etmekten başka bir şey istemediğimi söyleyemezdim. Böyle bir şey anneme ihanet etmek anlamına gelir ve öfkesini bana yöneltmesine neden olurdu. Korkağın tekiydim ben. Kendimi yapmacık, ürkek, güvensiz, aşağılanmış ve yalnız hissediyordum.

Annem yardımcı kadınlarımdan hiçbirini tepeye getirmemiş, yalnızca kendi kadınlarını getirmişti; bütün o azgın neşesine ve kendini tamamen zevkusefaya kaptırmış gibi görünmesine rağmen, beni bir an bile gözünün önünden ayırmıyordu. Son gelen kadınlar arasında Maruna'yı görünce çok sevindim. Kural gereği, yani kölenin efendi, efendinin köle gibi giyinmesi kuralı gereği, benim en güzel pallamı giymişti. Onu ve pallamı gördüğümü anlasın diye ona göz kırptım, ama birbirimizden uzak durduk ve konuşmadık. Maruna gözlerden ırak ve sessizdi, her köle gibi dikkat çekmemek konusunda yetenekliydi. Birlikte geldiği kadınların yanından ayrılmadı ve herkesin yaptığını yaptı; annem onu hiç fark etmedi sanırım.

Akşama doğru Amata içmeye başladı (o zamana kadar yalnızca şaraptan tatmış ve içiyor gibi yapmıştı), akşam karanlığı çöktüğünde sarhoş değildi, çakırkeyf olmuş, heyecanı yatışmıştı, bu kaçamaktan çok zevk alıyordu, o zamana kadar zevk alıyormuş gibi yaparken aldığından çok daha fazla. İçinden gelerek gülüyordu. Onu böyle gülerken hiç görmemiştim. Bu haliyle tuhaf görünüyordu, başka bir kadın gibi, imkânını bulsaydı olacağı kadın gibi. İçim acıdı ona.

"Lavinia," diye seslendi bana. Kırpışan küçük yağ lambaları ile büyük incir ağaçlarının alçak dalları arasında çimenlere yayılmış kadınların içinden geçip yanına vardığımda, "Lavinia, geçen gece, yola çıkmadan önce, ona haber gönderdim," dedi. "Atlı bir haberci gönderdim. Yarın burada olur. Evlilik gecende, güzelim!"

Kimden ve neden bahsettiğini anlamıştım; bu çılgınlığın, bu gerçekdışılığın bir parçasıydı bu, ama onun oyununda oyunu oy-

namak zorundaydım. "Nereye geleceğini nasıl anlayacak?"

"Kadınlar ona söyleyecek. Onu gözlüyorlar. Daha şehre varmadan onu yakalamış olurlar. Yarın bu vakitler burada olur."

"Ama erkeklerin aramıza gelmesi yasak değil mi?" dedim.

"Ona değil," dedi annem o derinden gelen yumuşak, neşe dolu sesiyle.

Elimden tutup yanına oturttu beni. Bana doğru iyice eğildi ve kulağıma, "Bu tepede öyle bir düğün gecesi olacak ki! Sonra doğru Ardea'ya! Evin Ardea'ya! Her şey planlandı. Her şey!" diye fısıldadı.

Bütün gece yanından ayırmadı beni. Onun ve birlikte içip kumar oynadığı kadınların hemen yanı başında, alçak dallara takılmış lambaların ışığı altında uyumam gerekiyordu. Bütün gece kesik kesik uyudum ve her seferinde irkilerek, aklımdan vızır vızır geçen düşünceler eşliğinde uyandım. Endişelenme, ne istiyorsa onu yap, ne yaptığını bilmez hale gelecek, sonra kendini toparlayacak ve bir köşeye çekilecek, oyun da bir süre sonra kendi kendine bitecektir nasıl olsa diyordum kendi kendime. Ama Turnus'u çağırtmıştı: Ya gelirse? Ya yalandan bir düğünle, düpedüz bir tecavüzle beni ona verirse? Ya Turnus beni Ardea'ya götürürse? Yapabileceğim hiç, ama hiçbir şey olmazdı. Bu düşünceyle vücudum kaskatı kesildi, ellerimi sıktım ve yüzümü kollarımın arasına gömdüm. Oradan uzaklaşmalıydım. Kaçmanın bir yolunu bulmalıydım. Ama sezdirmeden oradan kaçsam bile karanlıkta ormanın içinde yolumu bulamazdım: Nöbetçiler geldiğimiz yolu gözetliyorlardı ve vahşi, inişli çıkışlı tepelerden oluşan çok uzun bir yol vardı önümde. Ümit edebileceğim tek şey, geceyi geçirecek bir yer bulabileceğim kadar uzağa gitmek ve hava aydınlandığında nehri izleyerek aşağı doğru yürümekti. Ama annemin kadınları her yerdeydi, hâlâ uyanıktılar ve lambaların ışığı hâlâ titreşiyordu. Onların ötesindeyse nöbetçiler vardı.

Aynı düşünce silsilesi (kendi kendimi avutmam, Turnus'un gelebileceği düşüncesinin yarattığı dehşet, kaçacak bir yol arama teşebbüsü) kafamın içinde dönüp durdu, tekrar tekrar, bütün gece.

Zaman zaman uyuyakaldım ve parça parça rüyalar gördüm: Şairimi gördüm rüyamda, ama Albunea'daki sunak yerinde değil, o vahşi tepelerde; yakınımda gibiydi, yağ lambalarından birinin yanında, ama biçimsizleşmişti, küçülmüş, güdük bir gölgeye dönüşmüştü, anlayamadığım sözler geveliyordu. Sonra uyandım ve aynı düşünceler biteviye devam etti kafamın içinde yine.

Gün ışığının ilk belirtileriyle kalktım. Amata'yı nihayet kadınların arasında uyur vaziyette görünce, tuvalet olarak kullandığımız kuytuluğa gittim ve bir an için yoluma devam edebileceğimi düşündüm; ama kuytuluğu biraz geçince Gaia'nın bastona yaslanır gibi çıplak bir kılıca yaslanmış vaziyette nöbet tuttuğunu gördüm. Yüzünde aptal bir gülümseme, yüksek sesle beni selamladı. Süpürgeciydi, aklı pek yerinde değildi; bu kadınların çoğu gibi o da anneme sadıktı. Amata ona geçmeme izin vermemesini söylediyse, geçmeme izin vermezdi. Amata öyle aman aman şefkatli bir sahibe değildi, emrindeki kadınlara pek sevgi göstermezdi, ama pinti ve acımasız değildi, kimseyi de kayırmazdı: Sadakatlerini kazanmak için bunlar yeter de artardı bile. Kaybettiği oğullarının ardından çektiği ıstırap da onu bu kadınlar arasında kutsal bir mertebeye çıkarmıştı. "Zavallı kraliçem" dediklerini binlerce kez duymuştum, ona hâlâ acıdıklarını duysam şaşırmazdım. Haklıydılar. Mutsuz bir kadındı o.

Çoğumuz geç yatmış, sersem gibi kalkmıştık. Yiyecek ve içecek bitmek üzereydi, kendi ambarlarından ve Regia'dan yiyecek içecek getirmek üzere gruplar halinde kadınlar Laurentum'a gidiyordu. Gelen gidenin haddi hesabı belli değildi, ama ben belki beceririm diye ümit ettiğim halde aradan sıvışamıyor veya şehre inen bir grubun arasına katılamıyordum, çünkü Amata yanımda olmadığı zamanlar sırık Sicana ve suratsız Lina mutlaka yanımda oluyor, beni gözetliyorlardı.

Ben ve birkaç köle kız oradaki yegâne genç kadınlardık; genç kız anneleri bakire kızlarını evde, emniyette bırakıp gelmişlerdi. Ama meme veren bebekli anneler oraya bebekleriyle gelmişti elbette; ben de günün büyük bir kısmını huysuz bebeklerini aya-

ğımda sallayıp yorgun annelere rahat bir nefes aldırarak geçiriyordum. Kafayı bulmuş büyüklerle konuşmaktan kurtuluyordum böylece. Bebekler yaptığımız bu şeylerin yanlışlığından, akılsızlığından uzaklaşmamı da sağlıyorlardı ayrıca. Güvenilir, gerçek ve muhtaçtılar. Akıllarından bir şeyler geçiremeyecek kadar küçüktüler. Onlarla ilgilenmek beni rahatlatıyordu ve bu yaptığıma karşılık fazlasıyla takdir ve övgü alıyordum: Kralın kızı köle çocuklara karşı ne kadar da iyi, diyorlardı. Kölenin kızı kralın kızına karşı ne kadar da iyi, diye düşünüyordum ben de, tatlı, zayıf küçük bir kız bana gülümseyip kollarımda uyuyakaldığında.

Öğlen Amata dans ve kırbaç oyunları tertipledi, ama bunlar ilk günün o vahşi doğallığından yoksundu. Amata'nın Turnus'un gelmesini beklediğini, beni onunla evlendirmek istediğini herkes biliyordu. Çoğu kadın Turnus'un oraya gelecek oluşundan kaygılıydı, çitten atlayıp kendini boğanın otlağında buluvermiş bir düve gibi hissediyorlardı sanırım. Ayrıca evin kapısından, ailenin ve şehrin Penatesi ile Laresinden bu kadar uzakta bir evlilik gerçekleşecek olması fikri hepimizi şaşırtmakta ve dehşete düşürmekteydi. Ev tanrılarının size yardım edemeyeceği, yöre ilahlarının ve ruhlarının insan meselelerine hiç aldırış etmediği, insanlara karşı pekâlâ kindar olabileceği yabanda nasıl evlenilirdi? Amata evlilikten söz etmeye devam etse de, diğer kadınlar bundan nişan diye söz ederek işi kurtarmaya çalışıyorlardı. Bu onlara beklenti içine girebilecekleri makul bir şey olarak görünüyordu. Bütün öğle ve akşam boyunca büyük bir umutla beklediler. Gece gelip de Turnus gelmeyince Amata tekrar içmeye başladı, bizi de içmeye zorladı. Danslar ve şarkılar çok geçmeden amaçsız, aptalca bir gürültüye dönüştü. Bütün bunlar olurken annem beni yanından ayırmadı, Lina ve Sicana da yanındaydı. Kılıçlı nöbetçiler içmediler, bütün gece birbirlerinden nöbet devraldılar, yolun aşağısında, gözlerden ırak bir yerde nöbet tuttular.

Ertesi gün birçok kadın sezdirmeden oradan kaçtı, yiyecek ve içecek getirmek üzere aşağıya inmiş olan gruplardan bazıları da geri dönmedi. Gelip gitmekten bıkmışlardı bana kalırsa, ama Ama-

ta kocalarının onları eve kilitlediğini, tepeye tekrar kaçmaları halinde onları dövmekle tehdit ettiğini söyledi. Tepeye gelmeye teşebbüs etmeleri halinde o erkeklerin başına neler geleceği konusunda atıp tuttu. Derken Regia'ya gönderdiği kendi kadınları elleri şarap ve ekmek dolu geri döndü: Ambarları talan etmelerine kimse ses çıkarmamıştı; kralın tepelerde ayin yapan kadınların rahatsız edilmemesi emrini verdiği söylenmişti onlara. Ama kadınların dediğine göre insanlar ormanda, Laurentum ile nehir arasındaki bölgede, bir av nedeniyle yabancılarla çıkan bir kavgadan söz ediyordu aynı zamanda.

Günün ilerleyen saatlerinde az yiyecek, çok şarap ve sorumsuzluğun neden olduğu o tuhaf his yüzünden çoğumuz sersemlemiştik. Ağlayanlar, çılgınca kahkaha atanlar, bağırıp çağıranlar, kavga edenler vardı.

Yalnız başıma oturmuş, Tulia'nın diş çıkaran bir yaşındaki oğlunu pışpışlarken yanımda Maruna belirdi bir ara. "Bu gece?" dedi fısıltılı bir sesle, ona bakmadan başımı evet anlamında salladım. "Baykuş," dedi yine fısıltılı bir sesle ve ortadan kayboldu.

Bir yandan "Pış pış pış bebecik, baba sana yüzük alacak," diye ninni söylüyor, bir yandan da Maruna'nın ne demek istediğini anlamaya çalışıyordum. Yapabileceğim tek şey bekleyip öğrenmekti.

"Bebekleri seviyorsun, değil mi," dedi annem, kirli, yıpranmış köle tuniğiyle yanı başımda ayakta dikilerek. Bacakları beyaz ve biçimliydi, baldırıyla dizinin alt kısmında kara tüyler vardı. Kucağımdaki çocuğa baktı. Dişi ağrıyormuş gibi yüzünü buruşturdu.

"Soyunu devam ettirecek senin," dedi. "Dediydi dersin. O yaşlı hadım gibi değil o. Yaşayacak oğullar doğuracaksın ondan."

Açık seçik konuşuyordu, tane tane. Kutlamalarda gördüğüm sarhoş erkekler gibi sarhoştu, gece gündüz, tepeden tırnağa sarhoştu. Cevap vermedim, daha kısık sesle ninni söylemeye devam ettim, çünkü bebek nihayet sakinleşmişti. Annemin yüzüne bakmak istemedim. Öfkesinin yavaş yavaş patlama kıvamına geldiği-

ni biliyordum. Turnus'un gelmeyeceğini anladığını biliyordum. Ondan çok korkuyordum.

"Pış pış pış bebecik," diye ninni söyleyişimi taklit etti. "Kuzu gibisin Lavinia, hadımın kızı! Vur ensesine al lokmasını. Kendine göre kehanet uyduran o babacığının her dediğini yaparsın. Bu sefer istediğini yapacağını sanma sakın. Sen nereye ben oraya. Benimle geleceksin kızım. Yarın benimle Ardea'ya geleceksin."

Başımı eğdim, bir şey söylemedim. Çocuk kollarımdaki gerilimi hissetti ve mızıldanmaya başladı yine.

"Kes sesini," dedi Amata arkasına dönerken. "Sicana! Testi nerede?"

Sonu gelmeyen bir geceydi. Tulia bebeğini aldıktan sonra büyük bir incir ağacına yaslanıp biraz kestirdim. Başım ağırıyordu, kaslarım gergin, zihnim durgun, bomboştu. Güneş ormanın sonsuz ağaçlarının ardındaki bulutların arasında battı ve gece zifiri bir karanlıkla geldi. Kadınların çoğu erkenden uyudu; bir tek Amata'nın kumarbaz takımı geç saatlere kadar uyumayıp içti, ama sonunda onlar da sızdı. Annem yanıma gelip yattı. "Uyudun mu kuzucuğum?" dedi. Küçük bir yağ lambasını alıp başının yanına koydu. "İyi uyu. Yarın Ardea'ya gideceğiz. İyi uykular. İyi uykular." Pallasının kenarını toplayıp yastık niyetine başının altına koydu, kolunu üzerime attı (sarılır gibi değil ama) ve sessiz, yattı kaldı. Kolunun ağırlığıyla sıcaklığını, vücudunun sıcaklığını hissediyordum. Yattığım yerden karanlığa baktım, küçük lambanın alevinin yaprak ve dalların arasında yarattığı gölgeleri seyrettim. Neden sonra o sıcak, ağır koldan, üzerimde yatan ağır koldan yavaşça kurtuldum. Annem iç geçirdi, bir kere yüksek sesle horladı, hareket etmedi. Gölgelerin yok oluşunu seyrettim. Hem uyuyor, hem uyumuyordum, zira bir süre sonra yanı başımda, sol tarafımda bir baykuşun ince, titrek sesini işittim: *iii, i, i.*

Hiç düşünmeden ve vakit kaybetmeden yavaşça kalkıp uyuyan kadınların arasından o yöne doğru yürüdüm. Lambaların hiçbiri yanmıyordu şimdi, ama bulutlar incelmişti ve otların üzerine yaz yıldızlarının kurşuni şavkı vuruyordu. Baykuş biraz daha

uzaktan usul usul öttü, sesi takip ettim. Gaia'yı gördüm, bir ağacın altına karanlık bir yumru gibi kıvrılıp yatmış, uyuyordu, kılıcı ucu toprağa saplanmış halde yanında duruyordu.

İncir ağaçlarından uzaklaştım, küçük bir çaydan geçtim, geçerken ayağım kaydı, sendeledim, ağaçların çoğaldığı, karardıkça karardığı bir yere güç bela tırmandım. Maruna oradaydı. Onu zar zor görsem de onun olduğunu anlamıştım. Elimi tuttu, yola birlikte devam ettik.

Çok geçmeden, "Yolu kaybettik galiba," dedi.

Kaybetmiştik; ama yokuş aşağı bir kilometre kadar yürümeyi başardık, sonra ağaç ve çalılıklarla kaplı bir sel yatağına vardık, karanlıkta daha fazla ilerleyemedik. Isınmak için birbirimize sarılarak birkaç saat orada bekledik, biraz kestirdik, sonra bazen şafak vaktinden bir saat kadar önce estiği gibi bir rüzgâr esti, bulutları dağıttı ve ay yolumuza devam etmemize yetecek kadar ışık verdi bize. Aşağı inen bir patikaya rast geldik, onu izledik, yol çok geçmeden bir oduncunun açtığı bir yola bağlandı, koşa koşa aşağıya inebileceğimiz bir yola. Biz de koştuk.

Gün ağardığında yüksek tepelerden uzaklaşmış, otlaklara varmıştık. Orasını Silvia'yla yaptığımız gezintilerden tanıyordum, nerede olduğumuzu biliyordum, doğruca şehre gidebilirdik. Sabahın güneşli, erken saatlerinde güney kapısına vardık. Kapı kapalıydı, başında nöbetçiler vardı.

MARUNA'YLA BİRLİKTE BABAMIN DAİRESİNE GİTTİK. KAPISININ önünde, "Uyanık mısın kralım? Uyan!" diye seslendim. Gözleri mahmur, sendeleyerek dışarı çıktı, geceliğini şöyle bir toparladı ve tek kelime etmeden beni kollarının arasına aldı.

Beni bırakırken, "Annen nerede?" dedi.

"İncir ağacı pınarında."

"Seninle gelmedi mi?"

"Ondan kaçtım," dedim.

Anlamamış, şaşırmış görünüyordu. Kır saçları uyurken birbi-

rine karışmış, düğüm düğüm olmuştu. "Kaçtın mı?

"Orada olmak istemedim!" dedim kederli bir sesle, sonra sakince konuşmaya çalıştım, ama beceremedim. "Baba, Turnus'u çağırtmış. Benimle nişanlanması veya evlenmesi için, hangisi için olduğunu bilmiyorum. Gelir diye korktum. Annem beni hep göz hapsinde tuttu. Kaçamadım. Maruna olmasaydı kaçamazdım."

"Turnus'u mu çağırtmış?"

Uykudan yeni uyanmış olmanın sersemliği değildi bu sadece. Anlamıyordu, karısının ona ihanet etmeye çalıştığını anlayamıyordu. Ben de anneme zaten yeterince ihanet ettiğimi düşündüğüm için bir şey söyleyemedim.

"Annenle diğer kadınları ormandan çıkarmam gerek," dedi nihayet. "Bir mesele var, bir çatışma çıktı. Orası onlar için tehlikeli olabilir. Annen bugün geliyor mu – yani gelecek mi? Orada ne yapıyor?"

"Kadın ayinleri. Halkına özgü danslar." Zihnimi asıl önemli konuya yönlendirmeye çalıştım. "Oraya birini gönderip bir çatışma çıktığını, oradaki kadınların tehlikede olduğunu ona bildirirsen geri gelir bence. Ama kadın haberci gönder oraya baba. Erkekler onlara yaklaşamaz. Kadınlarından bazıları silahlı."

"Ama delilik bu," dedi babam.

Önceki gün ve gecelerde yaşanan saçma sapan şeylerden, yaşadığım endişelerden yorulmuş, gerilmiş, bitkin düşmüştüm. Babama baktım. "On üç yıldır deli zaten!" dedim.

Şairin bana şiirinden okuduğu Troya'nın düşüşü hikâyesinde kralın kızı Cassandra olacakları önceden görüyor ve Troyalıların büyük atı şehre sokmalarını önlemeye çalışıyor, ama onu kimse dinlemiyordu: Üzerindeki lanetti bu, hakikati görecek, bunu söyleyecek, ama onu kimse duymayacaktı. Erkeklerden ziyade kadınların üzerindeki bir lanettir bu. Erkekler hakikatin kendilerine ait olmasını, kendi keşifleri, kendi mülkleri olmasını ister. Babam beni duymadı.

"Bekle," dedi ve odasına gitti. Bekledim.

Maruna hemen dışarı çıkıp avludaki kuyudan bir maşrapa su

getirdi. Suyun her damlasını büyük bir minnetle içtim, önce Penates için döktüğüm bir parça su ile elbisemin kenarına döküp yüzümü silmek için kullandığım bir parça su hariç. Üstüm başım kirliydi, kurumuş terle kaplıydı. Geceki kaçışımızdan sonra üzerimdeki eski, kaba tunik yıpranmıştı ve kir içindeydi, Maruna'nın üzerindeki en sevdiğim pallam ise haşat olmuştu. Maruna'yla palladaki büyük delik ve yırtıklara bakıp üzülürken babam giyinmiş halde yanımıza geldi tekrar. Şaşkın şaşkın bize baktı. "Yıkanman lazım Lavinia," dedi.

"Yıkanırım baba. Ama mesele nedir, kiminle kim çatışıyor, söyler misin lütfen?"

"Troyalılar avlanıyormuş. Venticula ile Laurentum arasındaki ormanda avlanabileceklerini söylemiştim onlara. Yiyeceğe ihtiyaçları var." Durdu.

"Avcılarımızdan onları durdurmaya çalışan mı olmuş?" diye sordum nihayet.

"Geyiği vurmuşlar. Dişi geyiği." Bunu söylerken yüzü gerilmişti. Ne demek istediğini anlamamıştım. Avcılar dişi bir geyiği neden vurmasınlardı ki?

"Silvia'nın geyiği," dedi.

"Cervulus," dedi Maruna fısıltılı bir sesle.

"Hayvan böğründe ok, kan revan içinde evine kaçmış, Tyrrhus'un çiftiğine. Çocuk gibi ağlamış, dediklerine göre. Silvia çocuğunu öldürmüşler gibi çığlık atmış. Onu yatıştıramamışlar. Ağabeyleri ile babası avcıyı cezalandıracaklarına yemin etmişler. Ama geyiği vuran kralın oğluymuş."

"Ascanius," dedim.

Savaş bir çocuğun bir geyiği öldürmesiyle başlıyor.

Suların yükselmeye başladığı sahilde dalgalar birbirlerinin üzerine kıvrılıyordu.

"İsmi her neyse işte." Babamı daha önce hiç bu kadar afallamış bir halde görmemiştim. Söyleyeceklerini kafasında tarttı ve "Tyrrhus'un öfkeden gözü dönmüş, ki öyledir o, öfkelendi mi gözü hiçbir şey görmez," dedi. "O ve oğulları buna çok öfkelenmişler;

çiftlik çalışanlarını toplamışlar, hep beraber avcı grubuyla kavgaya gitmişler. Silahlı. Kılıç, balta ve oklarla. Villia sırtlarında savaşmışlar, Troyalıları bulmuşlar, onları katletmeye çalışmışlar. Ama avcılar savaşçıydı. Prenslerini koruyorlardı. Şeyi öldürmüşler..."

Bir an yüzüme baktı ve başını çevirdi. "Tyrrhus'un en büyük oğlu ölmüş."

İlkin genç Almo ölecek; onu tanıyorsun. Boğazına saplanacak bir ok konuşmasını ve nefesini kanla kesecek.

Ölenin ismini Maruna'nın geyiğin ismini söylerken yaptığı gibi fısıltılı bir sesle söyledim.

"Ve yaşlı Galaesus."

Sonra yaşlı Galaesus ölecek. Zengin ve kontrolü elinde bulundurmaya alışık Galaesus kavgalarını önlemeye çalışacak, aralarına girecek ve çabalarının karşılığı olarak suratı yarılacak.

"İnanamıyorum," dedi babam. "Galaesus araya girmiş, onları sakinleştirmeye çalışmış. Kavga eden delikanlıların sözünü dinleyeceklerini zannetmiş."

Dilim tutulmuştu. Sular yükselirken denizin sığlığında duruyormuş gibi duruyordum ayakta, dalgalar birbiri üstüne binerek geliyor, beni itiyor, dip akıntısıyla ayaklarımın altındaki kumu götürüyordu, ta ki bütün dünya ışıl ışıl olana ve yavaş yavaş kayıp gidene kadar.

Maruna'nın kolunu tuttum, ayakta durmama yardım etti. "Lütfen izin verin gidelim kralım," dedi fısıltılı bir sesle babama. Babam üstümüzün başımızın kirli ve yırtık pırtık, kollarımızın çizik çizik olduğunu nihayet görerek avluya kadar bizimle geldi, kadınlara seslenerek bize yardımcı olmalarını söyledi.

"BUGÜNE KADAR HİÇ ANLAYAMADIĞIM BİR ŞEY VAR, sen ne diyeceksin bakalım," diyorum küçük avluda, Regia'daki dairemizin en iç kısmındaki odamızda otururken. Ilık bir haziran sabahı; basit şeylerden zevk almayı çok iyi bilen kocam, beyaz incir ve yeni sağılmış ballı sütten oluşan kahvaltımız sırasında, er-

ken gün ışığında güneşleniyor.

"Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım," diyor.

"Olamayabilirsin."

"Anlarız."

"Sana sunduğu birlik teklifini kabul ettiğini bizzat gelip belirtmeni istediğinde neden doğrudan babamla konuşmaya gelmedin?"

Soru ilgisini çekiyor. Bir yıl geriye bakmak için yattığı yerden biraz doğruluyor. Mümkün olduğunca doğru konuşmak onun için çok önemli, geçmişteki şeyler hakkında doğru konuşmak her zaman zor olduğu için de konuşmadan önce bir süre düşünüyor. "Yanımda getirmek üzere birkaç hediye denkleştiriyordum," diyor. "Sana layık olacak bir şeyler, bir nişan hediyesi. Priam'ın kupasını, tacını ve asasını göndermiştim. Troya'dan kalma son birkaç şeydi bunlar. Geriye tanrılarımızdan başka bir şey kalmamıştı. Ama dilenci gibi de gelmek istemiyordum size! Euryalus'un annesinin gümüş ipliklerle örülmüş bir şalı vardı, evleneceği zaman gelinine vermek için saklıyordu. Kadıncağız getirip bana verdi!.. Neyse, ben ne hediye getireceğim diye düşünürken, Ascanius evcil bir geyiği vurdu diye bir grup çiftçinin avcı grubumuza saldırdığı haberi geldi. Gyas'ın kolunda ok yarası vardı, adamlarımız iki çiftçi öldürmüştü. Kötü bir haberdi bu. Kötü bir başlangıç. Kralları ne derse desin halk bizi kabul etmeyecek gibi görünüyordu. Drances gemilerin yanındaki kampımıza geldi. Bunu biliyor muydun?"

"Hayır."

"Latinus tarafından gönderildiğini, hatta onun oraya geleceğini Latinus'un bildiğini bile söylemedi. Bizi Tumus'un çiftçilerle olan çatışmayı bütün ülkeyi bize karşı ayağa kaldırmak için kullandığı, savaşçı toplamaları için Volsklar ile Sabinlere, hatta güneydeki Diomedelere haber gönderdiği konusunda uyarmayı kendine vazife edinmişti."

"Drances Tumus'u hep kıskanırdı."

"Bize niye geldi diye merak etmiştim. Ama o zaman onunla birlikte Laurentum'a gitseydim savaşı önleyebilir miydim?"

"Önleyemezdin," diyorum.

Bu kesin yargımı sorgulamıyor. Olağan yollardan bilemeyeceğim bazı şeyleri bilebildiğimi kabul ediyor. Nasıl bildiğimi sormuyor. Ona babamla birlikte Albunea'daki kâhine gittiğimi söylemiştim. Ama ona şairden hiç bahsetmedim. Bundan sonra da bahsedeceğimi sanmıyorum.

Kurgusallığıma inanmak bana zor gelmemişti, çünkü hikâyede çok önemsiz bir yer tutuyorum. Ama ona çok zor gelirdi. Şu anda güneş ışığı altında karısıyla konuşan durgun, evcil, halinden memnun bir adam olsa da, şairin tutkulu, hâkim, arzu dolu, tehlikeli kahramanı, varlığının koşullara bağlı olduğunu, iradesi ile vicdanının etkisizliğini kolay kolay kabul edemezdi. Onun yüreği dindarlığı, inançlılığı, yapılması gereken doğru şeylere itaati, yani *fas*'ı arzuluyor. Vicdanından ziyade bir şaire itaat ettiğini öğrenmek ona ıstırap verebilir – benim gibi, şairin vicdanına itaat edip *fas*'ın peşinden gittiğini bilse bile. İlgilendiği o kadar çok şey varken ve zamanı o kadar kısayken, canını böyle bir şeyle sıkmaya ne gerek var?

Başını sallayarak benimle aynı fikirde olduğunu belirtiyor. "Savaş zamanıydı. Mars yürüyüşe geçmişti... O sırada şehre gitmemin kışkırtıcı olacağını bizzat Drances de söylemişti. Gelemeyişimin sana ve babana olan yükümlülüğümü ihmal etmemden kaynaklanmadığını anlıyorsundur umarım. Öyle mi olduğunu düşünmüştün sen yoksa?"

Bu konuyu daha önce dert etmemiş olsa da, şimdi dert ediyor olması çok tatlı. Onu daha fazla sıkmak niyetinde değilim, ama yine de, "En azından bir haber gönderebilirdin," diyorum huysuzca. "Bohçadakilerle birlikte prensesi de gerçekten isteyip istemediğini merak etmiştim doğrusu."

Görevini ihmal ettiğini düşündüğü zamanlarda hep olduğu gibi dehşete kapılıyor. "Tabii ki," diyor. "İstiyordum tabii ki."

"Aslında böyle düşünmekle haksızlık etmiştim sana. Senden daha avantajlı bir konumdaydım bir kere. Seni daha önce görmüştüm." Silvia'yla onu nehrin kenarında piknik yaparken gördüğü-

mü biliyor; ona bunu daha önce söylemiştim, iki kızın çalılıklar arasına saklanıp bir orduyu gözetlemeleri onu hem çok şaşırtmış hem de eğlendirmişti. "Babam da sana haber gönderebilirdi, ama göndermedi. Neyse, sen kaldığın yerden anlatmaya devam et."

Her an konuşmaya, eskileri yâd etmeye hazırdır. Bir süre düşünüyor yine ve "O gece kararsızdım. Kafam allak bullaktı," diyor. Almak zorunda kaldığı ve halkının hayatının bağlı olduğu kararlardan bahsederken böyle alttan almasından hoşlanıyorum. "Bizi ülkeden atmaya kararlı koca bir halka karşı durabilecek kadar büyük bir kuvvet değildik. Bir çözüm, tekrar gemilere binip gitmek olabilirdi... ama nereye? Gelmemiz gereken yere gelmiştik. O kadarı belliydi. Düşünüp taşınmak için nehir kenarına indim. Düşüncelerim aynı anda her yönde ilerliyordu, ne yapmak gerektiğini bulmaya çalışıyordum. Zihnim ışık yansıtan su dolu bir kâse gibiydi, kâseyi şu veya bu şekilde sallayınca yansımalar tavanda raks ediyor, ama bir türlü bir araya gelmiyordu... Ay ışığının nehir üzerinde kırpışıp dağılışını seyrediyordum... Sonra nehre, Tiber'e dua ettim. Kavakların altındaki sazların arasında dua ederken zihnim duruldu. Sonra nehir bana aradığım cevabı verdi. Düşündüm: Drances nehrin yukarısında Latinus'la müttefik olan, ama bütün Latinlerle arası iyi olmayan Yunanlı bir kralın hükmettiği bir şehir olduğunu söylemişti. Kralı bizim gibi bir yabancıydı. Belki o bize yardım ederdi. Yapılması gerekenin bu olduğunu anladım. Parça parça duran yansımaların hepsi bir araya gelmişti. Biraz uyudum, ertesi gün yanıma birkaç adam alıp iki kadırgayla nehir yukarı gittim. Oğlumu kampımızı sağlamlaştırma göreviyle arkada bıraktım. Gerçek bir sorumluluk alma vakti gelmişti artık."

"Gencecik bir çocuk için bayağı büyük bir sorumlulukmuş."

"Mnestheus ile Serestus yanındaydı elbette. İkisi de iyi askerler. Tecrübeli. Tam yetki vermiştim onlara. Latinlerin askerleriyle müttefiklerini o kadar çabuk toplayıp saldıracaklarını tahmin edememişim ama. Halkıma kaçacak yol bırakmamak için gemilerimizi yakacaklarını da tahmin edemedim. Ah!" Bunu hatırlayınca yumruğunu sıktı ve ıstırap içinde yüzünü buruşturdu. "Kendime

müttefik bulmak için rahat bir sekiz-on günüm var diye düşünmüştüm. Turnus inanılmaz derecede hızlı hareket etti. Müthiş yetenekli bir adamdı."

Öldürdüğün adamı beğenmek kendini beğenmek midir? Onu eleştirmek, özeleştiri midir? "Cesareti vardı, ama karakteri yoktu," diyorum. "Açgözlü bir adamdı."

"Genç birinden bencil olmamasını istemek zordur," diyor Aeneas, kederli bir tebessümle.

"Genç kadınlardan böyle bir şey kolayca beklenebiliyor ama."

Düşünüyor. "Kadınların benlikleri daha karmaşık olduğu içindir belki. On parmakta on marifetleri var. Erkekler bunu geç öğreniyor. O da öğrenirlerse. Ben öğrendim mi bilmiyorum mesela."

Kaşlarını çatıyor, düşünceye dalıyor; en büyük başarısızlığını düşünüyor muhtemelen: Savaşta gözünü kan bürüyüp akılsız, önüne geleni doğrayan bir kasaba dönüşmesini düşünüyor, "Koyunların arasında delirmiş bir çoban köpeği gibi," diyor. Savaşçı olarak sahip olduğu şöhretinin büyük bir kısmı bu savaş deliliğinden kaynaklanıyor elbette. Onunla karşılaşanlar ondan dehşete düşüyordu. Bununla kahramanlarının, bana müthiş bir hayranlıkla anlattığı o askerlerin, Troyalı Hektor, Yunanlı Akhilleus'un cesaretleri arasındaki fark nedir anlamıyorum. Ama ona göre bu bir kusur, yeteneğin kötüye kullanılması, bir *nefas*. Komşularımızdan gelebilecek her savaş tehdidinden çok çekindiğini biliyorum, savaşmaktan nefret ettiği veya korktuğu için değil; bilakis savaşmayı seviyor, ama kendinden korkuyor. Turnus'u öldürmekle cinayet işlediğine inanıyor. Onunla bu konuyu tartışmıştım: Adil bir dövüştü, amansız, kuvvetli bir düşmanın yaşamasına izin veremezdin gibi şeyler söylemiştim ona. Söylediklerimi inkâr edemezdi; sesini çıkarmamıştı. Ama kendini affetmedi.

Yaşlı Vestina revakın altındaki girişte görünüyor, kucağında bebek. Bebek kollarında kıvranıp duruyor, hızlı hızlı çalıştırılan minik bir körük gibi sesler çıkarıyor. "Acıktı kraliçem," diyor yaşlı Vestina sert bir ifadeyle. Onu görür görmez memelerimden süt fışkırmaya başlıyor. "Ver bana," diyorum, onu mememe yerleşti-

riyorum, ama o kadar istekli ki, meme ucunu önce bulamıyor, öfkeyle memeyi yumrukluyor, sinirli sinirli nefes alıp veriyor. "Sen misin açgözlülükten bahseden," diyorum.

Kocamın kara gözleri bana ve Silvius'a huzurlu, karşılık beklemeyen bir şefkatle bakıyor. Sürahiden kendine bir kâse daha ballı süt koyuyor, adak niyetine yere sütten birkaç damla döküyor ve içmeden önce oğlunu selamlıyor. "Sağlığına," diyor.

İNCİR AĞACI PINARINDA GEÇİRDİĞİM ÜÇ GECENİN KİRinden arınmış ve gün ortasında birkaç saat uyumuştum; evin avlusundaki ve çeşitli bölümlerindeki hengâmeden uzun süre dinlenmek mümkün olmamıştı. Konuşmalarda Turnus ismi geçiyordu sürekli. Sonunda kalktım ve neler olduğuna bakmak için dışarı çıktım. Turnus gelmişti, ama tepede onu bekleyen annem için değil. Söylediklerine göre sığırtmaç, çiftçi ve şehir halkından oluşan bir orduyla şehir kapısının önündeydi. Bakmak için gözlem kulesinin çatısına çıktım.

Büyük bir kalabalık vardı ve çayırlardan devamlı yeni birileri geliyordu. Adamların hepsi silahlıydı, kiminin elinde çiftlik aleti, kiminde avcı yayı, kiminde kılıç, kiminde tunç uçlu kargı vardı. Bir araya gelirken bitmez tükenmez uğursuz bir ses çıkarıyorlardı. Damdan, arıların doluştuğu defne ağacının üzerinden bakıyordum. Ama bunlar arıların gelişlerini önceden haber verdiği yabancılar değildi. Latin, Laurentialı, İtalyandı bunlar. Benim insanlarımdı. Benim düşmanlarım.

O akşam boyunca çayırlar silahlı adamlarla doluydu; talim alanının tamamını ve dış tahkimatları kamp yeri yapmışlardı. Ertesi günün sabahı tekrar bakmak için damın ön kapıya bakan kısmına çıktım. Şehir kapısının dışı ile Regia'yı dolduran şehir içindeki kalabalık ikiye katlanmıştı. Arada sırada bir haykırış duyuluyordu. Savaş diye haykırıyorlardı, savaş! Katilleri geldikleri yere gönderelim!.. Bir grubun kalabalığın arasından geçtiğini gördüm; bazıları tanıdığım insanlardı, sığırtmaçtılar. Kana bulanmış beyaz

bir örtüye sarılı uzun ve ağır bir şey taşıyorlardı. "Almo, Almo," diye ağıt yakıyorlardı. "Kardeşimizin intikamını alalım! Ölmüşlerimizin kanı yerde kalmasın!" Aralarında Almo ile Silvia'nın babası Tyrrhus'u fark ettim; saçları bembeyaz, ateş saçan gözleri sabit bakıyor, yanındakiler kollarına girmiş, sendeleye sendeleye yürüyor. Alay, sokaktan Regia'nın kapısına kadar yürüdü. Yüklerini yere bıraktılar. Haykırış şimdi daha da artmıştı, yer gök inliyordu. Sonra Turnus'u gördüm. Kralın evinin önünde duruyordu, yüzü kalabalığa dönüktü.

"Bizi yabancılar mı yönetecek?" diye bağırdı ve kalabalık sokakları zangırdatan gök gümbürtüsü gibi bir sesle "Hayır!" diye karşılık verdi. "Müstakbel karım bir yabancıya mı verilsin?" – "Hayır!" – "Latinus! Latium Kralı! Kapının önündeyim! Adalet istiyoruz! Savaş istiyoruz!" Bunun üzerine hep bir ağızdan "Savaş!" diye bağırdılar.

Bana çok uzun gelen bir aradan sonra Regia'nın kapıları açıldı. İki yanında muhafızları, Drances ve birkaç yaşlı danışmanla birlikte babam dışarı çıktı. Haykırışlar kesildi. Yakındakilerle uzaktakiler "Kral, kral konuşuyor," diye seslendiler.

Damın dekoratif köşe kiremitlerinin arkasına eğilerek saklanmıştım, aşağıya neredeyse tam tepeden bakıyordum, o nedenle babamın başının tepesini görebiliyordum yalnızca; kafasındaki kır saçlar seyrelmişti, kafa derisi görünüyordu.

"Latiumlular, çocuklarım!" dedi babam o güçlü sesiyle ve uzun bir süre bekledi, o kadar uzun ki, tekrar konuşmayacakmış gibiydi sanki. Kalabalık içindekiler ağırlıklarını bir ayaktan diğerine geçirip duruyordu. Derken kral nihayet konuşmaya devam etti, ama şimdi daha çok yaşlı bir adam gibi konuşuyordu. "Bir kehanet dile getirildi. Bir söz verildi. Bizi yöneten sese meydan okursanız, verdiğim sözü bozarsanız, hata yaparsınız. Bu hatanızı kanla ödersiniz. Bunu biliyorsunuz. Size ancak bu kadarını söyleyebilirim. Turnus, eski dostum Daunus'un oğlu, karımın ablasının oğlu, halkımızı bu suça sürüklemeye kararlıysan, sana engel olamam. Sana yalnızca şu kadarını söyleyebilirim: Bunu yaparsan, içinde

son yıllarımı geçirmeyi ümit ettiğim huzur limanından, hasretini çektiğim adil, erdemli bir ölümden mahrum edersin beni."

Sessizlik devam ediyordu. Latinus bir cevap beklemeden arkasına döndü ve Regia'ya girdi tekrar. Muhafızları büyük kapıları arkasından kapatarak Turnus ile hâlâ sessizliğini az çok koruyan kalabalığı dışarıda bıraktı. Derken alçak perdeden konuşmalar ve o meşum ses tekrar başladı, yükseldikçe yükseldi, bütün evi sardı, şehrin içini doldurdu.

Evin arkasındaki sokaklarda başka bir hengâme çıkmıştı şimdi. Damda tek başıma değildim. Maruna, Tita ve birkaç başka kız evin güneydoğu kenarındaki gözlem platformundaydı ve içlerinden biri eliyle doğu kapısını işaret ediyordu. Koşarak yanlarına gittim. Platformdan sokaklara dağılmış başka bir grup gördük: Kimi küstah kimi sakin, kimi utangaç kimi kibirli, hepsinin saçı başı dağınık, kirli, yırtık pırtık togalı ve tunikli kadınlardı bunlar, incir ağacı pınarından gelen Amata ve şürekâsı.

Annem o her zamanki asil yürüyüşüyle Regia'nın önüne kadar geldi. Turnus hemen yanına koştu. Birbirlerine sarıldılar, bir süre konuştular. Çevrelerindekiler yeni bir tezahürata başladı: "Savaş geçidini aç! Savaş geçidini aç!"

Laurentum'un savaş geçidi, şehrin kapılarına çok uzak olmayan küçük bir meydandadır; çerçevesi sedir ağacından, tunç kakmalı uzun iki meşe kapıdan oluşan bir geçittir bu. Geçidin doğusunda Janus sunağı vardır ve çevresi boş bir araziyle kaplıdır. Kapılar daima kapalı ve sürgülüdür; eski, sevimsiz ve anlamsız. Janus şerefine toprağa şarap döktüğümüz her ocak ayının kalendsinde* yapılan hariç, hayatım boyunca orada hiç tören yapılmamıştı. Şimdi ise herkes "Kraliçe, kraliçe savaş geçidini açacak!" diye bağırıyordu. Kalabalık oraya yöneldi. Kalabalığın arasında annemi ve Turnus'un tolgasının sorgucunu bir süre daha seçebildim. Sonra ağaçlar görüşümü kapadı, artık yalnızca bağırtıları duyabiliyordum. Yüksek bir "*Mars! Mavors! Macte esto!*" tezahüra-

* Kalends: Roma takviminde ayın ilk günü. –*ç.n.*

tı duyuldu ve insanlar dans ede ede, savaş geçidinin açıldığını haykırarak ilerlemeye başladı.

BABAMIN REGIA'NIN KAPISI ÖNÜNDEKİ O KISA SÜRELİ görünüşü ben de dahil çoğumuza tahttan feragat etme gibi gelmişti. Resmi bir talepte bulunmuş, ama bir cevap bile beklememişti: "Sana engel olamam," demişti Turnus'a. Bunu söylemiş olduğunu düşündükçe öfkeleniyordum. Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirdi? İktidarını nasıl Turnus'a devredip kös kös eve dönebilirdi?

Şimdi geriye dönüp bakınca, onun Turnus'a değil, kalabalığa, oradaki insanlara, Latinlere seslendiğini düşünüyorum. Ne de olsa iktidar onlardaydı aslında. Turnus izin verdikleri sürece onları kullanabilirdi, ama nasıl ki Latinus onları zaptedemezse, o da zaptedemezdi. Yani Latinus'un talebi onlara yönelikti, daha sonra hatırlamaları ümidiyle dile getirilmiş bir talepti bu. O sırada ise hepsi ateş almıştı, heyecandan deliye dönmüştü. Bir kavga fırsatı, şiddetin patlak vermesi ümidi, intikam, haklı öfke – o sırada bütün gördükleri, bütün istedikleri bunlardı. Her çiftçi yabancılardan nefret eder, şimdi ise ellerini kollarını sallaya sallaya girip Latium'u teslim alabileceğini, geyiği vurabileceğini, prensesle evlenebileceğini, dürüst insanları itip kakabileceğini zanneden ne idüğü belirsiz tiplerden oluşan bir grup vardı karşılarında; baltayı taşa vurduklarını anlayacaklardı. Yaşlı kral onlara karşı çıkmıyordu, ama yenisi çıkacaktı. Rutulialı olmasının ne önemi vardı? Hepimiz Latindik. Biz Batı halkları omuz omuza verir, tarlalarımızı, sunaklarımızı, kadınlarımızı korurduk. Bir kere şu yabancıları denize dökelim de, sonra kendi işimize bakardık.

Latinus savaş coşkusunu eskiden beri biliyordu, o nedenle bu coşkunun ilk taşkınlığına karşı durmaya çalışmanın, düşüncesiz ve umursamaz bir kitleyle konuşmanın beyhude olduğunu iyi biliyordu.

Ama ben barış döneminde büyümüş çocuklardan olduğum için gördüğüm tek şey, ahmaklar sokaklarda böğürürken sarayın-

da saklanan yaşlı bir adamdı. Karısı kraliçe ise o pis köle elbisesi içinde utanmazca sokaklarda sürtüyor, günlük hayatın kutsiyetinin bozulmasını bir zafer gibi kutluyor, her şeyi istediği gibi yapabileceğini sanıyordu.

Ondan kaçabildiğim sürece annem beni eline geçiremeyecekti. İktidarından vazgeçmiş olsa da babam benim direnme ümidimdi. Öteberimi topladım ve Maruna'yla birkaç kadına benimle birlikte evin kadınlar bölümünden kraliyet dairelerine, annemin yıllardır kullanmadığı yatak odalarına taşınmalarını söyledim. Lina, Sicana ve anneme sadık diğer bütün kadınlar, kraliçenin nifakçıları ağır ağır eve dönmeye başlamıştı. Gaia holde kılıcını oradan oraya savuruyordu. Bir daha bu kadınların beni kontrol altına almalarına izin vermeyecektim.

Zavallı Vestina dehşet içindeydi, ağladı, inledi, bana ait olduğum yerde kalmamı emretti, ben kabul etmeyince de cılız bir öfkeyle karşılık verdi, ama onu teskin etmem veya beraberimde götürmem mümkün değildi; sadakati Amata ile benim aramda çok fazla bölünmüştü. Küçük müfrezemle birlikte evin arka hollerinden kraliyet dairelerine girdim ve babamın muhafızından babama, kızının kraliçenin odalarına yerleşmek için kendisinden izin istediğini söylemesini istedim.

Babam beni yanına çağırttı. Drances ve diğer adamlarıyla birlikte kabul salonunda oturuyordu. Onlara salonu terk etmelerini söylemek yerine, ayağa kalktı ve tahtın arkasındaki boşluk yerde konuşmak üzere yanıma geldi. Yorgun görünüyordu, suratı asıktı, yanak ve göz çevresindeki kırışıklıklar artmış gibiydi. "Bu oda değişikliği konusunda bana niye danışmadın kızım?"

"Duyarsa kraliçe izin vermez diye."

"Ona itaat etmen gerekmiyor mu?"

"Ona itaat etmek sana itaatsizlikse hayır."

Kaşlarını çattı, hafifçe yana döndü, öfkesini zapt etmeye çalıştı. "Ne demek istediğini açıkça söyle."

"Elinden gelse, yani onun hükmü altında olsam, beni Turnus'la evlendirir."

Sabrının tükendiğini, bu meseleden kurtulmak istediğini belli eden bir ses çıkardı.

"Beni bu nedenle tepeye götürdü. Onunla orada buluşmak için. Kehanete karşı çıkmak ve Troyalılara teklif ettiğin ittifaka ihanet etmek için."

"Buna..." diye başladı söze, ama annemin savaş geçidini açtığını bildiği için, "Buna cesaret edemez" diyemedi.

"İzin ver seninle kalayım baba. Muhafızlarından biri kapımda nöbet tutsun. Sana ve kehanete itaat etmeye çalışıyorum. Turnus' la evlenmeyeceğim."

Bir süre sonra, "Ondan bu kadar mı nefret ediyorsun?" dedi.

Sesi zayıftı, sorusu zayıftı. Sabırsızlığımı bastırmaya çalıştım. "Beni Troyalı lidere vadettin. O benim kocam. Ondan başka kocam olmayacak."

"Halk bunu önlemek için savaşacak gibi görünüyor kızım," dedi konuyu hafife almak ister gibi bir edayla.

"Baba, ne yapmam gerektiğini biliyorum. Ve yapacağım. Annem bana engel olamayacak, krallığın savaş naraları atan bütün o erkekleri de engel olamayacak." Ancak sen olabilirsin diye geçirdim aklımdan, ama söylemedim. Ne ki bu düşünce kararlılığımı sarsmıştı. "Yapmam gerekenleri yapmama izin ver, bunları yapabilmek için beni koru ne olursun," derken sesim titrek çıktı.

Aklından neler geçiyordu, ne söyleyecekti bilmiyorum, o sırada Drances öne çıktı. Bizi duymuştu elbette, düşüncelerinden her zaman emin olduğu, dilinin kemiği olmadığı ve özgürce hareket edebiliyor olmaktan güç aldığı için, araya girerken izin bile almadı.

"Kralım," dedi, "kızınız haklı, akıllı ve cesur. Turnus, kargaşanın hüküm sürdüğü böyle bir zamanda kraliçenin desteğini kazanır da kehanete ve size karşı gelirse, bu suçun geri dönüşü olmaz. Mahvoluruz! Sabır buyurunuz. Halkımız aklını başına toplayacaktır. Zatıâlinizin de buyurduğu gibi, önce kanın ne renk olduğunu görmeleri gerekiyor. Kızınızı yanınızda emniyete alın, tehlikeden, Rutulialıdan uzak tutun. Muhafızlarınız onu korusun. Kızınız

şerefimizin teminatıdır. Onun şahsında kutsal güçlerimiz yanımızdadır."

Drances her zaman fazla konuşur, fazla ileri giderdi, ama bu defa babamın ona kulak vermesi için hararetli bir şekilde atıp tutması gerçekten de gerekliydi belki.

"Tamam öyleyse," dedi Latinus yavaş yavaş ve düşüne düşüne. "Annenin dairesinde kalabilirsin Lavinia. Kapıya bir nöbetçi koydururum. Ama kraliçeye karşı başka saygısızlık, onun hakkında başka sivri laf istemem. Anladın mı?"

Başımı eğdim, fısıltılı bir sesle teşekkür ettim ve oradan çıktım.

Kralın muhafızlarıyla konuşmak kralla konuşmaktan çok daha kolaydı. Onları bebekliğimden beri tanırdım, Verus'u, Aulus'u, Albinus'u, Gaius'u ve diğerlerini. İçlerinden bazıları bana hâlâ çocukluğumda kullanılan "kamilla" –sunak kızı– lakabıyla hitap ediyordu. Latinus'un savaştığı yıllarda askerlerin içinde en seçkinleri olan bu adamların hepsi orta yaşlıydı, saçlarına ak düşmüştü, tunç göğüs zırhlarının göbek kısmı biraz bombeliydi, yemeyi içmeyi severlerdi, ama zekâları kıvraktı. Regia'nın artık ikiye bölünmüş bir ev olduğunun gayet farkındaydılar. Kraliçeleri hakkında kötü düşünmek istemedikleri halde onların da Turnus'tan benim gibi pek hoşlanmadıklarını öğrendim, içim rahatladı. "Rutulialı, kraliçeyi avcunun içine almış," dedi Verus. "Kardeşinin oğlu olduğu için, onu o :lu gibi görmeye başladı. Onun gözünde Rutulialı hata yapamaz. Anneler böyledir." Amata'dan bana zarar gelebileceğini anladıkları sürece bu durumu nasıl açıkladıkları önemli değildi benim için. Bunu anlamışlardı, zira hiç talep etmediğim halde, görevlerimi yerine getirmek ve ev işlerimi yapmak üzere Regia'da nereye gidersem gideyim içlerinden biri mutlaka yanımda oluyordu.

O günler tuhaf günlerdi, ev halkının yarısı bana yabancıydı. Evin kadınlar bölümüne, yuvarna uzun süre ayak basmadım. Annemden tamamen uzaklaşmış, kendimi bildim bileli tanıdığım kadınlar için bir utanç kaynağı haline gelmiştim. Çoğu yabancıların

reisiyle evlenmekte ısrar ettiğime inanamıyor, bunu neden yaptığımı anlayamıyordu. Amata, benim babama sorgusuz sualsiz, körü körüne itaat ettiğimi söylemelerine, babamın iyice bunadığını kulaktan kulağa fısıldamalarına izin veriyordu. Latinus da kendi köşesine çekilmekle, yemeğini kendi başına yemekle, neredeyse kimseyle görüşmemekle zayıf olduğunu kanıtlar gibiydi. Onu bir tek, evde veya şehirde gerçekleştirilen ayinlerde ona yardım ederken görebiliyordum; şehir kapılarının dışına hiç çıkmıyordu.

Ben de çıkmıyordum, ama ben zamanımın büyük bir bölümünü çatıda ve gözlem kulesinde şehir surlarının dışını seyretmekle geçiriyordum. Orada bazılarının merakından, bazılarının da kötü niyetinden uzaklaşabiliyordum. Evin güneydoğu kenarındaki platforma çıkan merdivenlerin dibinde Verus veya muhafızlardan biri mutlaka nöbet tutuyor olurdu. Şehrin en yüksek yeriydi burası; talim alanını, Tyrrhus'un çiftliğine kadar ovaları, otlakları, koruları, doğudaki mavi tepeleri, bataklıklar arasında kıvrıla kıvrıla kumullara doğru akan batıdaki Lentulus'u görebiliyordunuz buradan. Örekemi alır, Maruna'yla veya kızlardan biriyle yukarı çıkardım; yaz güneşi sıcaklaşmaya başladığı için platforma tente kurmuştuk. Bazen kadınlar bana katılıp katılamayacaklarını sorar ve işleriyle veya bebekleriyle birlikte bir süre platformda yanımda oturmaya gelirlerdi, sanki hiçbir şey değişmemiş, her şey eskisi gibiymiş gibi.

Cesurca bir hareketti yaptıkları, zira hükmü altında oldukları anneme başkaldırmak anlamına geliyordu bu. İçlerinden bazıları bana annemin davranışlarından söz ediyordu; yaptıklarından açıkça endişe duyuyorlardı. Turnus ile müttefiki reisler karınlarını doyursunlar diye her gün şölen sofrası kurulmasını ve hayvan kesilmesini emrediyormuş. Ama reisler kırlarda at sürüp yeni birlikler kurmakla meşgullermiş ve ne kadar kibirli de olsa Turnus da kralın daveti olmadan kralın sofrasına oturmakta tereddüt ediyormuş. Bahaneler ileri sürerek Amata'nın davetini geri çeviriyormuş. Amata da, "Yarın gelir. Hazırlıklı olmalıyız," diyormuş daima. Bu nedenle süpürgeci kadınlarla seyis yamakları her gün en âlâsından

koyun ve sığır eti yiyor diyordu kadınlar, başlarını üzüntüyle iki yana sallayarak bu israfa yazıklanıyorlardı.

Kulede kendimi emniyette hissediyordum. Askerlerin talim alanında talim yapışını, kılıç alıştırmalarını, komutanların emirleri doğrultusunda bir araya gelip birbirlerine hamle edişlerini seyrediyordum. Oğlan çocuklarının oynadığı oyunlara benziyordu. Bazen korkuluk duvarının önünde Verus veya Aulus'la talimleri seyrederdim. Bana gördüğümüz manevraların ne işe yaradığını anlatırlardı. "Trompetleri kullanmıyorlar," demişti Verus. Bir keresinde Latinus bana yıllar önce Etruria'da, Veiialıların takviye kuvvete ihtiyaçları olduğunda, taarruza geçeceklerinde veya geri çekileceklerinde bunları savaş alanında birbirlerine kuş sesleri gibi tatlı, tiz seslerle haber verdiklerini anlatmıştı. Etrüsklü iki trompetçiyi yakalamış, onlara çocuklardan bazılarına bu numaraları öğrettirmiş ve dediğine göre, bu trompet sesleri sayesinde birkaç savaş kazanmış. Ama Turnus yeniliklerden veya yabancıların yöntemlerini kullanmaktan yana değildi belli ki. Askerleri etrafa yüksek sesle emir yağdırıyordu. Köpek havlamasına benzeyen bu sonsuz, boğuk haykırışlar sinirlerimizi mahvediyordu.

Laurentum'un kuzey ve doğusunda kamp kuran askerlerin sayısı günbegün artıyordu. O vahşi Aequialılarıyla birlikte Ufens geldi. Daha vahşi bir grup da Praeneste'den geldi: Adamların başlarında kurt kürkünden başlıklar vardı, bir ayaklarında deri parçası, diğer ayakları çıplak savaşa giden adamlardı bunlar. Bulunduğum yerden reislerin bir arada birbirleriyle istişare ettiğini görebiliyordum; aralarında taliplerimden Ufens ve aslan kürklü başlığıyla etrafa çalım satan yakışıklı Aventinus da vardı. Caere'nin eski tiranı olan Etrüsklü Mezentius, oğlu Lausus'la birlikte Ardea'dan gelmişti. Hain, katil bir tiranın nasıl göründüğünü görmek için Mezentius'a baktım. Bu sert, yaşlı askerden daha uğursuz görünüşlü biriyle karşılaşacağımı sanırdım. Yanından ayırmadığı ince uzun, kara gözlü oğlunu pek seviyordu belli ki.

Turnus, Messapus'un atlı birlikleriyle Soracte'den gelmesini bekliyordu. Messapus nihayet aynı gün, sorguçları kara at kılın-

dan tolgalarıyla Volsklardan oluşan atlı bir birlikte çıkageldi. Şairimin bahsettiği Volsklarla birlikte at süren kadın savaşçıya baktım, ama görmedim. Öyle ya, şairim bana onu kendisinin icat ettiğini söylemişti. Ama hepimizi o icat etmemiş miydi zaten? Bu düşünceyle kendimi rahatlatmaya çalıştım, her şeyin, o bağıra çağıra verilen emirlerin, çarpışan silahların, bileylenen kılıçların, sinirli atların, etraflarına çalım satan adamların, hepsinin yapmacık olduğunu düşündüm. Şairimin son gece bana anlattığı o korkunç ölü listesinin, işte bunun hazırlığını yapıyorlardı. Peki neden, bütün bunlar ne içindi? Evcil bir geyik için mi? Bir kız için mi? Ne işe yarayacaktı?

Savaş olmazsa kahramanlar da olmaz.

Bunun ne zararı olurdu ki?

Ah Lavinia, tam kadınlara layık bir soru.

Ertesi sabah hepsi toplandı, önce şehir surlarına en yakın olan bizim Latinler, sonra Oscalılar, Sabinler, çeteleriyle Volsklar, cephenin önünde Rutullar ve onlara önderlik eden, o muhteşem aygırı üzerindeki Turnus. Birlikler kuzeye, nehre doğru giderken surların üzerindeki kadınlar, çocuklar, yaşlı adamlar onlara tezahürat yapıp çiçekler atıyordu.

Şairim başların nasıl koptuğunu, beyin parçalarının zırhların üzerine nasıl saçıldığını, ciğerlerine kılıç saplanmış askerlerin nasıl yerde sürüne sürüne kanlarını ve hayatlarını kaybettiğini, filancanın falancayı nasıl öldürdüğünü anlatabilmişti. Ölümlü gözleriyle görmediği şeyleri anlatabilmişti, çünkü onun yeteneğiydi bu, ama bende bu yetenek yok. Ben bana söylenenleri ve gördüklerimi anlatabilirim ancak.

Bundan sonra olanlar bana savaştan dönen askerler tarafından anlatıldı ve hâlâ da anlatılır.

Aeneas, takviye kuvvet getirebilirim ümidiyle nehrin yukarısına, Yunan yerleşimine gitmiş. Oraya gideli sekiz gün olduğu halde Troyalılar ondan haber alamamışlar. Kamplarının etrafına derin bir çukur açmış, toprak set çekmişler. Bu tahkimatı nehrin kıvrımına yapmışlar, böylece kamp iki tarafından Tiber'in koruması

altına alınmış; gemilerini toprak setin içinde kalan sahile, kıçtan karaya bağlamışlar.

Latium kuvvetleri kampa taarruz etmiş. Troyalıların içindeki yaşlılar, on yıl süren Troya kuşatmasında yer almış olan kıdemli askerler müthiş, ustaca bir savunma gerçekleştirmişler. Genç Ascanius huruç hareketiyle Latinleri püskürtmekle yetinmiş, zira Aeneas taarruza uğramaları halinde kesinlikle taarruza geçmemeleri yönünde emir vermişmiş. Yetki verdiği reisler onun emirlerine itaat etmişler; Latinler onları tahkimatın arkasına saklanan korkaklar diye alaya alıp kışkırtmaya başlayınca genç Troyalıları zapt etmek çok zor olmuş gerçi. "İtalyan topraklarından istediğiniz bu kadarcık mı?" diye bağırmışlar onlara. "Bu nehir kenarcığı mı? Neden dışarı çıkmıyorsunuz? Gelin de bok yedirelim size!" İkide bir girişi zorlamışlar, setin üzerinden saldırmaya çalışmışlar, ama her seferinde Troyalılar el ele vererek küçük ok ve cirit sağanağıyla onları geri püskürtmüş. Rufus Anso, demir yağmuru demişti buna.

Biz Regialı kadınlar alabildiğimiz kadar yaralı aldık içeriye ve onlara elimizden geldiğince iyi baktık. Rufus Anso, kraliyet toprakları dahilinde, şehrin hemen batısında yaşayan bir çiftçiydi. Şehre yaralı olarak getirilmişti. Benim yaşlarımdaydı. Bir cirit göbeğinin hemen altından vücuduna isabet etmişti; ciriti arkasından çekerek çıkarmışlardı. Şifacı kadınlarımız bana onun öleceğini söyledi. Henüz çok acı çekmiyordu, korkuyordu yalnızca; konuşmak istiyor, yalnız kalmak istemiyordu, bu nedenle o gece onunla oturdum. Annesine haber gönderdim, ama annesi ertesi gün gelebildi ancak. Rufus Anso, "Hava birden kararmıştı, yağmur yağacak gibi. Demir yağmuru gibiydi," dedi.

Bir cirit omzuna yakın yerden koluna isabet etmişti ve bu küçük yaradan diğer yarasından daha çok şikâyet ediyordu. Yaralandığına inanmıyor gibiydi. Bunu adaletsizlik, şanssızlık olarak görüyordu. Bir insan canının yanmayacağı beklentisiyle nasıl savaşa gider, savaşın ne olduğunu zanneder merak ediyordum. Troyalıların savunmasından etkilenmişti, onların iyi savaşçılar olduğunu söylüyordu. Ama ölmeyi değil, öldürmeyi umuyordu; yattığı

yerden düşündü durdu ve bu adaletsizliğe bir türlü akıl sır erdiremedi. Ertesi gün annesi geldi, onu eve taşıdılar; birkaç gün sonra evde sancılar içinde ölmüş.

Silahların insanlara yaptıkları, savaşa dair gördüğüm tek şeydi. O zamanlar henüz insanların birbirleriyle savaşmalarını seyretmek zorunda kalmamıştım.

Hava karardıktan hemen sonra bir haber geldi. Askerleri Troya kampının girişinde gösteri taarruzunda bulunurken, Turnus tek başına nehir kenarındaki toprak setin etrafından dolanmış, bir meşale yakmış ve sahile demirli gemileri tek tek dolaşarak hepsini ateşe vermiş. Kuru ahşap reçineyle kalafatlanmışmış ve gemiler de yan yana duruyorlarmış, gemilerden ilki alev alınca, nehrin aşağısından esen rüzgâr yangının diğer gemilere sıçramasına neden olmuş, çok kısa bir süre içinde gemilerin hepsi yanmaya başlamış. Troyalılar arkalarında yangının nehrin üzerinde yükseldiğini görene kadar Turnus oradan kaçmış. Tek yapabildikleri, halatları kesmek, alevler içindeki gemileri suya itmek ve akıntıyla birlikte sürüklenişlerini, yan yatıp su kesimine kadar yanışlarını ve batışlarını seyretmek olmuş.

Rufus Anso bize bunu aktaran adamı dinleyip, "Bu Troyalılar artık geldikleri yere geri dönemeyecekler gibi görünüyor," demişti. Güzel bir şaka olduğunu düşünmüştü bunun. Yaralı askerlerle Regialı kadınların moralleri ve neşeleri yerindeydi.

Benimse aklım karışıktı ve üzgündüm. Bu kahramanca başarı, halkımın bu zaferi için mutlu olmam gerekmiyor muydu? Kendi insanlarımın arasında, yabancılar tarafından yaralanmış kendi halkımın erkekleriyle ilgilenirken, yabancıların tarafını nasıl tutabilirdim?

Ama amacımız yabancıları İtalya'dan sürmekse, gemilerini yakmak niye? Belli ki Turnus onları imha etmek istiyordu, ülke dışına sürmek değil; tabii eğer bütün bunları düşmana ani bir zarar vermek ve kahramanlık yapmak niyetiyle yapmadıysa.

Latinus'un onlarla yaptığı ve bizim çiğnediğimiz anlaşmayı defalarca düşündüm. Tyrrhus ile çobanlar öfkeyle onlara saldır-

mış, Troyalılar da kendilerini savunmak amacıyla onlara cevap vermişlerdi. Konu orada kapanabilirdi, kapanmalıydı da. Anlaşmadan âlâ kutsal bir şey var mı? Bize ilettikleri kehanete kafa tutmakla kalmayıp en büyük kötülüklerden birini işlediysek, yani bir anlaşmayı bile bile çiğnediysek, topraklarımızın, ülkemizin ilahları nasıl bizim yanımızda olabilirdi ki?

Kafamdan bu düşünceler geçip duruyordu, kalbim parçalanmıştı, perişandı, çevremdeki insanlarla sevinmek istiyor, ama bunu yapamıyordum. Kendimi bir hain gibi hissediyordum, o büyük hatayı ben yapmışım gibi, buna bizzat kendi varlığım ve kişiliğimle ben neden olmuşum gibi. Annem insanın kendi kendine acımasına neden olan o suçluluk duygusunu öğretmişti bana, hayatımın büyük bir bölümünde bu duyguyu hep yaşadım. Çocukça ve yanlış olduğunu bildiğim için bu duyguyla savaştımsa da, o gerginlik ve baskı altında çocuklaşmak, yanlış yapmak, tekrar bu duyguya yenik düşmek çok kolaydı.

Akşam Laurentum'a dönen çok az sayıda asker, ordumuzun düşman kampının etrafına gözcü diktiğini söyledi; gün boyu çıkardıkları işten memnun ve sabah kampa tekrar taarruz edip Troyalıların işini bitirmeye hazır, oturdular, yiyip içtiler. Yani Turnus' un aklında bir plan varsa, bu topyekûn imhaydı.

O gece neler olduğunu, ertesi gün şehre dönen askerlerin anlattığı hikâyelerden ve çok sonra, dost olduğum Troyalı Serestus' un anlattıklarından biliyorum. Serestus o gece kampta, Aeneas'ın topladığını ümit ettikleri müttefik kuvvetler gelene kadar savunmayı sürdürüp sürdüremeyeceklerinin tartışıldığı kasvetli toplantıda yer almış. Onun Pallanteum'dan Etruria'ya geçtiğinden habersiz olduklarından, uzun süre gelmemesinden son derece kaygı duymaktaymışlar.

İki asker, genç Euryalus ile ondan daha yaşlı arkadaşı Nisus toplantıya katılmış, Latinlerin kuşatmasını yarıp Aeneas'a haber ulaştırma görevine gönüllü olmuş. Gemileri kaybetmiş olmanın üzüntüsü, babasının varlığına ve desteğine olan ihtiyacı nedeniyle Ascanius iki askeri birçok övgü ve vaatle göndermiş. Aeneas

kampa dönüp de savaşı kazanınca Euryalus'a ödül olarak Kral Latinus'un sahip olduğu tüm topraklarla birlikte, istediği gibi kullanmak üzere on iki Latin kadın verileceğini söylemiş. Serestus bana bunları söylediğinde kapıldığım öfkeyi hiç unutmam.

İki asker gecenin zifiri karanlığında gizlice toprak seti aşmış, sönmüş işaret ateşlerinin arasından geçmiş, düşmanlarının şarap ve yiyecekle tıka basa bir halde yerde sereserpe uyuduklarını görmüş. Latin kampını hızla aşıp nehrin yukarısına doğru yol alacakları yerde, uyuyan askerleri katletmeye ve içki kupalarıyla zırhlarını çalmaya koyulmuşlar. Kan bürümüş aç gözleri doyana kadar on-yirmi âciz, sarhoş askerin boğazını kesmişler ve çaldıkları şeyleri yüklenip oradan kaçmaya başlamışlar. Bir devriye çalınan zırhların parıltısını görmüş, zırhların çıkardığı sesleri duymuş, peşlerine düşüp onları öldürmüş. Başlarını kesip sırıklara takmışlar ve şafak vakti Troyalıların tahkimat duvarı önünden geçirmişler.

Silvia'yla Troyalıları gizlice seyrederken Euryalus'u görmüştük; otların üzerinde Ascanius'la şakalaşıyordu. Silvia onun için çok yakışıklı çocuk demişti. Annesi başındaki kırmızı takkesini düzeltmişti. Bu kadın Troya'dan oğluna düğün hediyesi olarak getirdiği kumaşı Aeneas'a veren kadındı aynı zamanda. Kadın sırıkların üzerindeki kelleleri görmüş.

Sabahın ilerleyen saatlerinde İtalyan askerleri topyekûn taarruza geçmiş. Troyalılar bütün engellere rağmen bu taarruza karşı koymayı başarmış: Okçuları, hendekten geçmeye çalışan Rutullarla Aequialıları vurup öldürmüş, kılıççıları toprak sete tırmanmaya çalışan saldırganları kılıçlarıyla karşılamış ve onları geri püskürtmüş. Troyalılar o kadar iyi savaşmışlar ki, öğleye doğru askerlerimizin yarısı hendeği ve seti aşmaktan vazgeçip geri çekilmiş. O kadar iyi savaşmışlar ki, genç Troyalılardan bazıları savunmada kalmaktan sıkılarak zafer naraları atmaya başlamış ve dışarı çıkıp düşmanı püskürtmek için kampın kapılarını açmış. Turnus, askerlerinin takip edip etmediğine bile bakmadan tamamen korkusuzca açık kapıdan içeri dalmış. Tek başına düşman kampını yarıp geçmiş, öldürme hırsıyla o kadar doluymuş ki, Tro-

yalılar ondan kaçmış, bu şekilde nehre kadar gitmiş. Üzerinde zırh olduğu halde suya atlamış, akış yönünde yüzmüş ve sahile, dostlarının yanına ulaşmış.

Pervasızca yapılan bu kahramanlık günün son olayı olmuş. Her iki ordu da yıprandığından iki kamp o akşam sessizmiş.

Yaralı askerler Laurentum'a getirildikçe veya kendi başlarına geldikçe bütün gün ve akşam kamptan haber aldık. Karanlık çöktükten sonra bile topallaya topallaya geliyorlardı. Bazıları yaralı değildi, yorgundu veya korkmuştu yalnızca; kuşatmayı, savaşı terk etmişlerdi, bir süreliğine savaşmak istemiyorlardı. Evleri şehrin içinde veya yakınlarında olan, yakınlarda evlerine alıp onlarla ilgilenebilecek akrabaları olan Latinlerdi bunlar. İçlerinde Rutuliali, Aequiali veya Volsk yoktu.

Krallığın sığırtmaçlarından Urso baldırında kılıç yarasıyla geldi. Ona Tyrrhus ile oğullarını, Silvia'nın hayatta kalan iki kardeşini sordum. Hepsinin her iki gün de savaşta yer aldığını söyledi. "Yaşlı adam yaban domuzu gibiydi, deli gibi öfkeliydi, ama bitkin düştü," dedi. Urso'yu pek tanımazdım, kadınlardan biri bana adımla hitap edene kadar o da beni tanımadı. Sonra bana baktı, yüzü kızardı, yüzünden terler boşandı. Dirseğine dayanarak kalktı. "Hepsi senin yüzünden kadın," dedi. "Bizim Almo'yla neden evlenmedin veya Kral Turnus'la? Bütün bu ölümler bir kızın afra tafrası yüzünden!"

Kadınlar çekindiler ve hemen yanına gidip alçak sesle susmasını söylediler. "İlişmeyin ona, benim için savaştı," dedim. Sesim titriyor, konuşurken utanç ve kızgınlığın o korkunç kızarıklığı yüzümü, bütün vücudumu sarıyordu. "Yapmam gerekeni yapıyorum Urso," dedim. "Hepimiz bunu yapıyoruz." Urso yattığı yerden bana baktı, ama başka bir şey söylemedi.

Avluyu revire çevirmiştik, yaralı askerle dolmuştu şimdiden. Kadınlar alçak seslerin ve iniltilerin arasında, yağ lambalarının ılık gece içinde, ulu defne ağacının hiç durmadan hareket eden yapraklarının altından gelen ışıltıları arasında bu askerlere bakıyordu. Evin kadınlar bölümü kapalıydı, annem orada kalıyordu. Sorul-

duğunda erzak istiyordu, ama bütün gün dairesinden dışarı çıkmıyordu.

Ertesi sabahın erken saatlerinde, güneşin doğuşundan çok önce, annemin revak altında kraliyet dairesine doğru tek başına yürüdüğünü gördüm. Kapıda nöbet tutan Verus onu görünce başını eğerek selam verdi. Annem içeri girdi. Ölmekte olan bir askerin yanında tuttuğum yarı uykulu nöbetten kalkıp annemin peşinden gittim. Bunu neden yaptım bilmiyorum. Babamı ondan korumam gerektiğini düşünmüştüm belki de.

Koridora vardığımda annemin, babamın odasından gelen sesini duydum; tonu yumuşak ve tatlıydı önce, sonra giderek sertleşti, ürkütücü bir hal aldı. "Çok geç sayılmaz Latinus," diyordu. "Yabancılar bugün yok edilecek. Daha fazla dayanamazlar. Reisleri nehrin yukarısına kaçmış. Geri dönmeyecektir! Turnus'a haber sal. Ona oğlun olduğunu, kızının kocası olduğunu söyle. Bütün iktidarı ona ver. Neden vermeyesin ki? İktidarından vazgeçtin. Neden daha fazla geciktiriyorsun? Neden Regia'da saklanıyorsun? Dışarı çıkıp savaşı seyredebilirdin en azından! Ucundan da olsa ülkeyi kurtarmanın şerefine ulaşabilirdin! Yabancılar gelip de seni ve Lavinia'yı kurtarır diye mi saklanıyorsun burada? Onların Turnus'u gerçekten yenebileceğini mi sanıyorsun?" Annem "Turnus" adını müthiş bir şevkle söylemişti.

Karanlık koridorda, kapının hemen yanında duruyordum. Yatak odasının içi daha da karanlık olmalıydı.

"Ne istiyorsun Amata?" Babamın sesi yeni uyanmış olmaktan dolayı kalın çıkmıştı, alçak sesle ve ağır ağır konuşuyordu. "Ne istediğini sanıyorsun?"

"Kalan bir parça şerefimizi korumanı istiyorum. Turnus'un kayınpederinden utanacak olması utanç verici! Kalk ve oraya git. Kral gibi davran."

"Ne yapacağım?"

Bunu duyunca ben de utanç duymuştum.

"Kral gibi davranamıyorsan bir kere olsun erkek gibi davran. Kral nasıl olurmuş öğrenmek istiyorsan Turnus'a bak."

Bir sessizlik oldu, sonra hareket edildiğini duydum, karanlık odanın içinde bir yer değiştirme veya itiş kakış sesi, sonra da annemden keskin bir "Ah!" nidası geldi.

"Yeter," dedi babam daha alçak bir sesle, ama farklı bir tonda. "Turnus adını duymak istemiyorum artık. Benim oğlum değil, senin de değil. Lavinia'nın kocası değil o. Veya senin. Şimdi git odana hadi. Sessiz ol. Turnus'a artık haberci falan gönderme. Adamlarım habercileri engelledi. Troyalılar yenilse bile, bu durum Turnus'u Latium'un kralı yapmaz. Onu asla Latium'un kralı yapmayacağım. Sen de öyle! Git şimdi."

Bütün bu konuşma sırasında babam annemi tutuyordu sanırım, konuşması bittiğinde annemi odasından dışarı attı; annem dışarı sendeleyerek çıktı, az kalsın düşüyordu. Hemen kapıya yöneldi tekrar, ama babam ona bir şekilde gözdağı vermiş olmalı, zira annem durdu, yumruklarını sıktı, göğsünün hizasında yumruklarını sallayarak anlayamadığım kırık dökük bir şeyler söyledi. Canı yanmış bir köpeğin iniltilerine benzer tuhaf bir inilti eşliğinde arkasını dönüp gerisin geri koridorda koşmaya başladı. Kapının hemen yanında durduğum halde beni görmemişti. Titremekten hareket bile edemiyordum, ama sonunda yavaşça karanlık kapı aralığının önünden geçmeyi başardım ve annemin arkasından, yaralılarla, ölmekte olan adamlarla dolu avluya doğru yürüdüm. Ağarmakta olan gökyüzü küçük lambaların ışıklarını sönükleştirmeye başlamıştı.

"EN KÖTÜ AN MI?" DİYOR AENEAS DÜŞÜNCELİ DÜŞÜNceli. "En kötü an, Etrüsk gemileri içinde nehir yukarı ilerlediğimiz andı; elimdeki birkaç asker, Yunanlı Evander'in beraberimde gönderdiği askerler ve Caereli Etrüsklerle birlikte. Kampımıza gün doğumunda ulaşacağımı umuyordum. Neler olduğunu bilmiyordum tabii, ama endişeliydim. Genç Pallas, Kral Evander'in oğlu, bütün gece çevremden hiç ayrılmamıştı, konuşup durmuş, bana sorular sormuştu."

"Çocukken onu tanırdım," diyorum. "Beni Pallanteum yakınlarındaki bir kurt inine götürmüştü."

"İyi bir çocuktu. Çok heyecanlıydı, ilk savaşından önceki gece. Zavallı çocuk, zavallı Evander... Neyse, Pallas konuşup duruyordu, derken bir şeylerin yanlış olduğu hissi içimde büyüdükçe büyüdü. Hava ağarmaya başladığı sıralarda nehir geçidine vardık. Suyun içinde etrafımızdan bir şeylerin aşağıya doğru sürüklendiğini gördüm. Nehrin yukarılarından fırtına nedeniyle kopup sürüklenmiş kütükler herhalde diye düşündüm. Ama kütükler simsiyahtı. Sonra pruvamıza büyük bir kütük çarptı. Bir geminin kıç kısmıydı, kavrulmuş, paralanmıştı. Nehir akıntıyla birlikte sürüklenen yanmış gemi parçalarıyla doluydu.

"Caereli Tarchon ile Astur yanıma çıktı, biraz sonra Astur, 'Bunlar sizin gemilerden mi?' diye sordu. Evet dedim. Sonra *Ida*'nın gemi başı figürünü sürüklenirken gördüm. Achates de yanımdaydı, bir süre sonra, 'Bütün donanma yanıp gitmiş olmalı,' dedi. Ben de öyle olduğunu düşünüyordum.

"'Hiç ceset yok,' dedim. Çünkü gemi parçalarından başka bir şey yoktu. Ama bunda sevinecek bir taraf yoktu. Görünüşe bakılırsa kampımızı ele geçirmişler, gemileri yakmışlar, insanları katletmişlerdi.

"'Sizi kaybedilmiş bir savaş için buralara getirmiş olabilirim,' dedim, ama o başını salladı ve 'Dur bakalım,' dedi. Etrüskler tuhaf insanlar, bir ayakları öbür dünyada yaşıyorlar sanki. Böylece, yanaştığımızda kıyıdan ok atılabilir düşüncesiyle zırhlarımızı giydik ve yanmış tahta parçalarıyla dolu nehirde akıntıya karşı kürek çekmeye başladık. Burnumuza yanık kokusu geliyordu.

"Güneş doğarken uzun nehir kıvrımını geçtik. Kalemizi, kampımızı gördüm. Gemiler yok olmuştu, ama toprak tahkimat duruyordu ve üzerinde adamlar vardı, nöbetçiler, Troya tolgaları vardı başlarında. Yüreğim hop etti, kalkanımı olabildiğince yükseğe kaldırdım ve kamptaki halkıma seslendim. Günün ilk ışığı tunç kalkanı ışıl ışıl parlattı. Sahildekiler sesime karşılık verdi, sonra kamptakilerin hepsinden büyük bir uğultu duyuldu. Ölmemişlerdi, uyu-

muyorlardı. Hazırdılar. Ondan sonra bütün bunların sonucu ne olur diye hiç endişelenmedim."

Aeneas'ın sözlerini şairin sözleri kadar net hatırlıyorum. Her kelimeyi hatırlıyorum, çünkü bu kelimeler hayatımın dokusunu, varlığımın dokunduğu çözgüyü oluşturuyor. Aeneas'ın ölümünden beri yaşadığım hayat, tezgâhtan bitmemiş olarak çıkan bir kumaş, hiçbir şey meydana getirmeyen şekilsiz bir iplik yumağı gibi görünebilir, ama öyle değil; çünkü zihnim mekik gibi daima başlangıç noktasına geri dönüyor, örüntüyü buluyor, yoluna onunla birlikte devam ediyor. Ben iplik eğiricisiydim, dokumacı değil, ama zamanla dokumayı öğrendim.

TURNUS'LA İLGİLİ ŞÖYLE BİR YARGIYA VARDIM: ÂNIN ötesini göremiyordu. Acil durumlarda verdiği tepki ani, etkin ve tamdı; zorlandığı ve başarısız olduğu kısım, bir planı takip etmek, bir amaca bağlı kalmaktı. Aeneas ise bunda üstündü elbette. Acil durumlarda, karar verme ânında Aeneas tereddüt edebilir, kafası karışabilir, olayın sonucunu düşünerek çelişkili iddialar ve olasılıklar arasında kalabilirdi: Kararsızlık içinde kıvranırken, bulana kadar amacını, kaderini ararda. Ardından kararını verir ve ona göre eyleme geçerdi. Eylem halindeyken amacından sapmazdı. Sonrasındaysa bazen yaptıklarından acı duyar, vicdanını müteradiyen sorgular, doğrusunu yaptığına asla kani olmazdı.

Oysa Turnus ileriye bakmadığı gibi arkasına da bakmazdı asla.

Gerçekten korkusuz biriydi sanırım: Ama korkusuz bir insan, insanı insan yapan meziyetlerin birinden yoksun demektir. Askerler onun o muazzam cesareti nedeniyle peşinden giderlerdi, ama o onların sorumluluğunu üzerine almazdı. Bir olaya hiç düşünmeden tepki veriyor, bu yüzden de olay onu oradan oraya sürüklüyordu; ne yapılması gerektiğini kestiremiyor, anlık arzulara göre hareket ediyordu. Böylece bir anlaşmayı hiç düşünmeden iki kere bozmuştu. Savaş alanını birkaç kez terk edip askerlerini öndersiz

bırakmıştı. O amansız durumla karşı karşıya kalınca da panik içinde hareket eder gibiydi. Ama o zaman bile hissettiği şey korku değildi. Hesap günüyle yüzleşen pervasızlıktı bu.

Kendini affetmeyen Aeneas böyle dengeli bir yargıda bulunmama bile izin vermiyor; Turnus için "Gençti," diyor yalnızca.

Turnus beklenmedik şeyler de yapabiliyordu elbette. Gündoğumunda nehir yukarı seyreden Etrüsk gemilerini görür görmez Rutullar ile müttefiklerini toplamış, Aeneas ile müttefikleri karaya çıkarken bir muharip kuvvetle onlara karşı koymaya çoktan hazırmış.

Gemilerden bazıları Troyalıların tahkimat duvarı içinde kalan yere yanaşabilmiş, ama akıntı diğerlerini tahkimat duvarının dışına sürüklemiş, bu gemilerden karaya çıkan askerler Turnus'un askerleri hücuma geçtiğinde kendilerini son derece dezavantajlı bir konumda buluvermişler. Gemilerdeki okçularla ciritçiler onları demir yağmuruyla korumuş, Troyalılar da onları savunmak için kamplarından fırlamış. Birçok İtalyan, Troyalı, Yunanlı, Etrüsk o günün öğle vaktini görememiş. Can almalar hiç durmadan devam etmiş. Nehrin karşı kıyısında, yeşil otlaklarda ve sahildeki çalılıkların içinde savaşmışlar. Liderlerinin dönüşüyle Troyalıların cesareti muazzam artmış, Aeneas onları dağılmalarına neden olabilecek hücumlardan alıkoymak zorunda kalmış, zira yeni takviye kuvvetlerine rağmen sayıları çok azmış. Serestus'un dediğine göre, Aeneas onları kamplarıyla Etrüsk gemileri etrafında iyi bir savunma düzeni içinde tutmuş; ihtiyaç duymaları halinde geri çekilme imkânına sahip olmuşlar böylece. İnsanın insanla çarpıştığı savaş o sıcak haziran günü boyunca, saatlerce devam etmiş.

Turnus, kendisine karşı Troyalılarla ittifak kurduğu için Evander'e ateş püskürmüş. Evander'in oğlu Pallas'ın genç Lausus'la teke tek savaştığını görünce bir intikam fırsatı yakaladığını düşünmüş. Bunun kendi savaşı olduğunu söyleyerek Lausus'u kenara itmiş. Pallas savaşmak üzere cesurca atılmış, ama Turnus tunç uçlu meşe kargısını çocuğun önce kalkanına, sonra da vücuduna kakmış. Sonra yerde yatan çocuğun yanı başına dikilip, "Oğlunu hain

babasına hak ettiği şekilde teslim edin," demiş; ölmekte olan çocuğun üzerine tek ayağıyla basmış, çocuğun omzunda çapraz asılı olan altın kaplamalı ağır kılıç kemerine var gücüyle asılarak koparmış. Sonra da bu savaş yadigârını elinde sallayıp kahkahalar atarak oradan uzaklaşmış.

Aeneas bunu duyunca küplere binmiş. Serestus'a Troyalıları toplamasını söyleyerek Turnus'u aramaya çıkmış. Yolda karşısına çıkanları, sağındakini solundakini, acımasızca, amansızca öldürmüş. Kuzuların içindeki delirmiş çoban köpeğine dönüşmüş. Latinler önünden, Troyalıların kampta Turnus'tan kaçıştığı gibi kaçışmışlar.

Ama Turnus hiçbir yerde yokmuş. Pallas'ı öldürdükten sonra ortadan kaybolmuş. Konuştuğum kişilerin hiçbiri Aeneas'ın savaş alanında onu fellik fellik aradığı, ona meydan okuduğu, ona gelip kendisiyle savaşmasını haykırdığı o uzun saatler boyunca Turnus'un neler yaptığını bilmiyordu. Tepede bir yerlerde dinlendiği, soluklandığı şüphesiz, ama bunun için tuhaf bir zaman seçmişti.

Aeneas'la yüz yüze karşılaşan Etrüsklerin eski tiranı Mezentius olmuş. Dövüşü seyretmiş olanlar ikisinin denk savaşçılar gibi dövüştüğünü söylediler. Aeneas kargıyla yaşlı adamı uyluğundan yaralayınca, Mezentius'un askerleri etrafını sarmış, onu bir ata bindirmiş, oğlu Lausus da bu geri çekilme hareketini korumuş. Genç olmasına rağmen Lausus cesurca Aeneas'ın üzerine yürümüş. Aeneas saldırmaya kalkışmaması için Lausus'u uyarmış ama boşuna; bunun üzerine tek bir kılıç darbesiyle onu öldürmüş. Sonra Mezentius'un peşinden nehir kıyısına gitmiş. Oğlunun öldüğünü söylediklerinde yaşlı tiran dönüp Aeneas'a, "Gel hadi! Ölsem ne fark eder artık?" diye seslenip hücum etmiş. Aeneas Mezentius'un atını iki gözünün ortasına indirdiği bir kılıç darbesiyle öldürmek zorunda kalmış. Zaten yaralı olan yaşlı adam düşen atın altında sıkışmış halde bir ayı gibi dövüşmüş, ta ki Aeneas boğazını kesene kadar.

Dövüşü gören çoğu İtalyan, Troyalı liderle neden Turnus'un değil de Mezentius'un dövüştüğünü sormuşlar birbirlerine.

Aeneas'ın öfkesi geçmiş. Pallas'ın yattığı yere dönmüş ve göz-

yaşları içinde, çocuğun cesedinin sarmalanıp babası Evander'e gönderilmesini emretmiş, ama şairin dediği gibi kurban edilecek kölelerle birlikte değil, bir şeref kıtasıyla birlikte; şairim kendi İtalyan halkının böyle barbarca bir şeyi yapacağını nasıl düşündü bilmiyorum. Yunanlılar olsa başka. Gene de şairimin söylediği her şey doğruydu, hâlâ da doğru, bu doğruluğun içinde ufak tefek hatalar olsa da. Kendimle ilgili bölümleri anlatırken büyük kumaş üzerindeki bu ufak tefek yırtıkları onarmaya çalıştım. Neyse, Aeneas daha sonra askerlerini savaş alanından çekmiş. İtalyanlar o sırada zaten geri çekilmekteymiş, Troya kampının etrafındaki kuşatma mevzilerine doğru değil, kilometrelerce uzağa, şehre doğru.

Laurentum da yaralı asker ve mültecilerle dolmuştu, daha da gelmeye devam ediyordu. Her yerde bitkinlik, şaşkınlık, amaçsızlık duyguları hâkimdi. Ama Turnus geldiğinde bu ruh halinden habersiz gibiydi; o güzel aygırıyla şehrin kapısından geçti, Regia'nın önündeki sokakta attan inip dizginleri bir seyise verdi ve uzun sorguçlu tolgasının içinde dimdik, Pallas'ın altın kaplamalı kılıç kemeri omzunda ışıl ışıl, yakışıklı ve mütebessim içeri girdi. Gözlem kulesinden onun Massapus ve Rutulialı müneccim Tolumnius'la birlikte gelişini izledim. Hemen sonra annemin yaralıların derme çatma yatakları arasından acele acele avluyu geçip kabul salonuna gittiğini gördüm. Bunun üzerine aşağıya indim. Babam dairesinde değildi, saklandığı yerden çıkmış, Turnus ile diğer reisleri karşılamaya gitmişti demek ki. Sevinmiştim. Regia'daki insanlar için yapılması gereken çok şey vardı, bütün akşam bu işlerle uğraştım, ta ki Drances beni zahire ambarında buluncaya kadar.

Drances'ten pek hoşlanmazdım. Babamın dost çevresini oluşturan o yaşlı savaşçı çiftçiler ve danışmanlar gibi değildi. Yumuşaktı, yanardönerdi, hevesliydi. Fikrini onlar gibi koca bir kaya misali koymuyordu masaya ve hiç kimseye fikrini benimsetmeye çalışmıyordu; görüşlerinin pek bir ağırlığı yok gibiydi, hafif, uçucu, önemsiz kelimelerden ibaretmiş gibiydi; ama genellikle istediğini elde ederdi. Şehirliydi, politikacıydı. Onun gözünde annemle ben, taktik açıdan önemli konumlarda olan önemsiz kişilerdik.

İdare edilmemiz gerekirdi. Kadınları köpek veya koyun gibi, başka türlerin üyeleri gibi görürdü; ona göre kadınları ancak işe yarar veya tehlikeli oldukları zaman hesaba katmak gerekirdi. Annemi tehlikeli, beni ise gözardı edilebilir biri olarak görüyordu, tabii işine yarayabileceğim durumlar haricinde.

Ne ki ilişkiler konusunda çoğu erkekte olmayan, daha ziyade kadınlara özgü keskin bir algılama yeteneğine sahipti. Amata'dan korktuğumu, ondan kaçıp kraliyet dairelerinde saklandığımı, Amata'nın Turnus'a âşık olduğunu, benim olmadığımı, babamla annemin kavga ettiğini biliyordu. Bütün bunlar ona malzeme sunuyordu. Benim Turnus'la evlenmeme daima karşı çıkmıştı, Turnus'u Latinus'un iktidarına karşı bir tehdit olarak görüyor, bu tehdidin Amata'nın onu kayırmasıyla daha da büyüdüğünü düşünüyor ve Turnus'un o göz kamaştıran, tepeden bakan erkekliğini kıskanıyordu sanırım.

Zahire ambarından çıkarken Drances beni durdurdu ve etraftaki insanların duymayacağı bir sesle, "Latinus'un kızı," dedi, "babanız sizi Rutulialıya vermez korkmayın. Kralımız anlaşmanın bozulmasına engel olamaz belki, ama bunun sonunda istenmeyen bir evlilik de olmayacaktır. Emin olunuz."

Ona teşekkür ettim ve gözümü yere dikip bekledim. Hakkımda ne düşündüğünü biliyordum, hiçbir şeyden anlamayan bir kız, herkesin uğrunda savaştığı bir hiç diye düşünüyordu.

Yine de söylediği şeylerden dolayı ona minnettardım. Savaş umdukları gibi gerçekleşmediği ve pek çok kişi anlaşmanın bozulmasından ve kehanete hakaret edilmesinden dolayı endişeli olduğu halde, halkın çoğunluğu kraliçe ile kahramanına yabancılara karşı arka çıkıyordu. Annemle babamın tercihinin benim tercihim olduğunu zannediyorlardı. Babamın zayıflığı yalnız kalmama, tecrit edilmeme neden olmuştu; hakikati söyleyebileceğim, yüreğimden geçenleri anlatabileceğim kimse yoktu. Maruna sadıktı şüphesiz, ama yükümü zayıf birinin omuzlarına yükleyemezdim. Yüreğimden geçenleri bilirdi o, ama bunları açıkça konuşamazdık onunla.

Ertesi sabah Latinus Troya kampına haberciler göndererek onlardan törelerin yerine getirilmesi, ölülerin gömülmesi için ateşkes talep etti. Bütün nehir kenarında ve daha iç kesimlerde bir buçuk kilometre boyunca cesetler vardı.

Habercilerden biri Drances'ti. Laurentum'a dönünce Drances özellikle benimle görüştü, bana Troyalılarla yaptıkları toplantıyı anlattı. "Troyalı lidere ölülerle bir alıp veremediği olamayacağına göre, cenazeleri uygun bir şekilde gömmemize izin verir mi diye sorduk, zira bu insanlar onların ev sahibi ya da kayınpederi olabilirdi. Hemen ve lafı dolandırmadan cevap verdi: 'Ölüler için huzur istiyorsunuz, yapabilsem bunu yaşayanlar için yapmak isterdim! Neden savaşıyoruz? Turnus kralının anlaşmasına saygı göstermeyecekse, bizi Latium'un dışına sürmek istiyorsa, o halde alsın kılıcını gelsin benimle teke tek dövüşsün. İkimiz bütün bu ölümlerin önüne geçebilirdik!' Ah, onu bunları söylerken görecektiniz – sizi vadettikleri bu adam ne müthiş bir adam!"

"Onu gördüm."

Bunu duyunca Drances afalladı. Bakakaldı.

"Geldikleri günün ertesinde tepeden kamplarını gizlice gözetlemiştim," dedim. "Aeneas uzun boylu, geniş göğüslü, koca elli bir adam. Konuşması yumuşak. Gözleri alev alev, dumanlı ve alev alev, çünkü şehrinin yandığını görmüş."

Drances bana bakmaya devam ediyordu. Köpek konuşmuştu.

"Doğruyu söylüyorsunuz kralın kızı," dedi nihayet.

İğime baktım ve onu yere bıraktım, iğ yere düşerken yünü büküp iplik haline getirdim. "Bana toplantıyı anlatmaya devam edin lütfen."

Drances kendine çeki düzen verdi ve konuşmasına devam etti. Dediğine göre, Aeneas'a teşekkür etmiş ve Latinus'la yaptıkları anlaşmanın tekrar yürürlüğe girmesini sağlayacağına söz vermiş. "Ona, 'Turnus isterse kendine müttefik arasın. Kendi Troya'nızı burada, bizimle birlikte kurmanızda size yardım ederiz!' dedim. Böylece on iki günlük ateşkes anlaşması yaptık. Troyalılar Turnus'un Latium hükümdarlığını hâlâ devralmadığını biliyorlar

artık. Kârlı bir gündü. Turnus ile Messapus savaş kararı alsa bile halkımızın savaşmak isteyeceğini hiç sanmıyorum."

"Buna kral karar verebilir ancak," dedim fısıltılı bir sesle.

"Tabii, pek tabii. Yüreğinizi ferah tutunuz Lavinia! Babanız kehanete asla karşı gelmez!"

Haddini iyice aştı, diye düşündüm. Başımı hafifçe eğip selam verdim ve yanından uzaklaştım. Köpeği okşayabilirdi, ama köpek ona kuyruk sallamaya hiç niyetli değildi.

O GÜN ÖĞLEDEN SONRA KÖYLÜLER, ŞEHİRLİLER EVLERinden çıktılar ve oğullarını, babalarını, kardeşlerini çayırlarda cansız yatar halde buldular. Bazıları yıkamak, matemlerini tutmak ve gömmek üzere ölülerini alıp eve götürdü. Bazıları sevdiklerinin can verdiği yerde cenaze ateşi yaktı; öyle ki o akşam, Laurentum'un kuzeyindeki çayırlar alev kümeleriyle doldu, yıldızlar dumandan zor seçilir oldu. Latium'un bütün oduncuları ormandan odun getirdi ve ertesi gün, evleri uzakta, cesetlerinin gömülmek üzere götürülemeyeceği kadar uzakta olan askerler için şehir surlarının dışına dev bir cenaze ateşi yakıldı. Cenaze ateşi gün boyu yandı. Şehrin üzerine tıpkı o duman gibi karanlık ve ağır bir keder çöktü.

Troyalıların ölülerini nehir kıyısında yaktıklarını öğrendik. Cenaze törenini görenler, gençlerin cenaze ateşinin etrafında üç kez koştuğunu, sonra atlıların ateşin etrafında üç kez tur attığını, bütün bunlar olurken insanların yüksek sesle ağladığını ve ateşe deniz kabuğu attığını söylediler. Savaşçılar düşmandan ele geçirdikleri silahları dostlarını yakıp kül eden ateşe atmışlar. Törenleri bizimkine benzemiyorsa da arada epey benzerlik vardı aslında, bize yabancı bir şey içermiyordu.

Sonraki günler tuhaf bir belirsizlik ve atalet içinde geçti. Regia ile Laurentum civarındaki evlerdeki yaralılarla ilgilendik; kimi iyileşti, kimi öldü. Troyalılardan bir haber gelmedi. Aeneas'ın Turnus'la teke tek dövüşme ve anlaşmayı yeniden yürürlüğe koyma teklifi konusunda bizim ne diyeceğimizi bekliyorlardı belli ki.

Ama babam ona haberci göndermedi. Halkı gibi o da ne yapacağını bilmez haldeydi.

Drances, Aeneas'ın ona söylediklerini etrafa yaymıştı, çoğu insan yaşadığı üzüntünün etkisiyle öfkelenmiş ve bu savaşın uğursuz bir savaş olduğunu haykırmaya başlamıştı. Turnus'un hatasından oldu, Latinus'un yaptığı anlaşmayı bozdu, diyorlardı. Turnus kralın kızına talipse, o zaman gitsin Troyalıyla teke tek dövüşsün, bu dövüş çok cana değil bir cana mal olsun. Ama yabancılardan korktukları için, savaşın kurtuluşumuz olduğunu, Troyalılarla müttefiklerinin topraklarımızı işgal etmeye geldiğini, Latinus'un Latium'u ancak Turnus'u kuvvetlerimizle birlikte işgalcilerin üzerine gönderip onları yok ederek veya dışarı atarak kurtarabileceğini söyleyen de çok kişi vardı.

Latinus nihayet danışmanlarını huzura çağırttığında, adamlar da aynı bölünmüşlük içindeydi. Akabinde, güneyde bir şehir kurmuş olan Yunanlı Diomedes'ten gelen kötü haberi öğrendiler; Diomedes asker talebimizi reddetmişti. Elçilerimize münasip bir dille, Troyalılarla savaşmak istemekle aptallık ettiğimizi bildirmiş. "Onlarla on yıl savaştık," demiş, "yenmemize rağmen içimizden kaç kişi evine döndü? Zaferimiz bize yıkım, ölüm, sürgün getirdi. Aeneas alelade biri değildir. Beraberinde tanrılarını da götürür. Onunla barış içinde olun, onunla olan anlaşmanıza sadık kalın, kılıçlarınızı kınına sokun!"

Amata'yla birlikte o toplantıdaydım, Latinus'un tahtının epey gerisinde, gölgede oturuyorduk, yüzümüz peçeliydi. Yanımızda Turnus'un kardeşi prenses Juturna da vardı, Turnus'un yanında olmak için Ardea'dan gelmişti. Çok güzel bir kızdı, gözleri ağabeyininki gibi maviydi, ama onunkiler daha tuhaftı, dünyaya suyun içinden bakıyor gibiydiler. Bekâret yemini ettiği söyleniyordu; kimi ismini aldığı Juturna Nehri'nin, bakire kaldığı sürece ona belli güçler verdiğini söylüyor, kimi de kızken tecavüze uğradığını, o zamandan beri ağabeyinden başka bir erkekle konuşmadığını söylüyordu. Bu hikâyeler ne derece doğru bilmiyorum. Bizimle son derece kibar, çok yumuşak bir sesle konuşuyor, Amata'ya teyze,

bana da kuzen diye hitap ediyordu. Başından omzuna kadar inen neredeyse şeffaf, gri bir peçeyle meclisi dinledi.

Yunanlı haberci lafını bitirdikten sonra danışmanlar alçak sesle konuşmaya, ardından da tartışmaya başladılar; tam bağıra çağıra konuşmaya başlayacaklardı ki, kral ayağa kalktı ve avuçları dua eder gibi yukarıya dönük bir halde kollarını iki yana açtı. Sustular. Latinus başını öne eğdi, sessizlik daha da arttı. Tekrar tahtına oturdu ve şöyle dedi: "Bu büyük meseleyi hemen halletme arzusundayım! Düşman kapıdayken meclisi toplamamak daha iyi. Halkım, yenilmeyecek bir düşmanla haksız bir savaş içindeyiz, çünkü onlar yer ve göğün buyruğunun hizmetinde, biz değiliz. Biz yükümlülüklerimizi yerine getirmedik, onlar getirdi. Onları yenemeyiz. Bu konuda biraz tereddüt ettim, biliyorum, ama şimdi eminim. Dinleyin bakın, teklifim şudur: Sahibi olduğum Sicania'nın ilerisindeki toprağı, oradaki alçak tepelerde bulunan bütün engebeli araziyle dağlardaki çam ormanlarını onlara verelim. Onlardan orada şehirlerini kurmalarını ve krallığımızı bizimle paylaşmalarını isteyelim. Yok buradan ayrılmak istiyorlarsa, o zaman yaktığımız gemilerini yeniden inşa edelim. Onlara şimdi hediyelerle birlikte elçiler gönderelim, anlaşmayı tamamına erdirelim. Söylediklerimi iyi düşünün ve sarsılmış halkımızı yenilgiden kurtarma şansını iyi değerlendirin!"

Latinus'un konuşmasını sessizlik izledi, ama soğuk bir sessizlik değildi bu. Krallarının kolay kolay pes etmeyecek cesur bir adam, cesur bir savaşçı, aynı zamanda da kehaneti açık seçik duyan ve buna itaat edilmesi gerektiğini bilen merhamet sahibi biri olduğunu biliyorlardı. Bunun üzerinde düşünüyorlardı.

Sonra Drances kalktı ve konuşmaya başladı maalesef. Konuşması her zamanki gibi canlı ve akıcıydı, ama yakıcı bir nefret vardı şimdi içinde, doğrudan Turnus'a hitap ediyordu. Turnus'a savaşın, yenilginin onun suçu olduğunu söyledi. Bu savaşı bitirmek senin elinde, dedi, aklında zafer kazanma düşüncesi, gözünde kralın kızının çeyizi, ordumuzu yeniden cepheye sürmek ve değersiz canlarımızı gömülmeden, ağıt yakılmamış, meçhul, çayırlara da-

ğılmış halde terk etmek niyetinde değilsen tabii. Gerçekten cesur olsaydın, sana meydan okuyan adamın karşısına dikilirdin!"

Bunu duyunca Turnus patladı tabii ve Drances'e savaş alanında hiç bulunmamış, dili cesaret derken ayakları geri geri kaçan korkağın teki olduğunu haykırdı. Latin ittifak yenilmedi, alakası yok, dedi. "Tiber nehri Troyalı kanıyla kırmızı akmadı mı? Yunanlı Diomedes Aeneas'tan korkuyor olabilir, ama Messapus'la Tolumnius korkmuyor ve Volsklar korku nedir bilmezler. Bu kahraman beni teke tek dövüşe mi davet ediyor? Umarım öyledir. Böylesi daha iyi olur, ölümümle öfkeli ilahları teskin ederim veya cesaretimle ölümsüz bir şöhret kazanırım. Şöhret kazanan Drances olacağına ben olayım daha iyi!"

Bu sözler yaşlı danışmanlardan kuvvetli alkış aldı, ama kral karşılıklı övgü ve sövgülere engel olmak için araya girdi, tam konuşmaya başlayacaktı ki, bir haberci Verus'un refakatinde koşarak içeri daldı ve "Troya ordusu şehre ilerliyor!" diye bağırdı. Onu başka haberciler izledi ve salonun açık kapılarından insanlar bataklıkta çığıran, ciyak ciyak sesler çıkaran kaz veya kuğu sürüleri gibi ortalığı ayağa kaldıran sesler eşliğinde telaşla içeri girdi.

Turnus bu âna tereddütsüz hâkim oldu. "Silah başına!" diye bağırdı. "Düşman bize saldırırken burada oturup barışa övgüler mi düzeceğiz?" Bunu söyledikten sonra dışarı koştu, komutanlarına seslendi, kimilerine sen şehri savunacaksın, kimilerine sen benimle birlikte düşman üzerine yürüyeceksin diye emir verdi. Latinus onu durdurmaya çalışsa da durduramazdı. Durdurmaya çalışmadı. Meclis dağılırken, danışmanlar neler olduğuna bakmak için dışarı koştururken tahtında hareketsiz oturdu. Drances onunla konuşmaya yeltendi, ama Latinus onu umursamadı, bir el hareketiyle yanına yaklaşmamasını emretti. Neden sonra ayağa kalktı, biz kadınların önünden geçip dairesine gitti. Bize bakmadı ve bir şey söylemedi.

Amata elimi tuttu.

Dokunuşu adeta bir buzmuş veya ateşmiş gibi gayriihtiyari elimi çektim, karşısına dikildim; bana tekrar dokunmaya kalkışır-

sa onunla kavga etmeye veya oradan kaçmaya hazırdım.

Bana baktı.

"Seni incitmeyeceğim," dedi nihayet, neredeyse çocukça bir tavırla.

"Beni yeterince incittin," dedim. "Ne istiyorsun?"

Duraksayarak konuştu, beni pek tanımıyormuş gibi bir edayla bana bakıyordu hâlâ. "Şey diyorum, halka görünsek iyi olur diye düşündüm, Lar Popularis'teki sunakta."

Haklıydı. Kral saklanırken ve düşman saldırırken, kraliyet ailesinde her şeyin yolunda gittiği, şehri koruyan ilahi varlıklarla ilgili herhangi bir sorun olmadığı konusunda halka güven verilmesi gerekiyordu. Başımı sallayıp söylediği şeyi kabul ettim. Oradan çıkmaya hazırlandım, sonra geri döndüm ve Juturna'ya, "Sen de gel," dedim. Bir kralın kızına emir vermeye hakkım yoktu, ama Juturna gri örtüsünü düzeltti ve hiç ses etmeden bizimle beraber geldi.

Dışarı çıktık, şehri koruyan ilaha ait sunağın bulunduğu meydana giden sokaklardan geçtik. Yolda yürürken, önünden geçtiğimiz her evden kadınlar çıkıyor, sokaklarda koşa koşa yanımıza gelip bize katılıyorlardı. Sunağa vardığımızda etrafımızda büyük bir kalabalık oluşmuştu. Amata yürürken başı çekmişti, tütsüyü de o yaktı, ama bu sunakta kralın yanında yüzlerce kez ben durmuştum, kralın konuştuğu sözleri bilen ve konuşan bendim, halkın hudutların ilahına, etrafı surlarla çevrili şehrin, yani halkımızın yaşadığı bu yerin ilahı Lar'a karşı görevlerini yerine getiren, ona saygılarını sunan bendim.

Etrafımızdaki kadınların kimi başını eğdi, kimi diz çöktü, sokaklar, duvarların üstü, damlar insanla doldu, susup dinlediler.

Onlardan sevgi dolu bir güven duygusunun, zihnimi itaatkâr kılarken arkamda büyük ve güvenilir bir destek olduğu hissini veren bir duygu selinin içime aktığını hissettim. Onların kızıydım ben, gelecek vaatleriydim, güçsüz kuvvetsiz, ama onlar adına ulu ilahlarla konuşabilen bir kız, siyasi bir değiştokuşta önemsiz bir ayrıntı, ama aynı zamanda halktan herkesin gerçekten değer ver-

diği şeylerin bir simgesiydim. Ayin bittikten sonra halkımın arasında sessizce durdum. Akşam saatlerinde deniz kenarına dizilen, birlikte dua eder gibi görünen yüzlerce kuş misali sessizce duruyorduk hepimiz.

Surların dışından gelen sesleri duyabiliyorduk: dan dun, çat çut, kişnemeler, bağırış çağırış, toynak ve ayak sesleri, savaşa hazırlanan ordunun sesleri.

LAR'IN MABEDİNDEKİ O DUANIN GÜZELLİĞİNİN HATIRAsı, o günleri izleyen karanlık günlerde bana hem teselli oldu, hem de kalkan görevi gördü. Bir şeyler değişmişti. Halkın duygu akışından tecrit edilmiş bir halde saklanmam gerekmiyordu artık; bu akış beni su yüzüne çıkarıyor, beni taşıyordu. Cesaretim yerine gelmişti.

Gelgelelim kendimden böyle emin olmak için ortada bir sebep yoktu. Kehanete itaat etme veya şairin anlattığı kaderimin peşinden gitme umudu kalmamıştı. Babam toprak vererek veya gemilerini yeniden inşa ederek Troyalıları teskin etme teklifinde bulunurken, ilk pazarlıktaki yerimden hiç söz etmemişti. Sözü edilmeye değer biri değildim adeta. Annem istediğini almıştı: Yabancılara savaş açılmış, Turnus bu savaşı, krallığın sahibini ve kralın kızını denetimi altına almıştı. Buna rağmen annem yüzünde o bildik öfkeli ifadeyle Regia'ya dönmüş, kendini dairesine kapatmıştı; bense inzivadan kurtulmuştum. Sokaklardaki adamların, evimin kadınlarının gözlerinde bana karşı bir şefkat görüyordum. İsmimi sevgiyle söylüyorlardı. Beni bağırlarına bastıklarını, beni koruduklarını hissediyordum. Kuşatma altında olsa da, evim benim evim olmuştu gene.

Kralın dairesine gittim ve onunla çok kısa görüştüm. Bitkin ve yaşlanmış, gözleri kırmızı ve şişmiş bir halde bana, çok önemli bir şey olduğunda beni görmeye gel, yoksa beni rahat bırak, iyi değilim, dedi. Ona dinlenip uyumasını söyledim. Verus'la ben habercilerle ilgilenir, gerektiğinde yanına geliriz dedim. O günün bir

kısmını Gaius ve kralın diğer muhafızlarıyla birlikte atriyumda ve Regia'nın kapıları önünde geçirdim, savaş alanından gelen habercileri karşıladım.

Şehir ile şehrin önündeki çayırlar arasında sürekli bir adam ve haber akışı verdi; Volsklar ile Latinler, Messapus ve Volsk komutanların komutası altında bu çayırlarda mevzilenmişti. Gözcüler Aeneas'ın atlılarıyla Etrüskleri ileri gönderdiğini, askerlerinin kalanını ise şehrin kuzeydoğusundaki tepelere götürdüğünü bildirdiler. Verus, Aeneas'ın ordumuza iki koldan hücum etmeyi hedefliyor olabileceğini söylemiş, Turnus da bunun üzerine Rutullarını tepelere götürmüştü; Troyalılara bir geçidin iki ucunda pusu kurmaya niyetliydi. Orayı biliyordum, çobanlar Golo Geçidi diyorlardı oraya, dar, karanlık bir boğazdı. Oraya giren bir ordunun kapana kısılması işten bile değildi.

Bu tür haberler bir süre düzenli bir şekilde geldi. Öğle veya ikindi saatlerinde haberler kesildi. Verus'u ön kapıda nöbette bıraktım ve bir bakayım ne oluyor diyerek gözlem kulesine çıktım.

Korkuluk duvarının kenarında durdum ve damların, surların üzerinden şehrin kuzeyindeki talim alanlarına baktım. Toprak siperlerin ilerisinde uzun, düzensiz sıralar halinde kara sorguçlu Volsklar, onların arkasında da birkaç el değiştirmiş zırhlarıyla karmakarışık görünen bizim Latinler vardı. Atlar yerlerinde duramıyor, binicileri de istedikleri gibi hareket etmelerine, şaha kalkmalarına izin veriyordu. Okçular ile uzun, hafif ciritli askerler Volskların önünde toplanmıştı; kimi atlar gibi yerinde duramıyordu, kimi de can sıkıntısından patlıyor gibiydi, ciritine yaslanmış yanındakilerle laflıyordu.

Gözlem kulesi şehirdeki en geniş görüş alanına sahip yerdi, kuzeydeki otlaklarda kargı uçlarına vuran ışığı ilk gören oraya çıkmış olan bizlerdik muhtemelen.

Midillili bir çocuk çayırı hızla geçti; midilli terden köpük köpüktü, çocuk bağırıyordu; ne dediğini duymadım ama "Geliyorlar!" diye bağırıyordu eminim – ve geldiler.

Uzaktaki kargı uçlarının giderek yaklaşan parıltısı çok güzel-

di. Hava dörtnala giden atların ayaklarından gelen ürpertici gümbürtülerle sarsılıyordu. Sıra sıra askerler şehrin önüne çekildi, kargılarla ciritler gün ışığına doğru dikildi, atlar kişnemeye, dizginlerini çekiştirmeye başladı. Sonra Etrüsk boru ve trompetleri savaş işareti verdi, kimi derinden gelen kalın sesler çıkarıyordu, kimi tatlı, gümüşi sesler. Taarruzcular geldi, savunmadaki taraf yerinden kımıldamadı: Bir an her şey durmuş, donup kalmıştı sanki. Boru sesleri ve askerlerin haykırışıyla birlikte her iki taraftan da oklar, ciritler, kargılar havalandı, iki ordu arasında havada çevik bir karanlık yer değiştirdi. Demir yağmuru altında yüz yüze karşılaştılar, yaya ve atlı askerler, göğüs göğüse.

Size gördüğüm şeyleri gördüğüm gibi anlatıyorum, anlayarak değil. Şehre doğru koşan, kapıda toplanan adamlar gördüm. Taarruz eden taraftan olduklarını sandım. Birden arkalarına dönüp diğer adamlara doğru neden koştuklarını anlamadım, onlarla karşılaştıklarında savaşmaya başladılar, kılıçlar inip inip kalktı. Sonra şehirden kaçan askerler vardı, kalkanlarını arkalarında tuta tuta kaçıyorlardı, atlılar, binicisiz atlar onlarla koşuyor, başka askerler peşlerinden gidiyordu. Sonra kaçan askerler aniden arkalarına döndüler ve kılıçlar inip inip kalktı yeniden, korkunç feryatlar yükseldi. Aynı şeyler tekrar tekrar yaşandı. Deniz dalgaları şehre çarpıyor, ortalığı silip süpürerek geri dönüyor gibiydi sanki. Ama deniz köpüğü yerine toz vardı, kalın, koyu yaz tozu. Bundan sonra koşmalar, arkaya dönüp saldırıya geçmeler olmadı, ikişerli üçerli gruplar halinde tozun içinde kılıçlarla birbirlerini doğrayan, birbirlerine ağır kargılar savuran, fırlatan askerler vardı yalnızca, kılıcın girdiği, kargının isabet ettiği yerden akan kanlar vardı. *Mars, Mavors, macte esto.* Ne kadar sürdü bilmiyorum. Platformun korkuluk duvarına sımsıkı yapışmış halde olduğum yerde kalakalmıştım, yanımda Maruna ile başka kadınlar da vardı ve kadınlar, çocuklar damların, duvarların tepesine dikilmiş, insanın insanı öldürüşünü seyrediyordu.

Homurdanan trompetler tekrar ötmeye başladı. Çayırların epey ilerisinde bir grup atlı, tozla kaplı sıcak, eğik ışık altında, olgun-

laşmaya yüz tutmuş ekin ile pagus yolları boyunca bir gölge gibi ilerledi. Saflar ve gruplar halinde savaşan askerler bu grubun önünde pes etti. Bu hareket çabucak hepsini etkisi altına aldı: Arkalarına dönüp şehre geri geliyorlardı, o kara at kılı sorguçlarıyla Volskların hepsi gerisin geri surlara doğru geliyordu. Her iki ordu, çayırlardaki bütün askerler onları yarı yarıya gizleyen bir toz bulutu içinde surlara doğru koşuyordu; ekin tarlalarından gelen ince bir tozdu bu, yukarılara doğru koyu altın sarısı bir renk alıyordu, güneş ışığı tozun içinde atlarla askerlerin şekil ve gölgelerini korkunç gösteren tuhaf boşluklar ve koridorlar oluşturuyordu.

Şehrin kapıları açıktı. Çatışma boyunca açık kalmışlardı. Aşağı inip kapıların kapatılması emrini versem iyi olacak diye düşündüm. Maruna beni kolumdan tuttu. Bana söylediği şeyleri neden duyamadığımı anlamamıştım. Ağzını adeta kulağıma yapıştırarak, "Muhafızlar kapıları savunur! Burada kal! Burada kal! Aşağı inme!" diye bağırdı. Maruna yanımdan uzaklaşırken yanımızdan sessizce bir şey geçti ve platforma kondu. Bir kuş diye düşündüm, bir kuş vurdular, ama bu şeyin bir ok olduğunu gördüm sonra. Uzun, parlak tunç ucuyla ve iyice kırpılmış tüyleriyle orada mülayim mülayim yatıyordu. Hiçbir şey duymuyordum, çünkü kapının önünden, şehrin bütün damlarıyla duvarlarından müthiş bir gürültü geliyordu: bütün dünyayı ve zihni dolduran bir çığlık, bir feryat. Gözlem kulesinden kapıda neler olduğunu göremiyorduk. Ama kapıya yukarıdan ve yandan bakan duvarların üzerinde oturup da orada neler olduğunu görenleri görebiliyorduk. Bazıları şehirlerinin kilitli kapısı önünde tunç kılıçla kesilip biçilen oğlunun veya kocasının ölüşünü görüyordu.

Etrüsklerin geri çekildiğini, kara sorguçlu Volskların onları izlediğini gördük; sayıları onlardan daha azdı ve peşlerinden ağır ağır gidiyorlardı gerçi. Volsklar hendeğin hemen dışında durdular. Etrüskler aşağı yukarı yüz adım attıktan sonra durdular, atlarını çark ettirdiler ve yatışmakta, dinmekte olan tozun içinde kıpırdamadan beklediler. Uzun bir duraklama oldu, feryatlar yavaş yavaş dindi, dinerken sesin perdesi yükseldi, nihayet yaralılarla matem

tutanların ağlamalarıyla inlemelerinden başka ses duyulmaz oldu.

"Bakın, bakın," dedi biri, işaret ettiği yerde, batıdaki tepelerin oradan hızlı adımlarla gelen bir kol asker gördük, uzaktan ağır hareket ediyorlarmış gibi görünüyordu gerçi. İnsanlar damdan dama "Turnus bu! Turnus geliyor!" diye bağırmaya başladı. Yaşlı bir adam "Bütün gün neredeydi?" diye bağırdı, ama sesi Turnus ve Rutullar için yapılan tezahüratların arasında kayboldu. Cılız bir tezahürattı ve uzun sürmedi. Kapının yakınlarında bir kadın ağıt yakıyor, son derece tiz, ıstırap dolu bir sesle, nefesi kesilircesine feryat ediyordu.

O sırada aşağıya, Regia'nın kapılarının oraya inmiştim; o nedenle diğerleri gibi olanları görmedim. Aeneas Troyalıları tepelerden aşağı indirmiş, Turnus'un hemen arkasından onun geçtiği yola sapmış.

Etrüskler daha da geri çekilerek Troyalılarla birleşmişler. Geride kalan askerlerimiz ile Volsklar, Turnus'un Rutullarıyla birlikte toprak set ile şehir surları arasındaki alanda kamp kurmuşlar. Akşam saatlerini toprağı kazıp hendeği daha da derinleştirerek, kapının önüne tahkimat yaparak geçirmişler.

Bunları görmedim. Önce kadınlarla birlikteydim, avlumuzdaki yeni yaralılarla ilgilendim, sonra annemin revakın altından geçtiğini, meclis salonuna gittiğini gördüm. Hemen peşine takıldım; ama ondan önce defne ağacının altındaki çeşmede durup elimdeki ve kolumdaki kanları çabucak temizlemiş, o mübarek soğuk suda yüzümü yıkamıştım.

Meclis salonunda annemle Juturna'ya katıldım. Babam bombeli, çapraz biçimli bacakları olan tahtında oturuyordu. Daha önce gördüğüm korkak yaşlı adam gibi görünmüyordu, kırmızı kenarlı togası içinde dimdik oturmuş, Turnus'u dinliyordu. Drances, Verus ve birçok başka muhafız ile şövalye de oradaydı, ama çok azı kralın meclisindendi. İnsanların çoğu yaralılarını taşıyor, ölülerinin yasını tutuyor veya kuşatmaya hazırlık olarak surların tahkimatına yardım ediyordu.

Turnus hâlâ savaş donanımı içindeydi, o gün hiç savaşmamış-

tı halbuki. Üstü başı toz içindeydi, yüzü gergindi ve benzi solmuştu. Çalım satmıyordu şimdi. Eskisinden daha genç, daha endişeli ve daha yakışıklı görünüyordu. Amata ile Juturna durmuş arzu dolu gözlerle ona bakıyordu. Turnus Latinus'a ittifak ordusunun durumu hakkında rapor veriyordu; kurduğu pusunun başarısız olduğunu gizlemedi, ne de Volskların dağılıp kaçtığını, az kalsın Etrüsklerin peşlerinden şehre gelmelerine neden olacaklarını inkâr etti. Ama Messapus ile Tolumnius'u, Latin askerleri ve şehrin kapılarına koşup sımsıkı tuttukları için yurttaşları övdü.

"Yarın sen ve adamların onlarla birlikte olacaksınız. Aeneas ile adamları da Etrüsklerle olacak," dedi babam.

"Evet," dedi Turnus. Durakladı. Duruşunu değiştirdi, bacaklarını hafifçe iki yana açtı, başını arkaya attı. "Ben asla oyalanmam. Erteleme yoktur bende," dedi tuhaf bir ifadeyle, sesi gittikçe yükselerek. "İnsanlar anlaşmanın bozulduğunu söylüyorsa, Troyalılar öyle düşünüyorsa, bunun yalan olduğunu onlara ispatlayacağım. Töreleri uygula Kral Latinus, yarın sabah halkın önünde anlaşma şartlarını yenile! Sana şimdi ve burada yemin ederim ki, halkıma sürülen korkaklık lekesini temizleyeceğim. İzin ver bu Troyalı, fethedilmiş şehrinden kaçan bu adam benimle karşılaşsın, benimle teke tek dövüşsün. Bütün Latiumlular şehir surlarına çıkıp bizi seyretsin. Ya kılıcım bütün utancımızı yok edecek ve Lavinia'yı ondan çekip alacak, ya da yenilmiş bir halkı o yönetecek ve Lavinia'yı karısı yapacak."

Konuşmasını bitirirken tahtın arkasında, ayakta duran biz üç kadına baktı, ama gözleri gözlerimle karşılaşmadı.

Latinus lafını tartarak, düşüne taşına cevap verdi ona. Yenilginin arifesinde, tıpkı benim gibi, cesareti geri gelmişti. "Turnus, kimse cesaretini sorgulamıyor senin. Hatta cesaretin o kadar büyük ki, yavaş hareket etmeye, düşüne taşına hareket etmeye zorluyor beni. Düşün: Baban sana muhteşem bir krallık verdi, zenginsin, komşularının güvenini kazanmışsın. Dostunum biliyorsun bunu, aramızda akrabalık bağı da var. Latium'da evlenmemiş birçok iyi aile kızı var. Bütün bunları iyice tart! Ne olursa olsun, kı-

zımı sana veremem. Yasak. Böyle bir şey olamaz. Aramızdaki bağı kuvvetlendirme isteğim, karımın ricaları, benim zayıflığım yanlış yapmama neden oldu. Sözümden döndüm. Söz kesilmiş bir kızın söz kesilen kişiden alınabileceğinin düşünülmesine neden oldum. Bu savaşın başlamasına neden oldum. Son bir yenilgi yaşamadan son verelim bu savaşa. Neden bir öyle bir böyle davranıp durdum, kaçınılmaz olandan neden saklandım? Troyalılarla ittifak kurmaya sen hayattayken razıysam, bunun için neden ölümünü bekleyeyim? Bu düelloya rıza göstermekle seni ölüme sevk etmiş olacağım. Öyle olmasın. Eski dostum baban Daunus senin eve canlı döndüğünü görsün!"

"Benim kılıcım da kan çıkarabilir," dedi Turnus; benzi uçuk değildi şimdi, yüzü kırmızıydı, mavi gözleri parlıyordu. "Beni korumana gerek yok Latinus Baba. Bazı ilahların Aeneas'ı savaşta düşmanlarından gizlediği söyleniyor. Ama burada, kendi topraklarımızda ilahlar benden yana. Onu yeneceğim!"

Bunun üzerine Amata ileri atıldı, Turnus'a doğru koştu ve kollarını tuttu, kısmen ona dayanır, kısmen yalvarır gibi bir edayla diz çöker vaziyette kaldı. Kara saçları dağılmıştı, gözleri yaşlı, sesi yüksek ve titrekti. "Turnus beni birazcık olsun seviyorsan, sen bizim tek umudumuzsun, tek kurtarıcımız, bu rezil evin şerefisin. Bütün gücümüz ellerinde. Harcama bu gücü! Hayatını harcama! Senin başına gelen benim başıma gelmiş sayılır! Yabancılara köle olmayacağım! Senden başka kimsem yok benim! Ölürsen ben de ölürüm!"

Annemin yalvarışlarını duyunca utançtan kıpkırmızı kesildim, gözlerimden yaşlar boşandı. Kanımın yüzümü, boynumu, göğsümü ve vücudumu kırmızıya boyadığını hissettim. Ne hareket edebiliyor ne de konuşabiliyordum.

Turnus annemin başının üzerinden doğruca bana baktı, onu ilk gördüğüm zaman beni korkutan o görünmez parlak bakışla. Bana bakarken anneme hitaben konuştu. "Gözyaşı olmasın artık anne, kötü kehanetler olmasın lütfen. Ölümü ertelemekte özgür değilim ben. Troyalıya haberci gönderdim çoktan. Yarın sabah sa-

vaş olmayacak. Anlaşma yeniden yapılacak. Onunla ikimiz yalnız karşılaşacağız. Kanımız savaşın sonucunu belirleyecek. Ve o dövüş alanında Lavinia kocasını bulacak."

Bana gülümsedi; dudaklarına yayılan, ürkütücü bir gülümsemeydi. Ellerini iterek Amata'yı kendinden uzaklaştırdı. Amata ağlayarak yere kapaklandı.

"Haberci gitti mi?" diye sordu Latinus. Sesinde belirgin bir ifade yoktu.

"Şimdiye kadar oraya varmıştır," dedi Turnus gururlu bir ifadeyle.

Latinus başını öne doğru bir kez salladı, olur anlamında bir baş işaretiydi bu. "O halde git dövüşe hazırlan oğlum," dedi şefkatle, ayağa kalktı ve diğerlerine yol verdi. Onlar dışarı çıkarken arkasına döndü, anneme göz kulak olmamı söyleyecekti galiba, ama "Kızım, yaralandın mı?" diye sordu.

Baktığı yere baktım: Pallamın aşağı kısmı olduğu gibi kısmen kurumuş kanla kaplıydı, loş avluda fark etmemiştim bu lekeyi. "Yo. Yaralıların yanındaydım baba."

"Bu gece dinlen canım. Yarın bazılarımız için uzun bir gün olacak. Git, güzel bir uyku çek. Juturna, sen de ağabeyinle birlikte git. Bu düellodan vazgeçirmeye çalış onu. Böyle bir düelloya gerek yok. Anlaşmayı ve barışı düello olmadan da sağlarız."

Juturna Turnus'un peşinden gitti aceleyle. Diğerlerinin hepsi salonu terk ettikten sonra Latinus, yere kapaklanmış, saçını başını yolmakta olan Amata'nın yanına gitti. Ona doğru eğildi ve hafifçe bir şeyler söyledi. Ne dediğini duyamadım. Onlara bu halde bakmaya dayanamadım. Dışarı çıkıp avluyu geçtim ve odama girdim.

EVİMİZİN AVLUSUNDA İKİSİYLE KARŞILAŞTIĞIMDA Ascanius babasına şaka yollu bir şeyler söylüyor: "Sen kendin söylemedin mi, iş için bana gel, ama şans için gelme diye!" Sonra Aeneas ondan ne yapmasını istediyse onu yapmak için gidiyor. Aeneas'a, "Ne demek istedi?" diye soruyorum.

"O ok başını bacağımdan çıkaramadığımızda ona bir şey söylemiştim, onu diyor. 'Erkek işini benden öğrenebilirsin evlat, ama şansın açılsın istiyorsan başkasına git,' demiştim ona. Canımın sıkkın olduğu bir zamandı."

"Ok başı mı, ne ok başı?"

"Savaşın son bulduğu sabah."

Biraz düşündüm. "Ama Turnus'un oku yoktu ki. Kılıcını kullanmıştı."

"Turnus mu?"

"Bacağındaki yarayı o..."

"Turnus beni hiç yaralamadı," diyor asık bir suratla. Sonra yüz ifadesi değişiyor. "Ha, anladım. Sana yalan söylemiştim. Birazcık. Aslında herkese yalan söyledim."

"Açıkla lütfen."

Defne fidanının altındaki banka yan yana oturuyoruz. "Kehanetten hemen sonraydı, Tolumnius'un anlaşmayı bozmak için kargısını fırlattığı zaman. Onu fırlatırken gördüm. Genç bir Yunanlıyı oracıkta öldürdü. Tabii hepsi çıldırdı. Askerlerimi toplamaya, bu işten, kavgadan uzak tutmaya çalışıyordum, orada kavga edemezdik. Sunakta! Senin bulunduğun yerde!" O ânı düşününce suratı asılıyor yine. "O hengâmede biri okuyla bacağımdan vurdu beni."

"Kim olduğunu bilmiyor musun?"

"O şerefi üstlenen çıkmadı," diyor hafif alaylı. "Serestus'la Ascanius o hengâmeden çıkıp kampa dönmemde bana yardımcı oldular. Komutanını yerde görmek asker için korkunç bir şeydir. Yol boyunca kargıma dayandım ve topallaya topallaya, kurbanlık bir hayvan gibi kan akıta akıta yürüdüm. Yaşlı Iapyx elinden geleni yaptı, okun sapını çıkardı, ama başını çıkaramadı. Çengelliydi. Bir yandan da ortalık iyice karışmaya başlamıştı. O nedenle bağla gitsin dedim, bütün gün burada oyalanamam, Turnus'u bulup şu işi bitirmem lazım. Iapyx yarayı Girit otuyla doldurduktan ve bacağımı sıkıca bağladıktan sonra acısı geçti. Olayların hararet içinde insan acı falan hissetmiyor. Geri döndüm, Turnus'a baktım.

Onu bulamadım. Hâlâ aklım almıyor. Ne yapıyordu acaba? Bir bakıyordum hemen yakınımda, sonra bir bakıyordum yok olmuş; atriyuma girmiş bir kırlangıç gibi bir an önümden uçuyor, sonra tekrar yok oluyordu. Gittiği yere gidiyor, ama onu orada bulamıyordum. Sabrım tükenmek üzereydi. Tam o sırada Messapus kargıyla sorgucumu kırdı, tepem attı. Bu yüzden şehre taarruz emri verdim." Dizlerinde birleştirdiği ellerine bakıyor, kaşları çatık. "Bunun için üzgünüm. Yanlış bir şeydi."

"Turnus seni yaralamadı yani? Onunla dövüşürken yaralıydın."

Başını evet anlamında sallıyor, beni aldattığı için üzgün – veya yalanı ortaya çıktığı için. "Daha sonra kampa döner dönmez Iapyx ok başını çıkardı, ok başı neredeyse kendiliğinden fırladı hatta." Esmer, sert uyluğuna bakıyor, sağ dizin bir el genişliği kadar üstünde bulunan, diğerlerinden, eski yarık ve yaralardan daha derin ve kırmızı olan yarığı kurcalıyor. "Çok çabuk iyileşti," diyor, sanki bu her şeyi affettirirmiş gibi.

"Seni yaralayanın Turnus olduğunu düşünmeme neden ses çıkarmadın?"

"Bilmem. Biri bir şey atıyor ortaya, o şey yayıldıkça yayılıyor sonra. Dövüş devam ederken iş büyüsün istemedim. Söylediğim gibi, böyle şeyler askerleri endişelendirir. Sayımız çok azdı, her an her şey olabilirdi. Turnus'u bulmak ve bütün bunları sona erdirmek için onunla dövüşmek zorundaydım; tek çaresi buydu. Sonra, vurulduğumu açıklamanın bir sakıncası kalmadığında (ki bir süre bayağı bir topaldım hatırlarsan), nasıl olduğunun bir önemi de kalmamıştı. Senin bunu Turnus'un yaptığını zannettiğini bilmiyordum. Bunun gerçekten bir önemi yok, değil mi?"

Bunu bahane peşinde olan bir çocuk gibi sormuyor, ciddi ciddi soruyor, benim bunu çok önemseyip önemsemediğimi anlamak için. Biraz düşünmem gerekiyor.

"Hayır," diyorum. Sonra eğilip uyluğundaki yarayı öpüyorum. Bana sarılıyor ve beni kendine doğru kaldırıyor. Bol elbisemin altındaki elleri büyük, ılık, kaba ve güçlü. Teni tuz ve günlük kokuyor.

SAVAŞIN O SON GECESİ DELİKSİZ, DERİN BİR UYKU ÇEKtim, uyanışım da ağır oldu o nedenle. Önce annem için yapmam gereken bir şeyler olduğu geldi aklıma, ama ne olduğunu çıkaramadım. Sonra mahmurluğu biraz daha attım üzerimden ve bir ayin yapılacağını, babama bu ayinde yardım edeceğimi düşündüm. Sonra uyandım, küçük penceremden gökyüzünü aydınlatmaya başlayan günün ilk ışığını gördüm ve önceki gün gördüğüm kanlı yaralar, ölen insanlarla ilgili yüzlerce görüntü bir anda geçti zihnimden; onlarla birlikte şairin şiir okuyan sesi geldi kulağıma; derken birden hatırladım: O gün ya barış anlaşmasını yenileyecektik, ya da savaş şehrin içinde meydana gelecek ve halkım yenilip mahvolacaktı.

Kalktım, eski kırmızı kenarlı, yanık uçlu togamı üzerime geçirdim ve babamı uyandırmak üzere kral dairesine koştum, ama o çoktan kalkmış, hazırlanmıştı bile. Benim neden orada olduğumu veya onunla neden gitmek istediğimi sorgulamadı. Drances ve birkaç yaşlı adamla birlikte ayin gereçlerini topladık, ben salsamola torbasını, çatışmaların hüküm sürdüğü otlaklardan getirilen sürülerden kurbanlıkların seçileceği ağıla getirdim. Kurbanlıkları seçerken kurban töreninin vakti gelmişti bile.

Nöbetçi askerler silahlarını kalkanlara vurup kralı selamlayarak bize şehir kapılarını açtılar. Arkamızdan kapıları kapattıracaklardı ki Latinus, "Şehrimizin kapıları açık kalsın!" dedi. Meşe asasını kargı gibi tutarak önümüzden hızlı hızlı yürüdü, togasının geniş eflatun-kırmızı kenarı şafak ışığı altında parlıyordu. Ordumuzun tamamı düzenli bir şekilde geri çekilmişti; askerlerin yüzleri surların ve hendeğin dışına inşa edilmiş olan toprak setin dış tarafına dönüktü. Toz içinde olan dar otlaklık alan boyunca Troyalılar, Yunanlılar ve Etrüskler yeni yeni sıra oluşturuyorlardı. İki ordu arasındaki alan arındırılıp kutsal addedilmiş ve ortasına bir sunak yerleştirilmişti. Şehrin yaşlı adamları sunağın yanına yaptıkları ocağa odun doldurmakla meşguldü.

Latinus doğruca sunağa yürüdü. Avuçları havaya bakacak şekilde ellerini açtı. Tuzcumuz genç Caesus elinde yeni kesilmiş bir çim parçasıyla hazır bekliyordu, çimi kralın eline koydu. Latinus da çim parçasını sunağa bıraktı. Bunu yaparken güneşin ilk ışıkları doğudaki tepelere düştü ve Aeneas iki ordu arasındaki yere doğru yürüyüp sunağın, Kral Latium'un karşısında durdu. Her şey planlanmış ve yüz kez provası yapılmış gibi gidiyordu, her şey yapılması gerektiği gibi yapılıyordu.

Oğlu Ascanius Aeneas'la birlikte gelmiş, onun arkasında durmuştu. Turnus sunağın yanına gitmiş, Latinus'un arkasında durmuştu. Aeneas o muhteşem zırhını kuşanmıştı, elinde daha sonra iyice aşina olacağım kalkanını tutuyordu. Tolgasının sorgucu uzun, kırmızı bir tüydendi, bir volkanın alev bulutuna benziyordu. Turnus da altın kaplamalı tunç zırhı ve sabah yelinde dalgalanan o beyaz tüylü sorgucuyla aynı derecede muhteşemdi. Kız kardeşi, o gri örtüsüyle yanında duruyordu. Babam togasının ucunu benim gibi başına geçirmişti.

Arkama dönüp şehrime baktım, Laurentum'un surlarıyla damları insanlardan, kadınlar, erkekler, çocuklardan kararmıştı. Hepsi sessizdi, iki ordunun askerleri de sessizdi.

Elimde salsamola torbası, öne doğru adım attım. Babam salsamoladan biraz alıp kurbanlıkların, beyaz, genç bir erkek domuz ile çok güzel yünü olan iki yaşındaki koyunun üzerine serpiştirdi. Aeneas öne çıktı ve uzattığım torbadan avuçlarını birleştirerek salsamola aldı. İlk kez bu kadar yakınındaydım. Kas ve kemikten müteşekkil, esmer tenli, koca bir adamdı, suratı kırışık, yıpranmış ve hoştu. Bildiğim, şairin Albunea kayranında ismini söylediğinden beri tanıdığım adamdı. Başımı kaldırıp yüzüne baktım, o da başını eğip yüzüme baktı. Beni tanıdığını fark ettim.

Döndü ve salsamolayı hayvanların üzerine serpiştirdi. Babama yanımdaki küçük ayin bıçağını verdim, dikkatlice domuz ile koyunun alnından birer tutam tüy kesti. Bıçağı tekrar bana verdi. Sonra bıçağı Aeneas'a uzattım. Aldı ve domuzdan bir-iki kıl, koyundan da bir parça yün keserek bıçağı tekrar bana verdi. Sonra

ikisi birden ocağın yanına gitti; ellerindeki adak parçalarını ateşe attılar. Caesus bir tepsi içinde şarap sürahisi ile eski gümüş kupaları getirdi. Kupaları ağzına kadar doldurdu ve her birini her iki krala verdi. Önce Latinus, ardından Aeneas sunaktaki yeşil çim parçası üzerine bir parça şarap döktü. Babam nağmeli, alçak bir sesle ayin sözlerini söyledi, yeryüzünün, zamanın ve mekânın ilahlarına yalvardı. Aeneas söylediklerini ciddi bir ifadeyle dinledi.

Bütün bu zaman boyunca çevredeki insanlardan çıt çıkmamıştı. Şehirde bir evin damından gelen bir bebek ağlaması; bir asker konumunu değiştirdiğinde tunç zırhından çıkan tıngırtı; şehir sokaklarındaki ağaçlarda öten kuşların sesi ve aydınlanmakta olan gökyüzünün bütün bu sesleri kaplayan geniş, tatlı sessizliği.

Babamın duası bitti. Birkaç adım geriledi. Aeneas kılıcını çıkardı. Tuncun sertleşmiş deri üzerinde çıkardığı ses yüksekti.

Aeneas kılıcı sunağa doğru tuttu ve şöyle dedi: "Güneş ve ıstıraplar çekerek geldiğim bu topraklar söylediklerime şahit olsun. Savaşı yöneten Mars, bu toprakların pınarlarıyla nehirleri, bu toprakların üstündeki gök, onu yıkayan deniz şahit olsun. Turnus muzaffer olursa, halkım yenilmiş sayılacak ve Evander'in şehrine çekilecek, oğlum bu toprakları terk edecek ve buraya asla savaşla gelmeyecek. Ama zafer kazanan ben olursam, ki olabilirim, İtalyanları tebaam yapmayacağım, topraklarınız üzerinde hak iddia etmeyeceğim. Boyun eğmez halklarımız ebedi bir antlaşma yapsın. Tanrılarım yanımda olsun. Latinus, kayınpederim, kılıcını ve hükümdarlığını elinde tutmaya devam edecek. Halkım bir şehir inşa edecek. Lavinia bu şehre ismini verecek."

Bunu söylerken doğruca bana baktı, tebessüm etmiyordu, ama yüzü ve gözleri ışıl ışıldı. Ben de ona baktım ve söylediklerini onayladığımı ifade eder biçimde başımı hafifçe öne eğdim.

Kılıcını indirdi ve kınına soktu. Babam öne bir adım atıp karşısına geçti ve ağır meşe asasını sunağa uzattı. "Ben de aynı ilahların, yeryüzünün, denizin, yıldızların ilahları, şimşek tanrısının, çift yüzlü Janus'un ve yerin altındaki gölgelerin üzerine yemin ederim Aeneas. Sunağa dokunuyorum. Bu ateşin ve aramızda du-

ran ilahların huzurunda yemin ederim ki, ne olursa olsun bu barış ve hakikat asla bozulmayacaktır. Niyetim asla değişmeyecektir, bu asa, Latium tanrılarının bu kadim asası dallanıp yeşermediği sürece asla değişmeyecektir!"

Latinus kurbanlıkları tutan adamlara başıyla işaret verdi. Adamlar ellerinde uzun kurban bıçakları, hayvanları getirdiler, Latinus koyunun, Aeneas domuzun boğazını kesti, ikisi de ustalıklı bir şekilde ve tek hamlede işlerini gördüler. Hayvanlar kurban edilir edilmez, insanlar, yakında duran askerler ve surların üzerindeki yurttaşlar uzun ve yumuşak bir *aaahhh* sesi çıkararak kendilerini koyverdiler, rahatlamış ve memnun.

Sonra Etrüsklü bir kâhin öne geldi ve kurbanların iç organlarına baktı; Etrüskler bunu çok önemli sayarlar. Hayvanların orada hemen kesilmesi, etlerin şişlere geçirilip ateşte pişirilmesi gerekiyordu. Bütün bunlar epey bir zaman aldı. Aeneas ile Ascanius sunağın gerisinde sessizce beklediler, babam da öyle; ama Turnus kız kardeşiyle ve hemen onun yanında duran Rutulialı reis Camers' le konuşmaya başladı. Yaldızlı zırhına, muhteşem sorgucuna rağmen Turnus soluk benizli ve yorgun görünüyordu yine, hiç uyumamış gibi sanki; askerlerini kederli, yalvarır bir ifadeyle süzüyordu. Sonra Rutullar etrafına toplanmaya başladılar. Camers onlarla bağıra çağıra değil, ciddi ciddi konuştu, onlar da dinledi, suratları asıktı. Müneccim Tolumnius aralarında dolaşıyor, o da konuşuyordu. Etrüsklü kâhin karaciğerleri, yürekleri, böbrekleri sürekli inceleyip duruyordu; ayine katılanlar ateşin üzerine çok fazla et koydukları için ateş geçmiş, yeniden canlandırılması gerekmişti; İtalyan askerlerin arasında konuşma sesleri yükseldikçe yükselmişti. Kutsal an kaybolmuş, geçip gitmişti. Güneş yükseliyor, gün sıcaklaşmaya başlıyordu.

İnsanlar yukarı baktı ve gökyüzünde belli belirsiz bir parlaklığa işaret etti. Nehir tarafından gelen büyük bir kuğu sürüsü bizi ve şehri geçerek güneye, soldan sağa doğru salına salına uçmaktaydı. Biz İtalyanlarla Etrüskler gibi Yunanlı ve Troyalı askerler de kuğuların uçuşunu izliyordu. Bu nedenle doğudan ok gibi fırlayıp

gelen kartalın öncü kuğuyu tüy sağanağı eşliğinde pençelerinin arasına aldığını, avını zar zor taşıyarak üzerimizde geniş bir kavis çizdiğini herkes gördü. Derken son derece tuhaf bir şey oldu: Bütün kuğu sürüsü yekvücut olup alçaktan ve hızla uçmaya başladı, kanatlarının gölgesi üzerimize vuruyordu, kartalın peşinden gittiler, onu kovaladılar, taciz ettiler, etrafını sardılar, nihayet kartal ölü kuğuyu bıraktı, daha yükseğe uçtu, batıdaki tepelere doğru gözden kayboldu. İzleyenler arasından mütereddit bir sevinç çığlığı yükseldi, ama çoğu sessizdi, bu alametin ne anlama geldiğini düşünüyordu.

Tolumnius sessizliğe doğru bağırdı: "Kehanet! Kehanet! Rutullar, Latinler kehanete itaat edin! Saldırganlara saldırın! Safları sıklaştırın, meşru kralınızı koruyun!" Çevresindeki askerler bağırıp Mars'ın yaptığı gibi yumruklarını sallarken, Tolumnius yüz seksen santimlik kargısını kutsal mekânın karşı tarafındaki askerlerin üzerine fırlattı.

Bir asker, sessizliğin son ânında net bir şekilde duyulan tuhaf, öksürüğümsü veya kahkahamsı bir ses çıkararak kargının üzerinde iki büklüm oldu.

Sonra bütün dünyayı bağıran adamların, çekilen silahların ve çarpışan kalkanların müthiş gürültüsü kapladı. Yanımdan askerler geçti, bir o taraftan bir bu taraftan, fark etmeyip bana çarptılar. Sunak hariç tanıdığım bildiğim hiçbir şey göremiyordum. Sunağa iyice yapıştım. Babam da Caesus'la birlikte oradaydı, kutsal yemekleri toplamaya çalışıyor, elleri titriyordu. "Bana yardım et Lavinia," diye seslendi, ben de alabileceğim ve taşıyabileceğim ne varsa aldım. Birbirimize yakın durarak koşan askerlerin ve atların keşmekeşi arasında sunaktan şehrin kapısına doğru zar zor ilerledik. Caesus yanımda değildi, durdum ve arkama bakıp onu aradım. Muhteşem bir zırhı olan bir Etrüsklünün tökezleyip arka üstü düştüğünü, sunağın tam karşısında boylu boyunca yere uzandığını gördüm. Bir başka asker sıçrayıp yanına gitti, açıkta kalan boğazına elindeki bıçak uçlu koca mızrağı sapladı, Etrüsklünün kanı, zırhını ve silahlarını almak için başına üşüşmüş olan asker-

lerin üzerine sıçradı. Rutullardan bazıları kurban ateşinin içinden yanmakta olan uzun çubukları alıp bunları silah niyetine kullanıyor, insanların yüzlerine batırıyorlardı, etrafı yanık saç kokusu sarmıştı bu yüzden. Onlardan daha ileride bir an Aeneas'ı gördüm, diğerlerinden daha uzun boyluydu, eli havada, kalın, gür bir sesle bağırıyordu. Sonra biri beni öyle bir itti ki az kalsın düşecektim – Caesus eteğime tutunmuştu, çocukcağızın suratı gözyaşı ve dehşet ifadesiyle çarpılmıştı. Alelacele babamın peşinden gittim. Şehrin koca kapıları açıktı. Babamın muhafızları etrafımızı sardı ve bizi içeri aldı.

Sokaklarda da surların dışındaki gibi bir keşmekeş vardı. İnsanlar Troyalıların anlaşmayı bozduğunu ve krala sunakta haince saldırdıklarını haykırıyordu. Birçok erkek ve genç, hatta köle savaşa katılmak üzere dışarı koşturuyor, kralın muhafızları onlar ve düşmandan sığınmaya çalışan yaralılar için büyük kapıyı açık tutuyordu. Surlarda dikilen kadınlar hendekte ve toprak sette savaşan askerlere hakaretler savuruyor, kil tuğlalar ve atabilecekleri ne varsa atıyorlardı. Bazı adamlar düşmanın şehre dalması halinde kralı korumak için büyük kapı ile Regia arasındaki sokaklara akın ediyordu. Kimi de bahçesine acele acele değerli eşyalarını gömüyor veya evlerinin içinde saklanmak üzere kapı ve pencerelere duvar örüyordu.

Kralın peşinden doğruca meclis salonuna, Drances'in ve onun gibi savaştan kaçan diğerlerinin toplandığı yere gittim. Drances dehşet içinde çabuk çabuk konuşuyor ve şuraya mı saklansak buraya mı saklansak gibi laflar ediyordu yalnızca. Babam yalpalıyordu, nefes nefese kalmıştı, yüzü solmuştu, ama tahtına oturdu, Verus ve diğerleriyle istişarede bulundu ve şehir ile evin korunması için emirler verdi. Orada bana ihtiyaç duyulmadığını görünce koşarak evin korkudan, söylentiden ve yakılan ağıtlardan geçilmeyen kadınlar bölümüne gittim. Annem kendi dairesindeydi, ama karşıma dikilmek için dışarı çıktı. Bana, "Senin Troyalı yaptığı anlaşmaya böyle uyuyor demek!" dedi amansız bir husumetle.

"Barış yemini etti," dedim.

"Sunağın yanında babana saldırdı!"

"Saldırmadı. Babamla barış anlaşması yaptı. Turnus'la teke tek dövüşmek istedi. Yenilirse gideceklerine, yenerse Latinus'un Latium'un kralı olmaya devam edeceğine söz verdi. Babam da bu anlaşmaya uyacağına yemin etti. Ama Juturna ile Rutullar bunu istemedi, Tolumnius da bir kehanette bulundu ve anlaşmayı bozan kargıyı fırlattı. Ben oradaydım. Olay böyle gerçekleşti."

"Doğru değil," dedi annem, ama doğru olduğunun pekâlâ farkındaydı. Gördüğüm şeylerden sonra ona sarf edecek korkum kalmamıştı. Sesimin onunkinden daha gür çıktığını duydum, karşısında dururken ondan daha uzun hissettim kendimi.

"Turnus ortaya çıkıp Aeneas'la dövüşseydi, şimdi savaş olmazdı, şehir emniyette olurdu," dedim, yüreğim öfkeden yanıyordu. "Bize ihanet etti."

"Turnus asla..." diye başladı söze, ama titrek sesle, "Senin yüzünden, senin yüzünden," dedi sonra.

"Turnus bana veya sana zerre kadar değer vermiyor," dedim. Annemden çok kereler duyduğum o alaycı, tiz sesle konuştuğumu fark ettim. İki ordu arasındaki sunağın üstündeki gökyüzünün iki kralın anlaşmaya sadık kalacaklarına yemin ettikleri anki berraklığı geldi aklıma. Müthiş bir utanç ve sevgi dalgası bütün vücudumu sardı. Annemin önünde diz çöktüm ve beyaz pallasının eteğini tuttum. "Beni affet anne. Barışalım!" dedim.

"Asla, o asla böyle..." dedi. Şaşırmış gibi etrafına baktı. "Benim hatam mı bu?" diye bağırdı. Eteğini çekip elimden kurtararak arkasına döndü, hızlı hızlı dairesine doğru yürüdü ve arkasından kapıyı kapattı.

Bir süre kapının önüne kıvrılıp ağladım. Bütün o korkunç günler boyunca içimde kalan gözyaşları dışarı aktı. Sonra her şey bitti gitti, alnımın üzerindeki saçları arkaya attım, pallamın ucuyla yüzümü sildim, ayağa kalkıp korku, endişe ve şaşkınlık içinde bana bakan kadınlara baktım.

"Anlaşmayı Turnus'un halkı bozdu, ama şehri Troyalılarla Etrüskler kuşatacak," dedim, ihtiyacım olan hakikate ve hepimizin

ihtiyacı olan güven duygusuna erişmeye çalışarak. Sesim titrekti. "Dışarıda bizim için çarpışan Latin askerlerden ve kendimizden başka gerçek dostumuz yok. Evi güvenli ve kuşatmanın bitimine kadar dayanacak hale getirmek için ne yapabiliriz?"

Hepsi sessizce bana bakıyor, kimi için için ağlıyordu. Nihayet Maruna, "Ambarlar ağzına kadar dolu," dedi.

"Penatesimize şükürler olsun, ambarlar ağzına kadar dolu ve çeşme akıyor. Ocaklar için yeterince odunumuz var mı?"

Bu gerçekten de bir sorundu ve bizim imkânlarımız dahilindeydi. Bununla ilgili bir tartışma başladı ve Tita, "Defne ağacını kesebiliriz," dedi. Bunun üzerine Sicana, daima annemin yanında olan ve ona hizmet eden o uzun boylu, asık suratlı kadın, "Delirdin mi sen Tita? Git ağzını yıka da tavşan kadar aklım olsun diye kutsal olan ne varsa hepsine yalvar! Kralın ağacını kesmek mi? Salak! Kesilecekse ahırların arkasındaki kavaklar var önce," dedi. Hemen Sicana'yı kavakları kesip doğrayacak baltalı adam bulmakla görevlendirdim; sonra yapılacak yüzlerce şey daha çıktı ve birçok kadın bunları yapmaya gönüllü oldu.

Surların dışındaki savaş bütün bu süre boyunca, bütün o sabah boyunca sürdü. Savaşı hiç görmedim. Evin işlerinden paydos ettiğimiz sıralarda dışarıdan gelen sesleri duydum yalnızca. Dolayısıyla bana söylenenleri söyleyebilirim ancak. Rutullar, taarruzlarının yarattığı şaşkınlıktan faydalanarak Troyalılarla müttefiklerini geri püskürtmüşler önce, ama sonra çarpışmalar giderek şehir surlarıyla kapısının dışındaki toprak set ile hendeğin yakınına doğru kaymış. Rutulların başında Messapus varmış; Turnus ise bir orada bir buradaymış, "tek bir yerde asla durmuyor"muş, bize en net haberleri getiren adamın dediğine göre. Mellus isimli bu adam Regia' ya yaralı gelip iyileşmiş, tekrar savaşmak için dışarı çıkmıştı; yarası (kötü bir kılıç yarasıydı) çarpışırken yeniden açılınca, kapılar hâlâ açıkken şehre girmeyi başarmıştı. Krala Troyalıların şehir kapısının yakınına gelmeye çalışmadıklarını, toprak setteki mevzilerini koruduklarını, Aeneas'ın savaşın sonucunu teke tek bir dövüşle belirleme hakkını kullanmak için Turnus'u aradığını, Turnus'un

ise savaş sırasında atının üzerinde oradan oraya gittiğini, ölüm dağıttığını, ama Aeneas'ın onunla karşılaşmasına asla izin vermediğini söyledi. Mellus bu haberi açık ve sakin bir şekilde ilettikten sonra kan kaybından bayıldı. Avlu hastanemizde onun için elimizden geleni yapmamıza rağmen o akşam öldü. Şehrin güneyindeki tepelerin eteklerinde küçük bir tarlası ile meyve bahçesi olan bir Latin çiftçisiydi.

Avlu zemininin sürekli içeri taşınan yaralılardan akan kanlardan temizlenmesi için süpürgecilere paspas ve ıslak paçavra kullanmalarını söylüyordum ki, şehir kapısının dışından büyük bir gürültü geldi. Evdeki herkes yaptığı işten başını kaldırdı, bazıları neler olduğuna bakmak için surların ve gözlem kulesinin tepesine çıktı. Surların ve gözlem kulesinin tepesine çıkmış olanlar daha sonra bize Troyalıların hendek ile surlar arasındaki alanı geçtiklerini ve uzun boylu, kırmızı sorguçlu (sorgucu kesilmiş, ufalmıştı gerçi) komutanlarının önderliğinde şehir kapısına saldırdıklarını bildirdi. Surların kapı tarafında konuşlanmış olan kızlardan biri, Troyalıların komutanının İtalyanların anlaşmayı iki kere bozduğunu ve krallarının sözüne sadık olmadığını haykırdığını söyledi.

"Ve Verus'u öldürdü," dedi kız. Yüzü kesilmiş süt gibi beyazdı ve yüksek, monoton bir sesle konuşuyor, aynı şeyi tekrar edip duruyordu. "Kafasını, kafasını kesti, kafasını kesiverdi, vücudundan ayırdı, vücudundan ayırıverdi."

"Verus," dedim, henüz olan biteni kavrayamamıştım; yapılacak çok şey vardı. Regia içinde bile olsam, sokaklarda büyük bir insan hareketliliği olduğunun farkındaydım. Kimileri teslim olup şehrin kapılarını açmak için, kimileri de elinde kazma, değnek ve mutfak bıçağı, saldırganları şehrin dışında tutmak için kapıların önüne gelmeye çalışıyordu. Şehir içindeki sesler cansız, anlamsız bir uğultu oluşturuyordu. Biri "Yangın!" diye bağırdı, Regia'nın tehdit altında olup olmadığına bakmak için hemen platforma koşturdum. Birkaç yerde yanan oklar surları aşarak içeri giriyordu, ama sokaklardaki insanlar yangını hemen söndürdü. Buna rağmen ikide bir yangın sesleri yükseliyordu; şehirdeki insanlardan

gelen o uğultulu feryatlar o kadar yüksekti ki doğru dürüst düşünemiyordum.

Bu sesler arasında aşağıdan, evden kadın çığlıkları yükseldi; sesler o kadar keskin ve tizdi ki gerisin geri merdivenlerden inip evin kadınlar bölümüne gittim.

Orada çığlık ve feryatlar daha da yüksekti ve yankı yapıyordu, ağzı ardına kadar açık, gözleri boş boş bakarak bana doğru gelen Sicana'nın bağıra çağıra ne söylediğini duymadım. Peşinden annemin dairesine gittim. Amata'nın bir kumaşı burarak yaptığı ve kirişe bağladığı ilmikte asılı olduğunu gördüm. Ayakları çıplaktı. Uzun siyah saçları yüzünü ve vücudunu örtmüştü.

Sicana'yla birlikte altına masayı ittik, Sicana onu tutarken ben de küçük bıçağımla kumaştan ilmiği kestim. Onu orada, ön odadaki uzun masanın üzerine yatırdık. Kardeşlerimin hayattayken taktığı altın bullalar duruyordu boynunda. "Onu yıkayın," diye emrettim Sicana ile diğer kadınlara; o acıyla altını pisletmişti. Cenazesinin rezil olmasına dayanamazdım.

Babama söylemem gerekiyordu.

Evin kadınlar bölümünden gelen çığlıkları duymuştu, peşinde Drances ve birkaç kişi olduğu halde avludan oraya doğru gidiyordu. Onu defne ağacının orada durdurdum. Ne söyledim hatırlamıyorum. Biraz durdu. Yüzü çok yorgun ve üzgün görünüyordu; bana sarıldı, beni bağrına bastı. "Gel yanına gidelim," dedim. Beni bıraktı ve ağır ağır diz çöktü, defne ağacının köklerinin çevresinden toprak alıp kır saçlarına sürdü.

Yanına diz çöktüm, onu teskin etmeye çalıştım.

Evin kadınlar bölümünden feryatlar yükselmeye devam etmesine rağmen, şehrin ve savaşın gürültüsünün neredeyse tamamen kesildiğini fark ettim.

Yukarı baktığımda evin duvarları ile platformun üzerinde insanların hareketsiz durduğunu gördüm.

Sessizdiler. Ortalık sessizleşmişti.

Sonra surların etrafında derin bir nefes alınıyormuş, toprak nefes alıyormuş gibi yüksek bir ses duyuldu. Deprem sandım, dep-

remden hemen önce duyulan o ses sandım. Sonun sesiymiş meğer. Savaş sona ermişti. Turnus ölmüştü. Şiir sona ermişti.

YO, ŞİİR YARIM KALMIŞTI.

Bana öyle dememiş miydin şairim, burada, o berbat kokulu kükürtlü suyun yerin altından gelip yerin üstünde göletler oluşturduğu, yaprakların arasından yıldızların parladığı bu kutsal yerde? Bir keresinde şiirin tamamlanmadığını, yakılması gerektiğini söylemiştin.

Ama sonra, konuşmamızın sonunda, şiirin bittiğini söylemiştin. Onu yakmadıklarını biliyorum. Yaksalardı ben de onunla birlikte yanardım.

Peki ama şimdi ne yapacağım ben? Kılavuzumu, Vergilius'umu kaybettim. Sondan sonraki her şeyi, o uçsuz bucaksız, yolu izi olmayan, okunaksız dünyanın geri kalanını tek başıma arşınlamam gerekiyor.

Ölümden sonra geriye ne kalır? Diğer her şey. İnsan güneşin doğuşunu görür, ama batışını görmese de güneş gene batar. Bir kadın başka bir kadının bıraktığı dokuma tezgâhına oturup kumaş dokur.

Şair bana yolu söylemediği halde şimdiye kadar kendi yolumu kendim buldum. Onun söylediği şeylerden, verdiği ipuçlarından seçmem gereken yolu hiç hata yapmadan, doğru tahmin ettim. Onun peşinden labirentin ortasına geldim. Şimdi çıkış yolunu tek başıma bulmak zorundayım. Yaşarken daha uzun sürecek ve yavaş olacaktır, ama anlatması sanırım o kadar uzun sürmez.

TURNUS'UN ÖLÜMÜNÜ BİRÇOK KİŞİ GÖRMÜŞTÜ, ÇÜNKÜ olay Aeneas'tan daha fazla saklanamayıp onunla dövüşmek zorunda kaldığı Laurentum'un kapıları önünde gerçekleşmişti. Birbirlerine kargı atmışlar ve ikisi de ıskalamış. Böylece dövüşe kılıçlarıyla devam etmişler, ama Turnus'un kılıcı kırılmış, arkasına dönüp tekrar kaçmış.

Aeneas peşinden gitmeye çalışmış, ama sakatlığı nedeniyle koşamamış. Durmuş ve kargısını saplandığı yerden, yabani zeytin ağacının gövdesinden çıkarmaya çalışmış. (O ağaç kutsal bir ağaçtı. Orada birçok kez Faunus'a ibadet etmiştim. Troyalılar toprak seti ele geçirdiklerinde ağacı bir şeyleri imha etme arzusuyla kesmişlerdi, ağaçtan geriye yalnızca bir kütük kalmıştı.) Büyük ve ağır mızrak derine saplanmış, ağaç mızrağı bırakmıyormuş bir türlü. Aeneas mızrakla uğraşırken Juturna Turnus'un yanına koşup ona bir kılıç vermiş. Aeneas sonunda mızrağı ağaçtan almayı başarmış ve "Bunun adı dövüş Turnus, koşu değil!" diye bağırarak Turnus'un peşine düşmüş.

Serestus o sırada onlara yakınmış. Bana o an tuhaf, tekinsiz bir şey gördüğünü söyledi: Bir baykuş, küçük bir baykuş günün o saatinde, güpegündüz Turnus'un etrafında uçmuş. Turnus baykuşu suratından uzaklaştırmaya çalışmış. Ölümcül yara almış bir adam gibi şaşkın, afallamış görünüyormuş. Bir terminus taşına, sınır taşına varana kadar biraz daha koşmuş. Taşın yanında durmuş, koca taşı yerden almış, kucağında sıkıca tutmuş ve Aeneas'a fırlatmış. Taş Aeneas'ın yakınına bile düşmemiş. Turnus yüzünde aynı şaşkın bakış, elinde kılıç olduğu halde hiçbir şey yapmamış, ta ki Aeneas ağır kargısını Turnus'un uyluğuna isabet ettirip onu yere serene kadar.

Aeneas topallaya topallaya Turnus'un yanına gitmiş, nefes nefese yanı başında durmuş. Turnus ayağa kalkamamış. Zar zor dizlerinin üzerine çökmüş. Nefesini topladıktan sonra şaşkınlığı geçmişçesine gayet açık ve sakin bir şekilde konuşmuş. Şöyle demiş: "Sen kazandın. Merhamet dilemiyorum. Ne istersen onu yap. Beni öldürürsen, cenazemi yurduma, babama gönder. Lavinia senin karındır. Nefretin sürmesin." Aeneas onu dinlemiş ve canını bağışlamak istercesine geri çekilmiş. Sonra üzerinde, ölürken Pallas'ın üzerinden zorla çekip aldığı altın kılıç kemerini görmüş. "O çocuğun canını bağışladın mı? Birazdan canını alacak olan ben değilim, Pallas!" demiş ve kılıcını Turnus'un kalbine saplamış.

JUTURNA ÇARPIŞMALARIN BAŞINDAN SONUNA KADAR savaş alanındaymış. Söylendiğine göre ağabeyini, o topal haliyle amansızca peşine düşmüş olan Aeneas'tan birkaç defa saklamış. Dövüşün sonunda ise tarumar olmuş Rutulia saflarından gelmiş, Turnus'un cesedi başına diz çöküp ağıt yakmış, gri örtüsü Turnus' un cesedinin üzerinde.

Aeneas kılıcına yaslanmış duruyormuş. Achates ile Serestus yanına gelince kılıcını kınına sokmuş, kollarını dostlarının boynuna dolamış ve onların yardımıyla ağır ağır, seke seke Troya kampının yolunu tutmuş. Toprak seti geçerken arkasına dönüp şöyle seslenmiş: "Kral Latinus! Anlaşmamız hâlâ geçerlidir!"

Latinus orada olmadığından ona cevap verememişti; ölmüş karısıyla birlikte bir iç odadaydı, saçları tozluydu. Ama Latin askerler "Anlaşma hâlâ geçerli!" diye karşılık vermiş, surların üzerindeki insanlar da bunu tekrarlamış.

Rutulialı komutanlardan geride kalan birkaçı (zira o son öfkeyle Aeneas kendisiyle karşılaşma cesareti gösteren herkesi öldürmüştü) askerlerini toplamış ve Turnus, Camers ve Tolumnius' un cesetlerini kaldırıp taşıyacak bir grup oluşturmuş. Sessizlik içinde Ardea'ya kadar sürecek uzun yürüyüşlerine başlamışlar. Öndersiz kalan askerler dinlenmek veya ölü silah arkadaşlarının cesetlerini bulmak üzere dağılmışlar. Ertesi gün onlar da Rutulia' ya, Volskların şehrine veya dağlık memleketlerine döneceklerdi.

Juturna tek başına, kuzeybatı yönünde gitmiş; insanlar onu giderken görmüş, ama bir daha onu gören olmamış, o gece kendini baba nehre atarak intihar ettiği düşünülüyor.

Latin ordusu da müttefikleri gibi dağılmıştı. Askerlerin bazıları şehre dinlenmeye veya tedavi olmaya gelmiş, ama çoğu ölmüş kardeşlerinin veya komşularının cesetlerini bulup onları evlerine, vadinin aşağısındaki veya sırtın karşı tarafındaki çiftliğe götürmek üzere savaş meydanına gitmişti. Yakındaki çiftliklerden yaralılarla ölülerin taşınmasına yardımcı olmak üzere çiftlik sahi-

besi veya sahibi tarafından gönderilmiş köleler öküz veya eşeklerin çektiği arabalarla görünmeye başlamıştı bile.

O gece şehirde balta sesleri, uzaklardan, şehrin kuzey ve güneyindeki ormanlardan gelen düşen ağaç sesleri duyduk. Sabah oduncular, surların dışında yakılacak cenaze ateşleri için odun sürüklemekle meşguldü.

Annem için diğerlerinden ayrı, yüksek bir odun yığını oluşturuldu. Beyaz bir tahtırevan üzerinde taşındı, üzerinde kendi dokuduğu ve gelinliğim olduğunu söylediği o zarif beyaz palla vardı. Şehirde yürüyebilen herkes cenaze alayını takip etti.

Ateşi ölünün en yakın akrabası yakar, yakarken de başını cenazeden başka tarafa çevirir. Ateşi ben yaktım. Ateş işini gördükten sonra, ruhu dolaşmasın diye toprağa gömmek üzere, duman tüten o berbat küllerin arasından bir kemik, bir serçe parmağı kemiği aldım. Sonra babam âdetlerimize uygun şekilde ismini üç kez söyledi; ben ve oradaki herkes onunla birlikte ismini tekrarladık: *Amata! Amata! Amata!* Sonra ortalık sessizliğe büründü.

YAŞLI MUHAFIZ VERUS ÖLMÜŞTÜ, AULUS DA. BANA TAlip olan genç adamların hepsi ölmüştü. Annem ölmüştü. Latium'da neredeyse her hanede ölen veya sakat kalan baba, kardeş ya da oğul için yas tutuluyordu. İnsan bu kadar ölünün arasında dayanılmaz bir utanç duymadan yaşayamaz. Mars savaşçıyı savaş suçlarından arındırır diyorlar, peki ya savaşçı olmayanları, savaşılmasını istememiş olsalar da savaşın onlar adına yapıldığı söylenen insanları bu suçlardan kim arındıracak?

Annemin cenaze töreninin olduğu günün akşamı Maruna, Sicana ve Regia'nın önde gelen diğer kadınlarına benimle gelmelerini söyledim. Yaşlı Vestina kederden bitmiş tükenmişti, annemin odasında yere çömelmiş sallanıyor, gözünden yaş akmadan ağlıyor, küçük, hasta bir çocuk gibi inliyordu.

Yürüyerek sokaklardan geçtik ve Janus'un sunağına vardık. Orada başlangıç ve son tanrısına salsamola ve tütsü sundum. Şe-

hir halkı etrafıma toplandı. Hiç kimse konuşmadı. Şehrin savaş gürültüsünden sonraki sessizliği hepimizi huşuya gark etmişti. Kayıp ve korku duyguları arasında dini amellere; âciz olduğumuzu, künhüne varamadığımız yüce kuvvetlere bağımlı olduğumuzu kabul etmemizi sağlayan ayinlere sığınmıştık. Janus'a adağımı adadıktan sonra arkamda kadınlarım ve birçok insan olduğu halde, yüksek sedir çerçevesi içinde ardına kadar açık duran yakındaki iki kapıya, savaş geçidine, açık da olsa kapalı da olsa hiçbir yere çıkmayan kapıya doğru yürüdüm. Kapılardan birini ittim, sonra diğerini. Onları hareket ettiremedim. Açık kaldıkları için menteşelerinden bel vermiş, taş zemine dayanmışlardı. Kadınlarım bana yardım etti, etraftan erkekler de bize katıldı. Nihayet kapıları kapatmayı başardık, Sicana ile erkeklerden biri dört köşeli meşe kalası kaldırıp kilidin kalın demir halkasından geçirdi. Sonra kapıya doğru şunları söyledim: "Kapalı kal. Anlaşma geçerli!" Bir düşmanla konuşuyormuş gibi hissetmiştim kendimi, şimdilik mağlup edilmişse de daima düşman kalacak bir düşmanla. İnsanlar arkamdan tekrarladılar: "Anlaşma geçerli!"

AENEAS DOKUZ GÜNLÜK YAS DÖNEMİ BOYUNCA Laurentum'a gelmedi. Münasip olan da buydu. Daha önce gelmesi halinde zaferini gözümüze sokan bir fatih gibi algılanır ve hoş karşılanmazdı. Tahtı ve kılıcı Latinus'a bırakacağına ve Latium'a yalnızca kendi tanrılarını getireceğine yemin etmesi fark etmezdi: Bu yeminin daha başında iki kere bozulduğunu görmüştük.

Gene de insanlar "Yeni kral gelmekte acele etmiyor galiba?" diyorlardı. Bunun gerçek kralımıza saygısızlık olduğunu söylesem de yardımcı kadınlarım bile ona öyle hitap ediyordu. Troyalının yaralı olduğu ve iyileşmek için dinlenmeye çekildiği lafları dönüyordu ortalıkta ve insanlar, "Demek Turnus onu şişlemeyi başarmış gene de," diyorlardı içlerinin yağı eriyerek. Buna rağmen Aeneas'ın, uyluğunda bir yarayla savaş alanında iki saat boyunca Turnus'un peşinden gidişini hayranlıkla anlatıyorlardı. Ae-

neas Laurentum'a geldiğinde topallıyordu, solgun ve bitkin görünüyordu.

Hazırlık yapabilelim diye önceden bir haberci göndermiş, yalnızca on-on iki kişilik bir birlikle gelmişti. Askerlerin hepsi atlıydı ve ellerinde kalan ne kadar şık şey varsa hepsini giymiş kuşanmışlardı: Çoğunun üstünde temizlenmiş ve parlatılmış zırhlar vardı, kimileri de Troya'dan beri yaptıkları uzun yolculuktan önce güzel olduğu anlaşılan bir pelerin veya tunik giymişti. Yanlarında görkemli Etrüsk prensleri de vardı, ama Yunanlılardan hiçbiri gelmemişti: Oğlunun ölümünün üzüntüsünü yaşayan ve yüreği yanan Evander bütün adamlarını Pallanteum'a çağırmıştı. Aeneas babamın en başta, ilk anlaşmanın yapıldığı, ona sözlendiğim gün hediye verdiği atın üstündeydi. İyi eğitilmiş ama yerinde duramayan bu boz aygır, kraliyet ahırlarının önünden geçerken eski kısrak arkadaşlarının kokusunu aldı ve kişnemeye başladı; kısraklar da ona kişneyerek ve tiz sesler çıkararak cevap verdiler tabii. Girişlerinin bu kısmı çok gürültülü oldu yani. Laurentum'un kapısındaki muhafızlar kenara çekilip onlara yol verdiler ve kafile Via Regia'dan sessiz sakin çıktı. İnsanlar görmek için koşuyor ve çatıların üzerine yığılıyordu, ama onlar da sessizdi.

Kafiledekiler evin kapısı önünde attan indiler. Kapının üstündeki dikiz yerimden hızlı hızlı aşağı indim, arkadan dolanarak meclis salonuna girmek istiyordum. Eski kral muhafızları komutanı Verus'un görevini üstlenen Gaius kapıda beni durdurdu. "Kral, çağrılana kadar beklemenizi rica etti kraliçem," dedi.

Bana kraliçe diye hitap eden ilk kişi oydu. Ne dediğinin farkında olduğunu sanmıyorum. Sessiz sedasız, utangaç, yaşlı başlı, ciddi bir adamdı, içeriye girmemi engellediği için mahcup olmuştu.

Bu nedenle kapıda beklemek zorunda kaldım, içeride konuşulanların çoğunu duyamadım. Babam çapraz bacaklı tahtında oturuyordu. Babamın arkasını ve birçok Troyalıyı görebiliyordum, ama Aeneas'ı göremiyordum. Bir konuşma vardı. Etrüsklü Tarchon, askerlerini Latinlerle savaşmaya getirdiği için Latinus'tan af diledi: Caera halkı Ardea'ya gidip Mezentius'u hak ettiği gibi ce-

zalandırmak üzere Turnus'un himayesinden almaya karar vermişti. Derken bir kâhin bu keşif için yabancı bir lidere ihtiyaçları olduğunu söylemiş, Aeneas da doğru zamanda ortaya çıkmıştı. Latinus bu özrü dile getirildiği gibi kibarca kabul etti. Etruria'yla anlaşmazlık olsun istemiyordu. Konuşmanın büyük bir kısmını Drances gerçekleştirdi. Drances Turnus'un ölümünden beri bana çok iğrenç geliyordu; nedeni yoktu bunun, ama öyle hissetmekten kendimi alamıyordum işte, o can sıkıcı konuşmasını sürdürürken nefretle yumruklarımı sıkmıştım. Derken Troyalılardan biri bir şey söyledi, Etrüsklerden biri de ona cevap verdi ve herkes güldü, ortamın havası değişti. Sonra sakin, çınlayan bir ses duydum: "Kızınıza bir hediye getirdim Kral Latinus."

"Çok naziksin asil Aeneas," dedi babam. "Kızım da sana zenginliğimize ve şerefimize layık bir çeyiz getirecektir."

"Ona ne şüphe. Ama getirdiğim şeyi kızınıza kendi ellerimle vermek isterim."

Babam başını öne doğru sallayıp kabul etti ve kendisine saray görevlisi olarak hizmet eden Caesus'a, "Kızım Lavinia'yı çağırın," dedi.

Caesus tam beni almak üzere dönüyordu ki, Gaius'la birlikte içeri girdim. Yakışıksız derecede hızlı gelmiştim. Babam biraz şaşkın görünüyordu.

Sonunda Aeneas'ı görebilmiştim. Onu oturduğu için göremiyormuşum meğer: Sakatlığı devam ettiği için babam ona açılır kapanır bir sandalye getirtmişti. Ama beni görür görmez ayağa kalktı, göz hizasından baktık birbirimize. Benden çok daha uzundu, ama bulunduğum yer yüksekti, o yüzden.

Onu görmek beni mutlu etmişti. Neşelenmiştim. Ben de onun yüzünde bir ışıltı, memnuniyetimin bir yansımasını görmüştüm sanki.

Başımızı eğerek resmi bir şekilde selamladık birbirimizi, sonra zeki, nazik bir yüz ifadesine sahip esmer bir adam, Achates, büyük bir toprak çömlek alıp bulunduğum yere koydu. Kalın, kırmızı kilden bir çömlekti bu, üzerinde süsleme yoktu, altı genişti,

kulp kısmı da genişti, üzerinde mühürlü bir tapa vardı. Aeneas elini, büyük, yara izli elini onda doğal duran resmi bir hareketle, ama aynı zamanda sevgi dolu bir şefkatle üzerine koydu.

"Lavinia," dedi, "Troya'dan ayrılırken yanımda çok şey götüremedim: Babamla oğlumu, halkımın bir kısmını, evimin tanrılarını ve atalarımı götürebildim yalnızca. Babam yeraltı dünyasının efendileriyle birlikte şimdi; oğlum Ascanius orada duruyor, yanı başında da halkım. Oğlum kendi annesi gibi, halkım da kendi kraliçesi gibi sana saygı göstermeye hazır. İsmini taşıyacak olan şehirdeki evimizin sunaklarında muhafaza etmen ve aziz sayman için Penatesimi ve atalarımdan kalan kutsal şeyleri sana veriyorum. Aile ocağına ve yüreğinin sıcağına uzun bir yoldan geldiler."

Eğildim ve ben de çömleğe ellerimi koydum. "Onları muhafaza edeceğim ve aziz sayacağım," dedim cılız bir sesle.

"Lavinium'u nerede kuralım?" dedi Aeneas, canlanmış ve memnuniyetini açıkça belli eder bir halde gülümseyerek; bunu söylerken bakışlarını benden Latinus'a çevirmişti.

"Ülkeyi dolaşıp en uygun yeri bulalım," dedi babam. "Yukarıda, baba nehrin yakınlarında dağ eteklerindeki bir bölgeyi düşünmüştüm ben. Toprağı verimli ve tepelerde güzel kerestelik ağaçlar var."

"Aşağıda, sahilde," dedim, sesim hâlâ cılız ve boğuk çıkıyordu. "Albunea'dan gelen nehrin kıvrımında bir tepe var."

Hepsi bana baktı.

"Şehri orada gördüm," dedim. "Rüyamda."

Aeneas bana bakmaya devam ediyordu, yüzü ciddileşmiş, düşünceli bir hal almıştı. "Şehrini kurulduğunu gördüğün yerde kuracağım Lavinia," dedi. Sonra biraz geriye çekildi, ama ellerimiz hâlâ çömleğin üzerindeydi. Tekrar gülümsedi ve "Rüyanda evlendiğimiz günü de gördün mü?" dedi.

"Görmedim," dedim fısıltılı bir sesle.

"Gününü kararlaştırın Kral Latinus," dedi Aeneas. "En kısa zamanda olsun! Şimdiye kadar çok zaman harcadık, çok kişi öldü, çok acılar yaşandı. Artık hiçbir şey kaybetmeyelim."

Babam üzerinde uzun uzun düşünmedi. "Beşinci ayın ilk günü. Kehanetler iyi olursa."

"İyi olacaktır," dedi Aeneas.

ÖYLE DE OLDU ELBETTE.

Şehirlerinin yapımına başlayıp bize bir ev yapmak için Troyalıların önünde yalnızca haziranın son günleri kalmıştı, ama son derece çalışkan işçilerdi, biz İtalyanlardan daha disiplinliydiler ve bizim gibi çok tatilleri yoktu. Beşinci ayın ilk günü Lavinium şehri ortaya çıktı. Prati çayının bir kıvrımı, kale haline getirilen dik bir kayalık tepeyi yarısına kadar çevrelemekteydi. Tepenin hafifçe aşağı doğru meyil yapan doğu ve güney kısımlarında hendek ve set vardı; daha yukarıda yer alan ahşap bir çit, şehrin sünger taşından surlarının nereye yapılacağını gösteriyordu. Çitin içinde sokaklar vardı. Anayol şehir kapısının hemen önündeki dik bir rampada, eski askerlerin hepsinin memnun bir ifadeyle dile getirdikleri gibi, bu "muhteşem savunma mevkii"nde ani bir dönüşle kaleye yöneliyordu. Tepenin zirvesinde şehir kapısına, Regia'ya karşıdan bakan küçük bir taş ev vardı. İnşaatı tamamlanmış olan tek ev buydu ve diğer ikamet yerlerinin büyük kısmını oluşturan çadırları, kulübeleri ve yapı iskelelerini, çitin ötesinde Prati'nin kenarındaki çayırları ve doğuda, birkaç kilometre ötedeki deniz kumullarını görüyordu. Şehrin batısında meşe ve çam ormanları yükseliyor, eski volkanın, uzun dağın, Alba'nın tepesine kadar yükseliyordu.

Beşinci ayın ilk günü, baba evindeki son günümde, süsleyip püslediler, gelin olarak hazırladılar beni. Kurbanlık kuzu ve dana-ları sık sık süsleyip püsleyen beni süslüyorlardı şimdi, bana da onlar gibi uysal rolünü oynamak düşmüştü. Vestina saçlarımı tunç bir mızrak namlusuyla altı bukleye ayırdı ve her birini kırmızı yün bağla bağladı. Başıma güneş doğmadan önce şehrin dışındaki otlaklardan topladığım kokulu bitki ve çiçeklerden örülmüş bir taç taktım. Bel kısmından tuniğimin etrafına karmaşık bir düğümle yün bir bağ bağlandı; Vestina ile yaşlı Aula bağı nasıl bağlayacak-

ları konusunda uzun süre tartıştılar. Bütün bunlardan sonra üzerime kırmızı-turuncu renkte uzun, büyük, ince bir tül örtüldü. Babaannem Marica'nın, ondan önce de onun annesinin evlenirken kullandığı yanardöner tüldü bu. Sonra ellerinde alıç ağacından meşalelerle avluda beni bekleyen üç delikanlının yanına gittim. Alevler belirsizdi, bir yaz dönümü gününün aydınlığında hafif bir titremeden ibaretti. Caesus önümde, diğer iki çocuk iki yanımda yürüyordu ve anneleri Lupina, ki şehrin saygıdeğer hanımefendilerinden biriydi, evlilik töreninde bana annemin yerine refakat etmek üzere arkamdan geliyordu. Bizim arkamızdan da danışmanları ile muhafızlarından geride kaç tane kaldıysa hepsiyle birlikte babam, Aeneas'ın gönderdiği Troyalı askerlerden oluşan şeref kıtası ve evlilik törenine katılmak isteyen herkes geliyordu.

Via Regia'dan aşağı indik, yolda bizi görenler evlenen çifte söylenen ve anlamını kimsenin bilmediği "*talassio! talassio!*" sözlerini haykırarak ve etrafa fındık atıp açık saçık espiriler yaparak kafilemize katıldı. Troyalılar evlilik töreninin bir parçası olan açık saçık esprileri duyunca bayağı bir şaşırdılar. Lavinium'a kadar en az on kilometrelik bir yol boyunca yürüdüğümüz için onlara bütün bunları anlatacak bol zamanımız oldu. Bu arada evlilik meşalelerini birçok kez yeniden yakmak veya değiştirmek gerekmiş, acıkan insanlar ellerindeki ceviz ve fındıkları sağa sola atmak yerine yemeye başlamıştı. Su satıcıları cılız, tıka basa yüklü eşekleriyle bütün gün iyi iş yapmıştı.

Yanardöner tülün içinde yürümek, dünyaya onun içinden bakmak tuhaf gelmişti bana. Çok iyi bildiğim bütün o yollar, bütün o tepeler, çayırlar, ormanlar biraz bulanık ve gurup vakti olduğu gibi hafifçe renklenmiş görünüyordu. Her şeyden, herkesten ayrı, bir daha asla olmayacağım kadar yalnız hissediyordum kendimi.

Nihayet yeni şehirde tepedeki evin sokak kapısına vardığımızda Caesus arkasına döndü, bir sevinç narası attı ve yanmakta olan meşalesini sallayıp arkamızda toplanmış olan kalabalığa doğru olabildiğince yukarı fırlattı. Yakalayana şans getirdiğine inanılan meşaleyi kaparken insanlar ellerini yaktıkları için bir kargaşadır,

bir bağırış çağırıştır koptu.

Sonra tekrar sustular ve kapının dikmelerini Vestina'nın yol boyunca taşıyıp bana verdiği kurt yağıyla (kahverengimsi, bayat, berbat kokulu bir şeydi) ovarken beni seyrettiler. Sonra Vestina bana birkaç kırmızı yün sicim verdi, bunları Kapıların Koruyucusu Janus'a dua okuyarak kapının dikmelerine bağladım.

Bütün bunlar olurken uzun boylu Aeneas içeride, girişte gölgede durmuş, sessiz sedasız, hareket etmeden beni seyretmişti.

İşim bittikten sonra durdum ve ona baktım.

Sorulması gereken soruyu sordu: "Sen kimsin?"

Ben de verilmesi gereken cevabı verdim: "Senin Gaius olduğun yerde ben Gaia'yım."

Sonra yüzünde koca bir gülümsemeyle aniden hareketlendi, beni kucakladığı gibi evimizin eşiğinden geçirdi, eve girdikten sonra da yere bıraktı.

Böylece karısı oldum, halkımızın, halkımın ve onun halkının anası.

BİR ZAMANLAR YAŞADIĞIM VE ALBUNEA'DA ŞAİRİME, bir kız neden sürgünde yaşayan bir kadın olmak için evinde büyütülür diye sorarak dile getirdiğim o derin öfkeyi bir eş olarak asla hissetmedim. Benimki öyle önemli bir sürgün değildi, çünkü eski yuvamdan, babamdan, defne ağaçlı o canım Regia'dan ve çocukluğumun o koruyucu Lar Familiaris'inden birkaç kilometre öteye gitmiştim yalnızca. Ama dahası da vardı. Erkekler kadınlar için sadakatsiz, değişken yakıştırmalarında bulunurlar ve bu lafları her daim tehdit altında olan cinsel onurlarından kaynaklanan bir kıskançlık içinde söyleseler de, sözlerinde doğruluk payı vardır. Biz hayatımızı, varlığımızı değiştirebiliriz; istesek de istemesek de değiştiriliriz. Ay değiştiği halde nasıl ki tekse, biz de bakire, eş, anne, büyükanneyizdir. Erkekler ise bütün o tez canlılıklarına rağmen neyse odurlar; togalarını giydikten sonra bir daha değişmezler; bu yüzden bu katılığı bir erdem haline getirir ve onu yumuşa-

tıp kendilerini özgürleştirebilecek her şeye direnirler. Oysa ben genç kız benliğimi bırakıp da kadın yükümlülüklerimi üstlendikten sonra hiç olmadığım kadar özgür bulmuştum kendimi. Kocama karşı bir görevim varsa bile yerine getirmek çok kolaydı. Aramızdaki anlayış geliştikçe ve birbirimize güvenir hale geldikçe dinin ve halkıma olan görevimin getirdiği kısıtlamalar dışında hiçbir kısıtlama kalmamıştı üzerimde. Bu kısıtlamalarla büyümüştüm ben, onlar benim bir parçamdı, bana yabancı değildi, beni köleleştirmiyordu, aksine, ruhumun ve zihnimin çapını genişleterek beni tek benliğin darlığından kurtarıyorlardı.

Laurentum'un Penatesini beraberimde götürmedim. Babam kölesini, yani Maruna'nın annesini azat etmiş, onu benim yerime evin Penatesinin hizmetçi ve koruyucusu yapmıştı. Aeneas'ın kollarında yeni evime girdiğimde, atriyumun arkasındaki sunakta babasının Troya'daki evinde bulunan Penatesi duruyordu: Bunlar artık bu evin, ailemin tanrılarıydı, ben de onların hizmetçi ve koruyucularıydım. Yanlarında yıpranmış, yamru yumru, ince bir gümüş kâse kutsal yemek için hazır duruyordu. Lambalar cilalı siyah kildendi. Yemek masamızda kırmızı ve siyah boyalı bir tabak, içinde de küçük bir öbek kuru bakla vardı; yiyeceği bizimle paylaşan tanrılar için sürekli masada bulunmak zorundaydı bunlar, tabağın yanında da bir tuzluk. Her şey olması gerektiği gibiydi. Ve ocakta da Vesta, kutsal ateş, inceden ve berrak alevlerle yanıyordu.

Evlendiğimizde Aeneas'ın yaşı, benim yaşımın iki katı kadardı. Bütün vücudunu, sırf kas, kas teli, kemik ve yaradan ibaret vücudunu ilk gördüğüm zaman, Almo ile kardeşlerinin yakalayıp bir süre kafeste tuttukları, sonra da Mars'a kurban kestikleri kurdun o zarif duruşu geldi aklıma. Aeneas'ın vücudu sert koşullar içinde şekillenmişti. Ama o ne bir kurttu, ne de sert bir adam. Benden önce iki kadın sevdiğini, ikisi için de yas tuttuğunu biliyordum. Beni önce bir anlaşmanın maddesi olarak tanımış olsa da, doğası ve tecrübeleri gereği bana bir eş, kendi varlığına en yakın kişi olarak muamele etmeye hazırdı. Önce gençliğimden ürkmüştü galiba. Beni incitmekten korkuyordu. Güzelliğimi inanmaz bir hazla tak-

dir ediyordu. Cehaletime saygı gösteriyordu, ama ben cehaletimden sıkılmıştım, ondan bir şeyler öğrenmeye hazırdım, ki o da bunu kısa zamanda öğrendi. Onunla sevişirken sık sık şairimin sözleri aklıma gelirdi, bu adam bir tanrıçadan, yıldızlarla deniz dalgalarını hareket ettiren, baharda otlaktaki hayvanları çiftleştiren ilahi bir kuvvetten, arzunun gücünden, akşam yıldızının ışığından olma, dediğini hatırlardım.

EVLİLİĞİMİZİN ÜÇ YILINI AYRINTISIYLA ANLATMAYACAĞIM, anlatamam da zaten, zira zihnim çok önemli bulduğumuz, hayatımızı dolduran bütün o şeylerden çokça bahsetmekten alıkoyuyor beni. Bunlar ikimiz için olduğu kadar halkımız için de önemli şeylerdi; sonra bu şeyler hayatımı doldurdu, yalnızca o zamanlar da değil, şimdi de dolduruyor, beni tamamlıyor, öyle ki, dulluğun o berbat acısını bilsem de, dul olmanın insanda yarattığı o büyük boşluk duygusunu pek yaşamadım. Bence insan büyük bir mutluluğu kaybedip de onu hatırlamaya çalıştığında, üzüntüye davetiye çıkarmış olur yalnızca; halbuki sürekli mutluluğu düşünmezse onu yüreğinde ve bedeninde bulabilir kimi zaman, sessiz sedasız ama kalıcı. Bildiğim en saf, en katıksız mutluluk meme emen bir bebek ile onu emziren annenin mutluluğu. Mutluluğu dört dörtlük yaşamanın nasıl bir şey olduğunu buradan biliyorum. Ama bu duyguyu hatırlayarak, anlatarak, arzulayarak geri getiremem. Onu tatmış olmak yeterli ve her şeye değer.

Aeneas'ın ömrünün kısa olacağını biliyordum, ama o bilmiyordu. Veya ben öyle sanıyordum. Yolculuğu boyunca veya gölgeler arasında yürürken bütün o kehanetleri duydu mu duymadı mı bilmiyorum. Ömrünün kısa olacağını biliyorduysa bile, bu bilgi ona yük olmamış, görüş açısını daraltmamış, ümidini azaltmamıştı. Korkusuzca ileri bakıyor ve gelecek zamanı şekillendirmenin yollarını arıyordu; şehir kuran, ulus kuran, halkının, ailesinin, kendisinin refahı için elinden gelen her şeyi yapan bir adamdı. Gelecek zamanın imgeleriyle, kralların, tapınaklı tepelerin, kahraman-

ların yaptığı savaşların imgeleriyle dolu kalkanı evimizin giriş bölümünde duvara asılı duruyordu. Halkının geleceğini omuzlarına alarak savaşa taşımıştı. O geleceği barışta bulmak istiyordu artık.

Troya'daki on yıllık savaştan sonra, İtalya'nın bu sahilinde savaşla beklenmedik biçimde ve istemeden tekrar karşılaşmıştı. Bir daha karşılaşmak istemiyordu. Latinus'un yaptığı gibi kalıcı bir barış yapmaya kararlıydı. İlk ve en büyük amacı, Troyalılar ile onlarla birlikte Lavinium'u kuran Latinler arasında ve bütün komşu halklar arasında kanunların, müzakere ve hakemlik müessesinin tesisini, akılcı sabrın körü körüne şiddet karşısında üstün olmasını sağlamaktı.

Evliliğimizin ilk yılından sonra, aklının buradaki, İtalya'daki kısa savaşın sonunda olanlara nasıl takıldığını, bu savaşın kendi kimliği ve görevi konusundaki fikirlerini nasıl sarsıp yeniden şekillendirdiğini fark etmem uzun sürmedi. Savaşın kendisi değildi buna neden olan; savaş kaçınılmazdı; Mars hüküm sürmeye başlayınca onun kurallarına itaat etmek gerekir. Aeneas'ın asıl içini kararan savaşın sonuydu: Turnus'un ölüm şekli. Aeneas'a göre onun ölümü her şeyi sorgulanabilir kılıyordu.

Ölümünü cinayet olarak görüyordu. Kendini cani olarak görüyordu. Kılıcını elinde tutarak tam anlamıyla ve cesurca pes etmesi için Turnus'a vakit tanımış, ama sonra çaresizlerin canını bağışlama, fethedilenleri affetme yükümlülüğünü unutarak bir intikam nöbeti içinde onu öldürmüştü. *Nefas* yapmıştı, ağza alınmaz bir yanlış.

Yaz sabahları işlerimize başlamadan önce konuşurduk; uzun sonbahar gecelerinde ise karanlıkta konuşurduk, yatağımızda. Benimle muhtemelen daha önce hiç kimseyle konuşmadığı gibi konuşabileceğini öğrenmişti; Troya'nın kuşatma altında olduğu o karanlık yıllarda, genç olduğu sıralarda bir tek Creusa'yla böyle konuşmuştur olsa olsa. Sürekli olarak ne yaptığı ve ne yapması gerektiği konusunda düşünen, bu yüzden kendini yiyip bitiren bir adamdı; rahat huzur bilmeyen vicdanı her şeyi açıklığa kavuşturmaya çalışırken benim dinlemelerimi, sessizliğimi ve cevap ver-

me teşebbüslerimi canıgönülden kabul ediyordu. Benim cehaletim de onun sorgulamalarını canıgönülden kabul ediyordu, bunlar neyin sorulmaya değer olduğunu öğretti bana.

"Öfkeliydin," dedim ona. "Öfkelenmeye de hakkın vardı! Turnus önce sana meydan okudu, sonra kasten senden kaçtı, yaralı olduğunu bildiğinden seni bitkin düşürmek için peşinden sürükledi. Bir korkağın taktiğiydi bu."

"Buna taktik denirse tabii. Savaşta her şey mübahtır."

"Ama anlaşmayı çiğnedi o!"

"Onun işi değildi bu. Kız kardeşinin, Camers'in ve kargıyı atan şu Tolumnius'un konuşmasına izin verdi... Ama kendisi konuşmadı, o zaman da konuşmadı sonrasında da. Ta ki ölümüne kadar. Büyü yapılmış biri gibiydi hareketleri."

"Serestus da aynı şeyi söylemişti," dedim. "Gördüğü o baykuş, Turnus'la ikiniz karşılaşmadan önce gördüğü o baykuş için, Turnus'un başının etrafında uçup kanatlarıyla ona vuran bir baykuş mu gördüm, yoksa aslında orada olmayan, Turnus'un gördüğü bir şey mi gördüm bilmiyorum demişti."

Aeneas'ın hafifçe ürperdiğini hissedebiliyordum. Bir şey söylemedi.

Uzun bir aradan sonra şöyle dedim: "Turnus'un irsiyetinde bir kötülük var galiba. Annemin sülalesinde. Bir soysuzluk. Bir delilik. Karanlık bir şey. Bir kara yılan gibi kanlarında dolaşıyor, ışık yaymayan bir ateş gibi. Bütün ilahlar, Toprak Ana ve Juno bu musibeti benden ve çocuğumuzdan uzak tutsun!"

Hamile olduğumu biliyordum o sırada ve konuşurken ben de titredim, cesaret almak için Aeneas'a tutundum. Aeneas saçlarımı okşayarak beni teskin etti.

"İçinde bir kötülük yok senin," dedi. "Tepedeki Numicus'un pınarları kadar berrak bir ruhun var, onlar kadar berrak ve duru."

Benimse Albunea'nın pınarları, pis kokulu mavimsi pusların altında sessiz, cansız duran o pınarlar geldi aklıma.

"Turnus gençti, hırslıydı, sabırsızdı," dedi Aeneas. "Tamam da içindeki kötülük neydi ki?"

"Açgözlülüğü," dedim hemen. "Açgözlülük, bencillik – hep ben, hep ben! Dünyayı yalnızca ondan istediği şeylerden ibaret görüyordu. Yunanlı genci kılıç kemeri için öldürdü. Ve onu acımasızca öldürdü, sonra da bu yaptığıyla övündü! Senin de tahammül edemediğin bu oldu, o kemeri onun omzunda görmek."

"Ben de Etrüsklü oğlanı, Lausus'u öldürdüm. Acımasızca."

"Ama bununla övünmedin!"

"Övünmedim. Üzüldüm. Ama ne fark eder ki? Çocuk öldü."

"Ama Aeneas, o savaşta kimse kimsenin canını bağışlamadı, canları bağışlansın diye yalvarsalar bile; öyle demiştin." Daha sonra, bunu söyleyenin Aeneas değil şair olduğunu hatırladım. Ama o sırada bunu ikimiz de fark etmedik, acısına saygı gösterdiğimi belli ederek konuşmama devam ettim: "Ölümüne savaşıyordun, yalnızca sen ve Turnus da değil, hepiniz. O sırada gözünü kan bürümüş olması veya deniz suyu gibi soğuk olman fark etmez, yapman gereken şeyi yaptın. Pallas Turnus'u öldürmeye çalıştı, Turnus da onu öldürdü. Lausus seni öldürmeye çalıştı, sen de onu öldürdün. Turnus seni öldürmeye çalıştı, sen de onu öldürdün. İkiniz arasında ölümüne bir mücadele vardı. Savaşı başka bir şey sona erdiremezdi. Düzen böyle – savaşın *fas*'ı. Öyle değil mi? Sen de buna uydun. Yapman gereken şeyi yaptın, yapılması gereken şeyi. Her zaman yaptığın gibi!"

Bir süre bir şey söylemedi, söylediğinde de çok az konuştu. Sözlerimden etkilenmişti sanırım. Söylediklerim onu etkilemişti.

Çok sonra anladım ki, kendi kendini suçlama nedenini elinden almakla onu kendini mazur görme nedeninden de mahrum bırakmıştım. Savaştaki hiddetini merhametinin düşmanı, iyi tarafına bir an hâkim olan bir öfke olarak göremezse, Turnus'u öldürüşünü anlık, ölümcül bir bozukluk olarak göremezse, o zaman bu öfkeyi hakiki doğasının, normal düzenin bir parçası olarak görmek zorundaydı – hayatı boyunca sürdürmeye, muhafaza ve hizmet etmeye çalıştığı düzenin. Eğer bu düzen Turnus'u öldürüşünü doğru bir fiil olarak kabul ediyorsa, böyle bir şey kendi içinde doğru muydu?

Turnus'un ölümü Aeneas'ın davasının zaferini garantilemişti, ama insan Aeneas için ölümcül bir yenilgi olmuştu.

Kılıcını saplarken Turnus'un ölümün bir kurban töreni olduğunu haykırmıştı. Peki ama neyin neye kurban edilişiydi bu?

Sabırlı kahramanımdan nasıl bir cesaret talep ettiğimin farkında değildim. Bu konuyu bir daha konuşmadık. Zihnini gereksiz bir suçluluk duygusundan kurtardığımı, onu teskin ettiğimi, cesaret ihtiyacından onu kurtardığımı düşünmeye devam ettim. Genç eşler çok aptal olabiliyor.

Şehrimiz küçük Regia'mızın etrafında o kadar çabuk büyümüştü ki, bazen bana gerçekdışı, bir hayal gibi geliyordu, onu ilk gördüğüm rüya gibi; ama evimizin kapısından görünen saman ve kiremit damlar, onlardan yükselen yemek kokuları, insanların sesi, genç bir Latin kadının Troyalı kocasına seslenişi, çalışan birinin yardımcısına bağırışı, bir çocuğun oyun oynarken söylediği şarkı, bunların hepsi sabah akşam gerçekti, canlı ve neşe vericiydi. Lavinium sahildeki diğer şehirlerimizden biri gibi görünüyordu, küçük kara Prati çayının kenarından yükselen sırtın üzerindeki kalesi birçok kaleden daha yüksekteydi gerçi. Kendi başlarına yapsalardı Troyalılar evleri farklı inşa ederlerdi, ama marangozlar İtalyandı ve işlerini bildikleri gibi yapmışlardı. Surların içinde kalan ve ille de kesilmeleri gerekmeyen ağaçların kesilmemesini tembihlemiştim. Troyalılar önce bunu tuhaf karşılamış, ama sonra yaz ortasında gölgenin çok işe yarayacağını kabul etmişlerdi. Hatta sonunda evlerini himaye eden meşe, defne veya söğüt korularıyla gurur duyar oldular. Regia'da çoğunun evindekinden daha az gölgemiz vardı, ama babamın evinden defne ağacının bir sürgününü getirip avlumuza koydum, bir yıl içinde boyumuzu geçti. Sonra yabani bir asma ekip bir kafese sardırdık, avlunun güney ucunu bununla gölgelendirdik.

İlk yıl çok sayıda evlilik töreni oldu. Troya'dan beri süren uzun ricatın bu son ayağına Sicilya'dan çok fazla Troyalı kadın gelmemişti. Erkekler kadın buldukları yerde evlenmeye hevesliydi. Kışın Latium'da evlenmemiş kız kalmamıştı neredeyse ve evlenme-

miş Latin erkekler bundan çok şikâyetçiydi. Silviusçuğum Lavinium'da doğan ilk bebekti, ama o mayıs ayı sona ermeden şehrin çeşitli yerlerinde beş küçük Troyalı-Latinin daha kundaktan ağlama sesleri duyuldu ve çocukların doğumuna refakat eden ilahlar bütün bir yıl boyunca ve takip eden yıllarda hiç durmadan çalıştılar.

Troyalı damatları olan yerli aileler akrabalık bağı nedeniyle şehrimize gelmeye başladı; yeni şehir, yaptıkları eşyalara ihtiyaç olduğunu gören zanaatkârları da cezbetti. Bu zanaatkârların çoğu şehri ve kralını severek buraya yerleşti. Lavinium'da çok geçmeden Troyalılardan çok Latin olmaya başladı. Aeneas'la bunca yolu birlikte gelen yiğit savaşçılar, bir baktılar ki İtalyan ev sahipleri arasında onlar gibi yaşıyor, yerli çiftçilerle birlikte çiftçilik yapıyorlar, büyük şehirleri efsane olmuş, asil soyları anlamını yitirmiş, yaptıkları bütün savaşlar, girdikleri maceralar, atlattıkları fırtınalar, bütün o yolculuklar yabancı topraklardaki küçük bir şehrin küçük bir evinin şöminesi başında, günlük işlerin arasında yok olup gitmiş.

Bazıları için, özellikle de gençler için bütün bunlar tahammülü zor şeylerdi. Otuzunu geçmiş erkekler zor şartlardan ve tuzlu sudan kurtulmuş olmaktan, kendilerine ait bir ocağa ve içinde eşlerinin olduğu bir yatağa sahip olmaktan memnundu genellikle. Aeneas ergenlik çağındaki erkeklerle yirmili yaşlarındaki erkekleri gözünden ayırmıyordu, en ağır işleri onlara veriyordu; tehlikeli ne iş varsa bu işlere onlar koşuluyordu. Ayrıca onlara arka arkaya talimler yaptırıyor, atletik oyunlar oynatıyordu; gençler çeşitli dallarda şampiyonluk için mücadele ederken yaşlılarla çocuklar da onları seyredip tezahüratta bulunuyordu. Latin gençler bu oyunları memnuniyetle karşılamıştı, çoğu mücadeleci bir ruhla bu oyunlara katıldı. Troyalıların oyunlarla süslenen çok çeşitli kutsal günleri vardı ve Aeneas her Latin festivalini takvime eklemişti, dolayısıyla gençler her vesileyle daima talim halinde oluyordu.

Üvey oğlum Ascanius Afrika'da ata binmeyi öğrenmişti ve harika bir biniciydi, binicilik ve at eğitimiyle ilgili gösterilerde birinciliği kimseye kaptırmıyordu genellikle. Diğer sporlarda, ok-

çuluk, koşu, atlama, güreş, taş atma veya askeri talimlerde doğuştan en iyiler arasında değildi, ama en iyisi olması gerektiğini düşünüyordu ve diğerlerine üstün gelmek için var gücüyle uğraşıyordu. Altıncı, beşinci, hatta ikinci geldiğinde öfkelenip kendinden utanıyor ve karara karşı çıkıyor veya somurta somurta gidiyor, kendine kızıyordu. Avcılar içinde domuz veya geyiği vuran o olmazsa, eve üzgün ve suratı asık geliyordu. Babasının ciddiyetini ve görev bilincini almıştı, ama babasının uyum duygusundan veya sabrından eser yoktu onda. Genç prens oradan oraya gezen sürgündeki Troyalıların gözbebeği olmuştu doğal olarak ve Kartaca'dayken oranın kraliçesi onu biraz şımartmıştı sanırım, çünkü Dido'nun her şeyi yapmasına izin verdiğinden ve Afrika'da her şeyin ne kadar harika olduğundan bahseder dururdu. Bu tür konuşmalarda babasının suratının karardığını fark edince nedenini asla sormazdı. Kendisinden yalnızca birkaç yaş büyük olan benle beraber olduğunda ihtiyatlı ve ketum davranırdı. Onu hep el üstünde tutan annesi gibi asla olamazdım ben. Onun gözünde, hatta kendi gözümde de, daha çok bir abla gibiydim ona, babanın sevgisini kazanmada güçlü bir rakiptim. Yarı üvey bebek kardeşini kıskanırdı. Hiçbir baba oğlunu Aeneas'ın Ascanius'u sevdiği gibi sevmemiştir, ama Ascanius bu sevgiyi öylece kabul edecek kadar geniş bir yüreğe sahip değildi henüz; babasının sevgisini, onu hak ettiğini kanıtlayarak elde etmesi gerektiğini sanıyordu. Huzursuz ve mutsuzdu, mutsuzluğu babasını üzüyordu. Neyse ki avcılığı seviyordu ve istediği zaman avcı grubuyla birlikte dağlara gitmesine izin veriliyordu. Koyun ve sığırımız çok değildi, av eti hepimiz için bir nimetti. Ascanius koca bir ziyafete yetecek kadar etle, bir ayı postuyla, büyük bir geyiğin kaburga kısmıyla veya bir dağ domuzunun av hatırası olarak aldığı dişleriyle çıkageldiğinde kendini ihtiyaç duyulan biri, bir kahraman, babasına layık biri gibi hissediyordu herhalde.

Oğlum Silvius mayısın kalendsinden sonraki gün doğdu. Hesaplarımızdan biraz erken doğmuştu, pek büyük bir bebek değildi, ama güzel bir şeydi. O küçük kırmızı suratı kedi yavrusu gibi

basık ve gözleri çekikken bile yüz hatlarının babasına çektiğini, o güçlü alın çizgisinin ve görkemli burnunun babasınınkine benzediğini görebilmiştim. Daha bir aylık olmadan gülmeye, çok geçmeden de gözlerinden yaşlar aka aka ağlamaya başlamıştı: Bunu da babasından, o iyi huylu, gözleri hemen yaşarıveren adamdan almıştı. Silvius doymak bilmez, oburca emerdi, hemen hiç gaz sancısı çekmedi, çok uyurdu, uyanıkken de tam uyanık ve neşesi yerinde olurdu. Babasıyla, başka bir anneyle veya dadıyla konuşmuyorsanız bir bebek hakkında çok şey söyleyemezsiniz: Bebekler günlük konuşma alanının bir parçası değildirler; onlar nasıl konuşmayı beceremiyorsa, konuşma da onları anlatmayı beceremez. Silvius iyi bir bebekti ve annesiyle babasına sonsuz bir haz verdi, bunu söyleyebilirim ancak.

Latium halkı Aeneas'ın halkına karşı çok katı bir tutum sergilemiyordu. Latinler Rutullar tarafından kendilerinden çok Turnus' un çıkarına olan bir savaşa sürüklendiklerinin farkındaydı artık. Aşağılanmışlardı ve olanları arkalarında bırakmaktan memnundular. Babam Latinus eskisinden daha çok saygı görüyordu artık, çünkü halkı onun barışın gerekliliğini kendilerine göstermeye çalıştığını ve kehanetlerinin doğru çıktığını görmüştü. Babam halkının iyi dileklerini memnuniyetle kabul etmişti, ama hayatı neşeden yoksundu. Sağlığı sık sık bozuluyordu. Ne kadar kısa sürmüş olsa da savaş onu yaşlandırmıştı. Aeneas'ı Laurentum'a daha sık çağırır oldu, Aeneas'ı çağırmadığı zamanlarsa Lavinium'a gelir, yönetim ve toprak kullanımı konularında ona fikir verir veya danışır, ekme biçme, ticaret konularında Aeneas'la birlikte karar alırdı. Aeneas'ın onun oğlu ve Latium'un bir sonraki kralı olduğunu açıkça ifade etmiş, danışmanlarına Aeneas'ın gözüne girmelerini, yoksa kendi gözünden düşeceklerini bildirmişti. Babam bize karşı son derece cömertti, Lavinium daha baştan serpilip büyüyebilsin diye krallığının topraklarını çiftçilerimizin kullanımına açmış, otlaklarımızı en iyi koyun ve sığırlarıyla doldurmuştu.

Birkaç yıl içinde yeni şehir, eski şehirdeki insanları kendine çekmeye başladı. İnsanlar birbirlerine, "Prati çok canlı, orada dük-

kân açmak lazım," diyorlardı. Böylece Laurentum yavaş yavaş şimdiki gibi bir şehir halini aldı, kapısında nöbetçi olmayan, çok küçük, uyuşuk, sessiz bir yer oldu, terk edilmiş evleri devasa ağaçların gölgesinde kaldı, Regia'da birkaç muhafızla bu muhafızların, ev tanrılarıyla ilgilenen ve ulu defne ağacının altındaki havuzun başında iplik eğiren karıları ve kölelerinden başka kimse kalmadı.

Latinlerin çoğu Aeneas'ın halkına karşı bir kin beslemezken yaşlı Tyrrhus ve savaştan sağ kurtulan tek oğlu ile kızı Silvia beslemişti. Troyalıları affetmemişlerdi, asla da affetmeyeceklerdi. Yaşlı adam Latinus'a açıkça meydan okumuş, ona krallığını ve kızını yabancı bir macerapereste satan bir korkak olduğunu haykırmıştı. "Latinler, neden ayağa kalkıp bu tecavüzcüleri ülkeden atmıyorsunuz?" diye bağırmıştı. "Bakın kral ne yapıyor, sığırları bu soyguncuların verdi!" Latinus onun bağırıp çağırmasına, kraliyet sığırtmacı olarak kalmasına izin verdi, onu cezalandırmadı, ona hiç çıkışmadı bile. Drances gibilerini dehşete düşürmüştü bu durum. Drances, hıyanet dolu sözlere izin vererek kralın şerefini ve iktidarını tehlikeye soktuğunu söylemiş, ama Latinus Tyrrhus'u olduğu gibi Drances'i de duymazdan gelmişti. Atıp tutmalarına cevap gelmeyince halk Tyrrhus'u teskin edilemez kederi içinde abuk sabuk konuşan acılı bir yaşlı adam olarak görmeye ve ona aldırış etmemeye başladı. Drances'e gelince, Aeneas da benim gibi ona güvenmiyordu; Latinus'la ikisi Drances'in konuşmasına ses çıkarmıyor, ama konuştuktan sonra sözlerinin uçup gitmesini sağlıyorlardı.

Laurentum'daki insanların bana söylediğine göre, Ascanius'un vurduğu geyik –Cervulus– aldığı yaradan ölmemiş, sakat ve uysal bir halde birkaç yıl daha yaşamış, çiftlik evinin yakınından hiç ayrılmamıştı. Bir keresinde Silvia'ya mümkünse onu ziyaret etmek istediğimi belirten bir haber gönderdim. Cevap göndermedi bana. Korkaklığımdan oraya gidemedim. Yaşlı adamın üzerime yürüyüp kocama hakaret etmesinden korktum. Silvia'nın bana sırtını dönmesinden korktum. Silvia geç evlendi, hayvan sürüleriyle ilgili işlerinde babasıyla kardeşine yardım etmeye evlerine giden

bir kuzeniyle. Böylece kendi Penatesinden ayrılmamış oldu, hayatı boyunca kendi çiftiğinde yaşadı. Onu bir daha görmedim.

Savaş Latium'un dışında, müttefik krallıklar ile komşu krallıklar arasında kötü duygular ve acılı yürekler bırakmıştı. Turnus'a yardım etmek için savaşçı gönderen her halk, yenik düşmüş savaşçılarının topallaya topallaya memleketlerine döndüğünü, krallarıyla komutanlarının öldüğünü görmüştü. Savaşın seyri bile o kadar kararsız (yapılmış bir anlaşma çok geçmeden bozulmuş, sonra yeniden yapılmış, yapılma aşamasında yeniden bozulmuştu), amaçları o kadar belirsizdi ki, kimin suçlu olduğunu bilememişlerdi. Suçu Turnus'un hırsına yüklemek kolaydı. Gelgelelim Latinus, yabancıları ülkeden sürmek için verecekleri savaşta halkının Turnus'un yanında savaşmasına izin vermişti, sanki bu, yabancıları topraklardan atmak için kurulmuş bir İtalyan ittifakıymış gibi. Volsk ve Sabin memleketlerinin krallarıyla komutanlarını İtalyanlar değil, Troyalılar, Etrüskler ve Yunanlılar katletmişti. Etrüsklerin güney devletleri üzerinde tahakküm kurmak istediklerini herkes biliyordu; Yunanlılara asla güven olmazdı; ve gemileriyle gelip bütün İtalya'yı mirasları ilan eden şu Troyalılar da kim oluyordu?

Kehanet dışarı sızmıştı. Aeneas herkesin içinde bu kehanetten söz etmediyse de, halkından bazı kişiler söz etmişti: Aeneas'ın onları buraya kehanet ve işaretlerin yardımıyla getirdiğini, buraya bütün ülkeyi yönetmek, şanlı, ebedi bir imparatorluk kurmak için geldiklerini anlatmışlardı. Ascanius da artık yakın arkadaş olduğu Latin gençlere bundan bahsetmişti. Onları evimizin atriyumuna getirip Aeneas'ın kalkanını, üstünde gelecekteki görkemli yapıları ve sonsuz savaşları gösteren gizemli çizimlerin yer aldığı kalkanı gösterirdi. "Bu savaşçılar, bu krallar benim soyumdan," derdi arkadaşlarına. Bir keresinde o bunu söylerken küçük Silvius'u Aeneas'ın kalkanını taşıdığı gibi taşıyarak yanlarından geçmiştim.

YENİ ŞEHRİMİZDEKİ İKİNCİ BAHARIMIZDA, MARS AYInın sonlarında, Rutullarla Volsklardan oluşan bir grup Ardea dışında gizlice bir araya gelmiş, gece boyunca yol almış ve sabah erkenden Lavinium'a saldırıya geçmişti. Surlarımız sağlam yapılmıştı, ama bir saldırıya karşı hazırlıklı değildi; akşam karanlığında kapanan şehir kapısı çobanların hayvanlarını dışarı götürüp tekrar içeri sokmaları için gündoğumundan önce açılmıştı. İlk uyarı birkaç çiftçi çocuktan gelmişti; yokuşlu yolu koşa koşa tırmanırken, "Bir ordu! Bir ordu geliyor!" diye bağırmışlardı. Kapıdaki nöbetçiler tehlike çanlarını çaldılar. Aeneas bir kedi gibi hemen harekete geçti: Ben daha neler olduğunu anlayana kadar dışarı çıkmış, Ascanius ile Achates'e, Serestus ile Mnestheus'a askerleri silahlandırıp toplamalarını söylemişti bile.

Evin damına çıkıp surların ötesine baktığımda, koca bir insan kitlesinin kara bir bulut halinde ilerlediğini, attıkları kargıların o bulutun içinden uçları parlaya parlaya hızla ve neredeyse sessizce fırladığını görüp dehşete kapıldım. Gene savaş vardı, Mars gene kapıları kırmaya, kan, ölüm ve yıkım getirmeye, her şeyin sonunu getirmeye geliyordu. Silvius'u bağrıma bastım, eğildim ve dam korkuluğunu siper ettim kendimize, yaralı bir köpek gibi inledim. Kızlık dönemlerimdeki cesaretimi kaybetmiştim. Diğer kadınlar gibiydim, çocuğu ve kocası için endişelenen, korkak, tabansız kadının teki olmuştum. Neyse ki Maruna öyle değildi. Laurentum'un kuşatmaya karşı koymak durumunda kalacağı zaman yaptığımız gibi bana erzaktan, yedek su, yakacak odun durumumuzdan söz etmeye başladı ve beni korkaklık nöbetinden kurtardı. Onunla birlikte aşağıya indim, sabah duamı ettim, sonra da neler yapılması gerektiğini düşünmeye başladım.

Saldırganlar şehre asla giremedi. Askerlerimiz, başlarında Aeneas ve onun eski komutanları olduğu halde onlarla karşılaşmak için kapıya hücum etti; Troyalılarla genç atletler kılıç ve kalkanlarını, kargı ve mızraklarını kuşanmışlardı, çiftçilerse çapa, kazma,

tırpan ve oraklarını sallıyorlardı. İki topluluk şehri çevreleyen toprak setin dış duvarlarında yüz yüze geldi, vahşi ama kısa süren bir çatışma oldu aralarında. Kapıkuledeki birçok genç okçu, dağılan ve arkalarına dönüp kaçan saldırganların arkasından ok attı. Askerlerimizin çoğu saldırganların peşine takıldı, bazıları da yakınlardaki çayırlarda tutulan sürülerden at yakalamaya çalışıyordu, ama Aeneas toplayabildiği bütün Troyalılar ile gençleri tekrar şehre getirdi. Askerleriyle birlikte dönerken durup onlara hitap ettiği sırada ben evin önünde bekliyordum. "Güne canlı başlamanın bundan daha iyi bir yolu var mı?" dedi, sakin konuştuğunda bile diğer sesler arasından rahatlıkla duyulabilen o sesiyle; bunun üzerine herkes gülüp tezahürat yaptı. "Derslerini almışlardır," diye devam etti Aeneas. "İtidal alıştırması yapmaya uygun bir konumdayız. Ne kadar az adam kaybederlerse, intikam arzuları o kadar az olur. Bütün bunlar çabucak unutulabilir. Başlarında kim vardı? Gören oldu mu?"

"Camers vardı," dedi birçok Latin, "Ardealı genç Camers."

"Bir daha hemen onun peşine takılmayacaklardır. Hepsi Rutuliali mıydı?" Henüz halkları ve kabileleri biz yerli halk gibi ayırt edemiyordu, ama saldırganları ayırt edebilseydi bile gene sorardı; insanların kendilerine sorulmasından, bir şeyleri biliyor olmaktan hoşlandıklarının farkındaydı.

"Volsklar da vardı, bir sürü Volsk," dedi Latinler ve Volskların özellik ve anatomileriyle ilgili çeşitli tanımlamalarda bulundular; "şapkalarında at kıçı olanlar" diye bağırdı bir adam. Şehir halkı heyecanlanmıştı, ani, kolay kazanılmış zaferlerinden dolayı mutlu olmuşlardı. Ufak tefek yaralarını birbirlerine gururla gösteriyorlardı. Çiftçilerle gençler, peşine takılıp öldürdükleri veya teslim olmaya zorladıkları düşmanlardan elde ettikleri ganimetlerle birlikte (göğüs zırhı, kılıç, tolga) geri döndü. Lavinium o gün bütün gün ve gece boyunca gürültülü bir şehre dönüştü, çok miktarda yeşil şarap içildi. Aeneas, kendilerini yere göğe sığdıramayan eğlence düşkünlerini hoş karşıladı, Regia'da evi onlar için gecenin geç saatlerine kadar açık tuttu. "Bu olay onları bir araya getir-

di," dedi ben yatmaya gitmeden hemen önce, kalabalıktan uzakta, evin kadınlar kısmında. "Benim halkımla senin halkını. Hepsi Lavinialı şimdi. Mademki bunun olması kaçınılmazdı, iyi ki oldu o zaman."

"Peki bu hep böyle mi devam edecek?" diye sordum ona aptal aptal. "Tekrar tekrar böyle mi olacak?" O sabah hissettiğim müthiş korkudan kurtulamamıştım, kemiklerime ince bir soğuk gibi işlemişti sanki.

Bana şehrinin yanışını, ölülerin dünyasını görmüş olan gözlerle bakıp nazikçe sarıldı. "Evet," dedi. "Ama çoğunun olmaması için elimden geleni yapacağım Lavinia."

Bir süre bu çatışmaların çoğunu savuşturmayı başardı. Şehri kuşatmaya yeltenenlerin uğradığı bozgun Lavinium'un kendini savunabileceği mesajını açıkça vermişti, Aeneas da bu durumdan yararlanarak Sabinlerle, Caere ve Etruria'nın diğer şehirleriyle ve Pallanteum'daki Kral Evander'le olan ittifakımızı güçlendirmek için var gücüyle çalıştı.

Oğlunun acısını hâlâ derinden hisseden Evander, Aeneas'ı savaşta oğlunu korumamış olmakla suçluyordu. Onu ziyarete gittiğimizde bizi pek içten karşılamadı. Oraya en son Pallas da ben de çocukken babamla birlikte gitmiştim. O küçük yerin yoksullaştığını, evlerin nehir kıyısındaki çamurların içinde bulunduğunu, kadınlarla çocukların zayıf, bezgin olduğunu görmek çok üzücüydü. Merakla etrafıma baktım, zira şairimin dediğine göre torunlarımın büyük şehrinin olacağı yerdi burası. Şu sarp tepelerin üstündeki çalıların olduğu yerde, kalkanın üzerinde tasvir edilen parlak saraylar ve sunaklar olacaktı; çok sayıda insan ve büyük yönetici, şimdi saman damlı kulübeler ile kurdun terk edilmiş ini arasında birkaç zayıf sığırın yiyecek aradığı bu yerde, mermer yollar üzerinde yürüyecekti.

O gece Evander'in alçak, karanlık evinde bize verilen odada yalnız kaldığımızda Aeneas'ın canı çok sıkkındı. Evander'in kederinden dolayı ona kin beslemesi ağırına gitmişti. Onu neşelendirmenin bir yolunu bulmak için, zihnim hâlâ bütün o imgelerle dop-

dolu, "Benim bir şehrin nereye kurulacağını iyi bilmek gibi bir meziyetim olduğunu söylemiştin," dedim. Lavinium'un yeri konusundaki seçimim nedeniyle beni sık sık överdi çünkü.

"Evet, öyle bir meziyetin var."

"Burası hepsinden daha iyi bir yer."

Kaşlarının altından bana baktı, bekledi.

"Bunu... rüyamda gördüm diyelim." Ona şairden bahsetmeye hiç bu kadar yaklaşmamıştım, tehlikeli bir zeminde yürüdüğümü hissettim, ama ihtiyatla sözlerime devam ettim. "Kalkanındaki şehir, o büyük şehir..."

Başını salladı.

"Burada kurulacak. Tam burada – ve o tepelerde, Yedi Tepe' de. Baba nehirlerden birinin kutsal adını alacak sanırım. Etrüskler Ruma diyor, biz Roma diyoruz. Dünyanın en büyük şehri olacak." Gezi sepetinde mışıl mışıl uyuyan bebeğe baktım. "Küçük Silviuslarla dolu," dedim. "Binlerce Silvius!"

Bir süre sonra güldü. "Şanslı şehir," dedi. "Tüm bunları gördün mü?"

"Daha çok kalkanında gördüm."

"Onu nasıl okuyacağını iyi biliyorsun," dedi düşünceli düşünceli. "Ben hiç okuyamadım."

"Tahminler, hayaller işte."

Derin düşüncelere dalmış bir halde bebeğin sepetinin başında öylece durdu, derken eğilip işaretparmağının tersiyle bebeğin yumuşak, narin saçını okşadı. "Onu sen taşıyacaksın," dedi bebeğe fısıldayarak.

"Savaşta taşımasın da," dedim.

"Nerede taşıması gerekiyorsa orada taşıyacak... Hadi gel canım. Bu gece büyük şehirde uyuyalım."

Evander gönülsüz bir ittifak içindeydi ve bize sunacağı pek bir yardım yoktu, ama Pallanteum'daki Yunanlılarla dostluk içinde olduğumuz haberi Arpi'deki Yunanlılara ulaşmıştı. Güneydoğuda bulunan çok daha büyük ve varlıklı bir koloniydi bu; Aeneas'ın yıllar öncesinden ve çok uzaklardan tanıdığı biri tarafından,

Troya kuşatmasında görev almış olan Yunanlı komutan Diomedes tarafından yönetiliyordu. Aeneas'la birbirlerini sevmeleri için pek bir neden yoktu. Neler olduğunu bana Achates anlattı; Aeneas Yunanlılarla yaptıkları savaştan hiç söz etmezdi. Kuşatmanın son yılındaki çatışmada Diomedes Aeneas'ın savaş arabasının sürücüsünü öldürmüş. Aeneas yağmacılardan korumak için sürücünün cesedi başında beklerken Diomedes ona doğru büyük bir taş atmış, taş kalça eklemine denk gelmiş ve Aeneas'ı yere düşürmüş. Ama Diomedes öldürücü hamlesini yapmak üzere kılıcını kaldırdığı sırada Aeneas Diomedes'in gözüne toz atıp kaçmış: Bu kaçış olağanüstü denebilecek ölçüde beklenmedik bir kaçışmış ve Aeneas'ın savaşçı ününe ün katmış. Diomedes çok öfkelenmiş, savaş boyunca onu arayıp durmuş. Nihayet onu bulduğunda, sakatlanmış olan Aeneas'ı öldürmek için üzerine saldırmış, ama büyük savaşçı Hektor Troya'nın bütün savunma hattıyla etrafını sararak Aeneas'ı korumaya almış.

Achates bana bu hikâyeyi Yunanlılar ile Yunan kolonileri hakkında konuşurken anlattı. Ben de ona Diomedes'in Aeneas'ın ulu ilahların koruması altında olduğunu, ondan sakınması gerektiğini söyleyerek Turnus'un birlik teklifini nasıl geri çevirdiğini anlattım. Achates de başını sallayıp, "Diomedes akıllı adam," dedi. "Eskisinden daha akıllı en azından. Kavgacının tekiydi eskiden. Tanrı, insan demeden herkesle kavga ederdi... Bunca yıl sonra onu tekrar görmeyi isterdim doğrusu."

Nitekim Pallanteum'dan döndükten kısa bir süre sonra Arpi'den bir heyet geldi; hediye olarak getirdikleri on güzel kısrak vardı. Diomedes kendi halkıyla "Kral Latinus ile Aeneas"ın hükümranlığı altındaki Latinler arasında ittifak kurulmasını teklif ediyordu.

Latinus tamamen bu ittifaktan yana bir tavır içindeydi. "Hadi, hadi, git oraya ve adamla anlaşma imzala," dedi Aeneas'a. "Rutullar ile Volsklar onunla bizim aramızda kalacaklar bu sayede. Fındıkkıranın içinde yani."

"Bir deyiş vardır," dedi Aeneas. "Hediye veren Yunanlıdan

gözünü ayırma." İstihzalı konuşuyordu. "Özellikle de at veriyorlarsa."

"Atları ben alayım o zaman," dedi babam. "Sen de gidip konuşma işini hallet." O yaz babam neşeli bir ruh hali içindeydi; sağlığı düzelmişti, Lavinium'a birçok kez gelmişti; torunumun sunağında dua etmek için geliyorum demişti.

Aeneas Apri'ye giderken beni yanında götürmedi. Oraya emniyetli olmayan bir arazide yapılan uzun bir yolculuktan sonra varılabiliyordu ve Aeneas Diomedes'e güvenebileceğinden emin değildi. Gittiğinde Aeneas için endişelendim, ama çok değil. Daha ikinci yazdı. Henüz endişelenmeye gerek yoktu.

Yirmi gün sonra Aeneas dostlarından oluşan iyi silahlanmış askerlerle birlikte sağ salim geri döndü. Diomedes'le konuşmasının iyi geçtiğini, aralarındaki Troya savaşıyla ilgili pürüzleri tamamen giderdiklerini söyledi. Diomedes zengin olduğu için, sunakta on domuz, on öküz, on koç kurban ederek barış anlaşması imzalamışlar ve birbirlerine yardım sözü vermişler.

Yolda gelirken, dışarıda geçirdikleri son gece Aeneas Alba Dağı'nda gecelemiş. "Kutsal yer dediğin böyle olur," dedi bana. "Bana Ida Dağı'nı hatırlattı. Ama orada kimse yaşamıyor."

"Orası kutsal bir yer. Babam, krater kenarındaki bir yarığın güneşi işaret ettiği kış gündönümünde oraya gitmişti. Kuraklık olduğunda, mevsim normallerine aykırı yağmurlar yağdığında veya biri yıldırım çarpması sonucu öldüğünde insanlar Alba'ya ibadet etmeye gider. Orası neden boş bilmem. Belki de toprak iyi değil de ondan."

"Göl kenarında bir köy varmış dediklerine göre, ama orada gerçek bir şehir olmalı. Gerçi toprak solgun."

"Beyaz kül," dedi Ascanius. "Kül asma için iyidir."

Aeneas sonbaharın ilk aylarında gemiyle kuzeye, Caere'ye gitti. Savaşta bize yardım ettikleri için Tarchon ve halkına sunabileceğimiz en iyi hediyelerle gitmişti oraya: Üç beyaz boğa, üç beyaz koç ve yaşlandıkça beyazlayacak bir çift gri damızlık tay. Atların üzerinde babamın verdiği yaldızlı deri ve altın yaldızlı tunç

koşum takımı vardı. Bunlar iki kralın verebileceği aman aman büyük hediyeler değildi, ama o günkü şartlarımıza uygun hediyelerdi. Zenginlik, güç veya yaşayış bakımından Etrüsklere denkmişiz gibi yapmanın bir manası yoktu. Denk olmadığımızı onlar da biliyordu biz de. Aeneas'ı Caere'de iyi ağırlamışlardı. Etruria'da bir aydan fazla kalan Aeneas, Falerii ile Veii'yi ziyaret etmiş, gittiği her yerde iyi karşılanmıştı. Eve yolculuktan memnun döndü.

Onun neşesini bozmak istemiyordum, ama ikimiz odamızda yalnız kalıp da aklımdan geçenleri rahatça dile getirebildiğimde, "Bir daha bu kadar uzağa gidip bu kadar uzun kalma Aeneas!" diye patladım. "Sana yalvarıyorum! Bir daha bir yere gitme!" Sonra bir baktım ağlamaya başlamışım.

Beni teskin etti elbette, sakinleştirdi, beni neyin endişelendirdiğini sordu; ama ona önümüzde beraber geçireceğimiz bir tek bu kış ve yaz ile sonraki kışın kaldığını söyleyemedim elbette.

"Bu yolculukları yapmak zorunda olduğunu biliyorum," dedim. "Ama erteleyebilirsin belki, Silvius bir veya iki yaşına bastığında gidersin. Bu yıl değil. Bu yıl başka bir yolculuğa çıkma. Hatta iki yıl içinde de bir yere gitme. Gittiğinde de bu kadar uzun sürmesin. Bir ay sürmesin."

Ona hiçbir anlam ifade etmemişti sözlerim. Nasıl etsindi ki? Anlamaya çalıştı ve sonunda söyleyebileceği tek şeyi söyledi: "Mecbur kalmadıkça yolculuğa çıkmam Lavinia."

Ağlamamaya çalışarak başımı salladım, zayıflığımın ve kaderimizi aldatmaya çalışmanın utancından kıpkırmızı kesilmiştim, yüzüme ateş basmıştı.

"Seni ağlarken görmeye dayanamıyorum," dedi. Onun da gözleri yaşla dolmuştu.

AENEAS'IN UZUN SÜRELİ YOKLUĞUNDA BENİ ÜZEN, AMA ona bahsetmediğim başka bir şey daha vardı: Ascanius'un onun yokluğu sırasındaki davranışları. Aeneas giderken evin ve Lavinium'daki bütün işlerin sorumluluğunu ona vermişti, ki doğru yap-

mıştı. En büyük oğul ve tahtın vârisiydi, sorumluluk almasını öğrenmesi gerekiyordu. Doğal olarak Ascanius babasının otoritesini üstlenmekten ürkmüştü; endişeye kapılıp otoriteyi biraz fazla kaçırdı. Çok sert bir yönetim sergiledi. İnsanlar yaptığı her şeyi gençliğine vermeye hazırdı, ama hoyratlığı onun yaşındaki bir çocuk için bile alışılmadık derecedeydi. Canı tez, inatçı ve mağrurdu; her aksilikte surat asıyor, her tavsiyeye, hatta Achates'in tavsiyelerine bile burun büküyordu; özellikle de Achates'inkilere belki de, çünkü Achates Aeneas'ın çok sadık bir yardımcısı ve dostuydu. Korkusuz olduğunu kanıtlamak için kavgaya tutuşmaya can attığından mıdır, yoksa kavgadan korktuğu için hep kavganın kucağına düştüğünden mi bilmiyorum, ama Ascanius her fırsatta kavgaya tutuşuyordu. Aeneas'ın gittiği ay Ascanius, karşılaştığı hemen herkeste veya her grupta bir hoşnutsuzluk, bir rahatsızlık yaratmış, onarılması aylar alacak hasarlara neden olmuştu.

Ne kadar çabaladıysam da, babasının hem yönetimdeki huzurunu hem de iç huzurunu bozduğu için Ascanius'u affedemedim. Aeneas'ın o kısa hükümdarlık döneminin çektiği bütün o eziyetlerin bir ödülü, bir mutluluk sığınağı olmasını çok istiyordum. Akşam yıldızının oğlunun sonunda huzur içinde parladığını görmeyi çok arzuluyordum. Aeneas Etruria'dayken Ascanius'a bildiğim şeyleri, yani babasının pek fazla ömrü kalmadığını söylesem mi acaba diye düşündüm. Bunu öğrenirse, içindeki dindar duygular babasını üzüp zor durumda bırakmasını engeller, yarışmacı ruhunu bir-iki yıl bastırmasını sağlardı muhtemelen. Ama Ascanius bana karşı çok kuşkucu ve kıskançtı, bu nedenle ona güvenip de bu bilgiyi açıklayamazdım. Bunu söylesem benimle alay bile edebilirdi. Latinlere özgü her şeyi küçümserdi, kâhinlerimizle kutsal yerlerimizi bile; bir keresinde onun Yunanlıların en iyi tarafının kadınlara hadlerini bildirmeleri olduğunu söylediğini duymuştum. Bunu söyleyenin küçük bir çocuk olduğunu kendi kendime hatırlatmış olsam da, Ascanius'un bütün o palavralarının ve somurtkanlığının altında iyi bir kalbi olduğuna inansam da, bu konuda ona güvenemezdim. Bu bilgiyi, kızgınlıkla veya güç gösterisinde

bulunmak amacıyla Aeneas'a karşı kullanmayacağına güvenemezdim.

Ascanius'la birbirimizin yoluna mümkün olduğunca çıkmamaya çalışıyorduk. Karısıyla oğlunun anlaşamadığının farkında olduğu için Aeneas ikimizi uygunsuz bir durumda bırakmamaya özen gösteriyordu. Nabza göre şerbet vermek, her ne kadar insanlar bunu zayıflıkla veya ikiyüzlülükle karıştırsalar da, yöneticide (ülke yöneten kişide olsun, ev yöneten kişide olsun) büyük bir meziyettir; diğerinin farkında olmak saygıyı getirir ve karşı taraf da ona göre davranır, tanımaya tanımayla, saygıya saygıyla karşılık verir. Aeneas ülkeyi nabza göre şerbet vererek yönetiyor ve bu özelliğiyle seviliyordu.

O kış ve bahar bu meziyetini uygulamak durumunda kaldı, Ascanius'un gücendirdiği komşularıyla (babam dahil), toprak sahipleri ve kabile mensuplarıyla ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Ascanius asiydi asi olmasına, ama atalarıyla ve babasıyla bir çocuk gibi safça övünürdü, o nedenle dünyanın uzak bir köşesindeki bir bölgenin titrek, yaşlı reisini bırakın kral olarak tanımayı, kendi eşiti gibi bile görmüyordu. Aeneas'ın yokluğunda Latinus'un gönderdiği bir haberciyi cevap vermeden geri göndermiş ve Latinus'un emirlerinin tersine emirler vermişti. Babam o sırada hiçbir şey söylemedi, ama dönüşünden sonra Aeneas'la konuştu. Oğlana Laurentum ile Lavinium'dan uzakta, kendi yöneteceği bir bölge verilmesini önerdi; Latinus da nabza göre şerbet vermesini iyi bilirdi. (Babam Ascanius'a "oğlan" diyor ve onu Aeneas'ın oğlu sıfatıyla selamlıyor, öte yandan torununa Silvius diyor ve onu küçük kral sıfatıyla selamlıyordu. Nabza göre şerbet verme meziyeti çok inatçı olmaktan alıkoyamıyordu onu.)

Aeneas bu öneriyi hemen uygulamaya koydu. Ascanius'a Alba Tepeleri, Albanus Gölü, Alba Longa Köyü ve eski Velitrae şehrini kapsayan bölgeyi yönetme görevini verdi. Ona, oradaki görevinin huzursuz komşularla barışı muhafaza ederek İtalya'nın her yerinden insanların ziyaret ettiği Alba Dağı'ndaki dini bayramların emniyet içinde gerçekleştirilmesini sağlamak, tarımı iyileştir-

mek ve Latin krallarına sadık çiftçi askerler yetiştirmek olduğunu söyledi. Bana dediğine göre oğluyla açıkça konuşmuş, sorunları engellemek yerine sorun çıkarırsa Lavinium'a geri çağrılacağını ve komuta yetkilerinin elinden alınacağını söylediğini söylemişti.

Ascanius, candan arkadaşı Atys ve hepsi iyi atlara binip iyi silahlanmış, tolgalarının tüy sorguçları sallanan gururlu, yakışıklı gençlerden oluşan küçük bir orduyla Lavinium'dan ayrıldı. Alba Longa'da kaldı ve babasına tatminkâr raporlar gönderdi. Deney başarılı olmuşa benziyordu.

Ascanius gidince derin bir oh çekmiştim. Bütün yaz, sonbahar ve kış Aeneas oğlu yüzünden herhangi bir endişeye kapılmadan yanımda olacaktı. Baharı düşünmüyordum. Bahar gelecekti. Janus kapıları açacak ve Mars her zamanki gibi onu içeri getirecekti. Bunu düşünmem gereksizdi.

Sığır hırsızlarıyla eşkıyalar, Rutulialı yoksullar ve Latium'un doğusundaki dağlık bölge şehrin çevresindeki çiftlikler için daimi bir tehdit unsuruydu. Tiber'in ve onun kollarından Allia'nın yukarısında yaşayan Aequialılar ile Sabinler, Evander'in yerleşimindeki meskenleri taciz ediyor, bazen tuz yataklarını ele geçirmek umuduyla savaş kanolarıyla baba Tiber'den aşağı iniyorlardı. Bu nedenle Aeneas, onları defetmek için Venticula'daki eski kamp yerine mürettebatlı gemiler demirletmişti. Ama bunlar babamın zaten her zaman yaşadığı türden sorunlardı ve Latium çocukluğumdaki kadar huzur içindeydi gene. Bu sayede Aeneas inşaat ve çiftçilikle, hayvan sürüleriyle, oğlu sevdiği için sevdiği avcılıkla ve ben sevdiğim için sevdiği, durmadan tekrarlanan ritüellerle ilgilenebiliyordu.

Kraliyet mensubu dedikleri bizler, halkımız adına toprak ve gökyüzü tanrılarıyla konuşan insanlarız, tanrılar da isteklerini bizim aracılığımızla halka iletirler. Bizler aracıyız. Bir kralın ana görevi, tanrıları yüceltme ve teskin etme ayinlerini gereğince yerine getirmek, merasimleri özenle uygulamak, böylece bizlerden çok ulu olan tanrıların isteklerini anlayıp halka açıklamaktır. Çiftçiye toprağı ne zaman süreceğini, ne zaman ekim yapacağını, ne

zaman hasat toplayacağını, hayvanları ne zaman tepeye çıkaracağını, ne zaman tekrar ovaya indireceğini söyleyen kraldır, çünkü kral bunları toprak ile gökyüzünün sunaklarındaki tecrübe ve hizmetleri sayesinde öğrenir. Keza, ne zaman kalkılacağını, hangi işlerin yapılacağını, hangi yemeklerin hazırlanıp pişirileceğini, sofraya ne zaman oturulacağını da evin hanımı söyler, çünkü o da bunları Lares ile Penatesinin sunaklarındaki tecrübe ve hizmetleri sayesinde öğrenmiştir. Krallıkta ve evde huzur bu şekilde sürdürülür ve her şey yolunda gider. Aeneas da ben de bu sorumluluklar içinde büyümüştük, bu sorumluluklar ikimiz için de önemliydi.

Aeneas ile Latinus kraliyet görevlerini ahenkli bir şekilde bölüşmüşlerdi. Genç kral yaşlı kralın kararlarına daima saygı gösterir, ama yaşlı kral yorgun düştüğünde üzerindeki yükü hemen sırtlanırdı. Troyalı Aeneas Latin gelenek ve göreneklerimizin hepsine aşina değildi, ama bunları sanki doğduğundan beri biliyormuşçasına sahiplenmişti ve doğal bir beceriyle uyguluyordu. O bahar günü, o parlak bahar günü Ambarvalia ayinini yerine getirirkenki halini hatırlıyorum.

Her çiftçi kendi topraklarında aynı dini töreni yapıyor, kendi hane halkı adına töreni yönetiyordu. Latinus Laurentum'un surları altındaki topraklarına giderken, Aeneas da tören alayına Lavinium'dan kraliyet tarlalarına kadar önderlik etmişti. Törenden önceki günlerde evde törene hazırlık için birçok iş yaptık: Herkesin giyeceği beyaz elbiseleri yıkadık (onları akan suda yıkamak gerekiyordu, ki bu da nehre birçok kez gidip gelmek demekti) ve iyi bitkiler, uğurlu bitkiler toplayıp bunlardan hem insanları hem de hayvanları süsleyecek çelenkler yaptık. Törene katılan herkesin önceki gece cinsel ilişkiden uzak durmuş olması ve törene temiz gelmesi gerekiyordu.

Ambarvalia ayininin en çok sessizliğini sevmişimdir. İnsanlar da hayvanlar gibi çıt çıkarmadan yürüyordu. Zorunlu bir şey değildi bu, ama konuşulacak her kelime ortamın ruhaniliğini bozacağından ve söylenecek ters bir laf ekinlerle hayvanlara felaket

getirebileceğinden hiç konuşmamak en kolayı ve en iyisiydi. Bir tek kral ile törendeki yardımcıları "uğurlu dilde" konuşuyordu, yaşlı Ferox'un bir kerede birkaç sözcük halinde, yumuşak ve ifadesiz bir sesle söylediği duaları adeta duyulmayacak bir şekilde tekrarlıyorlardı. Ferox sahip olduğu toprak parçasını biz Lavinium'u yanına kurmadan çok önce işlemeye başlamıştı. Dua nakaratlarını altmış yıldır biliyor, tarlaları altmış yıldır aynı şekilde tavaf ediyordu. Dini törenlerin gerçek efendisiydi.

Aeneas çeşitli meyve ve zeytin ağacı yapraklarından yapılma çelenklerle süslenmiş beyaz bir kuzuyla birlikte onun arkasından gidiyor, biz hepimiz de onu takip ediyorduk. Sınır taşından sınır taşına kadar tarlayı üç kez tavaf ettik, daima Janus'la yüz yüze veya sırt sırta. Sessizce yürüyor, elbiselerimizin, sürülü toprakta yürüyen ayaklarımızın, nefesimizin, meşe koruluğunun içinde baharı karşılayan kuşların sesini duyuyorduk.

Sonra Aeneas kuzuyu yeni kesilmiş otların yığılı olduğu eski taş sunağa götürdü ve kurbanı kesti. Kurbanı nasıl kestiğine bakarak bir erkek hakkında çok şey söyleyebilirsiniz. Aeneas'ın uzun bacaklı yavru koçun üzerine koyduğu elleri sakin ve nazik, bıçak darbesi ani ve kesindi; kuzu yumuşak bir şekilde dizlerinin üzerine çöktü, sonra uyumaya yatar gibi yana kıvrıldı, korkmasına fırsat kalmadan ölmüştü.

Kurban kesilirken yaşlı Ferox mekânın ruhlarına yüksek sesle dua etti; nasıl ki biz armağan olarak sunduğumuz bu canla sizin *numen*'inizi, gücünüzü artırdıysak, siz de ekili tarlalarımızın hasadını artırıp tehlikelerden koruyun, dedi. Sonra diğer yaşlılarla birlikte yüksek ve çatallı bir sesle Arvales Şarkısı'nı söyledi:

Yanımızda ol Lares, bize yardım et!
Zarar gelmesin, izin verme
Mars, zarar gelmesin bize!
Yabanların Marsı, doyasıya ye,
doyasıya ye Mars, atla sınır taşının üstüne,
doyasıya ye Mars, dur sınır taşının üstünde.

Aracılara söyle yalvarsınlar bizim için!
Yanımızda ol Mars!
Dans et şimdi, dans et, dans et, dans!

Böylece tarlaların etrafındaki sessiz tavafımızı gerçekleştirdik, mekânın ve mevsimin aman vermez ilahına dua ettik, sonra da danslar, yemekler, ilahiler ve aşk şarkıları takip etti.

Aeneas, Ferox ile diğer yaşlı adamların söylediği şarkıyı hiç duymadığını söyledi bana; Mars'ı da bizim bildiğimiz gibi bilmiyordu. Halkının Mars'ı yalnızca savaş ve düzensizlik getirmekteydi; hayvan sürülerinin koruyucusu, evcil ile yabani arasındaki ince çizgiyi tutan güç değildi. Aeneas yaşlı adamlara o şarkı ve Mars hakkında sorular sordu, söyledikleri şeyler üzerinde uzun uzun düşündüğünden eminim.

Aeneas uzaklardaki Troya'da bu şarkıyı bilmiyordu, ama şairim uzaklardaki, dağların ardındaki, gelecekteki, şarkıyı ilk duyduğumdan yüzlerce yıl sonra gelecek olan karanlık çağdaki Mantua'da onu biliyordu. O gece Albunea'da evlerimizden ve gelenek göreneklerimizden bahsederken şaire halkının Ambarvalia'yı muhafaza edip etmediğini sormuştum. Bana gülümsemiş ve ben ilk kez dinlerken çoktan kadim olmuş bir nağmeyle okumaya başlamıştı: *Enos Lases iuvate!* – Yanımızda ol Lares, bize yardım et.

MARS'IN ZAMANI, ÇİFTÇİLERLE SAVAŞÇILARIN MEVSİMİdir: bahar ve yaz. Ekimde Sıçrayan Rahiplerin kargılarıyla kalkanları ortadan kaldırılır. Hasat geldiğinde savaş biter. O yıl Ekim Atı şenliğini Latinus yaptı; kralın cenaze töreni hariç bir tek bu zamanlarda at kurban ederdik. Bunun için Latium'un her yerinden, ülkenin huzurlu oluşuna ve harmanın iyi geçmesine şükreden insanlar gelirdi. Laurentum'da yapılan son şenlik buydu.

Laurentum'a gidip birkaç gün orada kaldık, Aeneas törenlerde babama yardım etti. Evlendiğimden beri babama yardım edemiyordum, çünkü artık evin kızı değildim, kendi oğlumun annesiy-

dim. Ama küçük Silvius'a, Latinus'un vârisine, akşam yemeğinden sonra kutsal yemeğin bulunduğu tabağı sofradan alıp içindekileri Vestal ateşine atma izni verildi. Maruna'nın annesi onunla gitti ve yemekle beraber tabağı da ateşe atmasını engelledi. "Sadece fasulyeleri Silvius," dedi fısıltılı bir sesle, Silvius da son derece ciddi, "Sade fasüleri," dedi. "Tanrılar bizden yana," demesi gerekiyordu, ama biz onun yerine dedik.

İyi bir sonbahardı, zengin ve ılık, kış yağmurları da uzun süreli ve yumuşaktı. Günlük iş ve yükümlülüklerin telaşı, Silvius'la ilgilenirken aldığım zevk ve duyduğum endişe, Aeneas'ın arkadaşlığı ve sevgisinin verdiği katıksız neşe ve haz derken günleri takip edemez olmuştum; hepsi bir gündü ve uzun, mutlu bir gece. Ama ara sıra kışın karanlığında, vücudum ve ruhum nehrin kenarındaki buzlar gibi soğuk, aniden uyandığım ve şöyle düşündüğüm olurdu: Bu üçüncü kış.

Bir gece yine uyanık halde yatıyor, bir türlü çözemediğim bulmacayı didik didik ediyordum. Şair bana Aeneas'ın hükümdarlığının üç yaz ve üç kış süreceğini söylemişti. Evlendiğimiz yaz bu üç yazın ilki miydi? Bunu düşünüyordum, çünkü Lavinium'u yönetmeye başladığında yazın yarısı bitmişti, üç yaz ve üç kış sayımı o yılın kışından başlamalıydı, dolayısıyla önümüzdeki yaz onun üçüncü yazı olacaktı, üçüncü ve son yazı. Ama en azından yaza kadar (yaz boyunca da) bizimle beraberdi, bu bahar ölmeyecekti!

Ama neden ölmesi gerekiyordu ki? Şair onu kastetmemişti belki de. Şair öleceğini söylememiş, saltanatının üç yıl süreceğini söylemişti yalnızca. Belki krallığından feragat edecek, tahtını Ascanius'a devredecek ve uzun, mutlu bir hayat sürecekti, hak ettiği bir hayat. Bunu daha önce niye düşünmemiştim ki?

Bu fikir zihnimi doldurup gözümü kamaştırmıştı, öyle ki bir daha uyuyamadım. Sabah uyandığımızda, "Krallığını oğluna ver Aeneas!" demek için kendimi zor tuttum.

Bunu söylemeyecek kadar aklım başımdaydı, ama bir-iki gün sonra gene de ona, münasip bir dille, yönetimi bırakıp alelade bi-

ri gibi yaşamayı aklından hiç geçirip geçirmediğini sordum.

Bir an bana baktı, kara gözleri bir an parladı. "Bu seçenek bana sunulmadı," dedi. "Priam'ın yeğeni, Anchises'in oğluydum."

"Ama belki de atalarının oğullarından kadar önemli olmadığı topraklardasın şimdi."

"Böyle bir şeye razı olursam, sonra ne olacak?" dedi bir süre düşündükten sonra. "Buraya kral olmak üzere gönderildim. Bunu yapmam gerektiğini söylemek için Hektor ve Creusa öbür dünyadan çıkıp geldi. Halkımı batı topraklarına götürüp onlara hükümdarlık etmem gerekiyordu. Ve burada evlenip bir oğul sahibi olmam... Görevimi yerine getirmediğimi söyleyemezsin Lavinia." Önce sesi sıkıntılı çıkmış, ama sonlara doğru yarım bir tebessümle konuşmuştu.

"Kimse bunu söyleyemez! Ama görevini yaptın bitti artık, kehaneti yerine getirdin, kaderini tamamladın; zorlu deniz yolculuklarına, fırtınalara, batan gemilere, dostlarını kaybetmene ve nihayet buraya geldikten sonra savaşmak zorunda kalmana rağmen hem de. Ayrıca hükümdarlık ettin de ve kendi saltanatını kurdun. 'Bunları gerçekleştirdiğime göre izin verin de artık bir köşeye çekileyim, limana girdiğime göre artık biraz dinleneyim,' demeyi düşünmüyor musun hiç?"

Bir süre bana baktı – doğrudan, yumuşak, düşünceli bir bakış. Söylediğim şeyleri neden söylediğimi düşünüyor, bir cevap bulamıyordu. "Silvius henüz köşeye çekilmemi gerektirmeyecek kadar küçük," dedi sonunda.

Güldüm. Çok gergindim. "Evet küçük. Ama Ascanius..."

"Ascanius'un Lavinium'u yönetmesini mi istiyorsun?" Şaşkınlıktan bir an için sertleşmişti yüzü, ama sonra ifadesi değişti, yumuşadı. Ona köşeye çekilmesini neden söylediğimi anladığını sandı. "Lavinia, sevgili eşim, benim için bu kadar endişelenmemelisin. Kral olmak alelade bir asker olmak kadar tehlikeli değil. Hem ölüm günümüzü belirlemek bizim elimizde değil ki. Güvenli bir yer yok. Sen de biliyorsun bunu."

"Evet, biliyorum."

Beni teskin etmek için yanıma gelip bana sarıldı, ona sımsıkı sarıldım.

"Beni kral olma yükünden kurtarmak için sen kraliçelikten vazgeçer miydin peki?" diye sordu. Planımın bu yönünü hiç düşünmemiştim. "Senin yerini kim alacak? Ascanius'u evlendirmek zorunda kalırız o zaman," dedi. Artık bana takılıyordu. Halkımı ve Penatesimi yabancı bir kadına bırakma fikrinin bana korkunç geleceğini biliyordu. Canım sıkılmış, utanmıştım; yalanım, yaptığım saçma sapan hile ortaya çıkmış gibi hissetmiştim kendimi. Konuşamadım, her zamanki gibi yüzüm kızardı, kıpkırmızı kesildim. Bunu gördü, hissetti ve beni öptü, önce nazikçe, sonra giderek arzuyla. Evimizin küçük avlusundaydık, etrafta kimsecikler yoktu. "Gel hadi, gel!" dedi, hâlâ ateş gibi kıpkırmızı, peşinden yatak odamıza gittim, orada sohbetimiz farklı bir biçime büründü.

Ama o günden sonra şairin sözlerini bir daha tam anlamıyla aklımdan çıkaramadım. Daima düşüncelerimdeydi, düşüncelerimin altında, yeraltından akan kara sular gibi. Sözlerin Aeneas'ın üç yaz ve üç kış sonra, Latium kralıyken öleceği anlamına değil de, bu süre sonunda yalnızca saltanatının sona ereceği anlamına gelmesini sağlayacak bir yol olmalıydı. Belki bir komşu ülkeyi fethedecek ve Volskların veya Herniklerin kralı olacaktı. Belki beni ve Silvius'u kendi ülkesine götürecek ve Achates ile Serestus'un bana bahsettiği Illium şehrini surlarıyla, kuleleriyle ve yüksek kalesiyle yeniden inşa edecek, orada Troya kralı olarak saltanat sürecekti. Ölmeyecek, çok hasta olacaktı belki de ve hastalıktan bitap düşecek, bu yüzden Ascanius krallık görevini üstlenip kral ilan edilecekti; ama Aeneas benimle Lavinium'da yaşamaya devam edecek, oğlu ve tüm hayatı ona mutluluk verecekti; yaşayacaktı; yaşayacaktı, ölmeyecekti. Zihnim böyle, tazılardan kaçan bir tavşan gibi ihtimalden ihtimale sıçrayıp duruyordu; bu arada o üç yaşlı kadın, yani Kader Tanrıçaları da geleceğin uzunluğu belli ipliğini eğirmekle meşguldü.

KIŞ ILIK GEÇTİ, AMA UZUN SÜRDÜ. OCAK YAĞMURLU ve çamurluydu. Laurentum'da bir alamet görüldü: Üç yıl önce annemin açtığı, benim Maruna ve şehrin erkekleriyle birlikte kapattığım savaş geçidi kendiliğinden açıldı. Şubatın kalendsinde insanlar Janus sunağına gittiklerinde kapıların ardına kadar açık olduğunu görmüşler. Kapıları kilitlemede kullanılan büyük kalası tutan sürgü demirleri çok paslandığı için sonunda yerinden çıkmış, kalas yere düşmüş. Menteşeler de paslanmış ve eğilip bükülmüş olduğundan kapılar tekrar kapatılamamış. Bu alamete Latinus' un canı çok sıkılmıştı. Olayın anlamı ortaya çıkmadan önce kapının menteşeleriyle sürgü demirlerini tamir ettirip de bu alamete müdahale etmesinin doğru olmadığını düşünmüştü. Bu aksamların neden demirden, bu talihsiz metalden yapıldığını kimse bilmiyordu, kutsal yerlerde demir kullanılmıyordu zira. Menteşelerle sürgüleri tunçtan yapacak demirci ustaları vardı, ama babam savaş geçidinin kapılarını henüz ne tamir ettirmişti ne de kapattırmıştı.

Alba Dağları'nın doğusu ile güneyinden can sıkıcı haberler geliyordu. Sınır boylarındaki çiftçilerle köylüler her iki tarafın, hem Latinlerin hem de Rutulların pusu kurduklarını, samanlıkları ateşe verdiklerini, sığır çaldıklarını, halkı taciz ettiklerini bildiriyorlardı. İki yıl önce şehrimize gerçekleştirilen aptalca saldırının başını çekmiş olan genç Ardealı Camers bir haberci gönderdi; habercinin ilettiği mesajında Alba Longalı askerler yüzünden şehrinin tehlike altında olduğundan, çiftlikleriyle otlaklarına sürekli saldırıda bulunulduğundan yakınıyordu.

Aeneas'ı, hayal kırıklığından doğan acı öfkesinin üstesinden gelirken izledim. Gemi azıya almış, çifte atan, durduğu yerde durmayan güçlü bir atın üzerine binerek sonunda sucuk gibi terlemiş ve tir tir titreyen hayvanı sakinleştirip itaat edecek kıvama getiren bir adam gibiydi.

Kalbim korkunun avuçları arasında eziliyormuş gibi hissettim; artık zamanın geldiğini görünce, o boş kurtulma hayallerim

suya düşmüş ve kaçınılmaz olanla karşı karşıya bırakmıştı beni. "Ardea'ya gitmem lazım," dediğinde karşı çıkmadım, yersiz korku gösterisinde bulunmadım. Bütünüyle silahlanmış halde ve güçlü bir muhafız alayıyla gitti. Gereksiz riskler almayacak, yalnızca gerektiğinde riske girecekti. Ona veda öpücüğü verdim ve öpsün diye Silvius'u ona doğru uzattım, gülümsedim, eve çabuk dönmesini söyledim.

"Eve çabuk döneceğim," dedi. "Ascanius'la birlikte."

Aeneas'ın dostları arasında en iyi dostlarım Achates ile Serestus da onunla birlikte gitti; kadınlarımla bir başıma kaldım. Kadın yardımcılarım benim için büyük bir avuntu oldu. Evle ilgili her şeyde bana yardım ettiler ve şehirdeki işler olması gerektiği gibi gitti. Serestus'un karısı Illivia'nın yenilerde bebeği olmuştu, bebekle oynayıp endişelerimizi unuttuk. Babam her gün bize bir adamını yolluyor ve haber alıp almadığımızı, yardıma ihtiyacımız olup olmadığını soruyordu. Kendi gelmiyordu, çünkü bütün kış boyunca öksürükten kırılmıştı ve hava kötüydü, devamlı sağnak halinde yağmur yağıyordu, yollar çamura batmıştı. Ben de ona gidemiyordum, şehrimde bana ihtiyaç vardı.

Uzun, kasvetli dokuz gün ve gece böyle geçti.

Şubatın idesinden* sonraki günün akşamı ıslak atların üzerinde ıslak askerlerden oluşan bir birlik yağmurlu karanlığın içinden çıkıp şehir kapısına geldi. Nöbetçiler, "Kral geliyor! Kral Aeneas geliyor!" diye bağırdılar. Aeneas, kılıcı belinde, o büyük kalkanı omzunda, içeri girdi. Arkasından Ascanius geldi, silahsızdı; onun arkasından da Aeneas'ın askerleri içeri girdi, hepsi silahlıydı.

Aeneas'ı görüp ona sarılınca o kadar rahatladım, o kadar sevindim ki, her şeyi unuttum. O gece, böyle bir doygunluk hissini tatmış olmamın, varlığımın bir köşesinde beni mutlak umutsuzluğa, ruhun çöküşüne karşı ebediyen korunaklı kılacağını hissettim. Sevincim kalkanımdı.

* İdes: Roma takviminde mart, mayıs, temmuz ve ekimin on beşinci, diğer ayların on üçüncü günü. *–ç.n.*

Bu doğru mu bilmiyorum, ama yanlış olduğunu düşünmedim hiç, ne daha sonra, ne de şimdi.

Önce bir telaştır gitti, yorgun askerlere banyo ve yemek hazırlandı. Aeneas bu arada bana Camers'le bir aylık bir ateşkes üzerinde anlaşma sağladığını ve "neler olup bittiğini konuşmak üzere" Ascanius'u geri getirdiğini söyleyecek zamanı bulabildi. Serestus ile Mnestheus, Alba Longa ve huzursuz sınır boylarının idaresi için orada bırakılmıştı.

Sorunun çoğunu Ascanius yaratmıştı: Rutulların kullandığı bazı kışlık otlakları Latin toprağı ilan etmiş, Rutulların yazlık otlakları olarak gördükleri dereli bir vadiye adam yerleştirmiş ve sınırı geçen Rutulların üzerlerine asker salarak onları taciz etmişti. Bu sınırın birçok yeri belirsizdi ve ezelden beri sınırın bir tarafından öbür tarafına geçişler olurdu. Dolayısıyla Ascanius'un bu yaptıkları rahatsızlık yaratması kesin hareketlerdi. Camers'in silahlı adam gönderip Rutulialı çiftçileri koruma teşebbüsleri bazı kanlı çatışmalara ve Ascanius'un Ardea'nın surlarını yerle bir edeceğine dair tehditkâr laflar etmesine neden olmuştu. Onun bu laflarına karşılık Camers de Velitrae'yi ilhak, Alba Longa'yı ise yok edeceği tehdidini savurmuştu.

Achates, Camers'le yapılan toplantıyı anlattı bana. Aeneas'ın uzlaştırıcılık yeteneğini öve öve bitiremedi, ki tarif ettiğine göre bu yetenek, neredeyse hiçbir şey söylememekten ibaretmiş gibi görünüyordu. Camers anlaşmaya yanaşmak niyetindeymiş, ama bunu kabul edemiyormuş. Başarısız saldırısı onu sarsmış, uslandırmış, olan biteni unutmaya hazır hale getirmiş, ama Ascanius'un çalım satmaları ve tehditlerine tahammül edemiyormuş. Aeneas daha ateşkes teklifinde bulunamadan Camers bir kabahatler listesi sıralamaya başlamış, Aeneas da olanlardan dolayı özür dilemeye ya da olanlara arka çıkmaya kalkmadan, sabırla dinlemiş. Achates Aeneas'ın dinlerken çok sabırlı, çok kararlı olduğunu söyledi, o kadar ki, yaşı Ascanius'tan çok da fazla olmayan Camers sonunda onunla, Laurentum için yapılan savaşta babasını öldüren bu adamla bir babayla konuşur gibi konuşmaya başlamış.

Böylece ateşkes yapılmış, hem de samimi bir havada. Achates ile Aeneas, ateşkese rağmen Camers'in sınır boylarındaki başıboş çiftçileri zaptetmekte sorun yaşayacağını düşünüyordu gerçi. Aeneas'ın sorunuysa oğlunu nasıl zaptedeceğiydi elbette.

Ascanius utanç verici bir durumda getirilmesine rağmen o gece bu konu hiç açılmadı: Eve dönenler için alelacele düzenlediğimiz kutlamada herkesçe gayet sıcak karşılandı. Tavrında utanç ya da dikkafalılıktan eser yoktu, davranışları her zamanki gibiydi. İyi bir terbiye almıştı, aldığı bu terbiyenin böyle zamanlarda ona epey bir faydası dokunuyordu. Aeneas'ın sonunda ne söyleyeceğini veya yapacağını kafasında kurup duruyor olmalıydı. Ne olacağını ben de merak ediyordum. Ama o akşam gayet neşeli geçti, gece sona erdikten sonra baba oğul eskisi gibi gene birbirlerine sarılıp ayrıldılar.

Ve ne olacağı sorusu cevapsız kaldı. Aeneas yapacağını söylediği şeyi yapmıştı: Ascanius'un komuta yetkisini elinden almış ve onu tekrar Lavinium'a getirmişti. Hepsi buydu. Hiçbir şey söylemedi. Nefesini boşa tüketecek biri değildi o. Dediğini yapmış, gerisine karışmamıştı. Konuşması gerektiğinde konuşurdu.

Uzun bir süre Ascanius'un içi içini yedi; içi sıkılıyor, somurtuyor, ara sıra konuyu açmaya çalışıyordu. Ama Aeneas onun konuyu açma teşebbüslerini hep savuşturdu. Ascanius'un durumunu tartışmaya en çok yaklaştığı zaman, Ascanius'la erdem konusunda sık sık yaptıkları sohbetlerden biri sırasındaydı. Burada söz konusu olan, erkeklere özgü erdem tabii, kelimenin orijinal anlamı yani: yiğitlik, mertlik, erkeklik. Bir gün Ascanius, gençliğinin verdiği o küstahlıkla, erkekliğin tam anlamıyla kanıtlandığı yegâne yerin savaş meydanı olduğunu söylemişti: Gerçek mertlik dövüşme yeteneği, dövüşme cesareti, kazanma azmi ve zaferdir, demişti. "Zafer mi?" dedi Aeneas.

"Öldükten sonra yeteneğin ve cesaretin ne anlamı var?"

"Hektor erdemli biri değil miydi?"

"Öyleydi elbette. Son savaşa kadar girdiği bütün savaşları kazandı."

"Hepimiz öyle yapıyoruz," dedi Aeneas.

Bu Ascanius'u biraz aşıyordu galiba, konu orada kapanmıştı. Ama Aeneas bir gün, akşam yemeğinde konuyu tekrar açtı.

"Yani bir adam erkekliğini yalnızca savaşta kanıtlar diyorsun," dedi düşünceli bir ifadeyle.

"Belli bir tür erkeklik," dedi Achates. "Neticede hikmet sahibi olmak da savaşta cesaret göstermek kadar değerli bir erdem, değil mi?"

"Ama erkeklerle sınırlı olmayan bir erdem," dedim.

Burada, tanıdığım hiçbir Troyalı ve Yunanlı erkeğin kadınların konuşmalara dahil olmasına alışık olmadığını belirtmeliyim. Kadınların erkeklerle birlikte aynı sofrada oturup erkeklerle eşit gibi konuşmaları Latinlere özgü bir gelenekti, biz de galiba bunu Etrüsklerden almışız. Kraliçe olduğum için bu tür konularda ben istediğim gibi davranabiliyordum. Kaba Troyalılardan bazılarının özellikle sofra adabı konusunda derse ihtiyaçları vardı; onlara bu konuda Aeneas'la ben gereken dersi vermiştik. Achates ve Serestus gibi Troyalılar ise bu adabı diğer geleneklerimiz gibi sorunsuz kabul etmişlerdi. Onları Regia'ya davet ettiğimde eşleri de onlarla birlikte gelmiş ve sofrada bizimle beraber kutsal tuzun yukarısında oturmuşlardı. Kocaları uzaklara gidince kadınları sık sık eve davet ederdim.

"Kadınlar da zamanla hikmet sahibi olabilirler tabii," dedi Ascanius, insanın sinirine dokunan o mağrur ifadesiyle. "Ama gerçek erdem sahibi olamazlar."

"Peki dindarlık nedir?" diye sordu Aeneas.

Herkes düşünceye daldı, ortalık sessizleşti.

"Gök ve yer tanrılarının takdirine saygı göstermek?" dedim sonunda, kadınların sıkça yaptığı gibi, ifademi soru cümlesine dönüştürerek.

"İnsanın kaderini tamamına erdirme çabası," dedi Achates.

"Doğru şeyler yapmak," dedi Serestus'un karısı Illivia; Tusculumlu sakin, güçlü bir kadındı Illivia, benim en yakın dostlarımdan biri olmuştu.

"Muharebede, savaşta doğru olan nedir?" diye sordu Aeneas.

"Beceri, cesaret ve dayanıklılık," diye atıldı Ascanius hemen. "Savaşta erdem dindarlıktır. Kazanmak için savaşmak!"

"Zafer her şeyi doğru kılıyor o halde?"

"Evet," dedi Ascanius ve birçok erkek hararetle başlarını sallayarak ona hak verdi, ama daha yaşlı Troyalıların bazıları ona hak vermedi. Kadınlar da.

"Anlayamıyorum," dedi Aeneas sakin bir sesle. "Bir adamın yapması gereken şey yapmak zorunda olduğunu bildiği şeydir, diye düşünürdüm. Peki bu iki şey ya aynı değilse? O zaman zafer kazanmak yenilmek demektir. Düzeni sağlamak düzensizliğe, yıkıma, ölüme neden olmak demektir. Bu durumda erdem ve dindarlık birbirini yok eder. Anlayamıyorum."

Ascanius'un bile buna verecek bir cevabı yoktu.

İnsanın kaderine itaat etmesinin vicdanına itaatsizlik etmesi olabileceğini söylediğinde oradakilerin hiçbirinin Aeneas'ın aklından neler geçtiğini bildiğini sanmıyorum. Turnus'un ölümünün ruhunu nasıl sıkıştırdığını bir tek ben bilebilirdim. Achates Aeneas'ın Yunanlıların Troya karşısındaki zaferinden, başlatmakta belki haklı oldukları ama kendilerine de Troyalılar kadar yıkım getiren savaştaki zaferinden söz ettiğini zannetmişti sanırım. Ondan söz etmişti belki de, bilmiyorum.

Her neyse, Aeneas Ascanius'un "savaş cesareti" olarak özetlediği erkeklik tanımını bir kenara bırakmadı. Ertesi gün aynı tartışmayı gene açtı. Misafirimiz yoktu, günlük işlerimiz bittikten sonra üçümüz, ben örekemle, Aeneas bileği taşı ve körelmiş küçük ayin bıçağımla ocağın etrafında toplanmıştık. Aeneas bıçağı hafifçe ve sabırla taşa sürtüyordu. "Eğer bir adam erdem sahibi olduğunun yalnızca savaşta kanıtlanabileceğine inanırsa," dedi Ascanius'a, "o zaman başka her şeyi vakit kaybı olarak görür. Çiftçiyse çiftçiliği, yöneticiyse yönetmeyi, ibadeti, dini vecibelerin yerine getirilmesini, savaş kahramanlıklarına yabancı her şeyi."

"Evet, tastamam öyle!" dedi Ascanius, babasını ikna ettiğini zannederek memnun olmuştu.

"Ben bu adamın çiftçiliğine, yöneticiliğine güvenmem, bizi yöneten ilahlara hizmet ettiğine inanmam," dedi Aeneas. "Çünkü ne yaparsa yapsın böyle bir adam daima savaşmak isteyecektir."

Ascanius konunun gidişatını artık anlamıştı, sabırsızca ileri atıldı. "İlle de öyle..." diye başladı söze.

"İlle de öyle," dedi Aeneas, kesin bir dille. "Hayatım böyle adamların arasında geçti Ascanius. Onlardan daha erdemli olduğumu kanıtladım."

"Evet kanıtladın baba! Sen en iyileriydin, hepsinin içinde en iyisi!" Ascanius'un gözlerinde yaş vardı ve sesi titriyordu.

"Hektor hariç," dedi Aeneas. "Ve diğer taraftaki o büyük kahraman Akhilleus ile Diomedes – ikisi de beni yendi. Savaş yapsam Odyseus'a, büyük Ajax'a, belki Agamemnon'a da yenilirdim. Ama Menelaus'u yenebilirdim sanırım. Ve yensem ne olurdu? Bu beni daha iyi biri mi yapardı? Şimdikinden daha erdemli mi olurdum? Adam öldürdüğüm için mi ben benim? Turnus'u öldürdüğüm için mi Aeneas'ım?"

Öne doğru eğilmişti; ateşin ışığı gözlerinde parlıyordu; sesini yükseltmemiş, bunları kendini bütünüyle konuştuğu şeye odaklayarak söylemişti. Ascanius ürküp sinmiş, nefesini tutmuştu.

"Benden sonra Latium'u sen yönetecek ve sonra da yönetimi kardeşin Silvius'a bırakacaksan, senin yalnızca savaş yapmayıp yönetmeyi de öğreneceğinden, gök ve yer tanrılarından kendine ve halkına yol göstermelerini istemeyi öğreneceğinden, erkekliğini savaş meydanından daha büyük bir meydanda aramayı öğreneceğinden emin olmam gerek. Bunları öğreneceğini söyle bana Ascanius."

"Öğreneceğim baba," dedi genç adam gözyaşları içinde.

"Çok şey bana bağlıydı," dedi Aeneas daha yumuşak bir sesle. "İleride çok şey sana bağlı olacak. Sonuçta kötü şeyler yaptım. Sen kötü başladın, ama sonunda iyi şeyler yapacağına güveniyorum. Hadi ver elini, anlaşalım."

Ascanius elini uzattı, Aeneas onu kendine çekerek kucakladı, birbirlerine sıkı sıkı sarıldılar.

Elimde örekem, başım ateşe çevrili öylece oturdum. Ağlayamadım.

BİRKAÇ GÜN SONRA, MARTIN KALENDSİNDEN HEMEN önce, Aeneas Ascanius'u tekrar Alba Dağları'na gönderdi. Camers' le yapılan ateşkes anlaşmasına uyulması gerektiği konusunda ona bir şey söylemedi; daha fazla şey söylemenin anlamı yoktu, umut edebilirdi yalnızca. Martın o ilk günlerinde, Sıçrayan Rahiplerin sokaklarda kutsal mızrakları sallayıp *Mars, Mavors, macte esto!* diye bağırdığı günlerde yüzü biraz asık gibiydi. Ama Serestus ile Mnestheus Alba Longa'dan geri döndüklerinde her şeyin sakin olduğunu, Ascanius'un durumun bu şekilde sürmesini sağlamakta kararlı olduğunu bildirdiler.

Nemli kıştan sonra gelen ılık bir bahardı. Bitkiler erken çiçek açmış, erken meyve vermişti. Ormanlardaki ceviz ağaçları çabuk çiçeklenen dallarıyla çok güzeldi. Arpa ve darılar uzamış, iri iri baş vermiş, otlak ve yamaçlardaki otlar hiç görmediğim kadar irileşip güzelleşmişti. Koyun ve sığırların sayısı epey artmıştı, Aeneas ahırlardaki tayların sayısının artmasından özellikle memnundu. Latinus'un verdiği aygıra çok güzel bir kısrak yetiştirmişti, kısrağın bu aygırdan doğurduğu açık kestane renkli erkek tayla gurur duyuyordu. "Bu at Silvius'un olacak," dedi. Kendi evladıyla atın evladını gayet ciddi bir edayla tanıştırdı. Silvius'a kısrağın gemini verdi, etrafta dolaştırttı, tayın kısrağı nasıl takip ettiğini gösterdi ona ve kısrağın üzerine oturtup onu gezdirdi. Silvius duyduğu dehşetten ve aldığı zevkten donakalmıştı; bir eliyle kısrağın yelesini diğer eliyle de babasının elini tuttu ve ahırın etrafında dolaşırken güvercin gibi "uu! uu!" diye sesler çıkardı. Ondan sonra her sabah babasına ürkek bir edayla "Dıgıdık?" diye sormaya başladı. Aeneas da onunla ahıra, dıgıdıklara gidiyordu.

Halkım, Laviniumlu Latinler Aeneas'a baba diyorlardı. "Bu çit iyi mi Aeneas Baba?" –"Baba, arpayı istifledik!" Latinus'la da aynı şekilde konuşuyorlardı; yaşım henüz genç olsa da ben de La-

vinia Ana'ydım, çünkü bu kelimeleri yalnızca ebeveynlerimiz için kullanmaz, sorumluluğumuzu üstlenen insanlara da böyle hitap ederiz biz. Bir asker komutanına çoğunlukla baba der, ki komutan yapması gerektiği gibi askerlerini gözetiyorsa gayet yerinde bir hitaptır bu. Ama Aeneas'ın halkı ona baba diye hitap ederken bu kelimeyi son derece sevgi dolu, onu okşarcasına, onu bağırlarına basarcasına telaffuz ediyordu. Omuzlarına yüklenen sorumluluk, halkına önderlik etme sorumluluğu onu tecrit etmişti. Babasının ölümünden sonra kararları tek başına almak, tek başına sorumluluk üstlenmek zorunda kalmıştı; o nedenle halkı ile arasındaki bu sevgi bağı onun için çok şey ifade ediyordu. Bu sevgiyi hak etmeye çalışıyordu. Gerçek babalık görevini de aynı ciddiyetle ve büyük bir hazla yerine getiriyordu. Onu Silvius'la yürürken, çocuğun onurunun zedelenmemesine dikkat ederek adımlarını ona uydurmaya çalışırken görmek güzeldi.

Kendi babasına da çok saygı duyduğunu biliyorum. Annesi hakkında hiç konuşmadı, annesini hiç tanımamış da olabilir. İlk çocukluk dönemi hakkında sorular sorarken ihtiyatlı davranmıştım.

"Pek bir şey hatırlamıyorum," dedi. "Kadınlarla birlikteydim, dağda. Dağda yaşayan bir grup kadınla birlikte."

"Seni hoş tutuyorlar mıydı?"

"Hoş tutuyorlardı, bana karışmıyorlardı. Etrafta koşup oynayayım diye salıyorlardı beni... Başımı belaya soktuğumda kadınlardan biri gülerek geliyor ve beni kaldırıp kucaklıyordu. Ayı yavrusu gibi yabaniydim."

"Sonra baban seni almaya geldi, değil mi?"

Başını salladı. "Topal bir adam. Zırhlı. Ondan korkup çalılıkların içine saklanmıştım. Ama kadınlar saklandığım yerleri bilirdi. Beni saklandığım yerden alıp ona verdiler."

"Sonra da babanla birlikte yaşamaya başladın?"

"Ondan çiftçiliği, her şeyin yolunu yordamını öğrendim."

"Troya'ya ne zaman gittin?"

"Priam zaman zaman bize gelirdi. Bizden hiç hoşlanmazdı."

"Sana kızını verdi," dedim, şaşkın.

"Verdi denemez aslında," dedi Aeneas, ama Creusa hakkında daha fazla konuşmak istemedi, ben de onu zorlamadım. Kısa bir süre sonra, "Orman bir çocuk için iyi bir yer," dedi. "İnsanlar hakkında pek fazla şey öğrenemiyorsun belki, ama sessizliği öğreniyorsun. Sabrı. Yaban hayatında korkulacak çok bir şey olmadığını, korkulacak şeylerin çiftlik veya şehirdekinden daha az olduğunu."

Albunea'yı, içinde hiç korkmadığım o korkunç yeri düşündüm. Az kalsın ondan benimle oraya gelmesini isteyecektim, ama bir şey söylemedim. Yakınımızda olmasına rağmen, evlendiğimden beri oraya hiç gitmemiştim. Gitmek istiyordum, ama zamanı uygun değil gibi geliyordu bana. Oraya onunla birlikte gitmeyi hayal bile edemeyeceğimi anladım. Ona bu konuda hiçbir şey söylemedim.

Martın sonlarında bir gün hava öyle ılıktı ki, birkaç kilometre yürüyüp sahile indik. Silvius denizi hiç görmemişti, görsün istiyordum. Yolun büyük bir kısmında Aeneas onu omzunda taşıdı. Büyük bir grup halinde –piknik yiyeceklerini taşıyan köleler, birçok aile, muhafız olarak da birkaç genç– kumullarda yılankavi hareketlerle yürüdük. Kölesiyle özgür yurttaşıyla, çocuğuyla yaşlısıyla hepimiz oraya varır varmaz açık sarı sahile dağıldık, kimimiz sığ sulara daldı, kimimiz deniz kabuğu topladı, güneşin tadını çıkardık. Aeneas'la ben Silvius'u onu pek seven bir grup kadın ile kadınlar onu şımartmasın diye Maruna'ya bırakarak diğerlerinden uzaklaştık. Sahilde epey yürüdük. Son günlerde pek fazla yürüyüşe çıkamamıştım, çıplak ayakla kumlara basmak, denize akan küçük çaylarda şapada şupada yürümek, kocamın yorulmak bilmez, istikrarlı adımlarına ayak uydurmak müthiş zevkli bir şeydi. Deniz sağımızda duygudan azade ağıdını yakıyordu. Kıyıda kırılan alçak dalgaların üzerinden ilerideki dalgaların yarattığı, ufuktaki siste kaybolan parlaklığa bakarak, "Ne çok yol katettin! O denizi, diğer denizleri aştın – yıllar, kilometreler boyu," dedim.

"Yurduma gelmek için ne çok yol katettim," dedi.

Biraz sonra, söylediğim âna kadar tam olarak emin olmadığım bir şey söyledim: "Aeneas, hamileyim."

Dudaklarında gittikçe büyüyen bir tebessümle bir süre yürüdü, sonra durdu, ellerimi tutarak beni de durdurdu, bana sımsıkı sarıldı. "Kız mı?" dedi, sanki bilebilirmişim gibi, ben de "Kız" dedim hemen.

"İstediğim her şeyi veriyorsun bana," dedi, nefesimi kesercesine sarıldı bana, yüzümü, boynumu öptü. "Esmerim, bir tanem, karım, sevgilim, kraliçem, İtalyanım, aşkım." Anakaradan denize çıkıntı yapan ve bizi sahilden gelebilecek insanlardan saklayan kayalıklar vardı orada, birbirimizi çeke çeke kayalıkların oraya gittik. Kayalıkların kuytusunda seviştik, hızlı bir sevişmeydi bu, istenmeyen yerlerimize kaçan kumlar yüzünden başlarda bol kahkahalı, tutku dozu giderek artan bir sevişme; öyle ki, doruk noktasında denizle, gelgitiyle, derinlikleriyle yekvücut olduğum hissini yaşadım. Dünyaya tekrar döndüğümüzde Aeneas yanımda kuma uzandı, o kadar güzeldi ki gözlerimi ondan alamadım. Ben parmak uçlarımla göğsüne, kollarına ve yüzüne hafifçe dokunurken o da güneşin altında yarı uykulu, gülümseyerek yatıyordu.

Sonra kalktık, el ele yürüyerek belimize kadar suya girdik, soğuk iliklerimize kadar işledi, dalgalar ayaklarımızı yerden kesmeye başladı. "Hadi daha ileri gidelim, daha ileri," dedim, ama bir taraftan korkuyordum da. Aeneas beni aniden kendine çekerek kıyıya kadar yarı yarıya kucağında taşıdı. Sonra diğerlerinin yanına gittik. Silvius, kadınların eşarplarıyla yaptıkları bir gölgeliğin altında uyuyakalmıştı. O kavisli, minik kaşlarına kum gelmişti ve beyaz örtülerin altındaki uçuk aydınlıkta yüzü çok ciddiydi. Yanına yattım ve ona adını fısıldadım, ona hitap ederken gizli gizli kullandığım adı: "Aeneas Silvius, Aeneas Silvius."

Mutluluğumuz hakkında daha fazla ne söyleyebilirim ki?

Nisanın başlarında Aeneas günübirliğine Alba Longa'ya gidip geldi ve orada her şeyin yolunda olduğunu bildirdi. Nisanın sonlarına doğru babam bizi ziyaret etti, birkaç gün bizde kaldı. Mayıs ayı geldi. Üç yıl önce, şafak vakti Tiber'in ağzına gidip kara gemi-

lerin dümen kırıp teker teker nehir yukarı seyrettiğini gördüğüm gün geldi.

O gün Aeneas, Achates ve bizim baş sığırtmacın yanı sıra dört-beş gençle birlikte, şehrin doğusundaki otlaklarından kaçıp sığlık yerden Numicus'u geçmiş olan, oradan Troya'ya doğru gittiği sanılan küçük sürümüzü bulmaya gitmişti. Bizim en iyi inek ve düvelerimizdi bunlar, onların etrafa dağılmasını veya kaybolmasını istemiyorduk. İnekleri bulmuşlar ve onları nehirden tekrar karşıya geçirmişler. Sürüyü çalmış olan veya çalmaya niyetlenen Rutulialı bir grup, Numicus'un sığlık yerinden geçerlerken Aeneas'la adamlarına saldırmış. Adamların ellerinde mızrak ve sopa varmış. Aeneas'ın adamlarının çoğu da silahlıymış, Rutullar sayıca üstün olmalarına rağmen, onlarla kıyasıya mücadele etmiş, haydutlardan ikisini anında öldürüvermişler. Rutullar gerisin geri kaçmaya başlamış, yalnız biri, Aeneas'ın yere serdiği, kılıcını boğazına dayadığı genç hariç. Genç, "Öldürme beni, öldürme beni!" diye yalvarmış. Aeneas tereddüt etmiş, sonra kılıcını boğazından çekip, "Hadi git," demiş. Genç adam zar zor ayağa kalkmış ve kaçmaya başlamış. Sonra durmuş, başka birinin düşürdüğü bir kargıyı yerden almış. Arkasına dönüp kargıyı fırlatmış. Kargı Aeneas'ın sırtına isabet etmiş, göğsünden dışarı çıkmış. Aeneas sığ suyun içinde önce dizlerinin üzerine çökmüş, sonra da suların içine yüzüstü düşmüş. Hemen ölmemiş, ama Lavinium'a, Regia'ya, yeni dokunmuş kumaşlarımızı, surların dışındaki otların üzerinde ağarmakta olan kışlık kumaşlarımızı gözden geçirdiğim avlumuza getirdiklerinde ölmüştü. Kumaşın en iyi yerinden ona togalık bir parça kesmiştim. Giymeye alışık olmadığından togadan sıkılırdı. Hafif, yumuşak, saf beyaz kumaşı katlarken birilerinin onun adını ve benimkini söylediğini duydum.

HADİ GİT. BİZİM DİLİMİZDE TEK BİR SESE TEKABÜL EDER bu söz: *i*.

Aeneas'ın söylediği son sözdü bu. Dolayısıyla zihnimde bu sözün muhatabı benim. Gitmesi gereken kişi benim. Ama nereye?

Bilmiyorum. Onun bunu söylediğini duyuyorum ve gidiyorum. Uzaklara. Yola düşüyorum. Gitmem gereken yola. Durduğumda sesini duyuyorum, Hadi git dediğini.

LAVINIUM'DA O GECE BOYUNCA İSMİNİ HAYKIRDILAR, baba dediler, sokaklarda yasını tuttular.

Achates, Serestus, Mnestheus ilk şafakta Troyalı erkekleri topladı ve Ardea'ya doğru yola çıktı. Her yeri didik didik etmişler. Hayvan hırsızlarını bulamamışlar, ama Ardealı Camers onların kim olduğunu, nereye bakmaları gerektiğini biliyormuş. Troyalılarla birlikte at sürmüş. Adamları bulup hepsini öldürmüşler. Ardea'ya Mezentius'la birlikte gelerek orada sürgün hayatı yaşayan acımasız, başsız birkaç Etrüsklü ile onların peşinden giden kuzey Rutulialılarmış bunlar.

Alba Longa'ya, Ascanius'a bir atlı gönderdim; adama en iyi atımızı, Aeneas'ın atını vermiştim. Ascanius Lavinium'a ikinci gün geldi ve o günün gece geç saatlerinde Troyalılar da geri döndüler. Ağlayan, sızlayan kadınlarla dolu olan evimiz şimdi yüzü asık, silahlı adamla doluydu.

Aeneas'a zırh giydirmelerine izin vermedim. Bütün o tunç ve altın donanım ile korkunç geleceği üzerinde taşıyan o büyük kalkan Ascanius'a, sonra da Silvius'a gidecekti. Aeneas'ın yaralarla bezeli, asil ve dehşet verici görünen cansız vücudunu yıkadım. Sonra halkımın togasına, onun için seçtiğim beyaz renkli güzel togaya sardım onu.

Bir afette veya savaşta birçok kişi öldüğünde, ölenleri yakarız, ama eski âdetimiz ölüyü toprağa gömmektir. Aeneas'ın mezarının Numicus'un geçit yerinin yanındaki yolun kenarına yapılmasını emrettim. Cenazesi oraya taşındı, bir mayıs sabahı, yağmurun atıştırdığı bir rüzgâr altında parlayan ve tüten meşaleler eşliğinde. Latinus cenazede söylenen sözleri söyledi. Erkekler nehirden kaya toplayıp mezarın üzerine yığdılar. Her şey tamamlandıktan sonra mezarın başında durdum ve üç kez adını söyledim:

Aeneas! Aeneas! Aeneas! İnsanlar da benimle birlikte adını söylediler. Sonra, ölü meşaleleri baş aşağı taşıyarak şehre geri yürüdük.

Aeneas'ın ölümünün dokuzuncu gününde Latinus, Aeneas'a hediye ettiği o güzel aygırı kaya mezarın yanında kurban ederek kral kurbanını gerçekleştirdi. At mezarın yanına gömüldü.

Gene o gün Latinus, Ascanius'u Latium kralı ilan etti, Aeneas'ın yaptığı gibi yönetimi Latinus'la paylaşacaktı. Latinus bu veraset konusunda otoritesini bütün ağırlığıyla ortaya koymak zorunda kalmıştı, ben de halkımdan Ascanius'un krallığını tanımalarını talep etmiştim, çünkü halkım onu istemiyordu. Latinlerle daha baştan takışmıştı. Silvia'nın geyiğini o vurmuştu. Latinler bunu hiç unutmamıştı. Ascanius küstahtı, kavgacıydı, kayıtsızdı, babası gibi halka yakın değil, yabancı biri gibiydi. Lavinium'daki halkım onları Latinus'un yönetmesini istiyordu, yanıma Silvius'u –sevgili küçük prenslerini, müstakbel krallarını– alıp Regia'ya yerleşmemi istiyordu. Latinus Ascanius'u kral ilan ederken üzgün, gözyaşıyla ıslanmış yüzlerle öylece baktılar.

Yas günlerinde Ascanius benden ilk defa destek istedi; ona destek olabileceğimi anlamış ve ağlamak için bana gelmişti. Törenler sırasında, olduğu gibi göründü ve davrandı: kedere boğulmuş, yüklenmek zorunda olduğu sorumluluktan ürkmüş, endişeye kapılmış bir çocuk gibi yani. Krallığı kabul ettiğini söylerken ve halk ile ülke üzerine yemin ederken sesi çok cılız çıktı, titredi. Bir noktada ona yavaşça, "Latinlerin kralı, başını dik tut!" demek zorunda kaldım. Dediğimi yaptı.

Bütün bu zaman boyunca beni nasıl bir güç ayakta tuttu bilmiyorum. Ben de halkım gibiyim galiba, meşeden yapılma. Meşe eğilip bükülmez, kırılır. Bir de, neler olacağını önceden biliyordum. Aeneas'ın ölümüyle uzun süre yaşadım, sabah alacasında, geminin pruvasında dua ederek ve ümit içinde nehir yukarı bakarken ilk kez yüzünü gördüğüm günden itibaren. Üç yıl demişti şair. Tastamam üç yıl sürdü gerçekten de. Kaderin iplerini eğirip kesen o üç yaşlı kadın iplerin uzunluğunu tam ölçmüştü, milimi milimine, ne uzun ne kısa. Yaz günleri de bizden olsun dememişlerdi.

AENEAS'IN ÖLÜMÜNÜN İLK YILINDA, KOMUTANLARIYla eski dostları, özellikle de Achates benim en büyük dayanağım oldu. Sevgili Maruna, evin kadınları, Illivia gibi dostlarım benden hiçbir desteği, sevgiyi esirgemedilerse de, ben daha çok Aeneas'ın dostlarıyla birlikte olmak istedim, çünkü onlarla birlikte olmak onunla birlikte olmak gibiydi biraz da. Erkek sesinin tonu, onların o yürüyüş tarzları, konuştukları konular, hatta Troya aksanları beni teskin ediyordu. Onların arasında olduğumda benden çok uzakta değilmiş gibi geliyordu bana.

Achates onu (kalbim ne kadar karşı koysa da bunu söyleyeceğim) benim sevdiğim kadar sevmişti ve bu sevginin yıllara dayanan, benimkinden daha uzun bir evveliyatı vardı. O yaz Achates'in intiharın eşiğinden döndüğüne eminim. Nehir geçidindeki olaydan kendini sorumlu tutuyordu: Göğüs zırhı kuşanmalıyız diye ısrar etmeliydi, dövüş sırasında Aeneas'ın daha yakınında olmalıydı, Aeneas'ın o genci bırakmasına izin vermemeliydi, genci izlemeli ve gözünü ondan ayırmamalıydı, yerdeki silahı görmeliydi; yani kendini suçlayabileceği ne kadar şey varsa hepsini kullanmıştı.

Aeneas'ı eve getirdiklerinde, nehir geçidinde olup bitenleri bana ilk anlatan kişi Achates'ti. Ona olayı anlattırdığımda utancıyla öfkesini kısmen yenebildiğini fark etmiştim; işin garibi, ben de tekrar dinlemek istiyordum, olayın tekrar tekrar anlatılmasını, ta ki olayı oradaymışım gibi görene kadar, sanki ben Achates'mişim de Aeneas'ın yanına diz çökmüşüm, o korkunç mızrak ucunu sırtından ben çıkarmışım, onu kollarına alan ve kanının kayalar arasından kıvrılarak akan sığ suları kırmızıya boyayışını seyreden benmişim gibi görene kadar. "Ölmemişti. Bana tutunuyordu, ama beni gördüğünü sanmıyorum," dedi Achates. "Gökyüzüne bakıyordu. Onu yaprakların üzerine yatırmak üzere kaldırdığımızda gözlerini kapadı. Hiç konuşmadı." Hiç konuşmamış, ama o zaman da yaşıyormuş, henüz ölmemiş. Achates bana olayı anlattığı sürece Aeneas ölü değildi.

Yeni sorumluluklarından dolayı ne yapacağını şaşırmış halde olan Ascanius, Troyalı komutanlarla birlikte olmamı önce kıskandı: Onlar onun adamlarıydı, benim değil, tavsiyelerini almak ve emir vermek için onlara ihtiyacı vardı ve vakitlerini Regia'da kadınlarla harcayamazlardı. Achates'e Alba Longa'ya gidip orasını yönetme talimatı verdi. Achates tek kelime etmeden talimatını kabul etti; bense onun için endişeliydim. Üvey oğlumu özel olarak görmeye gittim ve oraya orasını daha iyi bilen ve Lavinium'dan ayrılmaya itiraz etmeyecek olan Mnestheus'u veya Serestus'u göndermesini rica ettim. "İzin ver Achates burada kalsın, en azından gelecek yıla kadar," dedim. "Her gün Aeneas'ın mezarına gidiyor. İzin ver, kendini toparlasın. Alba Longa'ya gitmeye gönlü yok."

"Onu yanında mı istiyorsun?" diye sordu Ascanius alaylı bir ifadeyle.

Dikkat ettim de, cinsel ilgileri kadınlardan ziyade erkekler üzerinde yoğunlaşan bazı erkekler, kadınların erkeklere doymak bilmez bir arzu duyduklarına inanıyorlar. Bu onların arzularının, korkularının veya sırf kıskançlıklarının bir yansıması mı bilmiyorum, ama bu inancın horgörü ve yanlış anlamayı bayağı bir artırdığı kesin. Ascanius kadınlara böyle bakıyordu ve Aeneas'ın anısına leke sürülmemesi konusundaki güçlü arzusu, beni beraber gördüğü her erkekle aramda bir şey olduğunu düşünmesine yol açıyordu. Böyle düşündüğünü zaten biliyordum. Onun bu şekilde düşünmesini onuruma yediremiyor, bu yüzden ben de onu hor görüyordum, ama ne öfkenin ne de horgörünün bana faydası vardı. "Aeneas'ın bütün dostlarını ve büyük oğlunu yanımda tutabilsem keşke," dedim ona. "Achates'in kahrından canına kıyacağından korkuyorum. Yalvarırım senin yanında kalsın, en azından kış boyunca, Alba Longa'ya başkasını gönder."

"Oraya kendim gitmek isterdim," dedi Ascanius.

Bulunduğumuz odayı bir aşağı bir yukarı dolaştı; babasına pek benzemiyordu, ama bazen tavırları onun gibiydi.

"Achates'i onurlandırmak için düşünmüştüm bu görevi," dedi Ascanius. "Latium'un başşehri Alba Longa olacak, Lavinium de-

ğil. Orada durum çok daha iyi, daha yüksek ve daha verimli toprakları var; ben Rutulia üzerinde tam denetim sağladıktan sonra kuvvetimizin merkezi orada olacak. Achates'in bunu bir şeref olarak addedeceğini düşünmüştüm. Ama düşündüğün gibi kendini iyi hissetmiyorsa oraya Mnestheus ile Atys'i gönderirim. Diz çökmene gerek yok anne." Zira dizlerine tutunmuştum, resmi yakarı duruşu almaya hazırdım. Buna karşı koyamayacağını biliyordum. Hiyerarşi, formaliteler, kendine olan saygısındaki kararsızlığını destekleyecek her şey konusunda katı olsa da kötü biri değildi, özünde iyi bir çocuktu.

Burada, Lavinium'da, insanların sürekli Aeneas için yas tuttuğu, yaşlı Latinus'a saygı duyduğu, kızları ve krallarının dulu olarak beni sevdiği ve ona kızdığı bu yerde kendine olan saygısını muhafaza etmesi onun için kolay değildi. Aeneas'ın otoritesiyle rekabet etmeye çalışırken sert davranıyor, keyfi kararlar veriyordu. Çok güzel bir hasat mevsimi yaşandığı, kralın haydutlarca öldürülmesinin ardından meydana gelmesinden çok korktuğumuz o saldırılar ve sınır geçme olayları çok az gerçekleştiği ve Latium'un her yerinde dirlik ve düzen sağlandığı halde o yıl Ascanius için zor bir yıldı.

Kış sert geçti; uzun, soğuk yağmurların yağdığı, tepelerin, hatta dağ eteklerindeki tarlaların karla kaplandığı bir kıştı. Sonunda o kış doğru dürüst kumaş dokumasını öğrendim, çünkü ellerimi ve zihnimi meşgul edecek bir işim olmasaydı odama kapanıp ağlamaktan başka bir şey yapmazdım. İlk kez annemin zayıflığının, deliliğinin bana da geçtiğinden korktum. Geceleri zihnimde karanlık yerlere gidiyordum. Gölgelerin arasında yeraltına iniyor, sonra da beni yukarıya, dışarıya götürecek yolu bulamıyordum. Karanlıkta, odamın zemininde bebeklerin ağladığını duyuyordum. Birine basarım korkusuyla adım atamıyordum.

Bütün bunları meydana geliş sırasına göre anlatmadım. Hâlâ konuşmakta zorlanıyorum. Aeneas'ın ölümünden bir hafta sonra çocuğumu, kız olmasını beklediğim bebeğimi düşürdüm. Hamile olduğumu ve çocuğumu düşürdüğümü bir tek kadınlarım biliyor-

du. Bir tek kadınlarım ve Aeneas biliyordu. Şafak sökmeden önce karanlıkta Maruna'yla dışarı çıktım, o ömürsüz el kadar canı Aeneas'ın mezarının iri taşlarının altına gömdük.

ASCANIUS SIK SIK ALBA LONGA'YA GİDİYORDU VE Aeneas'ın ölümünden sonraki ikinci yaz, babasının Parentalia'sını geleneklere uygun şekilde kutladıktan sonra oraya taşındı. Sınırlarımızda sorunlar tekrar patlak vermişti; Ascanius daha iyi bir savunma mevkii olduğu için ülkeyi Alba'dan yönetmek istemişti. Troya'nın Penatesini, Silvius ve beni yanında götürdü. Lavinium'un idaresini Mnestheus ile Serestus'a bıraktı. Achates, daha yaşlı Troyalıların çoğu gibi Lavinium'da kaldı. Ascanius'un peşinden gidenler arkadaşları, çocukluğundan beri beraber olduğu Atys gibi yakın dostları ile muhafızlığını yapan ve onun akıncı gruplarına komuta eden genç Latinlerdi. Bu askerlerin çoğu hâlâ bekârdı; evli olsalardı bile eşleriyle evlerini Alba'ya taşırlardı. Yirmi kadını maiyetim olarak yanımda götürmeme izin verilmişti. Ascanius'un karısı olmadığı için Regia'nın kadınlar bölümünün tamamı bize verilmişti; burası Aeneas'ın Lavinium'da inşa ettirdiği evden çok daha büyük ve güzeldi. Ascanius'un kral evi heybetliydi, evin konumuysa heybetliden de öteydi. Orada yaşamak gökyüzünde yaşamak gibiydi. Kalenin duvarlarıyla çatısından doğrudan büyük göl ve gölün karşısındaki kraterin doğu kenarı görünüyordu. Dağın daha aşağısında, Ascanius'un öngördüğü gibi, yeni üzüm bağları ve kalenin altında uzanan şehir her geçen gün serpilip büyüyordu: Tam bir canlılık vardı, binalar inşa ediliyor, silahlı adamlar gelip gidiyordu.

Orada kendimi daima göz önündeymiş gibi hissediyordum; kurşuni renkli çok fazla sarp kayalık, çok fazla gökyüzü vardı, gölgelik yoktu. Gölün suyu, bildiğim sular gibi hareket etmiyor, konuşmuyordu, sessiz sedasız duruyordu, mavi mavi, kaskatı. Orada kendimi yalıtılmış gibi hissediyordum. İşe yaramaz biri gibi.

Üvey oğlum için evi idare ediyordum tabii, ev işleri, yemek ve

elbise yapımı için köle kadın alıyor, onları eğitiyordum, her zamanki gibi ayin ve kutlamalarla ilgileniyordum. Babamın ve kocamın evinde yaptığım gibi erkeklerle birlikte toplantılara ve akşam yemeklerine de katılmak isterdim, ama orada istenmiyordum. Oraya ait de değildim. Alba Mars'ın yönetimindeydi. Hep savaş konuşulurdu orada, çatışmaların olmadığı kış mevsiminde bile.

Ascanius silah kuşanmak için sürekli fırsat kolluyor değildi, ama savaşmaktan da geri duramıyor gibiydi; güney ve doğu sınırlarımızda çatışma eksik olmuyordu. Ascanius her tehdide veya meydan okumaya hemen karşı saldırılarla karşılık veriyordu; mümkün olduğunca kısa bir süre içinde zaferden intikama, yenilgiden yeni saldırılara geçiyordu. Ateşkes enderdi, barış ve huzur kalmamıştı. Ascanius yaşlı Evander'i bile kışkırtıp ona ittifakı bozdurtmuştu. Babam engel olmasa Etrüsklerle bile dalaşabilirdi, bunu yapabilecek kadar deliydi. Latinus'un Caere ve Veii ile arasında güçlü bir dostluk bağı vardı. Ascanius'a bu bağa halel getirecek bir şey yaparsa, batı Latium'un ortak yönetimindeki hakkının tehlikeye gireceğini açık seçik söyledi. Ascanius'a çok kızıyordu, Silvius'la beni zorla Alba'ya götürdüğü için de değil sadece.

Babam bir kere oraya ziyaretimize geldi. Onun için zor bir yolculuktu, çünkü yaşlıydı ve eski yaraları yüzünden her tarafı ağrıyordu. Değerli eşyalarının büyük bir kısmını Aeneas'la bana vermişti; aralığın sonlarına doğru, artık ne durumda gelebilirse öyle geldi yanımıza, eşlikçi muhafızlarından geride kalanlarla birlikte. Ascanius'un hoşgeldin karşılamasını sert bir ifadeyle kabul etti. Hizmetçilerin dediğine göre, gençlerle ziyafet sofrasına oturmuş ve pek konuşmamış. Babam fırsatını buldukça avluda veya dokuma odasında, ocağın başında bizimle oturmaya gelir, benimle konuşur ve torununu seyrederdi.

O sıralar Silvius'un en sevdiği oyuncaklar iki büyük meşe palamudu ve onların kapsülleri ile yerde bulduğu, at şeklini andıran küçük, tuhaf bir ağaç yumrusuydu. Ocağın başında en çok bunlarla oynar, fısır fısır onlarla ilgili hikâyeler anlatırdı: "Hadi iç. Yo. Şişman adam içme dedi... Aa, ev mi o ne?"

"Çok iyi bir çocuk, Lavinia," dedi babam.

"Biliyorum," dedim, o şirinlik muskasına gülerek.

Gülmek iyi geliyordu. O evde insanın yüzünü gülümsetecek çok az şey vardı.

"Onu iyi yetiştiriyorsun." Bir beyandı bu, emir değil, ama bir emir veya uyarı gibi çıkmıştı.

"Onu Aeneas'ın yetiştireceği gibi yetiştirdiğimi umuyorum."

Latinus bu söylediğimi hararetle onayladı. "Doğru," dedi. "Onun gibi yetiştir onu."

"Öyle yapıyorum baba."

"Kocan büyük bir savaşçıydı, ama barış peşindeydi."

Artık atlattığımı sanmıştım, ama gözlerim yaş doldu. Ağlamamak için kendimi zor tutuyordum, bir şey söylemedim.

"Oğlu barış içindeyken ülkeyi gayet iyi yönetebilir," dedi Latinus. "Ama savaşma sabrı yok onda. Onun Silvius'u eğitmesine izin verme."

Ascanius Silvius'un eğitimini üstlenmek isterse ona nasıl engel olabilirdim ki? Gücüm yoktu.

"Lavinium'da kalabilseydim buraya gelmezdim," dedim nihayet, sesimin acınası bir şekilde titremesini engellemeye çalışarak.

"Biliyorum kızım. Bu konuda araya girmemem en iyisiydi."

Başımı sallayarak aynı fikirde olduğumu belirttim.

"Ama gün gelir de gitmek zorunda olduğunu anlarsan, gitmenin daha doğru olacağını düşünürsen, o gün al tanrılarınla çocuğunu ve git buradan! Olur mu?"

"Olur."

Benim yanıma gelirsin, diyeceğini sanmıştım, ama o "Caereli Tarchon seni kabul edecektir, sana gereken saygıyı gösterecektir," dedi.

"Yok canım, iş oraya kadar varmaz herhalde!" dedim, şaşırmış ve ürkmüş bir halde ona bakarak.

"İş nereye varır bilmiyorum. Savaştan biraz ders alır da kendine hâkim olmayı öğrenirse her şey yolunda gidebilir." Bahsettiği kişi Ascanius'tu. "Dün gece Evander ile Pallanteum'u rahat bırak-

masını söylemeye çalıştım gene. İhtiyar ölüm döşeğinde. O öldükten sonra Etrüskler içeri dalıp Yedi Tepe'yi ele geçirecekler. Barış içinde. Bunu yapmamaları için bir sebep yok. *Onun* sabırsızlığı hariç. Gençken ben de ne aptallıklar yaptım, ama Etruria'yı kendime düşman edecek kadar da aptal değildim! Sahip olabileceğimiz en iyi müttefikimiz onlar. Ona bunu daha nasıl anlatayım?"

"Anlatamazsın, baba."

"Aa bak, bak," dedi Silvius fısır fısır, "ona altın çanak veriyorlar!"

Babam çocuğu yarım bir tebessümle izliyordu, ama gözleri kederliydi. "Sabır!" dedi. "Sabra onun kadar ihtiyacım var."

Babamı son görüşümdü bu. Yağmurda ekin tarlasında yürürken soğuk almış, hastalık ciğerlerine kadar ilerlemiş; birkaç gün sonra, ocak ayının idesinde ölmüş. Maruna ve Sicana'yla birlikte Laurentum'a gitmek için at ve birkaç eşlikçi ayarlanmasını emrettim. Sınırımızda, Tibur yakınındaki Marslarla savaşmakla meşgul olan Ascanius olanlardan habersizdi. Yanıma Silvius'u almadım, birkaç gündür öksürüyordu ve ateşi vardı, hava da yağan buz gibi yağmurlardan dolayı soğuktu. Ulu defne avludaki havuzun üzerini örtmüş, kış karanlığında öylece duruyordu. Savaş geçidi, uğursuz menteşeleri paslanmış halde hâlâ açık duruyordu. Laurentum'daki herkes yaşlı gibiydi; genç yüzler veya sesler yoktu. Babamı şehre giren yolun kenarına gömene kadar kaldım orada yalnızca. Dokuz yas günü boyunca orada kalamadım. Sürgünlüğümün şehrinde bulunan oğlumun yanına dönmem gerekiyordu.

ASCANIUS LATIUM'UN TEK KRALIYDI ARTIK. LATİN çiftçiler bu durumdan memnun değildi, ama buna ne itiraz ettiler ne de direnç gösterdiler; sınırlarımızda devamlı bir baskı vardı ve halk savaş sırasında tek bir lider olmasını istiyordu. Önümüzdeki yıllarda payımıza düşen tek hisse savaş olacaktı. Volsklar ile Hernikler, Latinus'un ölümünün krallığı zayıflatmış olması ümidiyle sınırdaki çiftlik ve kasabaları sürekli taciz ediyorlardı. Aeneas'ı

bir müttefik ve baba gibi gören Ardealı Camers de çok geçmeden Ascanius'un kibirli hareketlerinden rahatsız oldu ve Rutulları Latium üzerine akına ve yağmaya gönderdi, Volsklarla yeniden ittifak kurdu. Bu durum henüz çatışmaların artmasına neden olmadıysa da, anakaranın büyük şehri Veii'deki Etrüskler, Tiber üzerindeki Yedi Tepe'yi işgal etmek üzere oraya gruplar halinde çiftçi aileleri gönderiyorlardı. Küçük Yunan yerleşimini işgal etmediler, etrafından dolanarak içeri girdiler, nehrin her iki yakasında, Janiculum'un bir zamanlar bulunduğu yere ve Palatine adını verdikleri dağın tepesine binalar diktiler, nehir kenarındaki ormanları yok edip güzel sığırlarını vadilerde otlattılar. Pallanteumlu genç Yunanlıların çoğu Diomedes'in Arpi'deki şehrine taşındı, bazıları Alba Longa'ya gelip yerleşti. Latium, Yedi Tepe bölgesi ve baba nehrin Nomentum'a kadarki güney kısmı üzerinde uzun bir süre hak talep etmişti. Ascanius bu sessiz istiladan çok rahatsız olmuştu, ama Latinus'un uyarılarını hatırlamış ve Etruria'ya meydan okumamıştı. Veiili koloniciler nehir ağzındaki tuz yataklarımızdan çıkardıkları tuz için bize harika teklifler sundular ve topraklarımızda daha fazla yayılmak istediklerine dair bir belirti göstermediler. Yeni yerleşimlerine, nehre verdikleri ismi verdiler: Ruma.

Aeneas'ın kalkanı Alba Longa'daki kral evinin girişinde asılıydı. Ascanius savaşa giderken onu kullanmıyordu, ne de baldır zırhlarıyla yaldızlı göğüs zırhını, ucu kopmuş kırmızı sorguçlu tolgayı ve uzun, tunç kılıcı kullanıyordu. Bir keresinde, duyabileceğim bir sesle, çiftçilerin giriştiği bu talanların, küçük barbar krallıklarla yaşanan bu hırgürün, böyle muazzam silahları hak etmediğini, bunların kazma ve çapalarla üstesinden gelinmesi gerektiğini söyledi. Zırh ona çok ağır geliyordu sanırım.

Bir gün Silvius'un kalkanın önünde durduğunu, gözünü dikmiş, ona baktığını gördüm. Altı-yedi yaşlarındaydı. "Orada ne görüyorsun, Silvius?" diye sordum.

Bir süre sesini çıkarmadı, sonra uzaktan geliyormuş gibi çıkan alçak bir sesle, "Büyük dairedeki bütün o insanlara bakıyorum," dedi.

Yanında durup onunla birlikte kalkana baktım. Anne kurdu, yanan gemileri, başında kuyrukluyıldız olan adamı, askerlerin askerleri katledişini, insanın insana işkence edişini gördüm. Muhteşem bir şey gördüm sonra: Beyaz taştan büyük kemerler dağlardan aşağı inip vadileri geçerek dağlarla, tapınaklarla kaplı şehre gidiyordu. Roma şehrine.

Kalkandan korkuyordum, ama çocuğum korkmuyordu; kalkanı yapan ve içine yerleşen güç onun kanındaydı. Altın göğüs zırhına uzandı, üzerindeki kıvrım ve süslemelere avuç ve parmaklarıyla dokundu gülümseyerek.

"Bir gün bunu sen giyeceksin," dedim.

Başını sallayıp onayladı. "Nasıl giyileceğini öğrendiğim zaman," dedi.

Silvius çocuk yaşına göre bayağı güçlüydü. Kaba saba değildi, kuvvetli çocuklar sessiz görünce çoğunlukla ürkek, korkak zannediyorlardı onu. Bu haline aldanıp da üzerine gittiklerinde hata yaptıklarını çok geçmeden anlıyorlardı. Silvius sözlü sataşmalara aldırış etmezdi, ama fiziksel sataşmalara veya tehditlere anında gereken cevabı verirdi: Ona vurana daha sert vururdu. Rekabetçiydi; bütün spor ve oyunları severdi, fırsatını buldukça ata biner ve avlanırdı; Ascanius'un ona kılıç, mızrak, ok ve diğer savaş sanatlarını öğreten eski hocasının gayretli öğrencilerinden biriydi. Oğlanlarla erkekler arasında ciddi, sessiz ve ihtiyatlıydı. Bir tek benim, kadınlarımın ve evin kadınlar kısmındaki küçük çocukların yanında dilediğince hareket edebiliyordu. Avludaki Silvius neşeli, sevgi dolu, muzır, tatlı delisi, bebeklere karşı sabırlı, örf ve âdetlere karşı tahammülsüz, fıkralara, aptal bulmacalara ve anlamsız kafiyelere düşkün bir çocuktu. Herkes onu severdi. Pek istemese de Ascanius bile onu severdi.

Hükümdarlığının o ilk yıllarında, çocukluktan daha yeni yeni sıyrılan Ascanius babasının isminin ışıltısı altında, daima kendine ait bir şöhrete erişmeye çalışarak ve daima babasının ihtişamının gölgesinde kalarak yaşadı. Aeneas'ın anısına çok büyük bir hayranlık beslediğinden ona içerlemiyordu, ama başkalarının gücü

veya popülerliği onda kıskançlığa ve hınca neden oluyordu, özellikle de benimki. Babasını geçmesi, daha parlak bir güneş olması gerektiği fikrine kapılmıştı; öte yanda ay konumunda olan ben vardım, güneşin ışığını yansıtarak çaba sarfetmeden parlayan, onlardan biri olduğum için, Aeneas'ı sevdikleri için herhangi bir çaba sarfetmeden halkımın sevgisini kazanmış olan ben. Evinde ne kadar mütevazı bir hayat sürsem de, bir tutsak gibi köşe bucak saklanarak yaşasam da, Ascanius beni şerefine karşı daimi bir tehdit olarak görüyor, kararlarını bozduğuma inanıyordu. Gençleri sürekli tehlike içinde yaşatan ve tarlaları ekip biçme işini yaşlıların yapmasına neden olan bitmek bilmez savaş halkımızı gün geçtikçe daha fazla mutsuz ediyordu; savaşın nesinden mutlu olcaklardı ki zaten? Ama Ascanius halkın savaşlarla ilgili şikâyet ve gönülsüzlüklerinden beni suçlu tutuyordu. Güya konsüllerinin aklını çeliyormuşum, kadınlarla onun aleyhine dedikodu yapıyormuşum, Latinleri ona karşı kışkırtıyormuşum. Bir kraliçe gibi değil, bir Vestal gibi davranıyordum, evle ve sunaklarla ilgilenmekten başka bir şey yapmıyordum, ama nafile: Gene ben suçluydum.

Berbat değildi belki, ama sıkıcı bir hayattı yaşadığım, kuru, kupkuru bir hayat, o güzel, akıllı, düşünceli oğlum dışında tadı tuzu olmayan bir hayat. Oğlum büyüyor, serpiliyor ve hayatta en azından bir şefkat ve umut vesilesi sunuyordu bana.

Sonra bir mart ayında biz Latinler, Volsklara ve Rutullara sonunda darbe indirdik, Ardea ile Antium'u ellerinden alarak ordularını deniz kıyısına kadar sürdük, onları ateşkes için yalvaracak ve hâkimiyetimizi kabul edecek hale getirdik. Askerlerimiz o seferden nisan ayındaki ekime tam zamanında yetiştiler ve bütün yaz memleketteydiler. Hasat iyiydi. Ascanius, zaferi kesin kazanmış olmanın bilinciyle rahatlamaya, onda doğuştan varolan iyi niyetini sergilemeye başlamıştı. Kral evinin büyük salonunda verdiği şölenlere beni defalarca davet etti, bana resmi bir saygı gösterdi. Hatta birkaç defa benimle gayriresmi konuştu, ihtiyatlıydı ilk başta, ama bana güven duyduğunu giderek daha açıkça göstermeye başladı. İşte o sıralarda bana tuhaf bir hikâye anlattı, daha önce

duymadığım bir kehanetten bahsetti. Hikâyeyi bana anlattığı şekilde aktaracağım.

Turnus'un Troyalıları ülke dışına atmak için ordu topladığı sıralardaymış. Aeneas Evander'den yardım talep etmek üzere Tiber'in yukarısına gemiyle gitmeye hazırlanıyormuş. O günün sabahı Ascanius babasıyla nehir kıyısında otuz beyaz domuz yavrusu emziren beyaz, devasa bir yaban domuzuyla karşılaşmış. Aeneas hemen bir kurban töreni düzenlemiş ve sunakta olayın neyin alameti olduğunu bildirmiş: Yeni krallığı Beyaz olarak adlandırılan yerde, yani Alba'da kurulacak ve halefi orada otuz yıl hüküm sürecekmiş.

Ne Aeneas ne de şairim bu kehanetten söz etmişti bana. Aeneas'ın İtalya'da yeni bir şehir kurmakla ve oraya karısının ismini vermekle mükellef olduğunu biliyordum yalnızca. Bunu söylemedim ama, zira Ascanius Alba Longa'ya taşınmasının gerekçesi olarak gördüğü bu domuz olayına büyük önem veriyordu. Hikâye aklımı kurcalamıştı. Sonraları birkaç kez rüyamda, peşisıra koşturup duran, kesik gırtlaklarından oluk oluk kan akan albino domuz yavruları ile otların üzerinde hırıldayan, debelenip duran, akan kanları kurumuş, ama henüz ölmemiş, ölemeyen koca beyaz bir hayvan gördüm.

Ertesi yıl barış içinde geçti, sonra Sabinler kuzeydoğudaki kasaba ve çiftliklerimize karşı Aequialılarla birleşti, Tibur ve Fidene'ye kadar topraklarımızı yaktılar, yağmaladılar ve kendilerine köle topladılar. İki yıl bu halklarla savaşarak geçti. Ascanius ikinci yılın sonlarına doğru, Anio'ya bakan tepelerde yapılan uzun süreli bir muharebede onları hezimete uğrattı. Bütün yaşlı Troyalılar orada onunla birlikte savaştılar, Achates, Mnestheus, Serestus, genç ken Troya surları önünde çarpışmış olan askerler. Bu onların son savaşı oldu. Askerler kış yağmuru altında evlerine döndü, yaşlı kurtlar gibi iki büklüm ve zayıf, ama muzaffer.

Ascanius zaferin etkisiyle gene güler yüzlü ve nazik olmuştu. Özel ödüller vermek üzere Lavinium'daki Troyalıları Alba Longa'ya çağırttı ve genç komutanlarına onlara saygıda kusur etmemele-

rini tembihledi. Bu savunma savaşında çok az kâr elde edilmiş olsa da, ele geçirilen ganimetleri Latium için savaşan bütün askerlere bölüştürdü ve yardımlarına karşılık Gabii ile Praeneste'yi ödüllere boğdu.

Karanlık gündönümü sırasında Ascanius Ardea'ya yaptığı kısa bir yolculuktan geri dönmüştü. Beni yanına çağırttı ve bana, "Anne, yüreğinin asla burada, Alba Longa'da olmadığını biliyorum," dedi.

"Yüreğim oğlumun olduğu yerdedir," dedim.

"Ve kocanın mezarının yanında sanırım." Bunu nazikçe söylemişti, ben de başımı sallayıp söylediklerine katıldığımı ifade ettim.

"Evimi incelikle ve bilgece yönettin, gidersen burada birçok insan arkandan yas tutacak. Ama sana gene de soracağım, buradan gitmek istersen gidebilirsin. Camers'in kız kardeşi Salica'yı eş olarak istedim, nisan ayında buraya eşim olarak gelecek. Burada kalır da ona evle ilgili işleri gösterir, o müthiş ev bakımı becerilerini ona öğretirsen başımızın üstünde yerin var. Ama aynı çatı altında iki kraliçenin olamayacağı düşüncesindeysen veya Lavinium'a geri dönmek arzusundaysan, ki orası babamın senin için inşa ettiği şehirdir, senin evindir elbette, kendini istediğin şeyi seçmekte özgür hissetmeni isterim."

Bu debdebeli ama beceriksiz konuşma ve iyi niyet tam Ascanius'a göreydi. Sözlerini değerlendirirken içimde bir umut ışığı doğup bütün ruhumu ısıtmaya başlamıştı, ama tam o sırada Ascanius, "Silvius burada kalacak tabii, eğitimi için," dedi. "Artık onun için daha iyi bir ağabey olma zamanım geldi; onun babası sayılırım ne de olsa."

"Olmaz," dedim.

Bakakaldı.

"Buraya bir eş getiriyorsan, bana buradan gitmek yakışır. Eşin burayı yönetmeli. Lavinium'a seve seve, memnuniyetle giderim. Ama Silvius olmadan olmaz."

Şaşırmış, canı sıkılmıştı; teklifinin gayet mantıklı ve cömert

olduğunu düşünmüştü.

"Çocuk on bir yaşında, değil mi?"

"Evet."

"Artık erkeklerin arasında yetiştirilmesinin vaktidir."

"Oğlumu bırakmam. O bana Aeneas'ın emaneti."

"Ona hem annelik hem babalık yapamazsın."

"Yaparım. Ben onun hem annesiyim hem de babası. Ascanius benden bunu isteme. Beni Silvius'tan ayırmayacaksın. Ona ağabey şefkati gösterdiğin için sana minnettarım. Lavinium'da babasının silah arkadaşları ve senin oradaki Latin komutanların ona erkekliğin bütün gereklerini ziyadesiyle öğretirler, merak etme. Sen de biliyorsun ki, onu el bebek gül bebek yetiştirmedim. Onun yaşındaki bir çocuğun sahip olması gereken becerilere sahip değil mi, yoksa tembel mi, korkak mı? Babasına layık olmadığını gösteren bir hareketi oldu mu?"

Ascanius bakakaldı gene. Ben kalkandaki dişi kurttum şimdi. Dişlerimi görmüştü.

"Yakışıksız bir şey bu," dedi sonunda.

"Oğlumdan vazgeçmemem mi?"

"Burada benim yanımda olacak. Lavinium'dan birkaç kilometre ötede!"

"O nerede ben orada."

"Çok yakışıksız bir şey bu," diyerek şaşkın bir halde arkasına döndü.

Latium'un kralı olduğundan beri kararına açıkça karşı çıkan pek olmamıştı eminim. Ülkenin hâlâ bir kraliçesi olduğunu unutmuştu.

Sessizce bekledim. "Bunu daha sonra tekrar konuşuruz," dedi sonunda. Odadan çıkarken çabuk çabuk, neredeyse şirret bir tavırla, "Bulunduğun yeri bil. Her şey istediğin gibi olacak sanma," dedi.

Aykırılığa tahammülü yoktu; muhalefete müsamaha gösterecek gücü yoktu. İşler kendi arzusu doğrultusunda olduğunda, ancak o zaman cömert davranırdı. Daha o zamanlardan onun dedi-

ğim dedik biri olacağını anlamıştım. Bu yaptığımla kuşkularını haklı çıkarmıştım. Bunca zaman, isteklerini yerine getirdiğim, evine hizmet ettiğim, başımı önüme eğip dilimi tuttuğum bunca yıl benden kuşkulanmakta haklı olduğunu anlamıştı şimdi. Ben bir kadındım, asla güvenilmemesi ve boyun eğilmemesi gereken biriydim dolayısıyla.

O akşam kadınlar kısmında daireme girdiğimde başım kafatasımın taşıyamayacağı kadar çok düşünceyle doluymuş gibiydi, ama tek bir şeyi düşünebiliyordum yalnızca. Ascanius yaklaşık on yıl hayatımı yönetmişti. Onun istediğini yapmıştım kendi istediğimi değil, o ise bunu doğal karşılamıştı, sanki ben bir köleymişim gibi. Şimdi de kalkmış, kötülük olsun diye değil belki, ama hiç gerek ve sebep yokken hayatımın anlamını, amacını benden alacağını söylüyordu. Oğlumu, Aeneas'ın oğlunu yetiştirecek erkek değildi o. Babam öyle demişti, öyle olduğunu biliyordum.

"Kötü bir şey mi oldu?" diye sordu Maruna, birlikte tuvalete gittiğimizde. "Kral beni Lavinium'a geri gönderiyor," dedim.

Maruna'nın yüzü aydınlandı.

"Silvius'u burada tutmak niyetinde."

Maruna bir şey söylemedi.

"Onsuz gitmeyeceğim." Biraz sonra, leğende ellerimi yıkamaya giderken, "Burada da kalmayacağım. Yeter artık!" dedim.

Maruna yanıma gelip durdu. Kıza, "Maia, bize taze su getir çocuğum!" diye seslendim. On yaşındaki kız bir ibrikle geldi, elimize soğuk su döktü, kız kardeşi de elinde havlular, bize doğru koşturdu. Bunlar Sicana'nın torunlarıydı, öyle aman aman bir güzellikleri yoktu, ama çok zeki kızlardı. "İkiniz bizimle Lavinium'a geliyorsunuz," dedim onlara, ne dediğimi anlamadılar, merakla gözlerini açtılar.

"Gideceğim," dedim Maruna'ya tekrar, ellerimi kurularken. Bunu yüksek sesle söylemek beni yatıştırmıştı. "Silvius'la birlikte. Maruna, anneme benziyor muyum?"

Maruna her zamanki gibi cevap vermeden önce durakladı. "Birçok açıdan," dedi sonunda.

"Çünkü onun nasıl delirdiğini biliyorum. Onun gibi ben de delirebilirim, biliyorum. Delirmeye başladığımda bana söyle. Söz ver söyleyeceğine."

"Söz."

"İçimde babamdan da parça var. Deliliğin beni ele geçirdiğini anladığımda buna engel olabilirim sanıyorum. Ama Silvius'u kaybedersem engel olamam."

Maruna başını salladı.

Cinnet ânında annemin zihninin nasıl çalıştığını biraz anlıyordum: kafasında durmadan uçuşan fikirler, planlar, çeşitli hile ve desiseler, zihnini takıntısından uzaklaştıran her şeye ve bu durumu anlamayan herkese karşı duyduğu o müthiş öfke ve o tuhaf pusuda bekleme hissi. Kendi ışıklarıyla parlayan o iki donuk altın sarısı göz geldi aklıma. Karanlıkta bacakları gergin, her an saldırmaya hazır bekleyen mağaradaki o dişi kurttum.

ASCANIUS İLE SALICA'NIN EVLİLİK HAZIRLIKLARI Benim Alba Longa'daki kral evinden ayrılma hazırlıklarımla aynı zamana rast geldi. Kadınlarımla ben yeni kraliçeye her şeyi hazır bıraktık, hububat ambarı ağzına kadar dolduruldu, temiz, ince dokunmuş yünlüler, yumuşak kürk ve postlar katlanarak yatak ve giysi dolaplarına kondu, kutsal sofra hazırlandı, sunakların tozu alındı, yerler süpürüldü. Ambarlarda güve, fare yoktu ve yerdeki kuzu yününden bembeyaz kilimlerin hepsi yeniydi. Bana gereken saygı gösterilmişti. Salica'nın da iyi karşılanmasını ve kendini evinde hissetmesini istiyordum. Gençti, daha on sekizindeydi, Ascanius ona asla kötü davranmayacaktı, bundan emindim, ama ona iyi bir koca olacağını sanmıyordum. Kadınlara karşı cinsel ilgisi yoktu, onların arkadaşlıklarından da hoşlanmıyordu. Evleniyordu çünkü bir kralın karısı olmazsa insanlar bunu garipserdi, ayrıca erkekliğini kanıtlamak için bir vâris istiyordu, belki de Silvius' la olan, varlığını kabul etmediği rekabette kendisine destek olsun diye.

Oradan ayrılacağımızı hemen Silvius'a söyledim tabii, konuyu konuşup değerlendirdik – düşünceli, zeki bir çocuktu çünkü, çocukların kendilerine özgü bir bilgelikleri vardır ayrıca. Ascanius'la münakaşa etmek istemediği için, kralına ve ağabeyine itaati bir görev saydığı için, istemese de Alba Longa'da kalmayı seçebileceğini düşünmüştüm. Öyle yapmadı. "Ascanius burayı yönetsin, Lavinium'u istediğimiz gibi yönetmemize izin versin," dedi. "Aeneas'ın olduğu kadar Latinus'un da vârisiyim ben. Batıda yaşamak ve babamın arkadaşlarından ders almak istiyorum. Ascanius beni aslında burada istemiyor." Bir süre sonra iç çekerek, "Ama Atys buradaki atların Lavinium'dakilerden kat kat iyi olduğunu söylüyor," dedi.

"Baban senin için kendi aygırından olma bir tay seçmişti. O at şimdi kraliyet ahırında sanırım."

Bunu duyunca gözleri parladı.

"Latium iki krallı mı olacak sence gene?" diye sordum ona.

"Gerekirse," dedi, kırk yaşında bir adam gibi ciddi bir edayla. Sonra da, "Sen olmadan burada kalmak istemiyorum!" diye ekledi.

"Ben de seni burada bırakmam. Demek ki kararımızı verdik."

"Ondan ve onun o otuz yavrulu yaban domuzundan gına geldi," dedi Silvius.

"Lavinium'a gittiğimizde seni Albunea ormanına götüreceğim," dedim ona, yüreğim yaklaşmakta olan bir sevincin düşüncesiyle kabararak. "Faunus dede orada gece, meşe ormanının karanlığından seninle konuşacak, daha önce büyükbaban Latinus'la konuştuğu gibi."

"Bana Picus'u anlat," dedi. Ağaçkakan haline gelen dedenin hikâyesini bir kez daha anlattım ona. Silvius topraklarının ve halkının hikâyelerini dinlemeyi seviyordu, yaşlı Troyalıların, Yunanlılarla yaptıkları savaşa dair hikâyelerini de.

Kendimizi yolculuk hazırlıklarına ve hayallere iyice kaptırmıştık, öyle ki, Ascanius'un benim düşündüğüm gibi düşüneceğine kendi kendimi ikna etmiştim. Ama oradan ayrılmak için resmi

izin istemek üzere oğlumla birlikte yanına gittiğimde çok öfkeliydi, bunu gizlemeye de çalışmadı.

"Sen gidebilirsin," dedi. "Silvius burada kalıyor. Geçen ay sana söylediğim gibi."

Resmi talep duruşu alıp ona yalvarmaktan başka çarem kalmamıştı. "Kocamın oğlu, Latium'un kralı," dedim ve dizlerimin üstüne çöktüm, dizlerine sarıldım. "Kral kızı, karısı ve annesi olan ben bu talebimi kabul etmeni rica ediyorum. Aeneas yetiştirmem için Silvius'u bana emanet etti, onun bu kutsal emrini yerine getireceğim. Kardeşinin benimle gitmesine izin vermekle bir şey kaybetmeyeceksin. Bizim sevgimizi ve minnettarlığımızı kazanacaksın. Karınla ve doğacak çocuklarınla buraya ve bize hükmet; kadınların rahimlerine kılavuzluk eden ilahlar çocuk yönünden sana cömert davransın! Silvius'un babasının evinde, babasının eski silah arkadaşlarının arasında yaşamasına ve erkekliğini orada kazanmasına izin ver. Sonra, kader ister ve izin verirse, yanına gelip sana hizmet vermeye layık biri olabilir."

Biri dizlerinize sarılmış, aşağıdan size açıkça yalvarıp yakarırken ayakta durmak zordur. Dizleriniz bağlı olduğu için dengeniz bozulur, pozisyonunuz son derece utanç vericidir, sanki birine oral seks yaptırıyormuşsunuz gibi tıpkı. Bazı insanlar kendilerine yalvarılmasından hoşlanırlar belki, ama ben bundan hep nefret etmişimdir, Ascanius'un da bunu rahatsız edici bulacağını ümit etmiştim. Konuşmam bittikten sonra başımı alnım ayaklarına değene kadar eğdim. Bu haldeyken benden ancak beni tekmeleyerek kurtulabilirdi. Ama tekmelemedi, ayaklarını oynatmaya çalıştı sadece. Onun meclis salonundaydık, dostlarından ve danışmanlarından on-yirmi kişi bizi izliyor ve dinliyordu.

Ona başkalarının yanında meydan okumamalıydım. Dışarıda tek başına yakalamış olsaydım, onu ikna edebilirdim. Ama bir emri değiştirmek, bir kadının karşısında pes etmek – böyle bir zayıflık gösterdiğine başkalarının tanık olmasına izin veremezdi.

"Çocuk burada kalıyor," dedi. Şöyle bir döndü, bacaklarını bırakmak zorunda kaldım. Kısa bir süre dizüstü çökmüş vaziyet-

te, sessiz bir şekilde olduğum yerde öylece durdum. Derin ve rahatsız edici bir sessizlikti. Onun genç saray görevlileri dostum değildi ve çoğu Silvius'la ilgilenmiyordu, ama çoğu Latindi ve halkım çocukla ebeveyni arasındaki bağ konusunda hassastı, hem de bir evin hanımına saygı duyardı. Beni dizlerimin üzerine çökmüş halde görmek onlar için dehşet verici bir şeydi, üvey oğlumun yalvarışıma hiç aldırış etmemesi ise daha da dehşet vericiydi.

Ayağa kalktım, beyaz pallamı topladım, karşısına geçtim. Pallamın ucunu kutsal bir eylemde bulunuyormuşum gibi başımın üzerine geçirdim. "Bu konudaki isteklerimiz farklı kralım," dedim ve arkama dönüp meclis salonundan çıktım. Koridora geçerken salonda seslerin yükseldiğini duydum, biraz daha ilerleyince Ascanius'un yüksek sesle, bağıra çağıra adamlara hükmetmeye çalıştığını duydum.

Onu ruhen mağlup etmiştim; ama bu hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Denetim hâlâ onun elindeydi. Onun denetiminden kurtulmam gerekiyordu. Daha fazla düşünecek veya hazırlık yapacak zaman yoktu.

Tita'yı Silvius'u talimgâhtan almaya gönderdim, Maruna ve Sicana'yla beraber kadınlarımızı, dokuz yıl önce bizimle birlikte oraya gelen yirmi kadından on altısını, çocukları, bazıları orada doğmuş, bazıları bana alışmış çocukları topladım, onlara oradan mümkün olduğunca çabuk ayrılmalarını, gruplar halinde farklı yollardan aşağı inmelerini, mümkün olduğunca kimselere görünmemeye çalışmalarını ve Lavinium'a gitmelerini söyledim. İki hafif araba ve onları çekecek bir çift katır istedim; birkaç giyim eşyası ve değerli birkaç eşyayı arabalara yükledik. Rosalba ile yeni doğmuş bebeğini ve artık iyice bitkin düşmüş, zihni bulanıklaşmış yaşlı Vestina'yı arabalardan birine yerleştirdim. Silvius, Maruna ve ben de diğer arabaya geçtik. Silvius arabacının yanında durdu ve ona katırları tırıs sürmesi talimatını verdi. Ascanius'la yaptığım görüşmeden sonra bir saat içinde yola çıktık, dik, beyaz yolda ilerlemeye başladık.

Lavinium'a girerken kısa şubat günü sona ermek üzereydi. Ka-

lesi nehre bakan o küçük surlu şehir, batıdan gelen sönük ışık içinde çok sessiz ve gri görünüyordu. Dar nehir gökyüzünü kırık bir cam parçası gibi yansıtıyordu.

Genç kadınlarımdan bazıları engebeli arazide bir zamanlar Silvia'yla koşturdurduğumuz gibi koşturarak şehre bizden önce varmışlardı. Regia'nın bakımıyla ilgilenen birkaç köleyi uyandırmış, kapıları açtırmış, Vestal ocağını, mutfaktaki ve kraliyet dairesindeki ocakları yaktırmışlardı. Ama dul evi soğuk, nemli ve tozluydu. Bütün temiz çarşaflar, yumuşak kürk ve yapağı eşyalar Alba Longa'da kalmıştı, taze yiyecekler de. Ambarlardaki buğday ve darılar hem azdı hem de bayattı. Arkamızdan da sürekli gelenler olduğu için hepimizi kaldıracak yer yoktu, birçok kadın şehirdeki insanların evlerinde misafir olmak zorunda kaldı. Ama geldiğimiz haberi ortalığa yayılınca, insanlar bize envai çeşit yiyecek, içecek getirerek bizi dört dörtlük karşıladılar. Bana çocukluğumdaki gibi "küçük kraliçe" diye hitap ediyorlardı. "Küçük kraliçem bize tekrar geri mi döndün? Kendi şehrinde mi yaşayacaksın gene, burada mı oturacaksın? Kralımız, küçük kralımız Aeneas Silvius ne kadar da büyümüş!" Achates bana hoşgeldine geldiğinde, ona en azından sunabileceğim iyi bir ateş ve un ve bal katılmış ılık şarap vardı.

Aeneas'ın eski arkadaşları arasında en çok Achates'i özlemiştim; içlerinde en nazik ve en candan olanıydı. Alba Longa'ya sık sık beni ziyarete gelirdi, onu görmekten daima mutluluk duymuş, onu akıllı bir danışman saymıştım her zaman. Ascanius'a bütün o bağlılığına rağmen gizliden gizliye benim tarafımı tuttuğunu hissediyordum. "Kral yasakladıysa Silvius burada kalamaz," dediğinde affalladım bu nedenle.

"Kral," dedim, "kral" ve durdum. Bir süre sonra, "Ben kimim Achates?" diye sordum.

Bana baktı şaşırarak.

"Kralının karısıyım ben," dedim.

Uzun bir aradan sonra, "Dulu," dedi.

Cesur bir adamdı.

"Ve kralının annesi," dedim.

"Müstakbel kralımın."

"Müstakbel kralını korumak görevin."

"Ascanius ona zarar vermez Lavinia."

"O ona zarar vermez, ama orada Silvius'a zarar gelebilir. Silvius oraya ait değil. Yeri yurdu orası değil yani. Ascanius karısıyla, karısı da onunla meşgul olacaktır hep. Orada hiç kimse Silvius'un ihtiyaçlarıyla ilgilenmeyecektir. Bazıları fitneci ve onun dostu değil. Kuzucuğumu savunmasız bir halde yabancıların eline bırakmayacağım!"

Benzetmeyi duyan Achates elini o güzel kır saçlarının üstünde gezdirdi. "Yavru kurdumun çiftlik avlularında büyümesini istemiyorum de bari," dedi. Sonra Ascanius'la ilgili böyle saygısız bir şey söylemeseydim keşke diye düşündü belli ki ve kaşlarını çattı. "Çocuğun en iyi koruyucusu ağabeyidir," dedi sertçe. "Ondan ayrılmak senin için zor, anlıyorum..."

"Yapma Achates! Ondan ayrılma zamanı geldiğinde onu özgür bırakacağım zaten! Ama o zaman daha gelmedi. O daha küçük. Gerçek dostlara ve senin gibi öğretmenlere ihtiyacı var. Babasıyla dedesi onu bana emanet etti, ben de onu kimselere emanet etmeyeceğim."

Düşüncesini değiştirebilirim sanmıştım, ama değiştiremedim.

Sonraki günlerde konuştuğum Aeneas'ın diğer eski arkadaşları da Silvius'u Ascanius'un sarayından uzaklaştırmamı tasvip etmedi. Sanırım hepsi benim haklı olduğumu düşünüyor ama bunu itiraf edemiyordu. Dul bir kraliçenin isteği, hükmü süren bir kralın isteğini açıkça hükümsüz kılamazdı. Ascanius onlara iyi muamele etmemişti, iktidarın merkezinden uzakta yaşlanmaya bırakmıştı onları, hizmetlerini usulen tanımak dışında onları yok saymıştı; ama onlar Aeneas'ın adamlarıydı, o da Aeneas'ın oğlu, sözü onlar için yasaydı. Silvius'un yaşı daha büyük olsaydı onun sözünü dinlerlerdi, çünkü o da Aeneas'ın oğluydu ve onu çok seviyorlardı; ama yaşları gereği, koskoca adamlar olarak on bir yaşındaki bir çocuğun lafıyla hareket edemeyiz, diye düşünüyorlardı.

Bu arada Alba Longa'dan bir haber gelmesini bekliyorduk. Bir atlı birliğin, Silvius'u beraberlerinde götürme emri almış askerlerin dağ yolundan yaklaştığını veya öfkeyle gürleyen, şimşekler çakan gök babayı oynamak üzere bizzat Ascanius'un dağdan indiğini göreceğim endişesiyle her gün korka korka surların dışına bakıyordum.

Ne ki o günlerde Ardea ve Alba'da düğün devam ediyordu, Ascanius da sanırım gelini yeni evine buyur ederken üvey annesiyle kavga etmenin pek hoş olmayacağını düşünmüştü. Bizi görmezden geldi. Böylece martın son günlerini Lavinium'da huzur içinde geçirdik. Tekrar orada, yuvamda, bir zamanlar sevdiğimle birlikte yaşadığım o şehirde olmaktan dolayı hem acıyla hem de neşeyle ne kadar ağladığımı ben de bilmiyorum.

Aeneas'ın zırhını, kılıcını ve kalkanını arabaya yükleyip getirmiştim – Sicana bunları kaldırıp taşımamızda Silvius'la bana yardım etmişti. Kendi evinin duvarında, olmaları gereken yerde tekrar asılıydılar şimdi.

Böylece Ascanius'un evinden gelecek haberi beklemeye başladık.

Bir sabah dokuma tezgâhımın başına oturmuş, yeni bir kumaşın dokumasına başlamıştım ki, Ursina koşarak içeri girdi. "Silahlı ve atlı bir grup Alba yolundan aşağı iniyor kraliçem," dedi. "Bir-iki kilometre ötedeler şimdi. Birinin yanında binicisiz bir at var."

Silvius için.

Ascanius'un Silvius'u almaya adam gönderdiğinde ne yaparım diye yüzlerce plan yapmıştım, ama bütün bu planlar atlıların toynaklarının altında toz olmuştu. Geriye yapacak bir tek şey kalmıştı, zaten yaptığım bir şey: kaçmak. Kaçıp saklanmak.

"Silvius'u bana yolla," dedim Ursina'ya; on beş yaşlarında bir kızdı, dişi bir aslan gibi vahşi ve buğday benizliydi, Maruna'nın yeğeniydi. Fırlayıp gitti. Odama gittim ve eski bir pallaya birkaç şey sardım, Silvius nefes nefese içeri girince Ascanius'un adamlarından kaçmak için ormana gideceğimizi söyledim ona.

"Ben atları getireyim," dedi.

"Gerek yok, uzağa gitmeyeceğiz, hem atları gizlemek zor olur. Pelerinini ve sağlam ayakkabılarını al, mutfakta buluşalım."

Başka bir çıkına bir pişirme kabıyla yiyecek bir şeyler koydum, Silvius geldi, birlikte dışarı çıktık. Maruna evin kapı eşiğinde karşıladı bizi. "Sizi cezalandırmaz umarım!" dedim; sizi derken kadınlarımın hepsini ve ev halkını kastetmiştim. "Kralın askerlerine, kraliçe yardım dilemek için oğluyla birlikte Tibur yakınındaki pınarın kâhinine gitti de. Bu onları bir süre oyalar."

"Ama siz..."

"Beni nerede bulacağını biliyorsun Maruna. Oduncunun evinde."

Başını salladı. Bizim için çok endişeleniyordu, ben de onun için endişeleniyordum, ama tereddüt edemezdim. Silvius'la birlikte sokaktan aşağı indik, şehir surunun küçük kapısından çıktık, tarlaları hızla geçtik, son pagusu aştık, Prati yolunu izleyerek yeni yapraklanmış meşelerin altından kuzeybatıdaki orman kaplı alçak tepelerde gizli gizli ilerledik. Tepelerin altından dolanarak Laurentum'dan Albunea'ya giden eski patikaya vardık.

Silvius burnunu kırıştırdı. Tazı gibi koku alırdı.

"Çürük yumurta mı kokuyor?" diye sordum. O zamana kadar hiç konuşmamış, kaçakların sessizliğiyle hızlı hızlı yürümüştük.

Başını salladı.

"Kükürt pınarları bunlar."

"Oraya mı gidiyoruz?"

"Yakınlarına."

Kutsal korulukta ben şairle konuşurken Maruna'nın geceyi geçirdiği ormancının kulübesine vardık. Yüksek, yuvarlak kulübenin etrafındaki ağaçlar büyümüş, kulübeyi çepeçevre sarmıştı, az kalsın görmeden geçip gidecektim. Kayran ile eskiden mutfak bahçesi olan yeri çalılık ve yabani ot kaplamıştı. Seslendim. Cevap gelmedi. Kapıya gittiğimde kulübenin terk edildiğini anladım. Oduncuyla karısı başka bir yere gitmiş veya ölmüştü herhalde.

Silvius kulübenin içine girdi ve o çocuk merakıyla etrafı kolaçan etti. "Güzel bir yer burası," dedi. Elindeki çıkını kapı eşiği-

ne bıraktı. Onu taşırken çıkının sırtında ne kadar iğreti durduğunu fark etmiştim. Yere bırakınca çıkından tangır tungur sesler geldi. "İçine ne koydun?" diye sordum. Mahcup mahcup baktı ve çıkını açtı. Kısa yayını, oklarını, av bıçağını ve savaş talimi yaparken kullandığı kısa kılıcını yanında getirmişti.

"Kurtlar için," dedi.

"Hay allah," dedim. "Bence kurt olan biziz galiba sevgili oğlum."

Söylediğimi aklından geçirdi; bu fikirden hoşlanmıştı belli ki. Başını salladı.

"Gel buraya, otur azıcık," dedim, kapı eşiğine oturup yer açmak için silahlarını kenara iterek. Etraftaki çam ve meşe ağaçlarının loşluğu arasından geçen bir güneş huzmesi orasını ılık yapmıştı. Silvius yanıma oturdu. Onun ince, kahverengi çocuk bacaklarına ve ayaklarına çok ağır gelen ayakkabılarına baktım. Başını bana dayadı. "Bizi öldürmek istemiyorlar değil mi anne?" diye sordu; dehşete kapılmış bir halde sormamıştı bunu, emin olmak için sormuştu.

"Hayır. Bizi ayırmak istiyorlar. Kalbim seni onlara bırakmanın yanlış olduğunu söylüyor bana. Ama Ascanius'un seni Alba'ya götürmesini önlemek için seni ondan saklamaktan başka çarem yok."

Uzun uzun düşündü ve "Uzak bir yerde, bir çiftlikte yaşar, çiftçi çocuğuymuşum gibi yaparım," dedi.

"Olabilir. Böyle bir şey o çiftçi ailenin başını belaya sokabilir ama."

Başını hafifçe sallayıp bana hak verdi ve bunu fark edemediği için kendinden utandı.

Ben de onu hile ve desiselere bulaştırdığım için kendimden utanıyordum. "Dinle," dedim. "Tibur'daki ulu kâhine gideceğiz derken yalan söyledim. Ama kâhine danışmak istiyorum. Bizim, babamın, atalarımın buradaki, Albunea'daki kâhinine danışacağım. Belki o bize ne yapmamız gerektiğini söyler. Bir kadınla konuşur mu bilmem, ama seninle konuşabilir. Latinus'un, Faunus'un, Picus'un, Satürn'ün torunuyla..." Hızlı yürüyüşümüzden dolayı hâlâ

terli olan sert, yuvarlak omzunu okşadım. "Aeneas'ın oğluyla," dedim. Onu öptüm.

O da beni öptü. "Senden ayrılmayacağım," dedi. "Asla."

"Asla ve ebediyen gibi laflar ölümlüler için değildir canımın içi. Ama ben ayrılmamızın doğru olacağına karar verene kadar ayrılmayacağız."

"O zaman asla ayrılmayacağız demektir," dedi.

Kara ağaçların içinden bir kuş tatlı tatlı öttü; baharın insanın aklında kavak yelleri estiren o hoş havasıyla gelen uzun, cıvıltılı bir ötüştü bu.

"Burada mı kalacağız?"

"En azından bu gece."

"İyi. Yanında ateş getirdin değil mi?"

Regia'nın Vesta'sından doldurduğum ve hasır bir bohçanın içinde getirdiğim kilden küçük ateş kabını gösterdim ona. "Ocağı hazırla ve dua et," dedim. O ocağı yakarken ben de kulübeyi süpürdüm, sonra birlikte ocağı yaktık.

"Baban büyük bir dağın, İda Dağı'nın tepesindeki ormanda büyümüş, biliyor muydun?" diye sordum ona. Biliyordu tabii, ama tekrar dinlemek istiyordu; Aeneas'ın çocukluk hikâyesini bana anlattığı kadarıyla tekrar anlatırken Silvius pürdikkat dinledi. Sonra şaşkın şaşkın dolanan bir tavşan veya bıldırcın bulurum ümidiyle oklarıyla yayını alıp dışarı çıktı. Ben de kulübeyi temizlemeye devam ettim ve çam fidanlarından kopardığım dallardan kendimize yatak yaptım. Kulübede çöp yoktu, örümcek ve orman farelerinin artıkları vardı yalnızca. Yoksul insanların geride bırakacak pek bir şeyleri olmaz. Mutfak rafında kırık, yarım bir toprak kâse vardı; kâseyi atmamışlardı, kullanıyorlardı belli ki. İçine evden getirdiğim tuzdan bir avuç koydum ve bize masa vazifesi görecek mutfak rafına yerleştirdim.

Silvius hiçbir şey vuramamıştı, ama sabah bıldırcınlar için nerelere kapan kuracağını planlamıştı; küçük bir çağlayandan eliyle dört tane kerevit avlamıştı. Yulaf lapamıza kerevitle çeşni kattık. Bir tek evden su getiremediğime hayıflanıyordum, çünkü

kükürt pınarlarının etrafındaki çağlayanların suları acıydı.

Pelerinlerimize sarınarak uyuduk. Uzun ve iyi bir uyku çektim. Albunea'da, şimdiki gibi koruluğun dışında bir yerde bile, korkudan eser kalmıyordu bende. Daha doğrusu, korkuyordum ama duyduğum bu korku Silvius'u kaybetme düşüncesinin yarattığı o şiddetli korkudan ve hayatın içindeki o bitmez tükenmez endişe ve telaşlardan çok farklıydı; bizim din dediğimiz bir korkuydu bu, kabul edilebilir bir korkuydu, huşuydu. Bulutsuz bir gece gökyüzüne bakıp da ebedi kâinatın bütün yıldızlarının ak alevlerini gördüğümüzde içimizde hissettiğimiz ürpertiydi. Bu korku derinlere işler. Ama ibadet, uyku ve sessizlik onun bir parçasıdır.

Silvius ertesi gün bütün günü dışarıda, pınarların yukarısındaki ormanlık tepeyi keşfetmekle geçirdi. Onun için endişelenmiyordum; akıllı bir çocuktu, tarlaların yakınlarında yaban domuzu veya ayı yoktu ve Latium'um bu iç kesimlerinde yakınlarda düşman bulunmuyordu. Öğleyin kayranın ucunda Ursina belirdi, bir dağ arslanı gibi çevik ve sessizce. "Beni Maruna teyze gönderdi," dedi fısıltılı bir sesle. Yanında bir sürahi içme suyu, bir torba kuru bakla ve bir paket kuru incirle kuru üzüm getirmişti – Tita tatlıyı çok sevdiğini bildiği için kuru yemişleri Silvius'a göndermişti.

"Alba Longa'dan gelen adamlar ne yaptı?" diye sordum.

"Sizi sordular. Teyzem sizin Albunea'daki kâhin Tibur'a gittiğinizi söyledi. Diğerleri de sizin oraya gittiğinizi sanıyor. Adamlar dün Alba'ya geri döndü. Teyzem size şunu söylememi istedi: Efendi Achates ile Mnestheus, Lavinium'a geri döndüğünüzde Silvius'u Alba'ya götürme emri almışlar."

Onu öptüm ve ertesi gün kurban töreni için şarap getirmesini söyledim. Geldiği gibi sessizce gitti.

Bahar güneşinin altında, kısmen çürümüş ahşap kapı eşiğine oturdum ve düşünceye daldım.

Lavinium'a geri dönersem, sadık Achates Ascanius'un emrini yerine getirirdi.

Silvius'u Alba Longa'ya kendim götürüp orada Ascanius'un sarayında istenmeyen misafir olarak Silvius'la birlikte kalabilir, oğ-

lumu ihmalkârlıktan, kıskançlıktan koruyarak zarar görmesini engelleyebilirdim.

Veya babamın yıllar önce söylediği şeyi yapabilirdim: Etruria'daki Caere'ye gidip Kral Tarchon'dan bizi koruması altına almasını ve Silvius'u bir kral oğlu olarak yetiştirmemde bana yardımcı olmasını isteyebilirdim.

Böyle bir şeyin düşüncesi bile beni çok korkutuyordu, ama kendimi zorlayıp düşündüm.

Silvius'la parola olarak belirlediğimiz serçe sesini duyduğum sırada hâlâ ne yapacağımı düşünüyordum, derken Silvius belirdi. Üstü başı kirli, vücudu diken çizikleriyle doluydu ve yorgundu; büyük bir tavşan yakalamıştı, kendisiyle gurur duyuyordu. Elini yüzünü yıkadı, ben de tavşanın derisini yüzdüm, temizledim, salkım söğüdün ufak dallarına eti dizip şiş yaptık, etin bir parçasını kurban için kulübedeki küçük ocağa attık, nefis bir akşam yemeği yedik.

"Yarın akşam oruç tutacağız," dedim Silvius'a. "Geceyi kutsal ormanda geçireceğiz."

"Mağarayla pis kokulu göletleri görebilir miyim?"

"Olur."

"İnsanlar orada ne kurban ediyor?"

"Kuzu."

"Lavinium'un yakınındaki krallığa ait sürüden bir kuzu kapıp getiririm; beni kimsenin görmemesine dikkat ederim."

"Olmaz. İkimiz de şehrin yakınına gidemeyiz. Yarın elimizde ne varsa onu kurban edeceğiz. Dedeler bunu anlayışla karşılayacaktır. Oraya daha önce eli boş gittiğim oldu."

Ertesi gün, güneş batıda, deniz pusunun üzerinde kırmızı kırmızı asılı dururken, Albunea'ya giden dar patikayı izledik ve kutsal yere vardık. Oduncunun kulübesi gibi metruk ve ıssız görünüyordu. Oranın kâhini babamın soyundan gelenlerle konuşuyordu aslen ve babamın soyundan gelen bir biz kalmıştık: Hâlâ Laurentum'da yaşayan birkaç yaşlı kuzenim, ben ve Silvius. Bir yıldan, hatta daha fazla zamandan beri hiç kimse orada kurban kesmemişti. Yer-

deki deri kalıntıları siyah parçalar haline gelmişti. Sunak için bir parça ot kestik, ben kutsal yerin atalarıyla ilahlarına dua ederken Silvius da onlara sunmak üzere sunağa bir matara şarap döktü. Hava gölete gidilemeyecek kadar karanlıktı şimdiden. Pelerinlerimizi yanımıza almıştık. Oğlum pelerinini, birlikte geldiğimizde babamın uyuduğu yere serdi. Ben de daha önce oturup şairimle konuştuğum eski yerime, sunağın yanındaki yere geçtim. Karanlıkta uzun süre sessizce oturduk. Ağaçların kara yaprakları arasından yıldızlar beyaz beyaz yanıyordu. İleri bakınca Silvius'un pelerinine sarınmış halde yerde yattığını gördüm; yıldızların ışığı altında uyuyan bir kuzuya benziyordu. Ben uyumadım. Gece hayvanları uzakta ve yakında, ormanın zemininde çeşitli sesler çıkarıyordu, hışırtılar, tıkırtılar; sağ tarafımda, çok uzakta, dağ yamacında bir baykuş bir kere *iii* diye öttü. Kutsal yerin ilahlarının orada olduklarına dair bir şey hissetmedim. Her şey sessizdi, her şey kutsal.

Uzun bir aradan sonra, yıldızlar yer değiştirdiğinde, şairimle konuştum, yüksek sesle değil ama, zihnimden. "Sevgili şair, bana söylediğin her şey çıktı. Aeneas'ın ölümüne kadar bana gösterdiğin yol olduğu gibi doğru çıktı. O zamandan beri başkalarının beni yönetmesine izin verdim. Ama artık yoldan sapacağım. Ascanius'a güvenemem: Silvius'a düşman olduğunun farkında değil. Şimdi de burada olup bana kılavuzluk etmeni isterdim. Bana şiirini okumanı isterdim."

Hiçbir ses konuşmadı. Sessizlik daha da arttı. Sonunda iç çekip yere yattım, uykuya yenik düştüm. Uyku, yeri yumuşak, pelerini sıcak hissettirdi bana. Kelime ve görüntüler geçti zihnimden. *Söyle beni!* kelimelerini duydum zihnimde önce. Sonra kelimeler uçup giderken tersine döndü sanki ve şu hale geldi: *Seni söylüyorum.* Bir an Aeneas'ın kalkanını çok net gördüm, dişi kurdun sağ tarafa dönük başını. Koca, kara bir vadinin üzerinde bulunan, toprak ve taştan bir kaplumbağa kabuğunu andıran bir kümbetin üzerinde yattığım hissine kapıldım. Altımda gölgelerden, gölgemsi ağaçlarla dolu ormanlardan oluşan engin bir manzara vardı. O ağaçların uzağında oğlumu loş gün ışığı altında, bir nehrin, Tiber'

den daha geniş bir nehrin kenarında ayakta dururken gördüm; nehir o kadar geniş ve pusluydu ki, öteki kıyıyı tam olarak göremiyordum. Silvius on dokuz-yirmi yaşlarında bir adamdı. Aeneas'ın o koca mızrağına yaslanmıştı ve Aeneas'ın o yaşlarda göründüğünü sandığım gibi bir görünüşe sahipti. Otlarla kaplı o uçsuz bucaksız nehir kıyısı boydan boya insanlarla doluydu. Otlar yeşil değildi, gölge gibi griydi. Yakınımda, kulağımın dibinde yaşlı bir adam sesi alçaktan şunları söylüyordu: "... son oğlun, karın Lavinia'nın ormanda büyüteceği oğlun, bir kral, kralların babası." Sonra kocamın varlığını öyle güçlü hissettim, vücudunu ve varlığını, benimle birlikte, sanki o benmişim gibi içimde öyle güçlü hissettim ki, uyandım ve kendimi karanlıkta bir başıma oturur halde buldum, afallamış. Hiç kimse yoktu orada. Kayranın ilerisinde uyuyan Silvius yalnızca. Gökyüzü ağarırken yıldızlar sönükleşmeye başlamıştı.

SILVIUS DELİKSİZ UYUMUŞ, RÜYA GÖRMEMİŞTİ. RÜYAyı ben görmüş, sesi ben işitmiştim, ama konuşan dedem değildi.

Şafak vakti kalktık ve pınara gittik. Silvius mağarayı keşfetmekle meşgulken ben de kayalık çıkıntısına oturdum ve suyun üzerinde devamlı asılı duran pusun içinden süzülen güneş ışığını seyrettim. Sabah havasında kükürt kokusu daha hafifti. Mağara ağzındaki ölü, çamurlu zeminden biraz uzakta, aşağıdaki sığ göletlerde yıkandık. Su ılıktı, tenimizin üzerinde yumuşacıktı. Eklem iltihabı veya ağrılı eski yaralara iyi gelebilecek bir yer olabilirdi burası.

Kutsal yere geri döndük, teşekkür için sunacak bir şeyimiz olmadığından sunağı hoş kokulu otlarla, defne dallarıyla ve ormandaki kayranlarda bulabildiğimiz hangi çiçekler varsa onlarla doldurduk. Sunağa bunları koyup da ilahlara teşekkürlerimizi sunduktan sonra, kutsal yerden ayrılmadan önce Silvius'a rüyamı anlattım. "Seni büyümüş olarak gördüm. Ama sanki daha doğmamış gibiydin aynı zamanda, sanki yaşamayı bekliyor gibiydin. Ve ar-

karndan yaşlı bir adam konuşuyordu. Benimle konuşmuyordu. Baban Aeneas'a senin hakkında bir şeyler söylüyordu. Şöyle dedi: *Bu senin son oğlun, karın Lavinia'nın ormanda büyüteceği oğlun, bir kral, kralların babası.* Sonra rüya sona erdi."

Oduncunun kulübesine giderken beraberce gördüğüm rüyayı düşündük.

"Burada, ormanda yaşayacağız anlamına geliyor bu, değil mi anne?" dedi Silvius sonunda.

Ben de öyle düşünüyordum, ama ilk tepkim bunu inkâr etmek oldu, olmaz dedim, rüyanın anlamı bu kadar açık ve basit olamaz. Kayrana varana kadar bir şey söylemedim. Sonra, "Öyle, anlamı bu galiba," dedim. "Ama nasıl...? Kanun kaçağı veya dilenci gibi burada saklanamayız; hayatımızı Maruna'nın bize gönderdiği şeylerle sürdüremeyiz."

"Ben avlanabilirim, tuzak da kurabilirim anne."

"Tabii ki, ayrıca bugün et yemek istiyorsan avlanıp tuzak kursan iyi olur. Ama uzun vadede... İnsanlar bir gün bizi görecek, burada herkes bizi tanıyor nihayetinde! Ormanın içinde izimizi kaybettirip sır olamayız."

"Daha ileri gidersek olabiliriz. Tepelere çıkarsak."

"Ne zamana kadar oğlum? Yaz boyunca mı, olur; bahar boyunca da olur, ama kışın olmaz. İnsanlardan ayrı yaşayanlar için hayat zordur, başlarını sokacakları sağlam bir damları ve ağzına kadar dolu tahıl ambarları olsa bile. İkimiz de böyle bir hayatı yaşayabilecek kuvvette değiliz... Ama Ascanius'tan emir almayacağım ben! Bu konuda ona boyun eğersem, seni ona verirsem, seninle birlikte olsam bile, senin krallığını yok etmiş olacağım. Lavinium'un hükümdarı olduğunu kabul etmeli. Nereye gidebiliriz?"

"İnsanlar bizi tanısa ne olur? Nerede olduğumuzu bilseler ne olur? Bizi Alba'ya gitmeye mi zorlarlar? Onlara ormanda yaşamamız gerektiğini, bunu bize kâhinin söylediğini söylesek?"

"Bilmiyorum."

"Düşünelim, ne yapacağımızı bulmaya çalışalım," dedi Silvius.

İnsanın söylemek istediği şeyleri çocuğunun söylemesi hoş bir şey.

"Domuzları ona Alba'ya gitmesini söylemişti," dedim. "Bize burada kalmamızı söyleyen dedesine nasıl karşı çıkabilir ki?"

Sonra, Albunea'da Faunus benim bir yabancıyla evlenmem gerektiğini söylediğinde babamın bunu anında herkese nasıl duyurduğunu hatırladım. Duyanların sayısı arttıkça kehanetin etkisi de artmıştı. Kehaneti bir tek kral değil, herkes duymuştu.

"Bugün Lavinium'a gitsem iyi olacak sanırım," dedim Silvius'a. "Sen burada kal. Bize tavşan, bıldırcın yakala, yakalayabilirsen. Buraya benim haricimde biri gelirse saklan. Ben akşam olmadan gelirim."

Tekrar şehrimin yolunu tuttum, geldiğimiz dağ patikalarından yürüdüm, tarlaları aştım, yol boyunca düşünüp durdum ve kuşluk vakti şehir kapısından içeri girdim. Ascanius'un Silvius'u almaları için hâlâ birilerini göndermediğini öğrenince rahatladım. İnsanların beni hararetle karşılamalarına şaşırdım ve bundan çok etkilendim; etrafıma toplandılar, beni selamladılar, beni okşadılar, iyi olup olmadığımı sordular. Regia'ya çıkan sokakta yürürken etrafım iyice kalabalıklaşmıştı.

İşte şimdi tam zamanı diye düşündüm. Evin kapısına varmadan önce arkama döndüm (o sırada ev halkı beni karşılamak üzere dışarı çıkmaya ve arkamda toplanmaya başlamıştı) ve "Şehrimin halkı!" diye seslendim. Beni duymak için sustular ve kendim de ne diyeceğimi bilmeden konuşmaya başladım. "Dün gece Albunea ormanında, atalarımın kâhininin yerinde uyumak üzere sunağın yanına yattım. Kralımız Aeneas'ın babası Kral Anchises'in sesi rüyamda benimle konuştu, torunu Silvius'un benimle birlikte Latium ormanlarında yaşayacağı kehanetinde bulundu. Onun kehanetine saygıyla oğlumu ne Alba Longa'ya göndereceğim ne de onu burada, Lavinium'da tutacağım, alametler aksini söyleyene kadar ikimiz ormanda yaşayacağız. Rüyamdaki ses Silvius için kral ve kralların babası dedi. Bunu öğrenince çok sevindim, sevincim sizin de sevinciniz olsun!" Bunu duyunca hep bir ağızdan

sevinç çığlığı attılar, bunun üzerine cesaretim yerine geldi ve sözlerimi şöyle bitirdim: "Ama Silvius yönetecek yaşa gelinceye kadar ülkeyi Ascanius tek başına yönetecek ve şehrim Ascanius ve onun babasının dostları tarafından yönetilmeye devam edecektir."

"Ama yabanda nereye gideceksin küçük kraliçe?" diye bağırdı kalabalığın içinden eski bir dostum. "Çok uzağa değil, dostum! Yüreğim sizinle birlikte Lavinium'da!" Bu sözüm üzerine tekrar sevinç çığlığı attılar, büyük bir patırtı gürültü arasında, kalbim hızla çarparak evime girdim. Achates evde beni bekliyordu. Halkımın desteğini de arkama aldığım için önce davrandım ve onun bana söylemeye hazırlandığı şeyi ben söyledim: "Dostum, Ascanius'un sana Silvius'u Alba Longa'ya götürme emrini verdiğini biliyorum. Kraliçen olarak bana itaat etmeni istiyorum senden, Silvius yanımda kalsın, kehanet gerçekleşsin."

Başını hafifçe sallayarak söylediklerimi kabul etti. "Efendi Anchises'i gördün mü?" diye sordu yalnızca; kuşkulu, ama meraklı bir ifadeyle sormuştu bunu, bana inanmak istercesine.

"Görmedim, ama bir ses duydum, bana Aeneas'a hitaben konuşuyormuş gibi gelen bir ses. Babasının sesidir diye düşündüm. Albunea'da atalar konuşur."

Achates tereddüt etti, sonra da, "Onu gördün mü?" diye sordu. *Onu* derken Aeneas'ı kastediyordu elbette, öyle bir sevgiyle ve özlemle söylemişti ki bunu, gözlerim yaşla doldu. Başımı sallayabildim yalnızca ve bir süre sonra, "Orada yanımdaydı, Achates. Bir anlığına," dedim.

Ama bunu söylerken bunun doğru olmadığını biliyordum. Aeneas ete kemiğe bürünmüş halde orada olmamıştı, konuşan da Anchises değildi. Konuşan şairdi. Bütün o sözler şaire aitti, yaratıcının, gaipten haber verenin, hakikati söyleyenin sözleriydi: ne eksik, ne fazla.

Ve bu hiç kimseye söyleyebileceğim bir şey değildi, şimdiye kadar da kimseye söylemedim.

cağına güvenebileceğim konusunda yanılmamıştım; onlara saygı duymayı babasından öğrenmiş, ama bu saygıyı batıl inanca vardıracak kadar abartmıştı. Dini gelenek ve görenekler konusunda katıydı; Aeneas gibi dindar biri olarak anılmaya can atıyordu. Dindar ona göre, insanın ulu güçlere itaat etmesi anlamına geliyordu, doğru davranmanın en emin yoluydu bu onun için. Aeneas'ın Turnus'a karşı kazandığı zaferi kendi yenilgisi olarak gördüğünü duysa asla inanmazdı. Babasının dindarlığının aynı zamanda onun trajedisi olduğunu anlamamıştı.

Onu yanlış değerlendirmiş olabilirim; yaşı ilerledikçe Aeneas'ın vicdan azabından onda da bir parça oluşmaya başlamış olabilir. Ama Ascanius'u hiçbir zaman doğru dürüst tanımadım.

Her neyse, Achates ile Serestus ona kararımı bildirdiğinde Ascanius, kendisine değil de bana itaat ettikleri gerekçesiyle azarlamak yerine onları iyi karşılamış; sonrasında bana açık bir mesaj iletmedi. Karşısına çıkardığım güçler birliği (İtalyanların Troyalıların atasının mukaddes sesiyle konuşan kutsal kâhini) nedeniyle faka basmış gibi hissetmişti galiba kendini. Sessizliğiyle bize izin verdi.

"Sürgün" hayatımız böyle başladı işte. Düşmüş şehirlerine ebediyen özlem duyan yaşlı Troyalılarınkiyle karşılaştırıldığında sürgünlükle alakası olmayan "ormandaki hayatımız" çok kolay bir hayata dönüştü. Oduncunun kulübesini güçlendirsinler diye marangoz, fare istilasına uğramış akan damı kaldırıp yerine yenisini yapsınlar diye de damcı çağırttım. Sonunda bütün kulübeyi yeniden inşa etmeye başladılar, bir oda eklediler ve düzgün bir ocak yaptılar; bu arada kayranda bir sürü gönüllü bir araya geldi, dikenleri kestiler, toprağı belledi ve bir ceviz fidanı ile yetişkin bir Sicilya biberiyesi dahil Latium'da yetişen her türlü otu ve sebzeyi mutfak bahçesine ektiler. Bahçenin etrafına çit çekmek istediler, izin vermedim. "Kurtlar kraliçem," dedi yaşlı Girnus, "ayı-

lar." "Albunea'da ayı yok, kurt gelirse de buyursun gelsin, kardeşimdir." Bu söylediğimi Lavinium'da anlatmışlar, bazıları ondan sonra bana Kurt Ana diye hitap etmeye başladı.

Şehirden oduncunun kulübesine giden otlarla kaplı yol kısa bir süre sonra pek çok ayağın ezdiği bir yol haline geldi. Gönüllü işçi ve ziyaretçi sayısını azalttım ve ziyareti belli günlerle sınırladım, yoksa orada huzurumuz kalmazdı. Yazın son dönemlerinde bütün işçiler işlerini bitirdikten ve ortalık yatıştıktan sonra her şey çok sessizleşti. Silvius bütün gün dışarıdaydı, ya ormanda ya da derste (yaşlı Troyalılar onun eğitimini şevkle üstlenmiş, onu idman, askeri talim, silah talimi, müzik, şiir okuma ve binicilikten oluşan acımasız bir günlük eğitim programına sokmuşlardı). Evimi temizledikten ve bahçemle ilgilendikten sonra yapacak pek bir şeyim kalmıyordu ve büyük bir evin idaresine alışık olduğumdan, önceleri sıkılıyor, kendimi yalnız hissediyordum. İşe yaramaz biri, bir sahtekâr gibi hissediyordum. Laurentum'da, Lavinium'da, Alba Longa'da büyük bir gayretle idare ettiğim Regialar bensiz de gayet iyi idare ediliyordu. Maruna, yönetimde kendisine yardımcı olan Sicana ile birlikte Lavinium'daki evi çekip çeviriyor, dini âdetleri ona yıllar önce öğrettiğim gibi yerine getiriyordu; o nedenle ondan ormanda yanımda olmasını isteyemezdim.

Ama bir süre sonra yalnızlıktan hoşlanmaya başladım. Böceklerin cırıltısı, kuşların ötüşü ve yaprakların rüzgârdaki hışırtısının sürekli eşlik ettiği ağaçların sessizliğini bozacak bir ziyaretçi gelse veya bir ses duysam gibi bir isteğim kalmamıştı. Akşam oğlum eve gelene kadar bahçeyle ilgileniyor, iplik eğiriyor, ikinci odaya kurulan büyük tezgâhta kumaş dokuyor ve sessizliğin tadını çıkarıyordum; oğlum eve geldikten sonra birlikte yemek yiyor, sakin sakin sohbet ediyor ve yatıp uyuyorduk.

Böyle böyle yıllar geçti.

Sınırda olaylar vardı, ama Ascanius o talihsiz savaş çıkarma yeteneğini kaybetmiş görünüyordu. Muhteşem bir törenle evlenmişti, Rutulialı karısı evi kraliyet esaslarına uygun idare ediyordu ve ikisinin mutlu bir çift olduğu söyleniyordu. Ama çocukları

yoktu. Birkaç yıl sonra Ascanius bilge kadınlar ile müneccimleri huzuruna çağırtmış. Bilge kadınlar Salica'nın sağlığının yerinde olduğunu, hamile kalmaması için ortada hiçbir sebep bulunmadığını söylemişler. Müneccimler ise onun dünyaya çocuk getirmeden öleceğini söylemişler. Bunun için ne bir sebep ne de bir çare söylemişler; kehanetleri de şekillerle ve belirsiz bir dil kullanarak iletmişler ona, kusur Ascanius'taysa bunu söylemek istemediklerinden olsa gerek.

Bütün bunları ve başka haberleri, gerek beni ziyarete gelen Illivia ile diğer kadınlardan, gerekse Lavinium ile Latium'un kuzeybatısını Ascanius ve benim adıma yöneten Latin ve Troyalı danışmanlarımdan duydum. Achates ile Silvius da bu adamların önemli konularda bana danışmalarını sağlıyordu, o nedenle tavsiyede bulunma işini asgari düzeyde tutmama ve misafir ağırlamamama rağmen ülkede ve çevresinde neler olup bittiğinin gayet farkındaydım. Latium'a önemli bir gezgin, kral veya tüccar geldiğinde Alba Longa'da ağırlanırdı. Ona Kraliçe Lavinia bir kâhinin söylediklerini yerine getirmek için oğluyla birlikte ormanda yaşıyor, bu nedenle kendisiyle görüşemezsiniz, denirdi. Lavinium'a geldiğinde kendisiyle görüşmeyi çok istememe rağmen Caereli Tarchon'u bile geri çevirmek zorunda kaldım; bir seferinde onu Silvius'la görüştürdüm, ama ben görüşmedim, yoksa sürgünlüğüm tamamen anlamını yitirirdi. Achates ile Mnestheus'un onu büyük bir Etrüsk kralına ve kocamla oğlumun gerçek dostuna yaraşır şekilde ağırlayacaklarına güvenim tamdı. Tarchon Lavinium'dan sonra Alba Longa'ya gitmedi, ki bundan da Ascanius dostluğumu istiyorsa bunu kazanması gerekir, anlamı çıkıyordu.

Ne yazık ki Ascanius, Ruma'daki Veiili Etrüskleri kışkırtarak bu dostluğu sert bir şekilde sınamayı tercih etti. Oradaki koloni büyümekteydi. Sınır boylarında kaçınılmaz olarak hayvan hırsızlıkları ve çatışmalar yaşandığı için Fidanae ile Tibur'daki ve Regillus Gölü etrafındaki Latinler tarlalarının sınırları dışında devriye gezmeye başlamıştı. Mars her zamanki gibi sınır çizgileri üzerinde dans etmeye hazırdı. Nasıl ki Evander'in Yunanlıları oraya

ilk yerleştiklerinde Latinus haklı olarak tebaasının mülkünü korumuşsa, Ascanius'un da tebaasının mülkünü korumaya yerden göğe kadar hakkı vardı. Ama Latinus, nehir tabanının sağlıksız, tepelerin de hayvan otlatmaya ve sürmeye elverişsiz olduğunu düşündüğü için Yedi Tepe'yi iyi bir şehir alanı olarak görmemişti, o nedenle de Evander'e verirken o topraklarda gözü kalmamıştı. Ascanius'un ise orada gözü vardı.

O güne kadar Etrüsklerle geçinmişse, bunu onları görmezden gelerek başarmıştı. Onların küstah, hain, sağı solu belli olmayan adamlar olduklarını düşünüyordu. Etrüsklerle yapılacak bir anlaşmanın hiçbir işe yaramayacağını, çünkü Etrüsklerin sözlerinde durmayacaklarını söylüyordu – onlarla yaptığı tek anlaşmada Etrüskler Anio'daki savaşta ona yardım edecekleri sözünü verdikleri ve bu sözlerinde durdukları halde hem de. Kaderinde İtalya'ya gelip burayı yönetmek olan tanrısal Aeneas'ın oğlu ve bir Troyalı olarak kendini bütün İtalyanlardan üstün gören Ascanius zenginlik, askeri güç, silah ve yaşam sanatı bakımından Etrüsklerden fiilen aşağı kaldığına içerliyordu. Önyargısı hepsini aynı görmesine neden oluyordu. Halbuki Caere ile Veii eskiden beri birbirine düşmandı. Tarchon, diğer şehir devletinin Tiber'in güneyine kadar yayılmasından hoşnut değildi; Lavinium'a Ruma'daki yerleşim yeri konusunda ne düşündüğümüzü öğrenmeye gelmişti ve yerleşim yerinin küçük kalmasını sağlamak için Veii üzerinde baskı kurmak konusunda bize yardım edecekti. Achates'le Serestus bunu görmüş ve Ascanius'a Tarchon'la ilişkiye geçmesini önermişlerdi. Ascanius önerilerini elinin tersiyle itmişti.

Mart ayında, Sıçrayan Rahipler danslarını yaptıktan kısa bir süre sonra Ascanius Veii'ye ders vermeye karar vermiş. Ruma ile Regillus Gölü arasındaki ihlal edilmiş bir sınır bölgesine küçük bir ordu gönderip çoğu çobandan oluşan buradaki Etrüskleri neredeyse Yedi Tepe'ye kadar sürmüş. Etrüskler yerleşim yerine yaklaştıklarında takviye kuvvetleri onlara katılmış, onlar da tekrar geri dönmüş ve savaşmaya başlamış. Her iki taraftan da ölenler olmuş. Ascanius'un askerleri, verdikleri kayıpların onlara ele ge-

çirdikleri koyun sürülerini sahiplenme hakkını verdiğini düşünmüş. Ama ikinci günün sonunda Regillus Gölü'ne kadar geri çekilmek ve ele geçirdikleri koyun sürülerini bırakmak zorunda kalmışlar. Rumalılar sürülerinin etrafını sarmış ve muğlak sınır boyunca silahlı nöbet tutmaya başlamışlar.

Ascanius düşmanını hor görürcesine ordunun başına kendi geçmemiş, çocukluk arkadaşı Atys'i görevlendirmiş. Atys yakışıklı, iyi kalpli, daha ziyade çocuksu biri olarak aklımda kalmış; Alba'dayken Silvius'a iyi davranmış, ona binicilik dersi vermişti. Ordusuyla birlikte geri çekilirken Atys, bir ara parlak bahar güneşinden sıcaklamış ve tolgasını çıkarmış. Etrüsklü bir çobanın fırlattığı bir taş başına isabet etmiş ve onu atından düşürmüş, bir daha da kendine gelememiş. Onun ve diğer beş askerin cenazesini Alba Longa'ya götürmüşler.

Ascanius yıkılmış. Ağlaya ağlaya Atys'in cansız bedenine kapanmış, gözyaşlarını durduramamış. Karısı onu yatıştırmaya, oradan uzaklaştırmaya çalışınca, ona dönmüş, acımasız ve manasız hakaretler yağdırmış, onun ordusundaki askerlerin yarısıyla işi pişirdiğini, orospu olduğu için hamile kalamadığını haykırmış. Onu Atys'in cansız bedeninden ayıramamışlar, ta ki ağlamaktan bitkin düşene, hıçkırıklar ihtilaç halini alana ve bayılıp yere yığılana kadar. Bütün bunlar Regia'nın büyük avlusunda ve birçok kişinin gözü önünde gerçekleşmiş. Lavinium'a haber birkaç saat içinde ulaşmıştı. Olayı bana, dersten sonra akşam eve geldiğinde Silvius anlattı.

Ascanius'un bu olağandışı ağıtı karşısında herkes dehşete kapılmış, şaşırmıştı. Atys Ascanius'un sevgilisiydi, ama bu uzun yıllar önceydi. Atys onun için bu kadar değerliyse, bu sefere neden onu göndermişti? O bölgede yetişmiş, o bölgeyi iyi bilen Gabiili Rutulius gibi deneyimli komutanları vardı sonuçta. Ertesi gün Sicana ile diğer kadınların bana ulaştırdıkları söylenti ve konuşmalarda ikide bir geçen bir hikâye vardı: Bir süre önce birileri Ascanius'un Atys'le münakaşa ettiğini, Atys'e ondan utandığını söylediğini duymuş. Atys'in arkadaşları Atys'in yetersiz bir ordunun

başında tehlikeli bir sefere ceza olarak veya ondan kurtulmak amacıyla gönderilmiş olabileceğinden şüpheleniyorlarmış. Çoğu kişi de Atys ile Ascanius'un hiç ayrılmadığını, hatta Ascanius'un evliliğinin arifesinde bile buluştuklarını, ondan sonra da buluşmaya devam ettiklerini söylüyormuş. Bu üzücü ve utanç verici dedikodular sürerken Ascanius odasında kendini bırakmış bir halde yatıyor, hiç kimseyle görüşmüyormuş.

Kapısına gelen karısı Sicana'yı geri çevirmiş. Tahammül edilmez derecede aşağılanmış olan Sicana yardımcılarından oluşan bir grup kadınla birlikte Ardea'daki ailesinin evine gitmiş.

Öyle görünüyor ki dayanılmaz kahırlar çeken, kahrından deliye dönen insanların arasında yaşamakmış kaderim. Ben de kahır çektim, ama aklımı kaçırmamaya yazgılıymışım. Bunda şairin bir payı yoktu. Bana yüzümün mahcup mahcup kızarmasından başka bir şey vermediğini, bir karakter vermediğini biliyorum. Annemin cenazesinde çılgınca bağırıp çağırdığımı, altın sarısı saçlarımı yolduğumu söylediğini biliyorum. Bana dikkat etmemişti, hepsi bu: O öldüğünde sessiz ve sakindim halbuki, gözümden yaş akmamıştı, o zavallı, kirli vücudunun temiz pak görünmesini sağlamaktı tek niyetim. Ayrıca saçım her zaman koyu renkti. Aslında şair bana isimden başka bir şey vermemişti, o ismin içini ben kendim doldurmuştum. Ama o olmasaydı ismim bile olur muydu acaba? Onu hiç suçlamadım. Bir şair bile her şeyi dört dörtlük yapamaz.

Ama bana bir ses vermemiş olması ilginç doğrusu. O gece meşelerin altındaki sunakta karşılaşana kadar onunla konuşmamıştım. Sesimi nereden aldım acaba? Albunea tepelerinde esen rüzgârda çınlayan sesi, kendine ait olmayan bir dili dilsiz konuşan o sesi?

Cevaplayamayacağım sorular bunlar. Size cevaplayamayacağım bir başka sorudan ve birçok insanın inanmadığı bir şeyden bahsedeceğim şimdi. Buna siz de inanmayacaksınız biliyorum, ama gerçekten oldu.

Troya Penatesinin Alba Longa'da kral evindeki sunaktan ayrılıp Lavinium'a gelişiyle hiçbir ilgim yok.

Gece ambar tanrılarını oradan kaçırmaları için hiçbir kadına, adama veya çocuğa talimat vermedim. Siyasi etki yaratmak amacıyla kullanılabilecek bir eylem olduğu için, bunun benim tarafımdan veya Ascanius'un otoritesini sarsmayı isteyen biri tarafından planlanıp gerçekleştirildiğine dair bir şüphe her zaman olacak, hatta bu yönde bir tahmin her zaman açık açık ileri sürülecektir. Bence bu şüpheler yersiz. Bence tanrılar yuvaya ne zaman dönmeleri gerektiğini biliyorlar.

Sabah erken Maruna nefes nefese Albunea'ya geldi ve onunla birlikte derhal Lavinium'a, Regia'ya gitmemi istedi. Şehrimin veya evimin kapılarından içeri girmeyeli beş yıl olmuştu, ama Maruna'nın benden sebepsiz yere böyle bir şey yapmamı istemeyeceğini biliyordum. Birlikte hızlı hızlı nisan tarlalarını geçtik, şehir kapısından, sonra da evin kapısından içeri girdik, Latium Penatesi'nin babam öldüğünden beri durduğu ocak odasının arkasındaki Vesta ocağına gittik. Evin tanrıları arasında kil ve fildişi figürlerin, yani Aeneas'ın karalar ve denizler aşarak Troya'dan getirdiği Anchises evinin tanrılarının durduğunu gördüm.

Ağzım açık kalmıştı, huşu içindeydim, bacaklarım titriyordu. Şaşırmıştım, gözlerime inanamıyordum, korkmuştum.

Ama korkum çok da derin değildi. Dehşete kapılmam mümkün değildi, bana göre doğru olan tanrılarımızın burada, bizim evde bulunmasıydı çünkü.

O nedenle diğerlerine olmam gerekenden daha az şaşırmış gibi görünmüş olmalıyım, şaşkınlığımı ve sorduğum soruları yapmacık bulmuş olmalılar. Çok da soru sormamıştım açıkçası. Ulu güçlerin işi olduğu belli olan böyle bir konuda ölümlüleri sorgulamanın yakışıksız olacağını düşünmüştüm.

Kadınlarımdan bazıları Alba'dan Penatesi kaçırıp Lavinium'a getirmiş de olabilirdi elbette. Ama üzerinde düşününce içlerinden birinin bile böyle bir şey yapacağını aklım kesmedi. Figürleri sunak üzerinde görünce hepsi son derece şaşırmış, korkmuş, hatta dehşete kapılmış gibiydi; hepsi de dürüst kadınlardı sonra. Sorgulanmalarına izin vermeyecektim. İçlerinden birinin bunu yaptığı-

nı bulsam bile, ona ne yapabilirdim ki? Ceza mı verecektim? Onu takdir mi edecektim? En iyisi açıklanamaz olanı açıklanmamış olarak bırakmaktı. Her ne kadar bu kutsal şeylere saygısızlık edebileceklerine dair emareler gösterseler de, böyle bir şeyi planlı yapamayacaklarından emin olduğum erkeklerin sorgulanması işini ise Achates, Serestus ve Mnestheus'a bıraktım. Ne bir şüpheli ne de bu tuhaf olayın nasıl, hatta ne zaman gerçekleştiğine dair bir ipucu bulabildiler. Tanrıları ilk gören Maruna olmuştu, sabah ibadeti için oraya girdiğinde.

O günü şehrimde, halkımla birlikte geçirdim. Silvius'u çağırttım; bir kuzu, bir buzağı ve genç bir domuz kurban edilmesi talimatını verdim. Silvius yaşlı Troyalı komutanların refakatinde kurban törenini yönetti. Mübarek hayvanların kanı ve kızarmış etleriyle Troya ve Latium'un Lares ve Penatesine minnetimizi sunup dua ettik. Maruna Etrüsklerin yaptığı gibi hayvanların iç organlarını okudu ve Aeneas evinin saadetinin bol ve kalıcı olacağı kehanetinde bulundu.

Sonra ormandaki küçük eve geri döndüm. Ama oğlum o gece Regia'da kaldı, ata yadigârı tanrılarının nöbetini tuttu, onlara dua etti.

Eski Penatesin ortadan kaybolduğu anlaşılınca Alba Longa'da büyük bir üzüntü ve korku hüküm sürmüş elbette. Olayı ilk duyuran küçük bir kamillus, dokuz yaşlarında bir yardımcı çocuk, bunu onun yaptığını düşünen dehşete kapılmış kadınlar tarafından öldüresiye dövülmüş, ölmesine ramak kalmış. Kraliçe Salica orada olsa kadınları sakinleştirebilirdi, ama artık orada oturmuyordu.

Kadınlar korku içinde titreye titreye haberi Kral Ascanius'a iletmişler. O zaman Ascanius Atys'in ölümünden beri ilk kez odasından dışarı çıkmış. Büyük avluyu geçip Vestal ocağına gitmiş ve ocağa bakakalmış. Orada eski Alba Longa köyünün Penatesi duruyormuş sadece, yoksul bir adamın tanrıları gibi mütevazı birkaç tanrı heykeli. Vesta, yani kutsal ateş kütlesi her zamanki gibi parlak ve duru yanmaktaymış.

Ascanius ateşe biraz kutsal tuz atmış. Dua etmek üzere elleri-

ni kaldırmış, ama konuşamamış; gözyaşları yanaklarından süzülmeye başlamış; dönmüş ve sessizce, ağlaya ağlaya odasına geri gitmiş.

ASCANIUS PENATESİN LAVINIUM'A DÖNMESİ HADİSESİ için insani bir sorumlu aramaya hiç çalışmadı. Benim gibi o da bunun, gücü gücümüzden kat kat üstün ilahların arzularının bir işareti olduğu inancındaydı. Bunu böyle kabul etmiştik. Ama bu olay benim için mucizevi bir sevinç kaynağı, Aeneas'ın küçük oğlu için de mukaddes bir lütfa delaletken, büyük oğlu için adeta ölümcül bir darbeydi.

Evliliği herkesin (şimdi) dediği gibi mutsuz, sahte bir evlilikten ibaret miydi değil miydi bilmiyorum. Evin kadınlar kısmında Salica'nın evliliğinin başından beri ne kadar mutsuz olduğu, kocası ondan uzak durduğu için neler çektiği, utancını en yakın arkadaşlarından bile (hikâyeyi anlatan kişi hariç tabii) nasıl gizlediği anlatılıp duruyordu. Bütün bunlar doğru idiyse, o zaman bunca yıl Ascanius da insanların içinde maske takmış, olanlardan kimseye söz etmemişti. Evliliklerinde bir şeylerin azar azar yanlış gitmiş olması bana daha mümkün gibi geliyor. Ascanius'un cinsel açıdan kadınlardan hazzetmemesi, ilk aşkının müşfik basitliğini aramaya sevk etmişti belki de onu – ve o zavallı, asil ruhlu Atys de ona bu aşkı sunmaya hazırdı. Hepsine yazık oldu.

Ama kader Ascanius'a daha katı davranmıştı. Aynı anda hem sevgilisini hem de savaşı kaybetmişti, sonra karısını, sonra da babasının tanrılarını. Öyle görünüyordu ki, başkentle ilgili seçimi de yanlış olmuştu. Aeneas'ın değerli halefi imajını desteklemek için inşa ettiği her şey, nehir kenarındaki çamurun yavaş yavaş suyun içine kayıp gitmesi gibi ellerinden kayıp gitmişti.

Uzun bir süre kendini toparlayamadı, o kadar uzun ki, sonunda komutanları ondan hiçbir emir almamaktan dolayı ümitsizliğe kapılıp yaşlı Troyalılar ile genç krala fikir danışmak üzere Lavinium'a geldiler.

Silvius'a artık alenen bu şekilde hitap edilmeye başlanmıştı. Mayısta on yedi olacaktı. Kâhinin sözleri doğrultusunda ormanda yaşamış, sürgün hayatı artık bitmişti. Ataların tanrılarının evine tekrar dönmesi açık bir işaretti. Genç kral ile tanrılar aynı günde yuvaya dönmüşlerdi.

Lavinium halkı ile Latium'un bütün kuzey bölgesindeki halk, Silvius'u yürekten ve neşeyle karşılamış, kendilerinden bir şey istenmediği halde ona bol bol hediye getirmişti. Çok geçmeden Gabii, Praeneste, Tibur, Nomentum'dan insanlar Silvius'u kutlamak ve ona beyaz kuzularını, güzel buzağılarını bağışlamak, onun hizmetinde silah kuşanma isteklerini bildirmek için gelmeye başlamışlardı. Ülke genelinde, karanlığın kalktığı, ümidin arttığı duygusu yaygındı. Ölümlülerin ümitleri hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmez, biliyorum, ama bu olumlu duygu ve güven taşkınlığı, kendi kendisinin büyük oranda gerçekleşmesini sağlamıştı: Latinler kendilerini tekrar bir halk olarak görmeye başlamış, başlarını yukarı kaldırmıştı. Böyle ümit verici bir başlangıcı ancak bir ahmak bozabilirdi. Silvius ahmak değildi, talihi konusunda ihtiyatlı davranıyor, çoğu zaman ona neredeyse kuşkuyla yaklaşıyor ve güvenmeyi öğrendiği halkın fikrine yaslanıyordu; ama on yedi yaşında olduğundan, önüne çıkan her fırsatı değerlendiriyor, gelen her hediyeyi kabul ediyor, popülerliğinin keyfini çıkarıyor, sevgiye sevgiyle karşılık veriyor, mutlu, genç bir şahin gibi, uygun rüzgârda, rüzgâr estiği sürece yol almaya devam ediyordu.

Alba Longa'dan komutanlar geldiğinde Silvius bir meclis düzenlenmesi çağrısında bulundu ve meclise beni de davet etti.

Biz bizeyken ona meclise katılmak istemediğimi söyledim. Ormanda beş yıl tek başıma yaşadıktan sonra insanların arasında olma alışkanlığımı yitirmiştim, bu nedenle toplantıya katılma fikri beni ürkütmüştü. "Oraya ait değilim," dedim.

"Babanın meclisinde bulundun, babamın meclisinde de bulundun."

"Hayır, bulunmadım. Arkada oturdum ve ara sıra konuşulanları dinledim."

"Ama sen kraliçesin."

"Ana kraliçeyim."

"Kraliçe kraliçedir," dedi oğlum krallara layık bir edayla.

Aeneas'a çok benziyordu, ama Latinus'la benden de bir şeyler almıştı, duruşunda ve başını çevirirkenki halinde İtalyanlara özgü bir şeyler vardı. Ağırlığını ortaya koymasını biliyordu. Yirmi beşinde yakışıklı bir adam, ellisinde ise son derece güzel bir adam olacaktı. Böyle anaç düşünceler dikkatimi dağıtmıştı. Ona bir ineğin buzağısına baktığı gibi bakıyordum, asude, sonsuz bir gönül ferahlığıyla.

"Buranın kraliçesisin anne, ben evlenene kadar bundan kurtuluşun yok. Ben evlendikten sonra eğer hâlâ ısrarlıysan tahttan ayrılırsın. Ama hemen evlenmeye niyetim yok bilesin. Kraliçe değilsen, tebaamsın o zaman, bu durumda ben de sana meclise katılmanı emrediyorum."

"Çocukluk etme Silvius," dedim. Ama oyunu o kazandı elbette. Meclise katıldım. Arkada oturdum ve hiç konuşmadım. Ascanius'un komutanlarını dehşete düşürmenin anlamı yoktu. Yeterince kaygılıydılar zaten.

Başarısızlıkla sonuçlanmış sınır seferimizden beri Veii'nin Roma'ya silahlı adam gönderdiğine dair bilgi vardı ellerinde. Öyle görünüyordu ki, Etrüskler topraklarımıza baskın yapmayı ya da Gabii'ye veya Collatia'ya topyekûn bir saldırıda bulunmayı planlıyorlardı. Alba Longa'daki kabile reisleri asker olarak yetiştirebildikleri bütün erkekleri nöbet için bölgeye göndermişlerdi, ama uzun bir sınırdı orası ve askerlerimiz sınır boyunca yayıldıkları için, oluşturdukları kuvvet hattı cılız kalmıştı. Askerler saldırıya geçmemek, yalnızca orasını savunmak konusunda kesin talimat almışlardı.

"Ama nelerle karşılaşacaklarını bilmiyoruz," dedi Marsius isimli genç bir general. Hepsi gençti. Ascanius çevresinde yaşlı adam olmasından hoşlanmıyordu.

"Ordunun kuvvetini iki katına çıkarabiliriz kolayca," dedi Mnestheus. "Burada halkın morali çok yüksek."

"Caereli Tarchon'la temas kurabiliriz," dedi Silvius.

Albalılar bir an boş boş bakıp sonra kaşlarını çattılar. "Bir Etrüsklüyle mi?" dedi Marsius.

"Kısa bir süre önce Tarchon buradaydı, Ruma'yı durdurmak için bizimle bir ittifak kurmak ister gibi bir hali vardı."

"Ama o sıralarda bunu onunla konuşabilecek serbestliğimiz yoktu," dedi Serestus.

Sessizlik oldu.

"Babamı Latium tahtına oturtmanızda Caereli Tarchon'un size veya babalarınıza yardım ettiğini hatırlarsınız," dedi Silvius. Bunu azarlayıcı veya tenkit edici bir tonda değil, yumuşak bir dille söylemişti. Achates'in ona hafifçe gülümseyerek baktığını gördüm. Kralının sesini duyuyordu. Hepimiz duyuyorduk.

Caere'ye haberciler, Yedi Tepe'yi çevreleyen Alba kuvvetlerine de takviye olarak yeni asker ve gönüllüler gönderdik. Nisanda Tarchon'un ordusu Caere'nin doğusuna hareket etti, Veii-Tiber yolunu kesti. Etruria'da ufak tefek çatışmalar oldu, Latium'da olmadı. Ruma'daki koloni, sınırındaki bütün kuvvetlerini geri çekti; askerleri çiftlik ve şehirlerimizi tehdit etmeyi kestiler, ekip biçme işlerine geri döndüler. Silvius ilk savaşını savaşmadan kazanmıştı.

O yazın sonunda Silvius, kestane renkli güzel aygırına binip oduncunun kulübesine geldi ve bana, "Şehrine geri dönmelisin bence artık anne," dedi. Ben de aynı şeyi düşünüyordum, başımı sallayıp olur dedim.

Tekrar Lavinium'un kral evinde yaşamak, Vesta'nın ocağını süpürmek ve tanrılarım ile Aeneas'ın tanrılarına salsamola hazırlamak, büyük bir ambarı ve hareketli bir evi çekip çevirmek, çocukların gene ayak altında dolaşmaları, kadınlarla oradan buradan konuşmak ve ahır civarındaki erkeklerin o kendilerine özgü kalın seslerini duymak muhteşem bir şeydi.

O hayat içinde, ormana gidene kadar hayatımın tamamını oluşturan o hayat içinde yıllar geçip gitti. Silvius sık sık Alba Longa'ya gitti, ağabeyiyle dostça bir araya geldi, yönetimle ilgili payına düşen görevleri yerine getirdi; Ascanius artık yardımcı konumdaydı,

söz hakkını genç krala devretmişti. Ascanius da kutlamalar veya meclis toplantıları için birkaç kez Lavinium'a geldi; ufak tefek şeyleri kafasına takan, gamlı bakışlı, tıknaz, kamburlaşmış bir adam olup çıkmıştı. Karısı, ağabeyi Camers'in evinde kalmaya devam etti. Tiber'in karşı yakasına sık sık geçen Silvius Etruria'yla dostluk ilişkilerini geliştirdi, güzel ve asil bir kadın olan Caeralı Ramtha Matunae'yle evlendi. Lavinium'da şaşaalı bir düğün yaptık.

Çocuklar arka arkaya gelmeye başladı: bir kız, bir oğlan, bir oğlan, bir kız. Ondan sonra evin avlusunda, oraya Aeneas'la birlikte gittiğimde ektiğim defne ağacının duvarları aştığı avluda cıvıl cıvıl çocuk sesleri arasında dolanan nene kraliçe oldum.

Ascanius Alba Longa'da hükümdarlığının otuzuncu yılını doldurduktan sonra tahttan ayrıldı. Halkının Aeneas Silvius adıyla andığı Silvius ondan sonra Latium'u tek başına yönetti.

Ascanius tahttan indikten sonra Silvius Alba'ya taşındı, çünkü orası gerçekten de Lavinium'dan daha iyi bir yönetim merkeziydi. Onunla, Ramtha'yla ve çocuklarla birlikte gitmem için bana yalvardı, ama şehrimi bir daha terk etmeye niyetim yoktu, en azından o istikamette gitmeye. Lares ile Penatesinin yerini değiştirmedi, zira onlar da benim gibi isteklerinin Aeneas'ın onları koyduğu yerde kalmak yönünde olduğunu belli etmişlerdi.

Böylece hayatımı yaşlı Regia'nın yaşlı kraliçesi olarak, evlendiğimiz gün kocamın beni kolları arasında geçirdiği eşik içinde sürdürdüm. Sicana nihayetinde öldü, sonra da Tita, ama Maruna devamlı benim yanımdaydı. Ara sıra genç kızlığımızın o mahmur Laurentum'una yürüyerek veya eşek arabasıyla gidiyor, bütün bir öğle sonrasını yaşlı defnenin altındaki havuzun yanında geçiriyorduk. Bir keresinde baba nehrin ağzına gittik ve arabamızı kirli, kurşuni kutsal tuzla doldurduk. Lavinium'dan Numicus'a sık sık yürür, suyun akışını seyreder, eve dönerken Aeneas'ın (ömürsüz kızından, gölgeler içindeki o gölgeden az ötede) yattığı taş mezarın yanında biraz dururduk. Arada Albunea'ya yürürdük; ben elimde sunak için ateş, ilahlara sunmak için meyve veya tahıl ve şarap ile kutsal yerde uyumak için toprağa sermek üzere koyu renkli bir

koyunun postu, tek başıma ormana giderken Maruna da oduncunun kulübesinde uyurdu. Karanlıkta ağaçların arasından hiç ses duymuyordum. Gaipten suretler görmüyordum. Uyuyordum.

Derken Maruna hastalandı; kalbi zayıfladı, takatsiz kaldı ve ocağı süpürmek için ayağa kalkamaz oldu. Bir sabah kadınların ağladığını duydum.

Silvius Maruna'nın ölümünün dokuzuncu günü törenine geldi. Kimse bir kral bir kölenin cenaze törenine nasıl gelir diye düşünmedi. Silvius beni tekrar Alba'ya, yanına çağırdı, başımı iki yana sallayıp olmaz dedim. "Burada Aeneas'la birlikte yaşayacağım," dedim. Gözlerinde yaş vardı, ama beni zorlamadı. Daha önce düşündüğüm gibi, ellisinde muhteşem bir adam olmuştu, dik ve sırım gibi vücutlu, kara gözlü, saçlarına ak düşmeye başlamış bir adam.

"Babandan daha yaşlısın şimdi," diye düşündüm, ama bu düşüncemi ona söylemedim.

Silvius uzaktaydı hep; Volsklarla, Sabinlerle veya Aequialılarla aramızda sorunlar vardı. Sınırlarda mutlaka, merkezi bölgelerde de sık sık savaş olurdu. Ortada bir krallık olduğu sürece öldürülmeyi bekleyen bir Turnus çıkar daima.

Maruna'nın ölümünden sonra bir süre Albunea'ya gitmedim. Oraya onun haricinde biriyle gitmeye gönlüm razı gelmezdi; ayrıca artık yürürken biraz aksadığım için tarlalarda ve ormanda tek başıma yürümeye çekinir olmuştum. Sonunda korkaklıktan iyice gına geldi ve Maruna'nın yeğeni Ursina'yı çağırttım; Prati'de bir çiftlik vermiştim ona. Ursina oduncunun kulübesine kadar benimle birlikte yürüdü, sonra hayvanlarına bakmak üzere tekrar kendi çiftliğine döndü, sabah benim için tekrar kulübeye geldi. Hâlâ bir dişi aslandı, altı-yedi kilometrelik yürüyüş onu hiç zorlamıyordu. Bu nedenle ormanıma istediğim zaman gidebilirdim.

Bir keresinde, kışın oraya gitmiş, soğukta kurban derilerinin üzerinde uyumuştum, pek yağmur yağmamış olmasına rağmen şafakta kaskatı uyandım ve ateşim olduğunu fark ettim. O gün oduncunun evinde kaldım, ama Lavinium'daki hekimler ısrarla

beni şehre götürmek istediler, bana daha rahat eziyet çektirebilsinler diye. Bu olay bir kereden çok yaşanmış olabilir. Şu anda konuşurken sesimin zayıfladığını hissediyorum, Maruna'nın kalbinin zayıfladığı gibi; o kadar zayıflamıştı ki, boynunun tam dibinde bile nabzı kolay kolay hissedilmiyordu. Ben de boğazımda sesimin titreşimini neredeyse hissetmiyorum.

Ama ben ölmeyeceğim. Ölemem. Albunea'nın altındaki gölgelerin yanına, savaşçıların en uzun boylusunu, tunç zırhı içinde pırıl pırıl parlayan Aeneas'ı görmeye gidemem. Bir zamanlar konuşabileceğimi sandığım gibi Troyalı Creusa'yla veya göğsündeki büyük kılıç yarası hâlâ taze o mağrur ve sessiz Kartacalı Dido'yla konuşamam. Diğer kadınlar gibi yaşayıp öldü onlar, şairin şiirinde okuduğu gibi. Ama şair şiirinde ölebileceğim kadar hayat vermedi bana. Ölümsüzlük verdi yalnızca.

Benimle gelmesi için Ursina'yı çağırmama gerek yok artık. Uzun bir süre ihtiyacım yok ona. Ölümsüz olmak için değişmek gerekir. Lavinium'dan Albunea'ya kendi kanatlarımla gidebiliyorum. Orada gitgide daha fazla zaman geçiriyorum, alacakaranlıkta, yıldız ışıklarının altında, ağaçların arasında avlanıyorum. Avımı görmem için gözlerime azıcık ışık yeterli: Orada gece aydınlık, hafif parlak bana göre. Güneş yükselmeye başlayıp da bütün göğü ışığa boğduğunda, içi oyuk meşenin kuytuluğuna giriyorum. Sarayım burası artık benim. Lavinium'daki Regia'nın salt tuğlalardan ibaret olmasının bir önemi yok benim için. Bir zamanlar kutsal olan kötü kokulu, puslu göletlerin yakınındaki karanlık yatak odamda günlerimi uyuyarak geçiriyorum. Güneş batarken uyanıyor ve etrafı dinliyorum. Kulaklarım iyi işitiyor. Düşen meşe yaprakları arasında gezinen bir fareyi duyabiliyorum. Mağara içindeki suyun gürültüsü arasında Yedi Tepe'yi, baba nehrin kıyılarını ve eski pagus hatlarını kilometreler boyu kaplayan şehrin gürültüsünü duyabiliyorum. Dünyanın bütün yollarında savaş makinelerinin çıkardığı sonsuz sesleri duyabiliyorum. Ama burada duruyorum. Ağaçlar arasında, ses çıkarmadan, yumuşak kanat hareketleriyle uçuyorum. Bazen seslendiğim oluyor, ama insan se-

siyle değil. Yumuşak ve titrek bir ses çıkarıyorum – *i*, *i* diye haykırıyorum: Hadi, git.

Ruhum yalnızca bazen bir kadın olarak uyanıyor tekrar ve o zaman, etrafı dinlediğimde sessizliği duyabiliyorum, sessizliğin içinde de onun sesini.

—

SONSÖZ

BU ROMANDA ANLATILAN HİKÂYE, MEKÂN VE KARAKterler Vergilius'un epik şiiri *Aeneas*'ın son altı cildine dayanıyor. Uzun bir süre, Avrupa ve Amerika'da eğitimli hemen herkes Aeneas'ın hikâyesinden haberdardı: Troya'dan çıktıktan sonra yaptığı geziler, Afrikalı kraliçe Dido'yla olan aşk ilişkisi, yeraltı dünyasını ziyareti bilinen, insanların aşina olduğu referanslardı, şairler, ressamlar, opera bestecileri için bir hikâye kaynağıydı. Ölü dil olarak adlandırılan Latince ortaçağla birlikte, edebiyat aracılığıyla son derece canlı, faal ve etkili bir dil olmuştu. Ama artık öyle değil. Son yüzyıl boyunca Latince öğrenimi ile öğretimi yok olmaya ve bir akademik uzmanlık dalı haline gelmeye başladı. Dolayısıyla, dilinin gerçek anlamda ölümüyle birlikte Vergilius'un sesi sonunda susmuş olacak. Bu çok acı bir şey, Vergilius dünyanın en büyük şairlerinden biri çünkü.

Vergilius'un şiiri o kadar nağmelidir, güzelliği sözcüklerin ses ve düzenine öyle işlemiştir ki, şiir aslında çevrilemez niteliktedir. Dryden bile, Fitzgerald bile bu büyüyü yakalayamamıştır. Ama çevirmenin metinle özdeşleşme arzusu bastırılamaz. Beni şiirden bazı sahneleri, bazı ipuçlarını, bazı işaretleri alıp bunları bir roman haline getirmeye (farklı bir *biçimde* çeviri yapmaya) sevk eden de bu oldu – kısmi, aslıyla kıyaslanamayacak, ama en azından aslına sadık olma niyetini taşıyan bir roman. Yazdığım hikâye her şeyden çok, şaire olan minnet borcumdur, ona sunduğum sevgimdir.

Şimdiye dek *Aeneas*'ı "bitirme" yolunda bir-iki teşebbüs olmuş, bu teşebbüsler Vergilius'un bizatihi kendisinin şiirin yarım kaldığını düşündüğüne (öleceğini anladığı zaman Vergilius şiirin yakılmasını istemişti) ve şiirin Aeneas'ın o meşhur dindarlığına, hatta kahramanca elde ettiği zaferine bile gölge düşüren bir sahnede hiç beklenmedik biçimde aniden bittiğine dair argümanlarla gerekçelendirilmiştir. Bana kalırsa, şiir Vergilius'un bitmesini istediği yerde bitiyor. Bu hikâye, asla Aeneas'ın hikâyesini değiştirme veya onu tamamlama girişimi değil. Hikâyesindeki yan karakterlerin birinden yola çıkılarak yapılmış düşünsel bir yorum – bir ipucunun dallandırılıp budaklandırılması.

TROYA SAVAŞI MUHTEMELEN MÖ ON ÜÇÜNCÜ YÜZYILda yapılmış; Roma da muhtemelen sekizinci yüzyılda kurulmuş, gerçi daha sonra Roma hakkında yüzyıllarca hiçbir tarihsel veriye rastlanmıyor. Priam'ın yeğeni Troyalı Aeneas'ın Roma'nın kuruluşuyla ilgisi tamamen efsaneden ibarettir ve bu efsanenin büyük bir kısmını Vergilius oluşturmuştur.

Ama Vergilius, Dante'nin de bildiği gibi, peşinden gözü kapalı gidilebilecek biridir. Onun o efsanevi Tunç Çağı'na kadar peşinden gittim. Beni asla yanıltmadı.

Zaman zaman kafamın karıştığı da oldu ama. Vergilius Latium'a (Roma'nın güneybatısındaki bölge) aşinaydı, ben değildim; ama verdiği coğrafi bilgilerin bazıları şüpheli veya özellikle muğlaktı. Lavinium'un bugünkü adı Pratica di Mare, bunda bir sorun yoktu; Laurentum'un veya Albunea ormanının (ki burası Tibur'un, bugünkü adıyla Tivoli'nin yakınında bulunan ve Horace ile diğer yazarların Albunea adıyla andıkları o kükürt pınarları olamaz) yerini kesin biçimde belirlemeye çalışmak ise önceleri zaman kaybı gibi gelmişti bana; Numicus veya Numicius nehri de gerek isim gerekse konum açısından müphemdi. Ama bir roman yazarı olarak, karakterlerimin Laurentum'dan Tiber'in ağzına kadar ne kadar sürede yürüdüklerini, Lavinium'dan Alba Longa'ya katır ara-

basıyla ne kadar zamanda gidildiğini bilmemekten rahatsızdım. Remil falcısı dostum George Hersh internette eski kaynakları araştırırken yerler ve mesafeler için ihtiyacım olan modern bir harita buldu: *Lazio* haritası, *Grande Carte Stradale d'Italia*'nın bir kısmını gösteren harita. Büyük ölçekli haritaya bakıldığında, Croce di Solferato'nun yakınında Vergilius'un Albunea'sı görülüyor, Laurentum için son derece uygun bir yer burası; sonra Rio Torto nehri, bu da Numicus nehri olmalı... Efsanede geçen bu yerleri Touring Club Italiano'nun yol haritasında bulmak beni çok duygulandırmıştı. Hem haritada hem de efsanede bu yerler gerçekti.

Daha sonra beni aynı şekilde sevindiren bir başka olay da, 1930'larda keskin bir zihin, keskin bir göz ve bir Brownie fotoğraf makinesiyle bütün o bölgeyi yürüyerek dolaşan Bertha Tilly'nin *Vergil's Latium* (Vergilius'un Latium'u) adlı kitabını keşfetmekti. Taslak haritanın birkaç yeri dışında çoğu yerinin onun anlattıklarıyla uyuştuğunu görmek bana sonsuz bir haz verdi. Tilly, yirmi yedi asır önceki gibi inşa edilmiş çoban kulübelerinin fotoğraflarını çekmişti. Tiber ağzındaki sahilin nasıl değiştiğini, Troyalıların şafakta kanat sesleri ve kuş ötüşleriyle dolu karanlık ormanın içine doğru gemileriyle girip nerede karaya çıkmış olabileceklerini de o gösterdi bana.

VERGILIUS'UN PEŞİNDEN GİTMEKTİ ARZUM, ONU VEZİR veya rezil etmek değil. Ama bizatihi Lavinia da zaman zaman şairin hatalı olduğunu belirtiyor, saç rengi konusunda mesela. Romancı olduğum ve uzun uzun anlatmayı sevdiğim için onun o özlü, muhteşem hikâyesini genişlettim, yorumladım ve birçok yerini doldurdum. Ama epey bir kısmını da dışarıda bıraktım. Saraylarla taçları, toplu kurban törenlerini, şiirinin Augustus'a yaraşır bir ihtişama sahip sahnelerini daha gerçekçi olsun diye yoksullaştırdım. Homeros'un insanların seçimlerine ve duygularına karışan, onları kışkırtan, aydınlatan kavgacı tanrıları bir romanda kullanışlı olmaz, o nedenle şiirin ayrılmaz bir parçasını oluşturan

Greko-Romen tanrılar da hikâyemde yer almadı.

Romanda panteonun ödünç alınmış edebi düzeneğinden uzak durunca ve kimi saygıdeğer din âlimlerinden teyit alınca, bir de baktım karakterlerim koyu dindar Roma halkının yerel kutsal yükümlülüklerini yerine getiriyor. Vergilius zamanında bu tür ibadetler asırlardır sürüyordu; dışarıdan gelen sayısız tanrı-tanrıça ve Hıristiyanlığın onlara karşı hoşgörüsüzlüğü önünde pes edene kadar Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemleri boyunca kırsal kesimlerde varlıklarını sürdürmüşlerdi. "Pagan" yani tanrılara tapan tabiri Hıristiyanlara özgü bir tabir; aslında pagan, pagusta, yani çiftlikte yaşayan Romalı halk, saf köylüler için kullanılan bir kelimeymiş. Bu köylüler eski, yerel, köklü dinden uzun süre vazgeçmemişler. Hikâyemde Ambarvalia'da söylenen şiir, bilinen en eski Latin şiiri muhtemelen, ama yazılı olarak kaydedilmesi MS 218 yılını bulmuş, ki o dönemde artık hafızalardan silinecek ölçüde eski, belki de onu okuyanlara da bize olduğu kadar yabancı bir şiirdi.

Enos Lases iuvate
neve luae rue Marmar sins incurrere in pleores
satur furere Mars limen sali sta berber
semunis alternei advocapit conctos
enos Marmor iuvato
triumpe triumpe triumpe triumpe triumpe

MÖ SEKİZİNCİ YÜZYILDA LATIUM'UN ETEKLERİNDE VE ovalarında hangi halk vardı: Latinler, Romalıların ataları mı? Bu halkla ilgili yeni bilgiler gün ışığına çıkmaya başladı, ama ben gene de hikâyemin arkeologların sabırlı tereddütleriyle tarif edilmiş bir yerden ziyade bir şairin tarif ettiği bir yerde, Vergilius'un yarı mitolojik, tarihdışı mekânında geçiyor olmasından memnunum. Tarihçiler içinse bu erken dönem tamamen asap bozucudur. Şaşırtıcı derecede geç bir döneme, MÖ ikinci yüzyıla kadar Latinler ve-

ya bizatihi Roma hakkında güvenilir bir tarihsel bilgi yoktur. Romalı tarihçi Livius (Vergilius'la hemen hemen aynı dönemde yaşamıştır) okunması harika bir yazar, ama elindeki malzeme neredeyse tamamen efsaneler, mitler, bilgiye dayanmayan tahminler, geleneksel hikâyeler, çelişkiler, kutlamalar, konsül isimleri ve anlaşılmaz yazı parçalarından ibaret; bizim elimizdeyse bundan da azı var, arkeolojik bilgimiz daha güvenilir olsa da.

Roma da muhtemelen bir Latin yerleşimiydi; bir ara Etrüskler tarafından ele geçirildiği ve onların etkisinde kaldığı neredeyse kesindir. Yerleştikleri her yerde arkalarında sanat eserleri ve mimari yapılar bırakmışlarsa da ve dillerinin önemli bir kısmını (tamamını değil) çözmüş olsak da, Etrüsklerin kim olduğu konusunda hiç kimse kesin bir şey söyleyemiyor. Çoğunlukla Tiber'in kuzeyinde, on iki şehir devletinden oluşan, muhtemelen kültürel ve iktisadi açıdan Latinlerden üstün olan bir devletler birliği halinde yaşamışlar.

Latinler ve onlara komşu Sabinler, Aequialılar, Hernikler, Volsklar gibi halklar, hepsi birbiriyle akraba Hint-Avrupa dilleri konuşuyorlarmış ve MÖ 1000 yılından itibaren buralara kuzeyden göç etmeye başlamışlar.

Hepsine yetecek kadar yer varmış. O dönemlerde İtalya'nın büyük bir kısmı ormanlarla kaplıymış. İnsanın gittiği yerde ağaçlar ölür – veya Tacitus'un sözleriyle söyleyecek olursak, çevremizi çölleştirir, buna da ilerleme adını veririz. MÖ 800'lerde Latince konuşan halk Latium'a göç etmiş, orada ağaçları kesmiş, ekim ve otlak alanlarını temizlemiş; hikâyemde olduğu gibi bu insanlar, kabile reisleri veya kralların liderliğinde, kabileler ya da halklar halinde gruplaşmış yerleşik çiftçiler ve köylüler (paganlar) olabilir. Tasvir ettiğim kadar rahat yaşayan, medeni insanlar değillerdi muhtemelen. Kesin olan bir şey var ki, o da zamanlarının çoğunu birbirleriyle savaşarak geçiren çiftçi-savaşçılar oldukları. Latinler bu faaliyetlerini asırlar boyunca artan bir başarıyla icra etmeyi sürdürmüş, ta ki bütün Avrupa'nın kuzeyini, Afrika'nın büyük bir kısmını ve Asya'yı yönetimleri altına alana kadar.

Vergilius gibi ben de Tunç Çağı'nın kasabalarını şehir olarak adlandırdım. Buralarda yaşayan insanlar yaşadıkları bu yerleri şehir gibi görüyorlardı muhtemelen, bize ise bu yerler bir hisarın etrafına dizili, duvar veya kazıklarla çevrili kulübe kümelerinden ibaret gibi gelebilir. Bu şehirlerin insanları koyun, keçi ve sığır otlatmak, arpa, karabuğday, sebze, meyve ve fındık ağaçları ekip biçmek için kırlara çıkarmış. O sıralarda henüz pamuk veya ketenleri yoktu muhtemelen; kadınlar yünleri tarayıp bükerek iplik haline getiriyor, sonra da bunlardan toga ve pallalar dokuyorlardı (giydikleri bu giysiler sarilerden çok da farklı değildi). Muhtemelen yabani üzüm ile yenmeye uygun olmayan yabani zeytinleri biliyorlardı yalnızca ve Etrüsklerden şarap ya da zeytinyağı satın almaya güçleri yetmiyordu (Etrüskler o dönemde büyük ihtimalle bunları üretmeye başlamıştı). Ama İtalyanları şarapsız ve zeytinyağsız düşünemiyorum, ki mazeret sayılacaksa söyleyeyim, Vergilius da düşünemiyordu.

Bölgenin kırsal kesimini o dönemde olduğu haliyle tarif etmeye çalıştım: balçıklı otlaklara ve sahil yakınındaki kum tepelerine doğru akan nehirlerin derin yataklarıyla kesilen uçsuz bucaksız meşe ve çam ormanları. Yerleşim birimleri çoğunlukla Alba Dağı'nın büyük volkan kompleksinin kaya çıkıntıları üzerine kurulmuştu. Şehirler, otlaklar ve pagus tarlaları, bu yabani dünyanın küçük bir parçasını oluşturmaktaydı. Yerleşim birimleri birbirine çok uzaktı. Birleşip Roma haline gelmeleri için daha epey bir zaman gerekiyordu. İnsanlar o dönemlerde yabani bir dünyada, yalnız bir dünyada yaşamaktaydı.

Vergilius o dünyanın düşünce gücünü abartıyor, ben de ilkelliğinin dozunu azaltıyorum: Çünkü sanırım ikimiz de bu insanların Romalı olmasını, en azından müstakbel Romalılar olmalarını istiyoruz.

Hakkında ilk kez bir şeyler okuduğumdan beri Roma'ya bağlandıkça bağlanıyorum, televizyon dizilerindeki o hastalıklı, lüks imparatorluğa değil ama, erken dönem Roma'sına: karanlık, sade cumhuriyet dönemindeki Roma'ya, forumu mermerden değil, ah-

şap ve tuğladan olan Roma'ya, onun güçlü bir görev, düzen ve adalet duygusuna sahip yalın insanlarına: yılın yarısını orduda geçiren çiftçi erkeklere, onların yokluğunda çiftlikleri çekip çeviren kadınlara, ocaktaki ateşe, ambarlardaki tahıla, yöredeki pınarlara, yerin ve toprağın ilahlarına ibadet eden geniş ailelere. Kadınların eşya gibi bir köşeye atılmadığı bir zaman bu; sırf bu yüzden bile antik bir Roma evinde kendimi antik bir Yunan evindekinden daha rahat hissederdim. O dönemler her halk gibi onların da köleleri vardı, ama ev halkının, yani *familia*'nın köleleri, özgür insanlarla aynı sofrada yemek yerdi. Kaba saba, bizden son derece farklı insanlardı, ama kültür mirasımızın büyük bir kısmının, dilimizin yarısının, yasa kavramımızın büyük bölümünün... hatta belki de, Vergilius'un kahraman fikrinde örtük olarak bulunan sadakat, tevazu ve sorumluluk gibi basit ama hassas bazı değerlerin doğrudan onlardan geldiği düşünüldüğünde, onları tamamen yabancı gibi görmek zor.

—

The Religious Experience of the Roman People'ın yazarı W. Warde Fowler'a ve eserleri gerek içerdiği bilgiyle gerekse kavrayış gücüyle akademisyenliğin asaletine örnek teşkil eden, *Ancient Roman Religion*'ın yazarı H. J. Rose'a teşekkür ederim. Bertha Tilly *Vergil's Latium*, Alexander G. McKay ise *Vergil's Italy* adlı eseriyle bana paha biçilmez yardımlarda bulundu. Portland Eyalet Üniversitesi'nin Tarih Bölümü'nden Karen Carr, Sonsöz'deki bazı hataları gidermeme yardımcı oldu, hâlâ varsa bu hatalar bana aittir. Ağabeyim Karl Kroeber *Aeneas*'ı bir trajedi olarak okumamda beni teşvik etti, ama o haklı olarak bunu reddedecektir muhtemelen. Editörlerim Andrea Schulz ile Michael Kandel'a ve her zaman olduğu gibi, bir kitabı kitap haline getirmek için benimle birlikte çalışan Harcourt'taki sayısız kişiye teşekkür ederim.

–URSULA K. LEGUIN
2008

URSULA K. LE GUIN
LAVINIA
roman

"Ama o bunları yazmadı. Şiirinde hayatıma önem vermedi. Beni ihmal etti, çünkü beni ancak ölürken tanıdı. Bunda onun suçu yok. Düzeltmeler yapması, şiirin üzerinde tekrar düşünmesi, yarım kalmış satırları tamamlaması, bitmediğini düşündüğü şiiri bitirmesi için çok geçti artık. Bunları yapamadığı için üzülüyordu, biliyorum; benim için üzülüyordu. Şimdi olduğu yerde, karanlık nehirlerin ötesinde, birileri ona Lavinia'nın da onun için üzüldüğünü söyleyecektir belki de. ...

"Varlığım yüzyıllar boyu sürecekse eğer, en azından bir kerecik ortaya çıkıp konuşmam gerekir. Şairim bana hiç söz hakkı tanımadı. Sözü ondan almak zorunda kaldım. Bana uzun ama küçük bir hayat verdi. Yere ihtiyacım var, havaya ihtiyacım var."

Vergilius'un Aeneas'ında, yiğit savaşçı Aeneas rakiplerini alt ederek Latium kralının kızı Lavinia'yla evlenir ve Roma İmparatorluğu'nun temellerini atar. Destanda Lavinia'nın ne belirgin bir rolü, ne de kendine ait bir sesi vardır. Ursula K. Le Guin işte bu ihmal edilmiş karakteri alıp ona hak ettiği sesi veriyor ve büyük şairin destanında anlatmadıklarını onun gözünden, onun dilinden anlatıyor. Lavinia savaşın doğasını ve erkek-egemen toplumu sorgulayan; insanı insan, toplumu toplum yapan değerleri irdeleyen; edebiyatın gücünü vurgulayarak kurguyla gerçeklik arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran yaratıcı bir roman: Büyük bir destanda küçük bir rolü olan güçlü bir kadının kendi destanı.

Metis Edebiyat | Roman
ISBN-13: 978-975-342-734-0

9 789753 427340

Metis Yayınları
www.metiskitap.com